

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น
ตั้งแต่ พ.ศ. 2430 ถึง พ.ศ. 2453

ปริญจน์พนธ์
ของ
ณัฐวัฒน์ จันทนธ
บทสมเด็จกลาง
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๒๒ ก.ค. ๒๕

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้า
ปริญาการศึกษานานาชาติ

๑๐ มีนาคม ๒๕๑๙

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น
ตั้งแต่ พ.ศ. 2430 ถึง พ.ศ. 2483

บทกวี
ของ
ณัฐวัฒน์ จันทนธ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้า
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
10 มีนาคม 2519

บทกบย่อ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2430 ถึง พ.ศ. 2483

ปฏิญญาพันธบัตรฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นในระหว่างปี พ.ศ. 2430 ถึง พ.ศ. 2483 ซึ่งเป็นช่วงที่สำคัญช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น เพราะเป็นระยะที่มีการทำสนธิสัญญาทางไมตรี ทางการค้า และการเงินเรือ การที่ไทยได้เลิกทาสสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในช่วงนี้เป็นระยะที่สำคัญต่าง ๆ ทางตะวันตกกำลังมีอิทธิพลอยู่ในประเทศไทย ญี่ปุ่นนั้นเป็นชาวเอเชียด้วยกันที่ไทยควรจะคบกับดีไว้ เพื่อป้องกันความขัดแย้งจากญี่ปุ่นเอง ไทยได้อาศัยความร่วมมือจากญี่ปุ่นในการแก้ไขสัญญาที่ผูกมัดไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. 2398 และญี่ปุ่นยังกระตุ้นให้ไทยตื่นตัวทางชาตินิยม เพื่อต่อต้านชาติตะวันตกอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตามสนธิสัญญาที่ไทยทำกับญี่ปุ่น และกติกาสัญญาในรุกราน ซึ่งกระทำในเวลาต่อมาที่ไม่สามารถยับยั้งการรุกรานของญี่ปุ่นที่มีต่อไทยไว้

การศึกษาดังความสัมพันธ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะอธิบายสาเหตุที่รัฐบาลไทยต้องทำสนธิสัญญากับญี่ปุ่น และผลที่รัฐบาลไทยได้รับจากการทำสัญญานั้น ตลอดจนบทบาทของรัฐบาลญี่ปุ่นที่มีต่อรัฐบาลไทยในช่วงที่ไทยกำลังพยายามที่จะยกกระกับประเทศให้ตกเทียมกับชาติตะวันตก ทั้งหาทางให้รอกพื้นเงื่อนมือของประเทศไทยจกวรรจินิยม ตลอดจนเป็นการวิจัยนโยบายของญี่ปุ่นว่าที่ญี่ปุ่นทำสัญญานั้นเพื่อผลประโยชน์ทางด้านการเมืองหรือด้านการค้าจากประเทศไทยเป็นสำคัญ

THAI - JAPANESE RELATIONS, 1887 - 1940

ABSTRACT

BY

NATCHWANAN CHANTAKON

Presented in partial fulfilment of the requirements
for the Master of Education Degree

Sri Nakharinwirot University

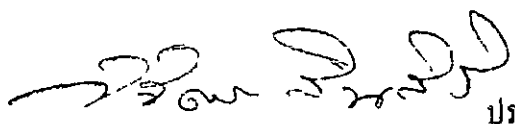
March 10, 1976

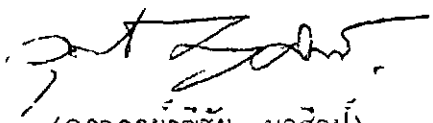
THAI - JAPANESE RELATIONS, 1887 - 1940

The purpose of the study was to describe and analyze the relation between Thailand and Japan during the years 1887 to 1940 which was the negotiation period of important treaties. A considerable western influence encouraged Thailand to establish relationship with Japan. It was also hoped that these relations would prevent any aggressive intention those nations might have against Thailand. During this period Thailand enlisted Japanese aid in revising the treaty of 1855 between Thailand and Japan. Japan also encouraged Thailand to take a more nationalistic stance toward western countries. In the final analysis, however, the treaties with Japan proved to be unsuccessful in preventing Japanese aggression.

In this study, the author explained the Thai government's intention and processes of treaty negotiations with Japan. The advantage and disadvantages derived from these negotiations that challenged Thailand's independence from the imperialist powers' encroachment were also stressed. The findings of this research showed that the Japanese government was motivated by its own political and commercial self interest in its dealings with Thailand.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำคณะ ได้พิจารณาปัญหานี้แล้ว เห็นสมควรรับ
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ไว้

ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิจิตร สิ้นศิริ)

กรรมการ
(อาจารย์วิจิชัย นุชศิลป์)

10 มีนาคม 2519

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์เรื่องนลาเรจโกกวยคิ โดยได้รับความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากอาจารย์
ผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน โดยเฉพาะผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร สิ้นสิริ และอาจารย์ วุฒิชัย
มุลทิพย์ ซึ่งเป็นทั้งอาจารย์ที่ปรึกษา และช่วยแนะนำในเรื่องเอกสาร กาศตราจารย์ชจร
สุขพานิช ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาแนะนำ ให้ความรู้ และจัดหาเอกสารชิ้นต้น (Primary
Sources) เป็นหลักในการศึกษาค้นคว้าตลอดจนให้กำลังใจและสนับสนุนในการเขียนเป็น
อย่างดี ดร.แกมสุข บุญนาค แห่งวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งได้ไปค้นคว้าเอกสารชิ้นต้นที่ญี่ปุ่น ได้กรุณา
แนะนำเอกสารและให้คำปรึกษาแนะนำในการเขียน รองศาสตราจารย์ สากกร ช่วยประสิทธิ์
ซึ่งเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาประจำตัว ได้กรุณาให้กำลังใจและสนับสนุนผู้เขียนตลอดมา ผู้เขียนขอ
ขอบพระคุณท่านอาจารย์ที่กล่าวชื่อนามมานี้เป็นอย่างสูง

นอกจากนี้ผู้เขียนขอขอบคุณ อาจารย์ พกกุล อังกีมันท์ คุณจงรัก และอาจารย์ สมศรี
บุกกจรงก์ อาจารย์ บุญศิริ เทียนแก้ว อาจารย์ สมถวิล ยะสารวรรณ ผู้ให้ยืมหนังสือเก่า
ช่วยถ่ายเอกสาร ให้กำลังใจแก่ผู้เขียนเป็นอย่างมาก และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ กองบรรณสาร
กระทรวงการต่างประเทศ เจ้านาถนอจดหมายแห่งชาติ เจ้าหน้าที่กองเอกสารการคณะรัฐมนตรี
ที่ได้ช่วยเหลือให้ความสะดวกในการศึกษาค้นคว้า

ขอขอบพระคุณคุณ ๆ ท่านที่ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ณัฐวัฒน์ จันทกมล

สารบัญ

บทที่		หน้า
๑	บทนำ <i>ความเรียงของอาจารย์</i>	1 - ๖
๒	ความมุ่งหมายในการศึกษากันคว่ำ	5
	ความสำคัญของการศึกษากันคว่ำ	6
	ขอบเขตของการศึกษากันคว่ำ	6
	สมมุติฐานในการศึกษากันคว่ำ	6
๓	วิธีดำเนินการศึกษากันคว่ำ	7
๔	แหล่งศึกษากันคว่ำที่สำคัญ	7
	เอกสารที่ใช้ในการศึกษากันคว่ำ	7
1	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ก่อน พ.ศ. 2430	10
	สมัยกรุงสุโขทัย	11
	สมัยกรุงศรีอยุธยา	11
	บทบาทของชาวญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยา	29
	สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้นก่อน พ.ศ. 2430	36
2	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2430 - 2453	37
	ความสัมพันธ์ทางการทูตกับญี่ปุ่น	40
	ก. บทบาทของรัฐบาลไทยกับญี่ปุ่นในการทำสนธิสัญญา 2430, 2440	40
	ข. ญี่ปุ่นขอแก้อำนาจอธิปไตยทางทะเลกับไทย	44
	อิทธิพลทางการเมืองและการค้าของญี่ปุ่นในประเทศไทย	52

3	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2453 – 2468	63
	บทบาทของรัฐบาลไทยในการดำเนินงานเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับญี่ปุ่น	65
	บทบาทของญี่ปุ่นในการพยายามแก้ไขสัญญากับไทย	74
	สนธิสัญญาไทย – ญี่ปุ่นฉบับปี พ.ศ. 2466	87
	ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ	93
4	ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2468 – 2477 และรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ระหว่าง พ.ศ. 2477 – 2483	99
	สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468–2477.....	99
	สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล พ.ศ. 2477–2483.	107
	ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ	141
5	สรุป	155
	บรรณานุกรม	159
	ภาคผนวก	
	ภาคผนวก ก. กำแปลหนังสือสัญญาของไทยกับญี่ปุ่น	164
	ภาคผนวก ข. หนังสือสัญญาว่าด้วยการค้าขายและการเดินเรือในระหว่างกรุงสยามกับประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. 2440 (ร.ศ. 116)	168
	ภาคผนวก ค. นายมาเะา	178
	ภาคผนวก ง. ร่างประกาศเป็นกลางในระหว่างกรุงรัสเซียและญี่ปุ่นทำศึกสงครามกัน	180
	ภาคผนวก จ. ร่างประกาศใช้หนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับญี่ปุ่นวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2466	185

ภาคผนวก ฉ.	การใช้สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์ และการเดินเรือ ระหว่างสยามกับญี่ปุ่น พ.ศ. 2480	204
ภาคผนวก ช.	พระบรมราชโองการประกาศใช้สนธิสัญญาระหว่าง ประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นว่าด้วยการจำเวณสัมพันธ ไมตรี และทางเครพพรชกพอดกเซตแ่งกันและกัน..	221
ภาคผนวก ซ.	รายบอสนธิสัญญาไทย - ญี่ปุ่น ระหว่าง พ.ศ. 2430-2483.	224

บทนำ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทย และประเทศญี่ปุ่นนั้นเป็นที่น่าสนใจมาก เพราะญี่ปุ่นเป็นชาติเอเชียด้วยกัน อาชีพการค้าทอการชายกันมานานจึงใกล้ชิดสนิท ในรัชกาลพระเจ้าเสือไทย ปรากฏว่า เรือสำเภาไทยได้ไปถึงประเทศญี่ปุ่นหลายครั้ง สินค้าที่นำไปขายสมัยนั้นมีเครื่องสังคโลก ไม้หอม นกยูง นกแก้ว ซึ่งเป็นที่ต้องการและนิยมของชาวญี่ปุ่นมาก¹ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระจั่ว)² เรือสำเภาไทยได้ไปถึงญี่ปุ่น การค้าขายของไทยกับญี่ปุ่นได้หยุดชะงักลงในรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง ในปี พ.ศ. 2179³ เนื่องจากญี่ปุ่นประกาศปิดประเทศ ห้ามชาวญี่ปุ่น เรือญี่ปุ่นออกนอกประเทศ และห้ามติดต่อกับชาวต่างประเทศ³ เพราะไม่พอใจการกระทำของคณะสอนศาสนา ชาวยุโรป⁴ ที่ชักชวนให้ชาวญี่ปุ่นเข้ารับนิกายคริสต์ศาสนา ซึ่งจะก่อให้เกิดความยุ่งยากทางการเมือง

¹ราช รัตนวิชาติ สัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่น หน้า 16.

²ดู หน้า 26.

³หนังสือประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นของจอร์จ แซนซอม (George Sansom, A History of Japan 1615 - 1867) เล่มที่ 3 บทที่ 4 หน้า 38 ว่า ญี่ปุ่นออกคำสั่งปิดประเทศครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. 2182 เรือของชาติใดก็ตามจะถูกทำลาย ลูกเรือและผู้โดยสารจะถูกฆ่า

³กิเรก จัณนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1 หน้า 21.

⁴นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น ประวัติศาสตร์การทูตของไทย หน้า 15.

แต่ผู้ป้อนยอมให้ชาวเนเธอร์แลนด์และจีนเข้าไปค้าขายได้ที่เกาะเจดิม่าใกล้เมืองนางาซากิ ฝ่ายไทยก็ยังต้องการค้าขายกับผู้ป้อนอีก จึงต้องค้าขายโดยผ่านมือพ่อค้าชาวเนเธอร์แลนด์และจีน⁵ ส่วนการสัมพันธทางการทูตนั้นไม่ได้มีข้อมูลปรากฏแน่ชัด สำหรับไทยเดินทางไปค้าขายยังประเทศผู้ป้อนเป็นครั้งสุดท้ายใน พ.ศ. 2286 ทรงกับรัชกาลสมเด็จพระบรมโกศ เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 ชาวผู้ป้อนในประเทศไทยที่เหลืออยู่ก็คงจะกลายเป็นคนไทยไป การกระหว่งไทยกับผู้ป้อนก็หยุดลง⁶ ในสมัยกรุงธนบุรีไทยยังคงแต่งตั้งเจ้าเมืองเดินทางไปติดต่อค้าขายกับผู้ป้อนเป็นประจำทุกปี⁷ มีชาหลวงพระดำริถึงสินค้าที่ค้ากับคนแลเจ้าเมือง แต่ให้ชาวจีนเป็นผู้ติดต่อค้าขาย โดยที่ขุนนางผู้ป้อนตามเมืองท่าต่าง ๆ ไม่ได้หาผลประโยชน์แก่อย่างใด การค้าขายกับผู้ป้อนจึงดำเนินต่อมาเรื่อยไปเป็นทางการจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น⁸

ใน พ.ศ. 2397 ทรงกับรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นายพลเรือเปอริ ผู้บัญชาการกองเรือรบอเมริกัน นำเรือรบเข้าไปยังกัมพูชาผู้ป้อนเปิดประตูการค้าขายกับสหรัฐอเมริกา ผู้ป้อนยอมตกลงและทำสัญญา⁹ หลังจากนั้นชาวักยุโรปอื่น ๆ ก็ได้ทำสัญญากับผู้ป้อนเช่นเดียวกับอเมริกา¹⁰ และนับตั้งแต่นั้น พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา

⁵ นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น ประวัติการทูตของไทย หน้า 14.

⁶ สมัย อนุমানราชธน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา หน้า 77.

⁷ รัช รัตนกิจาคี สัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับผู้ป้อน หน้า 146.

⁸ ฎ.

⁹ กีเรก จัณนาม ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1 หน้า 21.

¹⁰ ฎ. หน้า 22.

ไทยก็ได้เปิดสัมพันธไมตรีทางการทูตกับนานาประเทศ¹¹ ซึ่งญี่ปุ่นก็ถือเป็นโอกาสทำสัญญากับไทยตามแบบอย่างที่ไทยทำกับชาติตะวันตกด้วยในรัชกาลต่อมา ประกอบกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงดำเนินนโยบายผูกมิตรกับนานาประเทศสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจึงได้ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2430¹² หลังจากนั้นไทยกับญี่ปุ่นก็ได้มีการเจรจาทำสัญญาต่อกันอีกหลายฉบับ รวมทั้งการแก้ไขสนธิสัญญาให้มีความเสมอภาคกันเมื่อสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 1 ด้วย และในปี พ.ศ. 2483 อันเป็นระยะเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ 2 ทางด้านยุโรปกำลังดำเนินอยู่นั้น ญี่ปุ่นก็ได้ทำสัญญาไมตรีกับไทย จะเคารพในบูรณภาพของดินแดนซึ่งกันและกัน¹³ แต่แล้วในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 กองทัพญี่ปุ่นได้เข้าบุกรุกประเทศไทย อันทำให้รัฐบาลไทยต้องเปลี่ยนท่าทีต่อญี่ปุ่น ยอมให้ญี่ปุ่นเดินทางผ่านไทยไปยังพม่าและมลายู ซึ่งทำให้การสู้รบระหว่างไทยกับญี่ปุ่นยุติลง¹⁴

✳ ในปัจจุบันนี้ ญี่ปุ่นได้เข้ามามีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย ซึ่งก่อให้เกิดอิทธิพลทางด้านการเมืองด้วย ไทยต้องเสียเปรียบดุลการค้าญี่ปุ่นถึงประมาณปีละ 5,666 ล้านบาท¹⁵ เพราะสินค้าญี่ปุ่นเข้าประเทศมาก

¹¹ แคมสุช นูนนท "การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. 1900 - 1909" วรรณไวทยากร ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า 2.

¹² กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศ : หมวดสนธิสัญญา 7.1 หน้า 4
หนังสือโต้ตอบในเรื่องสัญญาทางพระราชไมตรี ระหว่าง ไทย กับ ญี่ปุ่น ครั้งที่ 1 ลงวันที่ 26 ก.ย. ร.ศ. 106

¹³ กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศ : หมวดกองการเมือง 13.4 หน้า 6
เรื่อง สนธิสัญญาสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ฉบับวันที่ 12 มิ.ย. 2483

¹⁴ คีเรก ชัยนาม ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1 หน้า 110.

¹⁵ ปทุมพร วัชรเสถียร "โฉมหน้าของญี่ปุ่น" จุลสารชก เมืองหลังเหตุการณ์ปัจจุบัน เล่ม 38, หน้า 26. อ้างจาก สมพร เทพสิทธิหา ปัญหาเศรษฐกิจไทย บทความในเอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องบทบาทของนิสิตนักศึกษาในการส่งเสริมความนิยมไทย เดือนพฤศจิกายน 2515 หน้า 6.

และญี่ปุ่นยังลงทุนทำอุตสาหกรรมในประเทศไทยโดยถือหุ้นจำนวนมากอีกด้วย¹⁶ ที่เห็น
เช่นนี้คงเป็นเพราะไทยยังไม่สามารถผลิตสินค้าได้ทุกชนิดและมีปริมาณพอเพียงประการหนึ่ง
อีกประการหนึ่ง ประเทศไทยกำลังค้นคว้าต้อนรับการลงทุนจากต่างชาติ เพราะเห็นว่าเป็น
การพัฒนาประเทศไปในทางอุตสาหกรรมและอาจจะมีเหตุผลอื่น ๆ เป็นต้นว่า ไทยจะขาย
วัตถุดิบได้มากขึ้น หรือคนไทยจะได้เรียนรู้เทคนิคขั้นสูงเพื่อที่จะสามารถควบคุมงานเอง
ได้ต่อไป¹⁷

การติดต่อด้านการค้ากับประเทศญี่ปุ่นจึงเป็นเรื่องน่าสนใจมาก เป็นเรื่องที่เราควรจะ
ให้ความสนใจศึกษาหาความรู้ถึงนโยบายและวิธีการที่ญี่ปุ่นปฏิบัติต่อมิตรประเทศ สำหรับความ
สัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นที่เคยมีต่อกันนั้น แม้จะไม่มีบทบาทเด่นชัด
เท่ากับที่ไทยสัมพันธ์กับชาติตะวันตก ญี่ปุ่นก็เป็นชาติเอเชียที่มีความสำคัญต่อชาว
เอเชียและต่อประเทศไทยทั้งในอดีต* ปัจจุบัน และอนาคต

๕. การศึกษาเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นในช่วง
พ.ศ. 2430 ถึง พ.ศ. 2483 นี้ เป็นช่วงที่น่าสนใจอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์
ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น เพราะเป็นช่วงที่มีการทำสนธิสัญญากัน อันอาจมีทั้งข้อได้เปรียบ
และเสียเปรียบ จะเป็นในด้านการค้า การค้า หรือภาษีอากรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่า
เหตุการณ์ที่ติดต่อด้านกันในระยะนี้เป็นระยะที่ญี่ปุ่นเปิดประเทศรับอารยธรรมตะวันตก
เข้ามาปรับปรุงประเทศ ที่เรียกว่าสมัยเมจิ หรือเมอจิ (Meiji) ซึ่งตรงกับ
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** เป็นสมัยที่ทรงปฏิรูปประเทศตาม
แนวตะวันตกเช่นเดียวกัน และจะได้อธิบายถึงข้อของไทยและญี่ปุ่นก่อนหน้าที่จะญี่ปุ่นจะบุก

¹⁶ ประทุมพร วัชรเสถียร โฉมหน้าของญี่ปุ่น จุลสารชุดเบื้องหลังเหตุการณ์
ปัจจุบัน เล่ม 38 ธันวาคม 2515 หน้า 34.

¹⁷ ดู หน้า 35 - 36

* ไทยเคยศึกษาเอาแบบอย่างรวมทั้งว่าจ้างชาวญี่ปุ่นเข้ามาเป็นที่ปรึกษาด้วย

** สมัยเมจิ คือรัชกาลพระเจ้ายเม็ตสึฮิโตะ ตั้งแต่ พ.ศ. 2411 - 2455 (ครอง
ราชย์ 2410-2455) สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2411-2453

ประเทศไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 ว่ามีท่าทีต่อกันอย่างไร และศึกษาถึงความตกลงใจของญี่ปุ่นที่ยินยอมให้ไทยแก้ไขสัญญาที่ทำไว้เพื่ออนุวัติตามนโยบายการต่างประเทศของญี่ปุ่นว่าดำเนินไปในรูปใด เพราะเหตุใดไทยจึงต้องติดตอสัมพันธ์ด้วย และการสัมพันธ์ในครั้งนั้นไทยได้รับผลอย่างไร

การศึกษาค้นคว้าในเรื่องนี้ ผู้เขียนศึกษาค้นคว้าจากเอกสารทางฝ่ายไทยเป็นหลัก เช่น เอกสารจากกองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ เอกสารสำคัญของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร และอาศัยหลักฐานที่เกี่ยวข้องของประกอบด้วย เช่น เอกสารสัญญาระหว่างญี่ปุ่นกับอังกฤษ รายงานการสงครามระหว่างญี่ปุ่นกับรัสเซีย ซึ่งทุกไทยที่ใดเกี่ยวข้องกับรายงานเขามาถึงกรุงเทพฯ ฯ และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องของมาถึงไทย เพื่อให้การเขียนวิเคราะห์เรื่องราวและเหตุการณ์ของประวัติศาสตร์ตอนนี้เป็นไปอย่างถูกต้องมากที่สุด

ความมุ่งหมายในการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาถึงความจำเป็นและการตัดสินใจของรัฐบาลไทยในการเริ่มความสัมพันธ์กับประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา
2. เพื่อศึกษาแนวนโยบายการต่างประเทศโดยทั่วไปของไทย และท่าทีของไทยที่มีต่อญี่ปุ่นในช่วงระยะเวลาดังกล่าว
3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์บทบาทความสัมพันธ์ของญี่ปุ่นที่มีต่อไทย ว่าเข้าไปในด้านการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หรือเพื่อผลประโยชน์ทางการค้า
4. เพื่อศึกษาแนวนโยบายการต่างประเทศของญี่ปุ่น และผลกระทบของการสัมพันธ์กับญี่ปุ่น อันจะเป็นแนวทางในการติดตอสัมพันธ์กันในอนาคต

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. จะทำให้เข้าใจเรื่องราว และให้ความกระจ่างในประวัติศาสตร์ไทยในเรื่องที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในระยะเวลาที่ล่วงมาแล้ว ซึ่งจะมีผลต่อเนื่องกับปัจจุบัน
2. จะทำให้เข้าใจนโยบายการต่างประเทศของไทยและของญี่ปุ่นที่ดำเนินการทางการทูตด้วยกัน
3. จะทำให้รู้แนวทางและวิธีการที่จะสร้างความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในปัจจุบันให้ได้ผลดี
4. อาจนำมาใช้เป็นเอกสารอ้างอิงประกอบการสอนในหมวดวิชาประวัติศาสตร์และสังคมศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้
5. จะเป็นแนวทางแก่ผู้ที่สนใจในเรื่องนี้ได้ทำการศึกษาค้นคว้าให้กว้างขวางลึกซึ้งในตอนต่อ ๆ ไป

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ตั้งแต่ พ.ศ. 2430 ถึง พ.ศ. 2483 เท่านั้น
2. จะศึกษาและวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่น เกี่ยวกับสนธิสัญญาที่ผูกพันกัน ผลได้และผลเสียที่เกิดจากสนธิสัญญา และบทบาทการเกี่ยวข้องของญี่ปุ่นที่มีต่อไทยในฐานะเป็นชาติเอเชียด้วยกัน
3. การศึกษาค้นคว้าอื่น ๆ นอกจากนั้น และเหตุการณ์ในระยะก่อนและหลังเหตุการณ์นี้ จะศึกษาแต่เพียงสังเขป เพื่อเป็นแนวทางเชื่อมโยงกันเท่านั้น

สมมติฐานในการค้นคว้า

1. ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ไทยจำเป็นต้องทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการค้ากับญี่ปุ่นตามแบบที่พำกับชาติตะวันตก

แม้จะต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตก็ตาม

2. ไทยของระมักระวังและวางนโยบายอย่างรอบคอบในการติดต่อกับญี่ปุ่น
ทุกระยะ ทั้งในเรื่องอำนาจทางการศาลและการค้า เพื่อจะได้ไม่เสียเปรียบมาก
เกินไป

3. นโยบายของญี่ปุ่นในการติดต่อกับไทยในช่วงที่ศึกษานี้ เป็นไปเพื่อการค้า
มากกว่าการเมือง

วิธีการในการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical
Approach) และเสนอรายงานเป็นแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical
Description) ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าจะใช้ข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นต้น
(Primary Sources) เป็นหลัก และอาศัยข้อมูลที่เป็นหลักฐานชั้นรอง
(Secondary Sources) ประกอบด้วย

แหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญ

1. กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ
2. แผนกเอกสารสำคัญ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
3. หอสมุดแห่งชาติ
4. หอสมุดกรมพระยาคำรงราชานุภาพ
5. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
6. สถานทูตและสำนักงานแถลงข่าวญี่ปุ่น กรุงเทพฯ
7. แหล่งอื่น ๆ เท่าที่จำเป็น เช่น หอสมุดสยามสมาคม หอสมุดคณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฯลฯ

เอกสารที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

สำหรับเอกสารที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้านั้น ใช้เอกสารดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นต้น (Primary Sources) ไว้แก่

1.1 เอกสารชั้นต้นที่ยังไม่ตีพิมพ์ เช่น

– ตัวสมณิสัญญา และบันทึกสัญญาต่าง ๆ

? – กระแสพระราชกำหนดของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ที่พระราชทานกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ

– ลายพระหัตถ์กรมหลวงเทววงศ์วโรปการ ที่กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

– กระแสพระราชกำหนดและพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

– รายงานของทูตไทยและทูตญี่ปุ่น ที่มิไปมาบังรัฐบาลของตน

– รายงานของทูตไทยและทูตญี่ปุ่น ที่มิไปมาบังรัฐบาลของตน

ฯลฯ

1.2 เอกสารชั้นต้นที่ตีพิมพ์แล้ว เช่น

– ราชกิจจานุเบกษา

– ประมวลสมณิสัญญาระหว่างไทยกับญี่ปุ่น

– เอกสารของฮอลันดาที่เกี่ยวกับญี่ปุ่น เป็นภาษาอังกฤษ

ฯลฯ

2. เอกสารที่เป็นหลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources) ไว้แก่

2.1 หนังสือต่าง ๆ เช่น

– ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 20

– ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 76

– ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 79

– พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับต่าง ๆ

– พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์

- ชุมชนบทความทางวิชาการ : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม
- การทูตไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา
- ประวัติการทูตของไทย
- เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อมูลกัมภีตามสัญญาสัมพันธไมตรี
- สหภาพประชาคมอาเซียน
- Van Vliet Historiae Verhael Van Siam 1640

ฯลฯ

2.2 วารสารและหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ เช่น

- นิตยสารศิลปากร
- รัฐศาสตร์นิเทศ
- สังคมศาสตร์ปริทรรศน์
- แถลงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี
- จดสารชุดเบืองหลังเหตุการณ์ปัจจุบัน

ฯลฯ

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก่อน พ.ศ. 2430

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411-2453) ใน พ.ศ. 2430 ยังไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าได้เริ่มทสนับเื่อใด ความหลักฐานและหนังสือต่าง ๆ ที่มีผู้เขียนขึ้น เช่นหนังสือ "Van Vliet hiscorraael Verhael Van Siam 1640" (จากหมายเหตุประเทศสยามของวันวลิต) แปลโดย ศาสตราจารย์ เซอิชิ อิว่าโอะ (Seiichi Iwa) ผู้เชี่ยวชาญทางวิชาประวัติศาสตร์ชาวญี่ปุ่น หนังสือ "Notes on the Intercourse Between Japan and Siam in the Seventeenth Century" (บันทึกความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับไทยในศตวรรษที่ 17) ของเซอร์ เออร์เนสต์ เมสัน ซาเตา (Sir Ernest Mason Satow) ซึ่งเคยเป็นเอกอัครราชทูตอังกฤษอยู่ในกรุงเทพฯ เป็นผู้เชี่ยวชาญภาษาญี่ปุ่น บทความความสัมพันธ์ทางประเทศของไทยและญี่ปุ่น เขียนโดย จอห์น คริสเตียน และโนบุทาเก อิเก (John Christian and Nobutake Ike) และหนังสืออื่น ๆ เช่น "ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 20" ซึ่งหลวงจินคาสทิจ (ลนาย ธนะศิริ) แปลจากของเซอร์ เออร์เนสต์ ซาเตา (เรื่องทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น หนังสือ "ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 76" (จากหมายเหตุของ โยส เซาเต็น) หนังสือ "การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา" ของศาสตราจารย์สมชัย อนุมานราชชน เป็นตน ลวนแต่เขียนถึงการติดต่อระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยกรุงศรีอยุธยา นับจากสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชมาเป็นส่วนใหญ่ หนังสือเกี่ยวกับทางเศรษฐกิจ เช่น "ประวัติการค้าของไทย ของนายสง่า กาญจนาคพันธุ์ หนังสือรายงานการวิจัย "ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น" ของเขียน ชีระวิทย์ นักวิชาการไทยผู้เชี่ยวชาญเรื่องญี่ปุ่น ก็พอจะได้เค้าเงื่อนว่าไทยและญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ทางการค้ากันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ส่วนเอกสารชั้นต้นของไทยที่จะยืนยันในเรื่องนี้ยังไม่ปรากฏ หนังสือโตเกียว กาเซตต์ (Tokyo Gazette) ซึ่งเป็นเอกสารทางราชการของญี่ปุ่นอ้างว่า เมื่อทูตไทยสมัยกรุงสุโขทัยไปเจริญสัมพันธไมตรีกับพระเจ้ากรุงจีน เมื่อ ปีพ.ศ. 1838 นั้น มีเรือไทยแวะเยี่ยมเมืองท่าของญี่ปุ่น

บ้างแล้ว และสินค้าของไทยบางอย่างที่ผลิตในสมัยพอขุนรามคำแหงมหาราช เป็นที่นิยมของชาวญี่ปุ่น
มากเช่น ชามสังคโลก เป็นต้น¹

สมัยกรุงสุโขทัย

สมัยกรุงสุโขทัย ในรัชสมัยพอขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ. 1822-1842) ไทยมีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง เนื่องจากพอขุนรามคำแหงทรงบำรุงส่งเสริมอย่างจริงจัง และสนับสนุนการค้าทุกวิถีทาง พระราโชบายอันยอดเยี่ยมนี้ กษัตริย์สุโขทัยองค์ต่อ ๆ มาก็ได้ดำเนินตามเป็นนัยที่ดี การค้าในสมัยนี้ขยายตัวกันไปกับการขยายอาณาเขต มีเส้นทางพาณิชย์ทางบกหลายทาง และเส้นทางพาณิชย์ทางเรือระหว่างกรุงสุโขทัยกับจีน เขมร เกาะสุมาตรา ชวา พิลิปปินส์ เกาหลี ญี่ปุ่น ลังกา และอินเดีย² การติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าของญี่ปุ่นได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นในสมัยโยชิโน คือระหว่าง พ.ศ. 1876-1935 (ค.ศ. 1333-1392) ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าเลอไท (พ.ศ. 1860-1890) ไปจนถึงสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 1931-1938) การติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนกับต่างประเทศก็ยังคงอยู่ในยุคเจริญรุ่งเรืองต่อกันมาด้วย และโดยเหตุที่ได้ไปค้าขายถึงเมืองจีนเสมอ จึงปรากฏว่าเรือสำเภาไทยได้ไปถึงประเทศญี่ปุ่นบ่อยครั้งขึ้น นอกจากจะผ่านประเทศจีน และเกาหลี ซึ่งเป็นตลาดการค้าที่ทั้งไทยและญี่ปุ่นนาสินค้านำมาขายร่วมกันแล้ว การแลกเปลี่ยนสินค้ายังทำให้เกิดสัมพันธภาพต่อกันขึ้นด้วย สินค้าของไทยสมัยนั้นมีเครื่องสังคโลก ไหมหนม นกยูง นกแก้ว เป็นต้นที่ต้องการและนิยมของชาวญี่ปุ่นมาก และญี่ปุ่นก็นำสินค้าจำพวกฝ้าย หอก เกราะ ทองแดง กำมะถัน พืช ผัก และเครื่องรักมาแลกเปลี่ยนจำหน่ายให้แก่ทางประเทศ รวมทั้งประเทศไทยด้วย³

สมัยกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นับจากสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034-2072) นอกจากไทยจะติดต่อกับชาวยุโรปแล้ว ญี่ปุ่นก็ได้เริ่มเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยด้วย พวกพ่อค้าญี่ปุ่นมักจะเข้ามาค้าขายในอยุธยา และที่เมืองปัตตานี ในระยะแรก ๆ การค้าของญี่ปุ่นสู่โปรตุเกสและ

¹ สง่า กาญจนาคพันธุ์ ประวัติศาสตร์การค้าไทย หน้า 47.

² ก. หน้า 33-33.

สมัยโยชิโน เป็นสมัยที่มีการขึงชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างโชกุนและสงครามชิงราชย์ระหว่างจักรพรรดิ ในสมัยญี่ปุ่นมีจักรพรรดิสององค์ในเวลาเดียวกัน

³ สง่า กาญจนาคพันธุ์ ล.ก. หน้า 46-47.

ฮอลันดาไม่ได้ เพราะญี่ปุ่นไม่มีสินค้าที่ไทยต้องการมากนัก และการค้าของญี่ปุ่นก็ยังไม่เป็นล่ำเป็นสันพอจะเปิดกิจการใหญ่โตแข่งกับชาติตะวันตกได้⁴ ส่วนการที่ชาวญี่ปุ่นจะเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนตั้งแต่เมื่อใดนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด คงทราบแต่จากราวปี พ.ศ. 2083 ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราช (พ.ศ. 2077-2089) ก็มีชาวญี่ปุ่นตั้งบ้านเรือนทำมาหากินอยู่ในประเทศไทยเป็นจำนวนมากแล้ว และมีสำเภายุ่นเวะเข้ามาทำการค้าขายกับหัวเมืองชายทะเลทางฝั่งแหลมมลายูเสมอ แต่ชาวญี่ปุ่นเหล่านั้นมีลักษณะเป็นโจรสลัดมากกว่าเป็นพ่อค้าธรรมดา เมื่อมีโอกาสก็ทำการปล้นและโจมตีบรรดาเรือค้าขายที่เดินทางระหว่างประเทศอินเดีย กับจีน และญี่ปุ่น โดยเฉพาะแถบเมืองปัตตานี เป็นแหล่งโจมตี และที่หลบซ่อนอันสำคัญ⁵ การติดต่อกันระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นเจริญขึ้นเป็นลำดับในต้นพุทธศตวรรษที่ 23 มีเรือสำเภายุ่นเข้ามาค้าขายกับกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมากขึ้น และยังได้ติดต่อกับเมืองปัตตานี เมืองนครศรีธรรมราช อีกด้วย พวกพ่อค้าชาวญี่ปุ่นที่จะเดินทางออกนอกประเทศ จะต้องขอหนังสือเบิกরণจากรัฐบาลโชกุน เพื่อขออนุญาตเสียก่อน จึงจะเดินทางออกนอกประเทศได้ และในปี พ.ศ. 2142 เรือสำเภายุ่นลำหนึ่งได้ไปถึงประเทศญี่ปุ่น พร้อมกับทูตไทย เพื่อเจริญสัมพันธไมตรีกับญี่ปุ่น และต่อมาอีก 3 ปี ก็มีทูตไทยเดินทางไปยังประเทศญี่ปุ่น เช่นเดียวกับในคราวแรก แต่การส่งทูตไป 2 ครั้งนี้ ยังไม่มีหลักฐานแน่นอน⁶

ความสัมพันธ์ทางการทูต ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น มีหลักฐานแน่ชัดก็ในสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148-2152) ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 20 ได้กล่าวไว้

⁴ถนอม อานามวัฒน์ "สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นสมัยกรุงศรีอยุธยา" นิตยสารศิลปากร ปีที่ 15 เล่ม 2 . กรกฎาคม พ.ศ. 2514 หน้า 72.

⁵สมชัย อนุมานราชชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา หน้า 49.

⁶ถนอม อานามวัฒน์ ล.ก. หน้า 74.

ว่า "ทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับญวนได้เริ่มขึ้นในเมื่อปี พ.ศ. 2148 ตั้งแต่โชกุนอียะฮะสุ ได้มีสาส์นมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม พร้อมถวายคำ และเกราะญวน พร้อมทั้งทูตขอเป็นใหญ่กับไม่ยอม โชกุนได้ประกาศอนุญาตให้สาเกาไทยมาทำการค้าขายยังประเทศญวนได้โดยเสรี และได้ให้กำนัน สัญญาว่าจะอำนวยความสะดวกทุกอย่างในการค้าให้แก่สาเกาไทยอีกด้วย"⁷ ญวนได้รับพระราชสาส์น ตอบจากพระเจ้าแผ่นดินไทย เมื่อปี พ.ศ. 2153* แต่พระราชสาส์นฉบับนั้นทางญวนคงจะไม่ได้เก็บ รักษาไว้ ทำให้สูญหายไป เรือสาเกาไทยเริ่มเข้าไปค้าขายถึงประเทศญวนเป็นครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2155 หลังจากนั้นมาไทยก็ส่งทูตไปยังประเทศญวนหลายครั้ง และทูตได้เข้าไปโชกุนทุกครั้ง นับตั้งแต่นั้นมาไทยกับญวนก็มีสัมพันธไมตรีกันอย่างสนิทสนม แต่เป็นที่น่าสังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่า ญวน มักจะถือว่าคนมีฐานะสูงกว่าไทย⁸ เพราะสังเกตได้จากสาส์นที่ญวนมีต่อพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินไทย ภายหลังสมัยอียะฮะสุ นั้น ไม่ปรากฏว่าโชกุนเคยใช้คำนำหน้าพระเจ้าแผ่นดินไทยว่า Highness เลย แต่มักจะใช้คำว่า Your Honour หรือ Your Worship เท่านั้น ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าญวนคงถือธรรมเนียมแบบจีน ที่เข้าใจว่าประเทศของตนมีความเจริญยิ่งใหญ่มากกว่าประเทศอื่น ไม่มีใครเสมอเหมือน

⁷เซอร์ เจอร์เนสต์ ซาเกา ประชุมพงศาวดารภาคที่ 20 หน้า 71. (ฉบับตีพิมพ์ในประชุมพงศาวดาร เล่ม 13 ขององคการการวองกรุงสุภา)

* เข้าใจว่าเป็นกษัตริย์แผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม ตามจดหมายเหตุของปอนเวดิต หรือที่ไทยนิยมเรียก "วันวลิต" พงศาวดารฮอลันดา เขียนไว้ให้เข้าใจว่า พระเจ้าทรงธรรมขึ้นครองราชย์ตั้งแต่ พ.ศ. 2152 อันเป็นที่สมเด็จพะเอกาทศรถสวรรถ วันวลิตระบุว่าพระเจ้าทรงธรรมอยู่ในราชสมบัติ 9 ปี สวรรคตเมื่อ พ.ศ. 2171 แต่ถนัดคนค้นคว้าเดิมภาษาฮอลันดาว่าครองราชย์ได้ 19 ปี ตาม G.V. Smith, The Dutch East India Company in the Kingdom of Ayutthaya, 1604-1694, Appendix II ว่า พระเจ้าทรงธรรม คงจะขึ้นครองราชย์ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2153 ถึงกลางปี พ.ศ. 2154.

⁸ ก. หน้า 77.

สมัยกรุงศรีอยุธยา ก่อนรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ก็มีหลักฐานว่าไทยกับญี่ปุ่นเคยไปมาค้าขายติดต่อกัน แะไปเป็นทางการ ในปี พ.ศ. 1931 ซึ่งตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชา-
 ธิราชที่ 1 (พ.ศ. 1913-1931) ไทยได้ส่งคณะทูตโกลนสารเรือสำเภาไปยังประเทศญี่ปุ่น⁹
 และต่อมาอีก 3 ปี คือในปี พ.ศ. 1934 ซึ่งตรงกับรัชกาลสมเด็จพระรามาเมศวร (พ.ศ. 1931-1938)
 พระเจ้ากรุงยางพ่องประเทศเกาหลีก้ได้รับราชทูตที่ไปจากประเทศไทย ต่อจากนั้นไปเรือสำเภาไทย
 ก็ได้เดินทางไปมาติดต่อกับญี่ปุ่นและเกาหลีบ่อยครั้งขึ้น เรือเหล่านี้บรรทุกสินค้าพื้นเมือง เช่น
 หนังเสือลายพาดกลอน หนังเสือขาว เหล้า พรม ชะมก กฤษณา แพรกอก ผ้าทวน น้ำตาล ฯลฯ
 ไปแะขนส่งขึ้นที่หมู่เกาะริวกิว (จีนเรียกลิ่วฉิว) แล้วล่องว่ไปยังประเทศญี่ปุ่นอีกต่อหนึ่ง สินค้าที่ส่ง
 ไปนี้เป็นที่นิยมและต้องการของคหบดีชาวญี่ปุ่นและชาวเกาหลีมาก เพราะถือว่าเป็นของมีค่า และ
 หาได้ยาก¹⁰ นอกจากนั้นยังปรากฏว่าต้นฉบับหนังสือเบ็กร่องให้สำเภาพ่อค้าญี่ปุ่นไปมาค้าขาย
 ในกรุงศรีอยุธยา ตลอดจนถึงเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองปัตตานี ปรากฏเป็นหลักฐานมาตั้งแต่
 ปี พ.ศ. 2135 ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133-2148) และในปี พ.ศ.
 2147 โดเมียว (เจ้าผู้ครองเมือง) แห่งอาริมาโนโฮเซน ได้ขอให้โอเียยาสึ ออกหนังสือเบ็กร่อง
 ให้พ่อค้าญี่ปุ่นซึ่งไปตั้งภูมิลำเนาค้าขายอยู่ในไทย 3 ฉบับ และโดเมียวแห่งซัทซุม่า ก็ขอใ้ได้อีก 1 ฉบับ
 ใบเบ็กร่องเหล่านี้มีข้อความสั้น ๆ ว่า "เรือลำนี้จะออกจากญี่ปุ่นไปสยาม" มีวันเดือนปีที่ออกใบ
 เบ็กร่อง และชื่อผู้รับใบเบ็กร่อง กับมีทะเบียนบันทึกข้อความไว้ทุกฉบับ ใบเบ็กร่องชนิดนี้ยังมีรักษา
 อยู่ในกองบรรณสารของกระทรวงทหารเรือญี่ปุ่นถึง 53 ฉบับ¹¹ เหตุที่รัฐบาลโชกุนของญี่ปุ่นออกใบ
 เบ็กร่องให้พ่อค้าญี่ปุ่นทำการค้าขายติดต่อกับกรุงศรีอยุธยาสะดวกดังกล่าวนี้อาจจะเป็นเพราะว่า
 โชกุนโอเียยาสึ มองเห็นคุณค่าในการที่จะเป็นพันธมิตรกับชาติไทยในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวร ซึ่ง

⁹ วิจารณ์มาตรา, ขุน หลัทธิไทย (เหตุการณ์สมัยพระบรมราชาธิราชที่ 1) หน้า 289.

¹⁰ สง่า กาญจนากพันธ์ ล.ก. หน้า 107-108.

¹¹ เซอร์ เออร์เนสต์ ซาเกา ล.ก. หน้า 72.

กำลังแพร่เกียรติยศเคลื่อนไปถึงต่างประเทศ ไบเบ็กร่องเหล่านี้เรียกกันว่า "โกะซิววินโจ" (Gosumunjō)¹² ผู้ถือไบเบ็กร่องทั้งสองเอาไบเบ็กร่องมาคืนเมื่อเรือกลับมายังประเทศของตนแล้ว สัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในคอนแทกกับกรุงศรีอยุธยาจึงเริ่มขึ้นโดยการศึกษาต่อไป มาและค้าขายกันทางเรือว่าเขาเป็นน้องกัน แต่ยังไม่เป็นทางการ และไม่ปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์เห็นอย่างที่ว่าไทยกับจีนมีสัมพันธกัน เอกสารที่เป็นหลักฐานในการติดต่อกันแน่นอนนั้นมีขึ้นในภายหลัง แม้ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034-2072) ที่ทรงดำเนินนโยบายติดต่อสัมพันธ์กับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ญี่ปุ่นก็ยังไม่ได้ติดต่อเป็นทางการกับไทย ในรัชกาลนี้ ราว พ.ศ. 2054 เมื่อญี่ปุ่นคนหนึ่งได้โดยสารเรือสำเภาจีนลงมาทางทะเลจีน และแหลมมลายู ขณะนั้นโปรตุเกสกำลังมีอิทธิพลอยู่ในเมือง มะละกา ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทย พอญี่ปุ่นคนนั้นจึงได้พบกับชาวโปรตุเกสที่เมืองมะละกา และได้ทำการค้าขายติดต่อกับชาวโปรตุเกสและชาวมะละกาไปทั่ว

¹² E.M. Satow, Notes on the Intercourse between Japan and Siam in the Seventeenth Century, pp. 140-141. (หนังสือพงศาวดารญี่ปุ่น (ยุปีเตอร์เปเล) หน้า 18; กล่าวว่า เรือสินค้าทุกลำต้องได้รับไบเบ็กร่องจากโชกุน เรียกว่าหนังสือ "โจชูอินเซน" และอธิบายว่า "เซน" แปลว่า เรือ "ชูอิน" แปลว่ากราบถอง, และ "โจ" แปลว่า ความมีมารยาทเรียบร้อย, ส่วนในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 20 หน้า 74 ก็กล่าวถึงไบเบ็กร่อง "โจชูอิน" ว่ามีควงกราบถอง (ตราชาติ) ของโชกุนประทับไว้ และจะต้องคงคืนเมื่อเรือกลับถึงท่า ถ้าจะออกเรืออีก ก็ได้รับไบเบ็กร่องใหม่)

¹³ คือ นอกจากสาส์นของโชกุนแล้ว ก็มีไบเบ็กร่อง ซึ่งแสดงว่าญี่ปุ่นเข้ามาติดต่อกับไทย มากขึ้น

นับแต่ใช้อักษรสาส์นฉบับแรกเป็นต้นมา การติดต่อค้าขายและคมนาคมไปมาระหว่างไทยกับ
ญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ก็เจริญยิ่งขึ้นเป็นลำดับ ในปี พ.ศ. 2152 ญี่ปุ่นได้มีสาส์นเจริญทาง
พระราชไมตรีมายังไทยหลายฉบับ¹³ และไทยก็โต้ตอบทุกฉบับ เจ้าพระยาวิชาสาส์น พร้อมด้วยเครื่อง
ราชบรรณาการไปเจริญทางพระราชไมตรีต่อประเทศญี่ปุ่นเป็นการตอบแทน และในเวลาต่อมาโชกุน
อิเอยาซุ ก็ได้ใช้อักษรสาส์นถวายเพื่อนมาค้าขาย¹⁴ เพื่อมิให้สมเด็จพระเอกาทศรถทรงลืมเรื่อง
ทูลขอขึ้นไทยกับจีนเป็น สำหรับเรื่องปีใดที่ญี่ปุ่นต้องการนั้น อาจจะเข้าใจได้เป็น 2 นัย คือ
อาจขอให้ไทยช่วยซื้อจากพ่อค้าชาวยุโรป ซึ่งไปมาค้าขายอยู่ในเมืองปัตตานี อันเป็นท่าสินค้าสำคัญ
ของไทยในสมัยนั้นอย่างหนึ่ง หรืออาจเป็นปีที่ช้างไทยหลุดขึ้นเอง เพราะได้ติดต่อรับความรู้และ
คำแนะนำชี้แจงจากชาวต่างประเทศที่เข้ามายังกรุงศรีอยุธยา ที่มีความชำนาญในเรื่องการทำขึ้น
เช่นชาวโปรตุเกส ก็อาจเป็นได้ อีกอย่างหนึ่ง, บ้างไรก็ตาม พระสงฆ์คารก็ได้รับรู้ไว้ว่า
สมเด็จพระเอกาทศรถทรงยอมพระราชทานปืนใหญ่และดินปืนไปให้แก่โชกุนตามที่ขอมา ทั้ง ๆ ที่
ไทยมีพระเพทห้ามส่งอาวุธปืน และดินปืนออกนอกประเทศ¹⁵ ประกอบด้วยดินปืนของไทยเป็นชนิดกึ่ง
ที่ญี่ปุ่นต้องการอีกด้วย

การที่ญี่ปุ่นหันมาสนทนากับไทย จนได้มีสัมพันธ์ทางการทูตต่อกัน นับแต่สมัยสมเด็จพระ
เอกาทศรถมานั้น เห็นจะเป็นเพราะญี่ปุ่นต้องการที่จะให้ไทยช่วยคุ้มครองความปลอดภัยให้แก่
พ่อค้าญี่ปุ่น และให้ความสะดวกทางการค้าแก่ญี่ปุ่น เพราะปรากฏว่าเมื่อปี พ.ศ. 2145 ชาวญี่ปุ่น
ประมาณ 200 คน ซึ่งเป็นลูกจ้างของโปรตุเกส ได้ก่อการจวนวายปะทะกับพวกฮอลันดาที่ปัตตานี
นับเป็นเหตุการณ์สำคัญครั้งแรกที่มีเรื่องราวอันน่าเชื่อถือได้เกี่ยวกับชาวญี่ปุ่นที่พำนักอยู่ในประเทศไทย

¹³ เซอร์ เออร์เนสต์ ซาเคา อ.ก. หน้า 75.

¹⁴ ก. หน้า 82.

¹⁵ ก. หน้า 83.

ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2152 ออกพระสุมิอิโร (Sumihiro) ได้ส่งจดหมายถึง กามาเออิ โคะเรโนริ (Kamei Korenori) เจ้าผู้ครองนครอินาบะ (Inaba) ในญี่ปุ่น แจ้งให้ทราบว่า ใค้ณาของซัทซึของเจ้าผู้ครอง อันมีกะทัว เหล็ก และปืนไฟ ไปมอบให้แก่ขุนนางไทยแล้ว เพื่อประสงค์จะซื้อเรือสำเภาในประเทศไทยให้ได้ลำหนึ่ง ออกพระสุมิอิโรนี้คงจะเป็นหัวหน้าชาวญี่ปุ่นคนหนึ่งที่พักอาศัยในประเทศไทยสมัยนั้น ชาวญี่ปุ่นที่เดินทางเข้ามาในเมืองไทยส่วนใหญ่มักจะเป็นพ่อค้า ไรบิชิ (คือพวกชาวยุโรปที่ไม่มีเจ้านาย) และภริยา เค็นชิญี่ปุ่นที่ถูกเบียดเบียนทางศาสนา ต่อมาเมื่อเพิ่มจำนวนมากขึ้น ก็รวมกันเข้าเป็นกลุ่ม กังบ้านเรือนอยู่นอกกรุงศรีอยุธยา เรียกว่าหมู่บ้านญี่ปุ่น หรือ Nihon Machi มีการเลือกหัวหน้าขึ้นปกครอง¹⁶ และหัวหน้าญี่ปุ่นได้รับพระราชทานตำแหน่งจากพระเจ้าแผ่นดินไทยว่า "ออกพระ" (Okpra)¹⁷ ตำแหน่งออกพระจึงกลายเป็นตำแหน่งหัวหน้าชาวญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยา ตามวลนายเหตุของค็อกซ์ (Cox) ซึ่งเป็นพ่อค้าผู้หนึ่งในสมัยนั้น กล่าวถึงคำว่า Ompra หรือ Ompu แทนคำว่าออกพระ คำว่า Ompu เข้าใจว่าคือคำ "อ่าเออ" ตามสำเนียงภาษาไทยที่สังฆราชปาเลอกัว กริบายไว้ว่าเป็นตำแหน่งเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ฝ่ายนคราภิบาล ควบคุมราษฎรชั่วเขตหนึ่งหมู่หนึ่ง หรือเหล่าหนึ่งเท่านั้น ตำแหน่งนายอ่าเออ จึงหมายถึงตำแหน่งหัวหน้าหมู่บ้านชาวต่างประเทศในอยุธยาด้วย พจนานายเหตุของค็อกซ์ยังกล่าวอีกว่า นายอ่าเออญี่ปุ่นเป็นผู้ที่อาจคุ้มครองช่วยเหลือพ่อค้าญี่ปุ่นในการบรรทุกสินค้าลงเรือสำเภาและควบคุมดูแลมิให้ชาวญี่ปุ่นก่อการวุ่นวาย หมู่บ้านของชาวต่างประเทศอื่น ๆ ก็มีนายอ่าเออคอยดูแลเช่นเดียวกัน¹⁹

¹⁶ Seichi Iwao, Van Vliet Historiae Verhael Van Siam 1640, p. 18.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ เจอร์ เจอร์เนสต์ ซาเกา ล.ก. หน้า 177.

¹⁹ ก. หน้า 180.

ในรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ปรากฏว่าชาวญี่ปุ่นบางกลุ่มได้พากันมาตั้งหลักแหล่ง ทำมาหากินในกรุงศรีอยุธยา ในคราวหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก ประมาณถึง 700 คน และชาวญี่ปุ่น เหล่านี้บางกลุ่มก็ไปตั้งภูมิลำเนาถาวรอยู่ ณ เมืองปัตตานี และนครศรีธรรมราช ชาวญี่ปุ่นเป็นที่นิยม ยกย่องกันว่าเป็นนักรบที่กล้าหาญ มีไหวพริบและความเฉลียวฉลาด ได้เคยรับอาสาทำการปราบปราม พวกกบฏที่เกิดขึ้นตามหัวเมืองต่าง ๆ อยู่เสมอ²⁰ ส่วนจะเป็นหัวเมืองใดบ้างนั้น ไม่ปรากฏหลักฐาน แน่ชัด แต่ในคราวที่ทัพไทยไปปราบกบฏ ก็จะมีทหารอาสาญี่ปุ่นอยู่ด้วย

ในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2152-2171) ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่าง ไทยกับญี่ปุ่นดำเนินไปด้วยความสนิทสนมแน่นแฟ้น การค้าขายกับญี่ปุ่นจึงเจริญก้าวหน้า มีรายงาน ว่าเรือสินค้าของญี่ปุ่นเข้ามาเทียบท่ากรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก²¹ ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความสัมพันธ์กับกอนายยามาดา นางามาซา (Yamada Nagamasa) ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์สุดท้ายเป็น "ออกญาเสนาภิมุข" ยามาดาได้ช่วยสนับสนุนให้สัมพันธ์ไมตรีระหว่าง ไทยกับญี่ปุ่นดีขึ้น และยังมีหลักฐานว่าเป็นผู้แนะนำให้ส่งทูตไทยไปกรุงโตเกียวด้วย ซึ่งจะได้อ้างถึงบทบาทของยานามาดะในภายหลัง ในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรมนี้ ได้มีการส่งทูตอัญเชิญพระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการไปเจริญทางพระราชไมตรีกับโชกุนมินาโมโตะ ทิเอทาดา แห่งประเทศญี่ปุ่นหลายครั้ง แม้ว่าพวกทหารญี่ปุ่นจะได้ออกเหตุวุ่นวายขึ้นในคอนก้นรัชกาล อันเนื่องมาจากเมื่อพระเจ้าทรงธรรมขึ้นครองราชย์ได้โปรดให้ประหารชีวิตออกญากรมนายไวย เพราะสงสัยว่าจะเป็นกบฏจึงราชสมบัติ ทำให้ทหารอาสาญี่ปุ่นประมาณ 280 คน ซึ่งฝึกฝายอยู่ด้วย พยายามจะแก้แค้นแทนให้ โดยพากันบุกเข้าไปในพระราชวัง บังคับให้พระเจ้าทรงธรรมส่งตัวขุนนางที่เป็นตัวการฆ่าออกญากรมนายไวย รวม 4 คน มาให้ญี่ปุ่นประหารชีวิตเป็นการทดแทน²²

²⁰ ญ. หน้า 75-76

²¹ เขียน จีระวิทย์ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น หน้า 129.

²² เซอร์ เออร์เนสต์ ฮาเทอ ล.ญ. หน้า 166-167.

จดหมายเหตุของฟลอริส (Peter Floris) ชาวอังกฤษที่เคยอยู่เมืองปัตตานีเมื่อปี พ.ศ. 2155 ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี่ว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมสามารถทำความตกลงกับชาวญี่ปุ่นได้ และทรงอนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นยกออกจากกรุงศรีอยุธยาไปโดยอิสระ ชาวญี่ปุ่นขอนำเอาพระสงฆ์สามลุ่มไปเป็นประกัน การที่ญี่ปุ่นยอมตกลงกัวยังนี้ ๆ ที่สามารถบังคับพระเจ้าทรงธรรมได้ เห็นจะเป็นเพราะญี่ปุ่นรู้ว่าพวกตนไม่มีทางรอด เพราะพระมหากษัตริย์ (ต่อไปคือออกญาศรีวรวงศ์) แล้วเป็นเจ้าพระยาโกษาโหม และในที่สุดคือพระเจ้าปราสาททอง) ได้เอากองทหารเข้าล้อมพระราชวังไว้แล้ว ขณะแล่นเรือออกจากกรุงศรีอยุธยา ชาวญี่ปุ่นก็ปล้นสมบัติบ้านเรือนราษฎร เก็บเอาทรัพย์สินสมบัติไปเป็นจำนวนมาก²³ ชาวญี่ปุ่นเดินทางลงไปทางใต้จนถึงเมืองเพชรบุรี แล้วเข้ายึดเมืองไว้ หัวหน้าญี่ปุ่นตั้งตัวเป็นพระเจ้าแผ่นดินปกครองเมือง แต่ครองอยู่ได้ไม่นาน พระเจ้าทรงธรรมทรงแต่งทัพลงไปขับไล่ญี่ปุ่นออกจากเมืองเพชรบุรีได้สำเร็จ²⁴

²³ สมชัย อนุมานราชชน ล.ก. หน้า 57-58. (อ้างจาก Peter Floris : His Voyage to the East India in the "Globe". (1611-1615), the contemporary translation of his Journal edited by W.H. Moorland.)

²⁴ ก. (อ้างจาก History of Siam by W.A.R. Wood. London, 1926 : Records of the Relation etc..... Vol. I, p 6.)

(หลักฐานที่ยืนยันถึงเหตุการณ์ตอนนี้อันหนึ่งก็คือ หลักฐานในพงศาวดารกรุงเก่า (เล่มที่ 1 หน้า 309-310 ของกรมศิลปากร) ปีว่า "ในสมัยพระเจ้าทรงธรรมครั้งนั้น เรือญี่ปุ่นมาค้าหลายลำ ญี่ปุ่นโกรธว่าเสนาบดีมิได้เป็นธรรมฆ่าพระมหากษัตริย์(?) จึงคุมกันได้ 500 คน บุกลงไปในพระราชวัง คอยจับกุมพระเจ้าแผ่นดิน ฝ่ายพระมหากษัตริย์คุงพลได้ จึงไล่รบญี่ปุ่นล้มตายเป็นอันมาก แดกหนีลงเรือสำเภาไป"

อีกหลักฐานหนึ่งก็คือ หลักฐานในหนังสือประชุมพงศาวดารฉบับความสำคัญ (หลวงวิจิตร-วาทการ หน้า 710) เป็นจดหมายของวันนิเยนโรด (Van Nyenrode) พ่อค้าชาวฮอลันดาที่อยู่อยุธยา เขียนถึงนายแจนเสน (Janssen) ซึ่งอยู่ที่ปัตตานี ฉบับลงวันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2155 บอกว่าชาวญี่ปุ่นถูกขับไล่ออกจากเพชรบุรี ถูกฆ่าตายหลายคน เพราะพวกนี้ทำการเกินควร)

การกระทำของชาวญี่ปุ่นอ้างกล่าวหาว่าไคโรหมกระเหินความสัมพันธ์ระหว่างพระเจ้า
แผ่นดินไทยกับโชกุนแคว้นโกโม เพราะญี่ปุ่นต้องการความยุ่งยากนี้เป็นเพียงกลุ่มหนึ่งเท่านั้นและ
ยังมีญี่ปุ่นกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกระทำของกลุ่มนี้ คงอาศัยอยู่ในประเทศไทย เมื่อ
เหตุการณ์สงบเรียบร้อยเป็นปกติ การสัมพันธ์อย่างสันติสนมยังคงมีอยู่ต่อไป พระเจ้าทรงธรรม
ทรงมีพระราชสาส์นและส่งทูตพร้อมเครื่องบรรณาการไปให้แกโชกุน คังเจน ปี พ.ศ. 2164
ไทยส่งขุนพิจิตรสมบัติ* และขุนประเสริฐ เป็นทูต²⁵ ในพระราชสาส์นไทยได้แจ้งให้ญี่ปุ่นทราบว่า
ไทยยินดีต้อนรับพอลคาญโป และพร้อมที่จะอำนวยความสะดวกทางการค้าให้แกชาวญี่ปุ่นทุกประการ
และทูตไทยยังได้ขอมาพันธบัตรของญี่ปุ่น 3 ตัวด้วย โชกุนได้ต้อนรับทูตไทยเป็นอย่างดี เมื่อทูตไทย
จะกลับ โชกุนได้มอบพระราชสาส์น พร้อมทั้งเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระเจ้าทรงธรรม
เป็นการตอบแทน²⁶ การส่งคณะทูตไทยไปญี่ปุ่นครั้งนี้ นับว่าเป็นครั้งสำคัญมาก ได้มีบันทึก
กล่าวถึงการต้อนรับคณะทูตไทย ธรรมเนียมของชาวญี่ปุ่นครั้งโบราณ ซึ่งผู้มาประชมในราชการ
ต้องนั่งรอกยกพื้น และขอความพินาศอื่น ๆ อีกหลายประการ ซึ่งเซอร์ เออร์เนสต์ ซาเคาได้
เรียบเรียงไว้เป็นภาษาอังกฤษ และหลวงจินคาสึกิจิได้แปลถ่ายทอดเป็นภาษาไทยไว้ เป็นที่น่าสนใจมาก²⁷

พระเจ้าทรงธรรมทรงส่งคณะทูตไทยไปเจริญทางพระราชไมตรีที่ประเทศญี่ปุ่นถึง 3 ครั้ง
คือนอกจากขุนพิจิตรสมบัติ และขุนประเสริฐ ไปในปี พ.ศ. 2164 แล้ว ในปี พ.ศ. 2166 ได้แก
หลวงทองสมุทร กับขุนสวัสดิ์ ส่วนขุนรักษาสีหิมล กับว่าที่วันทองอาจ (ลาม) ไปในปี พ.ศ. 2169²⁸
ซึ่งโชกุนก็ได้ออรับและมีสาส์นตอบมาเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการส่งทูตไทยไปในปี พ.ศ. 2166
นั้น ได้เกิดผลอันแสดงให้เห็นว่า ไทยกับญี่ปุ่นได้ดำเนินนโยบายแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน คือในปีนั้น

²⁵ เซอร์ เออร์เนสต์ ซาเคา ล.ก. หน้า 98-101

²⁶ ล. หน้า 101-104

²⁷ ล. หน้า 89-94

* หนังสือการทูตไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา ของ สมัย ชูมานราชนัน เรียกว่า
พระพิริตสมบัติ.

²⁸ ล. รัชานาม ล.ก. หน้า 21.

กัมพูชาเป็นกบฏแข็งเมืองทั่วไทย ไทยจะต้องปราบปราม พระเจ้าทรงธรรมทรงมีพระราชสาส์นไปถึงโชกุน ขอให้โชกุนห้ามชาวญี่ปุ่นในกัมพูชาไปได้ช่วยกัมพูชารบกับไทย เพราะเกรงว่าจะทำให้ญี่ปุ่นกับไทยก่อวาทะทางกัน ถ้าชาวญี่ปุ่นเกิดล้มตายขึ้น โชกุนได้มีสาส์นตอบมาเป็นอย่างดีว่า ชาวญี่ปุ่นเป็นพวกค้า ไม่ควรเข้าเกี่ยวข้องกับการเมือง ถ้ามีญี่ปุ่นเข้าช่วยกัมพูชารบไทย ก็ให้ไทยลงโทษตามสมควร ขอให้ไทยปราบปรามกัมพูชาโดยไม่ต้องเกรงใจญี่ปุ่น²⁹

ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางการทูตอันดีต่อกันระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยพระเจ้าทรงธรรมกับโชกุนเทเคดาคาเนะ จึงเป็นช่วงที่รุ่งโรจน์และสำคัญยิ่งช่วงหนึ่งของประวัติการสัมพันธกับญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ช่วยส่งเสริมให้การติดต่อค้าขายเจริญรุ่งเรืองขึ้นถึงขีดสุด วันวลิตผู้อำนวยการคลังสินค้าของฮอลันดาในกรุงศรีอยุธยาสมัยนั้นได้กล่าวไว้ว่า ญี่ปุ่นซื้อหนังกวางจากประเทศไทยปีหนึ่งราว 150,000 ผืน นอกจากนั้นยังซื้อดักขี้ ไม้เบญจพรรณ ไม้สัก ไม้กระดาน น้ำตาล น้ำมันมะพร้าว ตะกั่ว และสินค้าอื่น ๆ อีกมาก โภยญี่ปุ่นนำเงินแท่งและทองแดงมาแลกเปลี่ยน และในปี พ.ศ. 2168 ญี่ปุ่นยังซื้อข้าวสารของไทยส่งไปจำหน่ายตามหมู่เกาะชาวทั้งหมดอีกด้วย³⁰ การติดต่อกับญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงเป็นไปเพื่อการค้าขายเป็นส่วนใหญ่ ญี่ปุ่นนั้นยึดหลักมั่นว่าการค้าขายต้องเป็นการค้าขาย จะเกี่ยวข้องกับการเมืองไม่ได้ ญี่ปุ่นมีนโยบายค้าขายเพียงอย่างเดียว³¹

ถ้าหากว่ารัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมยาวนานต่อไปอีกหลายปี สัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก็คงจะเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น และจะนำมาซึ่งความรุ่งคั่งสมบูรณ์ในทางเศรษฐกิจและการค้าขายเพิ่มขึ้นด้วย แต่เป็นที่น่าเสียดายที่หลังจากส่งทูตไทย คือขุนรักษาสีหิณดี และวาที ๐ วัจนองอาจ (ล้าม) ไปเจริญทางพระราชไมตรีกับญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2169 แล้ว ต่อมาพระเจ้าทรงธรรมก็เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. 2171

²⁹ นราธิปประพันธ์, กรมหมื่น ประวัติการทูตของไทย หน้า 13.

³⁰ สง่า กาญจนากพันธ์ ด.ญ. ประวัติการก้าไทย หน้า 197.

³¹ ก.

นโยบายการค้าของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา และญี่ปุ่นในขณะนั้น มีลักษณะแตกต่างกัน ไทยทำการค้าแบบผูกขาด การค้าขายกับต่างประเทศถือเป็นเรื่องของแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินไทยทรงแต่งตั้งขุนนางควบคุมการค้าไปกับเรือสินค้า เรือและอุปกรณ์การค้าเป็นสมบัติของหลวง มีพระคลังสินค้าเป็นแหล่งกลางในการซื้อขาย และมีพระยาพระคลังเป็นผู้อำนวยการ ส่วนการค้าของญี่ปุ่นนั้น โชกุนเมย์โตกุทวาเซได้ส่งเสริมการค้ากับต่างประเทศ และไม่มียอมให้ขุนนาง ข้าราชการทำการค้าด้วยตนเอง³² และนับแต่ปี พ.ศ. 2163 เป็นต้นไป ไทยค้ากับญี่ปุ่นมากกว่าค้ากับประเทศอื่น ๆ รวมกัน³³ และมีรายงานข่าวว่า การค้าระหว่างไทยกับจีนได้รับความกระทบกระเทือนอย่างมาก เพราะสินค้าญี่ปุ่นเข้าแทนที่สินค้าจีน แต่ไทยได้เปรียบดุลการค้ากับญี่ปุ่น³⁴

เหตุที่ญี่ปุ่นค้าขายได้เจริญก้าวหน้ารวดเร็ว ก็เพราะญี่ปุ่นเป็นชาติที่ขยันขันแข็งในการค้าขาย ไม่มียอมให้การค้าตกอยู่ในกำมือของคนชาติอื่น ดังรายงานของริชาร์ด คอกซ์ (Richard Cox) พ่อค้าชาวอังกฤษที่เข้าไปค้าขายในญี่ปุ่น ที่ส่งจากญี่ปุ่นถึงบริษัทอีสต์ อินเดีย เมื่อ พ.ศ. 2163 มีความว่า "การค้าขายในประเทศญี่ปุ่นตกอยู่ในเงื้อมมือของชาวญี่ปุ่นเองทั้งสิ้น พ่อค้าญี่ปุ่นเหล่านี้มิได้ประสงค์แต่จะถือเอาสิทธิการค้าขายภายในประเทศไว้ในเงื้อมมืออย่างเดียว ยังได้เที่ยวไปถึงไฟรันโด (Firando) และนางซาเกิ แล้วลงสำเนาเดินทางไปยังประเทศไทย จาม ตั้งเกีย กัมพูชา และในที่ต่าง ๆ ซึ่งเห็นว่าจะได้ผล งอกงามก็ แล้วก็เอาสินค้าซึ่งชาวต่างประเทศยกนำมาขายในประเทศญี่ปุ่นเข้ามาขายเสียเองทุกอย่าง"³⁵ แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นเป็นชาติที่ชวนขายในการค้าขาย และหาเปรียบสุกของชาติให้มั่นคง การที่ญี่ปุ่นถือการค้าขายกับไทยเสมอมา ก็เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าเป็นสำคัญ

³²เขียน ทิระวิทย์ ล.ก. หน้า 129.

³³ก. (อ้างจาก Francis H. Giles, "A Critical Analysis of Van Vliet's Historical Account of Siam in the 17th Century", JSS XXX : 3 (1938), p 303.)

³⁴ก. (อ้างจาก G.W. Skinner, The Chinese Society in Thailand, (Cornell University Press, 1957 , p. 9.)

³⁵สง่า กาญจนาคพันธุ์ ล.ก. หน้า 105.

หลังรัชกาลพระเจ้าทรงธรรมแล้ว เหตุการณ์ในกรุงศรีอยุธยาเกิดความวุ่นวาย เนื่องจากการแย่งชิงอำนาจและการเปลี่ยนพระเจ้าแผ่นดิน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศญี่ปุ่นยังคงดำเนินต่อไป และยังคงส่งทูตติดต่อกันอยู่เสมอ การติดต่อกับญี่ปุ่นในช่วงต่อจากนี้ไปเป็นช่วงที่ความสัมพันธ์เริ่มเสื่อมลง เพราะชาวญี่ปุ่นไม่ชอบกษัตริย์ไทยองค์ใหม่ คือพระเจ้าปราสาททอง ที่ขึ้นครองราชย์ด้วยการกำจัดกษัตริย์องค์ก่อน และยังกำจัดญี่ปุ่นบางคน เช่น ออกญาเสนาภิมุข (ยามาคา) กว๋ย³⁶

สมเด็จพระเจ้าปราสาททองขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 2173 ได้ทรงอนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นที่แตกฉานเช่นเข้าไปอยู่กับพม่า เนื่องจากอพยพตามยามาคา และเกิดรบกันเองที่เมืองนครศรีธรรมราช ได้กลับมาตั้งหลักแหล่งในกรุงศรีอยุธยาตามเดิม แต่ชาวญี่ปุ่นกลับคูหมิ่น และกิดจะจับพระองค์ ไม่ยอมรับว่าพระเจ้าปราสาททองเป็นกษัตริย์ที่ถูกต้อง พระเจ้าปราสาททองจึงส่งทหารเข้าโจมตีหมู่บ้านญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2173 ยิงปืนถล่มและจุดไฟเผาจนสิ้นาศหมก ชาวญี่ปุ่นล้มตาย ที่รอดชีวิตก็ลงเรือหนีไปกับพม่าและประเทศอื่น ๆ ต่อมาพระเจ้าปราสาททองเกรงญี่ปุ่นจะแก้แค้น จึงทรงอนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นที่หนีไปกับพม่ากลับมาอยู่ประเทศไทยอีก³⁷ และสร้างหมู่บ้านขึ้นใหม่ในปี พ.ศ. 2175 มีหลักฐานที่เป็นบันทึกประจำวันของฮอลันดาที่อยุธยา ได้บันทึกเรื่องราวที่ชาวญี่ปุ่นอพยพจากพม่าเข้าสู่ประเทศไทยไว้ เช่น

บันทึกประจำวัน ลงวันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2176 บอกว่ามีชาวญี่ปุ่นจากกัมพูชาราว 30-40 คน รวมทั้งหญิงและเด็กมากับเรือเล็ก ๆ 2 ลำ เข้ามาในแม่น้ำ พระเจ้าแผ่นดินอนุญาตให้ผ่านก้น้ำได้

³⁶ กอนอม อานามว็ซัน, ล.ก. หน้า 85.

³⁷ Seichi Iwao, Van Vliet Historiae Verhael Van Siam 1640, p. 30.

บันทึกประจำวันของบริษัทอสังหาที่กัมพูชา ลงวันที่ 18 พฤศจิกายน พ.ศ. 2179
บอกว่ามีชาวญี่ปุ่นราว 100 คน เดินทางจากกัมพูชามายังประเทศไทย³⁸ ฯลฯ

ต่อมาหมู่บ้านญี่ปุ่นที่อยุธยาถูกไฟไหม้ครั้งใหญ่ ทำให้สินค้าถูกไฟเผาพินาศเสียหายมาก
เป็นศตวา หนึ่งกวาง 7,000 จีน หนึ่งปลานลาม 2,000 จีน ซึ่งเป็นสินค้าญี่ปุ่นจะส่งออกไปขาย
ทางประเทศถูกเผาควย พอลูกญี่ปุ่นทางกัวตุนลุมพไปตาม ๆ กัน พวกญี่ปุ่นโคสร้างหมู่บ้านของ
ตนขึ้นใหม่ ะยะนี้ชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในอยุธยาราว 300 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยมาก เมื่อเทียบกับ
ก่อนที่ญี่ปุ่นมีฐานะรุ่งเรืองในสมัยพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งมีชาวญี่ปุ่นอยู่ถึง 1,000-1,500 ครอบครัว
แลคงให้เห็นวาชชาวญี่ปุ่นโคลมคายไป หรืออพยพไปอยู่ที่อื่นเลียมมากมาย³⁹

ในปี พ.ศ. 2176 (ค.ศ. 1633) ญี่ปุ่นเริ่มใช้นโยบายแยกตัวออกจากโลกภายนอก
ห้ามพลเมืองเดินทางออกนอกประเทศ ผู้ที่ออกไปแล้วห้ามกลับเข้าประเทศควอ พระเจ้าปราสาททอง
โคส่งทูตไปญี่ปุ่น 2 ครั้ง แต่ญี่ปุ่นไม่ยอมทอนรับทูตไทย เพราะโชกุนรังเกียจพระเจ้าปราสาททองที่
ราชสมบัติและตั้งคนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นการประพฤตินิคมพระราชประเพณี จึงสิ้นความนับถือไทย
จึงถึงกับห้ามไทยเข้าไปค้าขายในประเทศญี่ปุ่นอีก ทำให้ความสัมพันธ์ทางการทูตหยุดชะงักลง⁴⁰

สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โคทรงพยายามหลายครั้งที่จะติดต่อค้าขายกับรัฐบาลโตกกาว่า
(Tokugawa) ของญี่ปุ่นอีก แต่ไม่เป็นผล ปรากฏในเอกสารของญี่ปุ่นว่าเมื่อสำเภาของไทยพรมกับ
ทูตไทยที่ส่งไปเป็นทางการ ไปถึงเมืองนางาซากิก่อนการสวรรคตของพระเจ้าปราสาททอง คณะทูตนั้น
โคนำหนังสือที่ปฏิเสธชาวลือที่ว่า "พอลูกญี่ปุ่นในอยุธยาถูกขับออกนอกประเทศโดยการไล่เผาและ
ฆ่าฟัน" เป็นการยืนยันเจตนาของไทยที่จะติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นอีก แต่โชกุนไม่ยอมรับ

³⁸ Seichi Iwao, Van Vliet Historiae Verhael Van Siam 1640, pp.30-31.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ ผ่องพันธุ์ รัตนฤศ (แปล) "เอกสารสมัยพุทธศตวรรษที่ 23 ของญี่ปุ่นที่เกี่ยวกับ
กรุงสยาม" นิตยสารศิลปากร 11 : 52 มกราคม 2518 หน้า 59.

การคิดต่อครั้งนี้ โทซังอ้างว่ามีประกาศ พ.ศ. 2179 (ค.ศ. 1636) ห้ามมิให้ชาวญี่ปุ่นออกนอกประเทศเสียแล้ว จึงไม่มีทางที่จะอนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นออกไปทำการค้าขายในประเทศอื่นได้ อย่างไรก็ตาม โทซังได้ขออนุญาตให้สาเกาไทยจำหน่ายในกัไดบ้าง เพื่อจะได้มีเงินสำหรับซื้ออาหาร เชื้อเพลิง และผ้าจีวไว้ใช้ในระหว่างทางที่เดินทางกลับ เรือสาเกาไทยได้ออกจากประเทศญี่ปุ่นเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2199 เป็นเวลาที่พระเจ้าปราสาททองสวรรคตแล้ว⁴¹

สัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้หยุดชะงักลงตั้งแต่ พ.ศ. 2179 เป็นต้นไป การชะงักงันความสัมพันธ์นี้ไม่กระทบกระเทือนการติดต่อไปมาค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ยังคงมีอยู่ วันเวลาดี๋ยงกล่าวถึงสาเหตุที่ไทยถูกตัดขาดทางพระราชไมตรีกับญี่ปุ่นว่าเป็นเพราะโจกุนรังเกียจพระเจ้าปราสาททองที่เป็นกบฏแย่งชิงราชสมบัติ จับไล่และทำลายหมู่บ้านชาวญี่ปุ่น และพระจักรพรรดิญี่ปุ่นได้กำหนดนโยบายในปี พ.ศ. 2179 ที่จะทำทางพระราชไมตรีกับจีน และต่อต้านเกาหลี⁴² ญี่ปุ่นตัดตนเองจากโลกภายนอก กลายเป็นประเทศโดดเดี่ยวในปี ค.ศ. 1637 (พ.ศ. 2180) กริดเกียมนญี่ปุ่นถูกฆ่าที่ชิมาบารา (Shimabara) พ่อค้าต่างประเทศถูกขับจากญี่ปุ่น ยกเว้นฮอลันดา เรือฮอลันดาแล่นมาที่เมืองนางาซากิได้ปีละ 1 ลำทุกปี กาดาชิเรือต่างชาติที่เรือมาอับปางแถบฝั่งเกาะญี่ปุ่นจะถูกฆ่า⁴³ แสดงให้เห็นว่าที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศไม่ติดต่อกับต่างชาติ โดยเฉพาะชาติที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกนั้น ก็เพราะเกรงว่าชาติตะวันตกจะใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือชักจูงให้ประชาชนญี่ปุ่นรับนับถือกันมาก และจะเป็นโอกาสให้ไ้เข้ามามีอำนาจทางการเมือง ซึ่งโจกุนผู้กำอำนาจการปกครองของญี่ปุ่นสมัยนั้นถือว่าเป็นการรุกรานทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่การมีอำนาจทางการเมืองในเวลาต่อไป จะเห็นได้จากในปี พ.ศ. 2157

⁴¹ดู.

⁴²เซอร์ เออร์เนสต์ ซาเกา ด.ก. หน้า 234-235.

⁴³ George Sansom, A History of Japan 1615-1867, p. 37.

(ค.ศ. 1614) โจนีเยยาสุ เริ่มขับไล่พวกคริสเตียน ซึ่งให้บาทหลวงทางศาสนาคริสต์ออกจากญี่ปุ่น และสั่งให้ชาวญี่ปุ่นเลิกนับถือคริสต์ศาสนา⁴⁴ แต่สำหรับที่ญี่ปุ่นทำกับไทยนั้น ก็ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว และไทยนับถือพุทธศาสนา ในระยะเวลาต่อมาจึงเข้าไปค้าขายได้บ้าง โดยผ่านมือฮอลันดา ฮอลันดานั้นมุ่งแต่การค้าขาย ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเผยแผ่คริสต์ศาสนา จึงเข้าไปค้าในญี่ปุ่นได้โดยสะดวก

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231) ไทยยังงไปมาก้าขายกับญี่ปุ่น อยู่ตลอดมา พระองค์ทรงมีความพยายามที่จะฟื้นฟูสัมพันธภาพให้เหมือนเมื่อครั้งพระเอกาทศรถและพระเจ้าทรงธรรมอีก แต่ไม่ไ้ผล เพียงแต่มีการค้าขายไปมาถึงกันเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าการติดต่อกับญี่ปุ่นในสมัยอยุธยาแยกการค้ากับการเมืองเป็นคนละเรื่องกัน⁴⁵

ในหนังสือสัญญาเกี่ยวกับการค้าขายระหว่างไทยกับฮอลันดา ซึ่งทำขึ้นในสมัยพระนารายณ์ เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2207 มีเงื่อนไขระบุไว้เกี่ยวกับสำเภาหลวงที่จะออกไปค้าขายที่ประเทศญี่ปุ่นโดยเฉพาะ ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงว่าสัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นยังงมียู่ และไทยยังงติดต่อกับการค้าขายกับญี่ปุ่นอยู่เสมอมา เงื่อนไขในสัญญาข้อหนึ่งมีว่า "ถ้าพระเจ้าแผ่นดินของไทยจะแต่งสำเภาไปค้าขายที่ญี่ปุ่น ฮอลันดาจะต้องส่งหนังสือ 7,000 หรือ 10,000 แผ่น ให้หลวงตามารากาเท่าทุน"⁴⁶ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานปรากฏจากชาวต่างประเทศที่เข้ามาสมัยนั้น เช่น มองซิเออร์ เดอ โชมองต์ ผู้ศรั้งเสสนั้น กล่าวไว้ว่าตอนหนึ่งว่า

"พระเจ้ากรุงสยามเคยแต่งสำเภาบรรทุกเงินมีละดั่ง 2-3 ลำไปซื้อสินค้าในประเทศญี่ปุ่น คือทองคำ เงิน ทองแดง ทองรูปพรรณ ฉากญี่ปุ่น ตู้ลายรดน้ำ

⁴⁴ Ibid., p. 40.

⁴⁵ สง่า กาญจนาคพันธ์ ล.ก. หน้า 227.

⁴⁶ ก. หน้า 225. (อ้างจาก Records of the Relations between Siam and Foreign Countries in the 17th Century, Vol. 2, p. 27.

เครื่องกระเบื้อง ใบชา และสิ่งของบางอย่าง เน้นที่สมเด็จพระนารายณ์ และพลกอนเคยส่งไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และพระราชวังของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเป็นจำนวนมาก"⁴⁷

มองซิเออร์ ลาตูแมร์ ทุกฝรั่งเศสได้เข้ามาปลายนามสมเด็จพระนารายณ์ กล่าวไว้ว่า

"ทองแดง เป็นสินค้าส่งจากประเทศญี่ปุ่น ส่วนหนึ่งกับเขาเป็นส่วนการค้า ประเทศสยามส่งไปยังบริษัทชาวฮอลันดา ในสมัยนั้นการค้าขายของไทย ตกอยู่ในเงื้อมมือชาวฮอลันดา และจีน เป็นส่วนใหญ่"⁴⁸

หนังสือทูโกวิจิราณ กล่าวว่า

"มีสำเภาไทยเข้าไปค้าขายในประเทศญี่ปุ่น เมื่อ พ.ศ. 2223 และ พ.ศ. 2230 (ในรัชกาลนี้) — — — บรรดาสำเภาซึ่งไปค้าขายในประเทศญี่ปุ่นทุกคนมีขุนนางไทยประจำตามเกย ยกให้เรือเป็นเงิน"⁴⁹

ยอร์จ ไวท์ พ่อค้าชาวอังกฤษ ซึ่งได้เข้ามาค้าขายอยู่ในกรุงศรีอยุธยาสมัยนั้น เป็นเวลานานถึง 4 ปี ได้เขียนบันทึกรายงานไว้ว่า

"สำเภาที่ไปญี่ปุ่นออกในเดือนมิถุนายน และกลับในเดือนกรกฎาคม สินค้าที่เกกในเรือเมื่อกลับมามีกำไรมากได้แก่เกลือแล้ว คือ ผาง น้ำตาล (Jaggarah) ฝรั่ง (Cheroon) งาขาว กับหนังสือต่าง ๆ ซึ่งพวกวันก็หามาได้ ทั้งที่บริษัทฮอลันดาผูกขาดอยู่ นอกจากนี้ยังบรรทุกผ้าสุริห์ ผ้าโกโรบันเจด ไปเป็นจำนวนมาก กับของหัตถกรรมของพวกเราราวยุโรป ค้างมาขายที่นั่น ก็ส่งออก

⁴⁷เซอร์ เจอร์เนสต์ ซาเกา อ.ก. หน้า 160.

⁴⁸อ.ก. หน้า 161.

⁴⁹อ.ก. หน้า 162 — 163.

ไปด้วยทั้งหมด ขากลับก็นำสินค้าน่าดูนั้นเข้ามาถวาย บิณฑุกา ทองแดง และเครื่อง
กระเบื้อง"⁵⁰

ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 48 ได้บันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับทูตญี่ปุ่นที่เข้ามายัง
กรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินพระนารายณ์ว่า เมื่อมองซิเออร์ เดเบเรต์ ราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาเมื่อ
ปี พ.ศ. 2230 นั้น ขณะที่พักอยู่กรุงศรีอยุธยา ได้มีทูตพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น ทูตเมืองมัตสึนาชิ ทูตเมือง
เซมร กับหัวหน้าแขกมัวร์ เขามาเยี่ยมเยียนตามระเบียบ⁵¹ และ ในปี พ.ศ. 2230 นั้นเอง
สมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งทูตไปยังประเทศญี่ปุ่น เพื่อขอให้ญี่ปุ่นแต่งตั้งสำเภาการค้าขายกับไทยตามเดิม⁵²

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททองเป็นต้นมา จึงเป็นแบบ
การค้า ในสมัยที่ญี่ปุ่นเปิดประเทศ การค้าก็ต้องหยุดชะงักลง แม้จะมีการค้าขายบ้าง ก็ต้อง
อาศัยผ่านมือฮอลันดาและจีน เพราะทั้งสองชาตินี้ ญี่ปุ่นอนุญาตให้เข้าประเทศได้ ในสมัย
สมเด็จพระนารายณ์ความสัมพันธ์ดีขึ้น แต่ก็ไม่สนิทสนมเหมือนเดิม อย่างไรก็ตาม ญี่ปุ่นยังคงไปมา
ค้าขายและอาศัยอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา แกมย์เฟอร์ (Kaenpher) นักท่องเที่ยวชาวฮอลันดา
ซึ่งเข้ามายังกรุงศรีอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. 2233 ตนแผ่นดินพระเพทราชา (พ.ศ. 2231 - 2246)
ได้กล่าวไว้ว่า มีหมู่บ้านญี่ปุ่นตั้งอยู่ริมแม่น้ำโกมุบันฮอลันดาจะมา ญี่ปุ่นคนหนึ่ง ชื่อ ฮันยิมอน
เป็นชาวเมืองทริราโค ไทฟานักอยู่ในกรุงศรีอยุธยา มีอาชีพเป็นเกณเฑาะว์คิดต่อกาขายระหว่าง
ไทยกับญี่ปุ่น จึงเป็นหลักฐานให้ทราบว่า การเกณเฑาะว์โดยใจสำเภายังคงมีอยู่ในสมัย
อยุธยาตอนปลาย⁵³ หลักฐานที่แสดงว่าไทยส่งสินค้าไปขายในประเทศญี่ปุ่นโดยฮอลันดาเป็น
บัญชีส่งมีในบันทึกรายงานการค้าขายของอินเดียน ซึ่งอังกฤษบันทึกไว้ เมื่อ ปี พ.ศ. 2242

⁵⁰ องค์การการค้าสุภา ประชุมพงศาวดารภาคที่ 18 หน้า 12.

⁵¹ กิลปากกร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ 48 หน้า 81.

⁵² เซอร์ เออร์เนสต์ ซาเตา, ล.ด. หน้า 75.

⁵³ สว่าง กาญจนาคินทร์, ล.ด. หน้า 254.

(แผ่นดินพระเพทราชา) ท้าวกวการค้าขายเกี่ยวกับประเทศไทย มีข้อความตอนหนึ่งว่า "ประเทศไทยไถ่ส่งสินค้าไปจำหน่ายในประเทศญี่ปุ่น คือหนังสือต่าง ๆ ซึ่งฮอลันดาเป็นผู้จัดส่งไป และยังส่งเครื่อง ฝาง และไม้กวาด ในแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา ฮอลันดาได้ขอทอดสัญญาผูกขาด หนังสือต่าง หนังสือโค และคีมุก ตามที่ได้ทำไว้กับสมเด็จพระนารายณ์ต่อไปอีกสามเงื่อนไขเดิมทุกอย่าง" ⁵⁴ และในปี พ.ศ. 2242 นี้ ฮอลันดาได้ผูกขาดการขาง หมด และไม้หอมกวาด ซึ่งเขาใจว่าฮอลันดา คงจะได้จัดส่งไปขายยังประเทศต่าง ๆ รวมทั้งญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน ⁵⁵ และพระคลังสินค้าก็ยังคงแก่่ง สำเนาไปค้าขายที่ญี่ปุ่นเช่นเคย โดยมีเงินและแลกเปลี่ยนลูกเรือ แม้จะมีขุนนางไทยเป็นผู้กำกับ แต่การการค้าก็ยังต้องผ่านมือฮอลันดาอยู่ ไทยจึงต้องถูกฮอลันดาแย่งการค้าบาง หนังสือทูโกวิจิรณ ของญี่ปุ่น ได้บันทึกเรื่องเรือสำเนาไทยเดินทางไปค้าขายที่ญี่ปุ่นหลายครั้ง เช่น ในปี พ.ศ. 2236 แผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา, ในปี พ.ศ. 2259 และ พ.ศ. 2261 แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ และในปี พ.ศ. 2288 แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ⁵⁶ สินค้าที่บรรทุกไปในสำเนามันหนึ่งกวาด หนังสือโค ฝาง น้ำรัก น้ำตาลทรายแดง และงาช้างเป็นต้น

บทบาทของชาวญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยา

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นอกจากญี่ปุ่นจะได้นำความสัมพันธ์ทางการทูตและการค้ากับ ไทยแล้วชาวญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยาก็ได้มีบทบาทต่อกิจการบ้านเมืองภายในของไทยด้วย

⁵⁴ ฎ. หน้า 252-253. (อ้างจาก Records of the Relations between Siam and Foreign Countries in the 17 th. Century, Vol. 5, p. 66-68.

⁵⁵ ฎ. หน้า 254.

⁵⁶ ฎ. หน้า 255.

ดังที่กล่าวแล้วว่าในแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมนั้น มีชาวญี่ปุ่นคนสำคัญ คือ ยามาโตะ นางามาสา หรือ อากาเอะ เกอิชิ เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเจรจาว่าจ้างนักกีฬาญี่ปุ่น และยังมีอิทธิพลต่อการเมือง การปกครองของไทยสมัยที่ดยุคอย่างใกล้ชิด นอกจากนั้น การกระทำของชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยก็ อาจมีผลกระทบกระเทือนต่อเหตุการณ์ภายในด้วย และบทบาทที่สำคัญอีกก็คือการที่ชาวญี่ปุ่นได้อาสาสมัคร เข้ารับราชการเป็นทหารในราชสำนักของพระมหากษัตริย์ไทย จนถึงกับมี "กองอาสาญี่ปุ่น" เกิดขึ้น และทหารอาสาสมัครญี่ปุ่นได้มีโอกาสเข้าช่วยไทยรบมาจนเกิดสงครามกับเพื่อนบ้าน เช่น พม่า และ ราชอาณาจักรสยาม พวกกบฏคานหัวเมืองต่าง ๆ อยู่เสมอ

โยส เซาเก็น* (Joost Schouten) ได้กล่าวถึงทหารอาสาสมัครญี่ปุ่นที่รับราชการ ในกรุงศรีอยุธยาว่า

“... ในแผ่นดินไทยมักจะมีทหารอาสาสมัครที่เป็นชาวต่างประเทศ ในบรรดาทหารอาสาสมัครเหล่านี้ กองอาสาญี่ปุ่นมีจำนวน 500 - 600 คน ได้รับการยกย่องนับถือจากชาวชาติต่างเคียงข้างว่าเป็น พวกกล้าหาญ และพระมหากษัตริย์โปรดปรานมากหลายรัชกาลแล้ว”⁵⁷

ทหารอาสาสมัครญี่ปุ่นจะมีขึ้นในกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่มืดมนั้น ไม่มีหลักฐานนอกไว้แต่ชัด มีแต่ที่กล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารไทยว่า ในปี พ.ศ. 2133 เมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติได้เพียงหนึ่งปี พระเจ้าหงสาวดีจึงให้พระมหาอุปราชและเจ้ากรมเจียงใหม่ ยกกองทัพเข้ามาบุกรุกกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระนเรศวรมหาราชยกทัพออกไปปะทะพม่าที่เมืองกาเจญบุรี และได้ทรงกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราช ในการรบครั้งนั้นมทหารอาสาญี่ปุ่นจำนวน 500 คน อยู่ในกองทัพไทย ภายใต้การบังคับบัญชาของพระเสนาบดี⁵⁸ ยุคชั้นพระเสนาบดีมุขนั้น มีตำแหน่ง

⁵⁷ ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาคที่ 76 หมายเหตุของโยส เซาเก็น หน้า 15.

⁵⁸ ก.

* นายห้างบริษัทอินเดียนวันออกของฮอลันดา มาประจำที่อยุธยาสมัยพระเจ้าทรงธรรม ครั้งหนึ่ง และขึ้นรับทูลพระเจ้าปราสาททอง อีกครั้งหนึ่ง

ปรากฏในกฎหมาย "ศักราชการหัวเมือง" ว่าเป็นเจ้ากรมอาสาญี่ปุ่น ศักดินา 1,000 ดังนั้น "พระเสนากุมข" หรือ "ออกญาเสนากุมข" ก็คือ จึงเป็นยศที่ตั้งขึ้นสำหรับชาวญี่ปุ่นที่รับราชการใน สมัยอยุธยา⁵⁹ บ้างก็ว่า พระเสนากุมขในสมัย ระยะเวลาที่ออกญาเสนากุมข (ยามาดา นางามาซา) ในสมัยพระเจ้าทรงธรรม เป็นคนเดียวกันหรือไม่ แกสตราจารย์ ชจร สุขพานิช * สันนิษฐานว่า ไม่ใช่คนเดียวกัน เพราะเมื่อต้นแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรมนั้น ยามาดายังเป็นเพียง ออกขุนไชยสุระ นางกำเอนหมู่บ้านชาวญี่ปุ่น และมาเป็นออกญาเสนากุมขในปลายแผ่นดินพระเจ้า ทรงธรรม⁶⁰ จึงน่าจะเข้าใจได้ว่า ยามาดา คงไ้เป็นพระเสนากุมข ระหว่างรับราชการใน แผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ และจะได้เลื่อนขึ้นเป็น "พระยา" เมื่อใดไม่ปรากฏ แต่ต่อมาใน รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมนั้น ปรากฏว่าได้ออกมามีถึงยามาดาว่า "ออกญาเสนากุมข" ตำแหน่ง สูงแล้ว และออกญาเสนากุมขผู้นี้ ได้มีส่วนสำคัญในการปกครองของไทย และในความสัมพันธ์ระหว่าง ไทยกับญี่ปุ่นในสมัยนั้นมาก⁶¹

ออกญาเสนากุมข หรือ ยามาดา นางามาซา (Yamada Nagamasa) เป็นบุคคลที่มีชื่อเสียง ในด้านความกล้าหาญ เป็นหัวหน้าทหารอาสาญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยา บรรดาพ่อค้าชาวต่างประเทศที่ เข้ามาค้าขายในเชิงไทยสมัยนั้นรู้จักชื่อเสียงของยามาดาเป็นอย่างดี และเป็นที่เลื่องลือไปถึงเมือง ญี่ปุ่นด้วย ในญี่ปุ่นสนใจกันมานานแล้ว เต็นจู เทกุกุโบ (Tenzoku Tekubei) เขียนเรื่องราว ของยามาดาขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2250 แต่ไทยเพิ่งจะมาสนใจเรื่องราวของบุคคลผู้นี้ทีหลัง และพงศาว- การไทยก็จ่าวไว้สั้นๆ ไม่ให้ความสนใจนัก แม้ปัจจุบันจะ ญี่ปุ่นเขียนไว้ก็ไม่ละเอียด ไม่มีใคร

⁵⁹ สมจิต อนุบาลราชชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา หน้า 59-60.

⁶⁰ ชจร สุขพานิช การต่างประเทศในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ นิตยสารศิลปากร ปีที่ 4 เล่ม 5 หน้า 3

⁶¹ สมจิต อนุบาลราชชน น.ค.

* นักประวัติศาสตร์ของไทยที่สนใจปัญหานี้.

ยืนยันสถานที่เกิดของยามากาว่า และยามากาว่าเข้ามาเมืองไทยแต่เมื่อใดก็ไม่มีใครรู้ แต่ประมาณกัน
ว่าจะได้เข้ามารับราชการตั้งแต่รัชกาลพระเอกาทศรถแล้ว⁶²

อย่างไรก็ดี มีหลักฐานแสดงว่า ยามากา มีตำแหน่งสูงเป็นถึงออกญาเสนาภิมุข ใน
แผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม และคงจะได้เป็นตัวตั้งตัวถ่วงในการดึงเหตุไทยคณะแรกไปญี่ปุ่นเมื่อ พ.ศ.
2164 โดยปีพุทธศักราชสมมติ (พิจิตรสมมติ) และขุนประเสริฐ เป็นทูตอัญเชิญพระราชสาส์นไป ใน
พระราชสาส์นตอนหนึ่ง ได้กล่าวถึงยามากา ว่า พระองค์ได้แต่งตั้งขุนนางคนหนึ่ง ชื่อขุนไชยสุนทร
(Khun Chaija-Sun) เป็นหัวหน้าจัดส่งทูตมายังญี่ปุ่น⁶³ ขุนไชยสุนทรผู้นี้ ศาสตราจารย์
ถิราโอะ สันนิษฐานว่าเป็น ยามากา ซึ่งขณะนั้นคงมีอายุเป็นหนุ่ม เมื่อทูตไทยเดินทางไปถึงญี่ปุ่น
ยามากาได้ฝากจดหมายฉบับหนึ่งไปถึงเสนาบดีญี่ปุ่น ฝ่ายวังโกลีเสนาบดีญี่ปุ่นช่วยดูแลทูตไทยด้วย

บทบาทของยามากาในกรุงศรีอยุธยา ยังขัดแย้งกันว่า ในปี พ.ศ. 2164 บริษัทอังกฤษ
ที่อยุธยาได้ซื้อเรือให้ยามากา (ตอนนั้นยศเป็นออกพระ) ได้ช่วยเหลือชาวอังกฤษคนหนึ่งชื่อ จอห์น
ดอด (John Dod) ออกจากคุก ยามากาก็ช่วยออกมาได้ แม้ว่าจะขัดแย้งกับออกญาพระคลังก็
ตาม แสดงให้เห็นว่ายามากาคงจะมีอำนาจเทียบเท่าออกญาพระคลัง และยามากาจะต้องสนิทสนม
กับพวกอังกฤษและฮอลันดาจาก และในปี พ.ศ. 2167 เรือสเปน พร้อมด้วยลูกเรือราว 200 คน
ภายใต้บังคับบัญชาของกัปตันเรือชื่อ โดน เฟร์นันโด เด ซิลวา (Don Fernando de Silva)
หลบพายุระหว่างทางจากมาเก๊าไปมะนิลา พลัดเข้ามาที่อ่าวไทย เรือสเปนได้ปล้นทรัพย์สินและสินค้า
มาจากเรือฮอลันดา ทั้งเรือไทยและอาสาญี่ปุ่นจึงร่วมกันโจมตี ฆ่ากัปตันเรือสเปนและจับลูกเรือไว้
ได้ 30 คน พร้อมกับยึดเรือและสินค้าไว้ด้วย การโจมตีครั้งนี้ กล่าวกันว่า ยามากาได้นำเอา

⁶² สมบัติ พลายน้อย ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย หน้า 182.

⁶³ Seiichi Iwao, Van Vliet Historiae Verhael Van Siam 1640, p. 22.

เทคนิคการรบแบบใหม่มาใช้ทำลายเรือศัตรูอย่างได้ผล⁶⁴ ยามาตาได้ทำความดีความชอบมาก จึงได้เลื่อนยศอย่างรวดเร็ว ก็ในปี พ.ศ. 2164 ได้เลื่อนยศจากเอกขุน เป็นเอกหลวง เป็นเอกหลวงไชยสุทร (Ukluang Chaija Sun) ต่อมาก็ได้เลื่อนเป็นเอกกพระ และในที่สุดก็ได้เป็นพระยาเสนาภิมุขราชมนตรี (Phraya Senaphimok Raxa Muntri)⁶⁵

ยามาตา นอกจากจะเป็นทหารที่กล้าหาญแล้ว ยังเป็นพ่อค้าด้วย หนังสือ ทุโกจิราเน ของญี่ปุ่น กล่าวว่า ยามาตาได้เข้าควบคุมการค้าของญี่ปุ่นในไทย และยังมีหุ้นการค้ากับพวกพ่อค้าญี่ปุ่นอีกด้วย ในปี พ.ศ. 2167 ยามาตาได้ส่งเรือบรรทุกหังถวางไปขายถึงญี่ปุ่น เท่ากับเป็นการแย่งตลาดการค้าหน้าผากไปจากฮอลันดา และถ้าเรือของยามาตา ต้องผูกมัดเรือ กลับเมืองไทยให้ทัน ยามาตาก็จะจ้างให้เรือฮอลันดาขนสินค้าจากไทยไปญี่ปุ่นแทน และยังเป็นการป้องกันมิให้พวกสเปน โจมตีเรือสินค้าของญี่ปุ่นด้วย⁶⁶ ในปี พ.ศ. 2172 เรือของยามาตาได้เดินทางไปยังญี่ปุ่นเป็นครั้งที่ 3 ได้นำทูตไทยไปยังราชสำนักโชกุน และแจ้งข่าวการสวรรคตของพระเจ้าทรงธรรม และการสืบราชสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินไทยองค์ใหม่ให้โชกุนทราบด้วย⁶⁷

ในตอนปลายรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม ยามาตาก็ได้มีบทบาททางการเมือง การปกครองภายในของไทยด้วย⁶⁸ คือได้ร่วมมือกับออกญาสุโขทัย นำทหารญี่ปุ่น 600 คน เข้าไปไว้ในพระราชวัง ในขณะพระเจ้าทรงธรรมประชวรหนัก เพื่อว่าสนับสนุนให้พระเชษฐาธิราชไกรราชสมบัติ และยังร่วมกันกำจัดพระศรีศิลป์ ซึ่งถือกบฏวังหลวงมามีอำนาจจากพระเชษฐาอีกด้วย ยามาตาไม่ไว้วางใจออกญาสุโขทัยนัก เพราะออกญาสุโขทัยมีแผนที่จะเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเอง แต่ออกญาสุโขทัยก็สามารถทำให้ยามาตากลាយความระแวงลงได้ และเมื่อถึงเวลาที่ออกญาสุโขทัย

⁶⁴Ibid., p. 23.

⁶⁵Ibid.

⁶⁶Ibid., p. 24.

⁶⁷Ibid.

⁶⁸เบเรเมย์ส เอนสเล็ค, ประชุมพงศาวดารภาคที่ 79 จดหมายเหตุวันวลิตฉบับสมบูรณ์

เสนาภิมุข ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ไม่นาน ก็ได้รับบาดเจ็บเป็นแผลที่หัวเข่าอันเป็นผลมาจากการสู้รบในการทำสงครามปราบปรามเมืองปัตตานี ออกพระนครศรี ชาวไทยที่ติดตามมาอยู่ด้วยเป็นผู้รักษาบาดแผลให้ มีคนญี่ปุ่นออกความเห็นครั้งนี้ว่า น้องชายของเจ้าเมืองคนก่อนได้รับคำสั่งลับจากพระเจ้าปราสาททองให้หาทางกำจัดออกญาเสนาภิมุขให้จงได้ จึงได้คบคิดกับออกพระนครศรีให้ยาพิษแก่ออกญาเสนาภิมุข แทนที่จะรักษาให้หาย ออกญาเสนาภิมุขถึงแก่อนิจกรรมด้วยเหตุนี้ ถ้าสมุหราชารยธิวาโอะ สันนิษฐานว่า ออกญาเสนาภิมุขถึงแก่อนิจกรรม ในปลายเดือนเมษายน พ.ศ. 2173 หรืออาจเป็นปลายเดือนตุลาคม พ.ศ. 2173 เพราะพ่อค้าชาวฮอลันดาคนหนึ่งชื่อครูก (Crook) ให้อ้างว่า เขามาถึงสยามเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2173 และได้ทราบข่าวว่าออกญาเสนาภิมุขถูกฆ่าตายแล้ว⁷¹

เมื่อสันนิษฐานแล้ว บทบาทของชาวญี่ปุ่นในกรุงศรีอยุธยาก็น้อยลง ประกอบกับความไม่ศรัทธาเลื่อมใสในพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ คือพระเจ้าปราสาททอง ที่ครองราชย์ด้วยการชิงราชสมบัติ และเป็นช่วงระยะเวลาที่ญี่ปุ่นปิดประเทศด้วย ญี่ปุ่นปิดประเทศเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2182 (ค.ศ. 1639)⁷² จึงทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเริ่มห่างเหิน จนบางครั้งหยุดชะงักไป และนับแต่บัดนั้นมา บทบาทของชาวญี่ปุ่นในอยุธยา ยิ่งลดน้อยลงไปอีก เนื่องจากไม่มีคนญี่ปุ่นที่สำคัญ ๆ เช่น ยามาซากะอยู่ในกรุงศรีอยุธยา และที่มีอยู่ก็มีจำนวนน้อย เพราะตายไปเป็นจำนวนมาก และยัง

⁷¹ ถนอม ฉานามวัฒน์, ล.ก. หน้า 85.

⁷² George Sansom, op.cit., p. 38.

(โชกุนประกาศห้ามชาวต่างประเทศเข้าญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2179 (ค.ศ. 1636) ใน พ.ศ. 2180 (ค.ศ. 1637) เกิดกบฏของพวกคริสเตียนญี่ปุ่นที่ซามบารา ญี่ปุ่นปราบปรามกวาดล้างอย่างหนัก ใน พ.ศ. 2182 (ค.ศ. 1639) จึงต้องประกาศห้ามกรังสุคท้ายไม่ได้มาตหลวงและเรือต่างชาติเข้าประเทศ ถ้าฝ่าฝืนจะถูกฆ่าและถูกทำร้ายเรือ แต่จีนและฮอลันดาก็ยังเข้าไปส่งชาวภูมายนอกได้บ้าง)

แต่งงานกับชาวพื้นเมือง กลายเป็นคนไทยไปอีกด้วย ทั้งชาวญี่ปุ่นก็ไม่ได้อพยพมาอยู่เมืองไทยอีก
 กวายน้อยในระยะเวลาที่โชกุนเปิดประเทศ และในปี พ.ศ. 2231 (ปีสุดท้ายในรัชกาลพระนารายณ์) ฝอลคอน
 (เจ้าพระยาวิชาเยนทร์) ถูกประหารชีวิต กรอบกรัวของฝอลคอนได้หลบหนีไปอยู่ในบ้านกับคนเรือ
 ชาวญี่ปุ่นคนหนึ่งภายในหมู่บ้านญี่ปุ่น หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏเรื่องราวของชาวญี่ปุ่นในสมัยอยุธยาอีก

สรุปความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ว่า ไทยมีการติดต่อทางการทูต
 กับญี่ปุ่นตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถ พ.ศ. 2149 เป็นต้นมาจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระเจ้า
 ปราสาททอง ในปี พ.ศ. 2162 ซึ่งเป็นปีที่ญี่ปุ่นประกาศปิดประเทศครั้งสุดท้าย แม้จะเป็นระยะเวลา
 เพียง 30 กว่าปี แต่ไทยและญี่ปุ่นก็ได้เจริญสัมพันธไมตรีกันอย่างสันติสนมดียิ่ง และนับตั้งแต่สมัย
 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเป็นต้นมา ความสัมพันธ์เป็นแบบการค้า ก่อไทยยังงงไปก้ามายที่ญี่ปุ่น
 จนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 2310

สมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก่อน พ.ศ. 2430

ในสมัยกรุงธนบุรี ไทยยังคงแสวงหาเส้นทางไปติดต่อค้าขายกับประเทศญี่ปุ่นเป็นประจำทุกปี
 มีชาหลวงพระคลังสินค้ากับคนเรือสำเภาไปค้าขายตามระเมียบ แต่ชาหลวงพระคลังสินค้าไม่ได้ออกหน้า
 ในการซื้อขาย มีคนจีนช่วยติดต่อซื้อขายให้ และขุนนางญี่ปุ่นตามเมืองท่าต่าง ๆ ก็ได้ชักชวนห้ามปราม
 แต่อย่างใด ทั้งญี่ปุ่นเองก็ยังไม่ประสงค์จะเข้มงวดในเรื่องการติดต่อค้าขายระหว่างไทยกับญี่ปุ่นนัก
 และญี่ปุ่นก็ไม่ได้เข้ามาค้าขายในกรุงธนบุรี อาจจะเบีเพราะว่าญี่ปุ่นมีประเทศอยู่ จนถึงสมัยกรุง
 รัตนโกสินทร์ตอนต้น ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นญี่ปุ่นก็ยังไม่ได้มาติดต่อค้าขายกับไทย ไทย
 ก็ค้าขายกับจีนเป็นส่วนใหญ่ ชาวยุโรปก็ยังไม่ได้มาติดต่อเช่นกัน เพราะยังติดสงครามอันเนื่องมาจากการ
 ปฏิวัติในฝรั่งเศส ญี่ปุ่นนั้นปิดประเทศอยู่ จนถึงปี พ.ศ. 2397 (ค.ศ. 1854) วังไคเปิด
 ประเทศ(ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และใน พ.ศ. 2398 ไทยก็ทำสัญญา
 บราวริง เปิดประเทศเช่นเดียวกับญี่ปุ่น) ต่อจากนั้นมาถึง พ.ศ. 2410 จักรพรรดิเมจิขึ้น
 ครองราชย์และต่อมาจนถึง พ.ศ. 2430 ญี่ปุ่นจึงจะได้อัดัมมาติดต่อกับไทยทางการทูตอีกครั้งหนึ่ง

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ระหว่าง พ.ศ. 2430 - 2453

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไทยได้เริ่มความสัมพันธ์ทางการทูตกับญี่ปุ่นใหม่ หลังจากที่ไทยจะรักษาความสัมพันธ์กันมานาน * ญี่ปุ่นได้เข้ามาทำสนธิสัญญาฉบับแรกขึ้นในปี พ.ศ. 2430 ขณะนั้นทั้งไทยและญี่ปุ่นกำลังอยู่ในสมัยที่รับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามาปรับปรุงประเทศ ไทยอยู่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) ส่วนญี่ปุ่นอยู่ในรัชสมัยพระจักรพรรดิเมจิ (Mutsuhito พ.ศ. 2410 - 2455) หรือที่เรียกกันว่าสมัยเมจิ (Meiji Era) อันเป็นสมัยที่มีการปรับปรุงบ้านเมืองอย่างทันสมัยตามแบบตะวันตก ในสมัยนี้ในทางทฤษฎี พระจักรพรรดิทรงมีอำนาจเต็มที่ในการปกครองประเทศ เพราะทรงใช้อำนาจคืนจากโชกุน และนับจากนี้ไปญี่ปุ่นก็เริ่มมีบทบาททางการทูตกับนานาประเทศอย่างแข็งขัน¹ เช่นเดียวกับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงดำเนินวิเทศนโยบายผูกมิตรกับนานาประเทศด้วยการทำสัญญาทางพระราชไมตรีต่อกัน และสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก็ได้ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2430² ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2418 มานี้ก็ปรากฏว่ามีชาวญี่ปุ่นเข้ามาตั้งห้างค้าขายในกรุงเทพฯ มากขึ้น ต่อมา ปรีณซ์ อิกาวะ ฟุชิมิ ซึ่งเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของญี่ปุ่น เดินทางกลับจากประเทศอังกฤษก็ได้นำเอาแบบแผนประเทศไทยมา นับเป็นบุคคลสำคัญคนแรกของรัฐบาลญี่ปุ่นสมัยนั้นที่ได้เข้ามารู้จักประเทศไทยด้วยตนเอง

¹ กิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 (ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น)

หน้า 216

² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ : หมวดสนธิสัญญา 7.1 หน้า 4

หนังสือโต้ตอบในเรื่องสัญญาทางพระราชไมตรี ฯลฯ กับญี่ปุ่นครั้งที่ 1 ลงวันที่ 26 ก.ย. ร.ศ. 106.

* ตั้งแต่สมัยพระเจ้าปราสาททอง พ.ศ. 2182 เป็นต้นมา จนถึง พ.ศ. 2430.

ญี่ปุ่นทั้งแกล่มัยพระจักรพรรดิเมจิได้เป็นต้นมาได้เปลี่ยนแปลงนโยบายการต่างประเทศอันเนื่องมาจากการเปิดประเทศติดต่อกับชาติตะวันตก ญี่ปุ่นหันมาสนใจปรับปรุงประเทศตามแนวใหม่โดยรูปแบบอย่างจากประเทศทางตะวันตก ญี่ปุ่นและทั้งความใกล้ชิดและนโยบายเกินเข้าสู่ญี่ปุ่นยุคใหม่ ประเทศที่เปิดประตูญี่ปุ่นให้กลับมาติดต่อกับต่างชาติอีก คืออเมริกา โทโยนาบพลเรือจัตวาเปอร์รี่ (Commodore Perry) เป็นผู้เปิดศักราชใหม่ของญี่ปุ่น เป็นเหตุให้ไ้มีสัญญาฉบับแรกที่เปิดการติดต่อกับชาติตะวันตก คือญี่ปุ่นทาสสนธิสัญญาคานางาวะ (Kanagawa) กับอเมริกาใน พ.ศ. 2397 สัญญานี้เป็นแบบฉบับให้ประเทศยุโรปอื่น ๆ มาทำสัญญากับญี่ปุ่นตามอย่างอเมริกาด้วย และชาวต่างประเทศได้เข้าไปค้าขาย ตลอดจนตั้งสถานทูตขึ้นในญี่ปุ่น³

ประเทศไทยทั้งแกล่มัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้เปิดประเทศทำสัญญาติดต่อกับชาติตะวันตกมาแล้ว คือสัญญาวาวริง ที่ทำกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 เมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงพยายามจะแก้ไขสัญญานี้เพื่อปลดเปลื้อง "สิทธิสภาพนอกอาณาเขต" ให้หมดสิ้นไป แต่ก็ยังไม่ประสบผลสำเร็จ และยังมีบางชาติเข้ามาทำสัญญาใหม่ อีกเช่นญี่ปุ่น เป็นต้น นอกจากไทยจะต้องสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตตามสัญญาแล้ว เหตุการณ์ดัง **เครีบัต** ขณะนั้นยังทำให้ต้องเสียเงินแสนด้วย เพื่อแลกกับเอกราชของชาติไว้ ในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยต้องเสียเงินแสนเพื่อแลกเปลี่ยนกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตคืนมา คือเสียกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี และปะลิส ให้แก่อังกฤษตามสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2450 และเสียเบงกอล และพระตะบองให้แก่อังกฤษ เพื่อแลกกับการให้ฝรั่งเศสถอนทหารออกจากเมืองทราวัก ตามสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2452⁴ ส่วนสัญญาที่ญี่ปุ่นทำกับชาติตะวันตกนั้น ผิดกับของไทย ก็ทรงความสำคัญของ "ฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง" (Most-favoured nations treatment)

³ G.Nyw Steiger, A History of the Far East, p. 417.

⁴ ขจร สุขพานิช ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก หน้า 238.

* หมายถึง "การปฏิบัติตอบแทนซึ่งกันและกัน" อันเป็นหลักปฏิบัติในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศโดยทั่วไปที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาและเป็นที่เข้าใจกันว่า หากภาคีสันธิสัญญาหนึ่งให้สิทธิหรือผลประโยชน์อื่นใดแก่ภาคีสันธิสัญญา ภาคีสันธิสัญญานั้นก็จะปฏิบัติตอบแทนในทำนองเดียวกัน

ซึ่งญี่ปุ่นจะต้องให้กับทุกประเทศที่หาสัญญาด้วย การเปิดประเทศญี่ปุ่นในครั้งนั้นโชกุนจำต้องยอมปฏิบัติตามความปรารถนาของอเมริกาที่เข้าไปขู่เข็ญบังคับให้ญี่ปุ่นต้องจำยอม⁵ และเป็นเหตุให้เกิดการยักยอานาจากโชกุนชนในภายหลัง เพราะกลุ่มไทเมียวไม่ต้องการเห็นพระจักรพรรดิญี่ปุ่นยอมอ่อนน้อมต่อชาติตะวันตก และพระจักรพรรดิก็มิได้ทรงยินยอมราชย์เมื่อ พ.ศ. 2410 ได้ลงมือปรับปรุงประเทศทั้งในปี พ.ศ. 2411 เป็นต้นไป อุทุมการในการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่นในสมัยเมจิ คือต้องการให้ประเทศมีทั้งกำลังและมือกองทัพเข้มแข็ง⁶

ในสมัยรัตนโกสินทร์ นโยบายการเมืองของไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใ้ทรงละทิ้งนโยบายโลกเดียวซึ่งมีมาตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา* หันมาติดต่อกับต่างชาติ โดยเฉพาะชาติตะวันตก และยกเลิกการค้าขายแบบผูกขาดลง ทั้งนี้เป็นผลมาจากการทำสัญญาวาวริง ซึ่งทำให้ไทยสามารถรักษาเอกราชอยู่ได้ แต่ไทยต้องสูญเสียเอกราชทางการศาลและการภาษีอากร⁷ สัญญาวาวริงของไทยก็คล้ายคลึงกับสัญญาคานางาวะของญี่ปุ่นในลักษณะที่เป็นสัญญาเปิดประเทศติดต่อกับตะวันตก แต่จะผิดกันที่ตรงที่สัญญาวาวริงเป็น "สัญญาที่ไม่เสมอภาค" หมายถึงว่าไทยต้องเสียเปรียบมาก เพื่อแลกกับความอยู่รอดของชาติไทย ภายใต้อาณัติของอเมริกาในขณะนั้นเป็นระยะเวลาที่ลัทธิจักรวรรดินิยมของตะวันตกกำลังเฟื่องฟู⁸ ไทยจึงต้องเปลี่ยนนโยบายให้เข้ากับตะวันตกได้ และเร่งปรับปรุงกิจการภายในหลายอย่างให้เท่าเทียมกับชาติตะวันตก

⁵ ฐ. หน้า 257.

⁶ เขียน ชีระวิทย์ วิวัฒนาการการปกครองของญี่ปุ่น หน้า 81.

* ไทยเปิดประเทศตั้งแต่รัชกาลพระเพทราชา (พ.ศ. 2231 - 2246)

⁷ ขจร สุขพานิช ล.ภ. หน้า 281 - 282.

⁸ ทรงศรี อัจฉอรณ การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว หน้า 38.

ความสัมพันธ์ทางการทูตกับญี่ปุ่น

ความสัมพันธ์ทางการทูตกับญี่ปุ่นในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ได้ขึ้นใจวงเวลาที่ชาติตะวันตกเข้ามาทำสัญญากับไทย และไทยเปิดสัมพันธ์ไมตรีทางการทูตกับนานาประเทศหลายประเทศ⁹ ตามสนธิสัญญาทั้งหลายที่ทำกับชาติตะวันตก ไทยยินยอมให้คนไทยกับต่างชาติขึ้นศาลกงสุลของชนในกรณีกระทำความผิดในราชอาณาจักรไทย ไทยต้องยอมสูญเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตถวายเหตุกักกันทางการเมือง คือความหวังที่จะอยู่รอดเพราะเมื่อไทยตกลงเซ็นสนธิสัญญามาวงกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 นั้น ประเทศไทยมีความเกรงกลัวการคุกคามของลัทธิล่าอาณานิคมของมหาอำนาจ ทั้งจีนที่จี้และเผาประชิดมาแล้วไทยจึงต้องเปิดประเทศและยอมเป็นมิตรกับชาติต่าง ๆ โดยยึดถือสัญญามาวริงเป็นแบบฉบับในการทำสัญญากับประเทศเหล่านั้น เพื่อเป็นจุดวางอำนาจกันและกัน¹⁰ นอกจากอังกฤษก็มีอเมริกา ฝรั่งเศส โปรตุเกส เคนซาร์ก เนเธอร์แลนด์และเยอรมนี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีประเทศที่ขอทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ตามแบบอย่างอังกฤษอีก คือ ในปี พ.ศ. 2411 ทำกับนอร์เวย์ สวีเดน เบลเยียม อิตาลี ปี พ.ศ. 2412 ทำกับ ออสเตรเลีย - อังกฤษ สเปน ปี พ.ศ. 2442 ทำกับญี่ปุ่นซึ่งเห็นว่าด้วยการพาณิชย์และการเดินเรือ สำหรับญี่ปุ่นซึ่งเป็นชาติเอเชียด้วยกันนั้น ไทยได้ทำปฏิญญาทางไมตรีและการพาณิชย์กับญี่ปุ่นใน พ.ศ. 2430 และทำสนธิสัญญาทางไมตรีและการพาณิชย์และการเดินเรือกับญี่ปุ่น พ.ศ. 2440¹¹ รวม 2 ฉบับ

ก. บทบาทของรัฐบาลไทยและญี่ปุ่นในการทำสัญญาทางพระราชไมตรี ทางค้าขายและการเดินเรือระหว่างไทยกับญี่ปุ่นฉบับ พ.ศ. 2430 และ พ.ศ. 2440

⁹ แคมซุช ฌ็องนัค "การเจรจาทางการทูตระหว่างไทยกับอังกฤษ ค.ศ. 1900-1901" วรรณไวทยาการ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หน้า 2.

¹⁰ ก.

¹¹ ทรงศรี อัจฉรณ ล.ก. หน้า 59.

ในปี พ.ศ. 2430 ไทยและญี่ปุ่นได้เริ่มมีสัญญาทางพระราชไมตรีขึ้นเป็นครั้งแรกของความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยรัตนโกสินทร์ หลังจากที่ทั้งไทยและญี่ปุ่นได้ร่วมกันปรึกษาหารือในการทำสัญญานี้จนเป็นที่ตกลงกันแล้วพระเจ้านั่งองยาเซอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้เสด็จไปยังประเทศญี่ปุ่นเพื่อทรงลงพระนามในคำปฏิญญาทางไมตรีและพาณิชย์ (Declaration of Friendship and Commerce) ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นฉบับแรกในนามของรัฐบาลไทยและไวสเคานท์ ชูสซามิเซียวโซ เอากิ (Viscount Jusamm Sizu Aoki) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นเป็นผู้ลงนามในนามของรัฐบาลญี่ปุ่น¹² สัญญานี้ทำกันขึ้นเมื่อวันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2430 ขณะนั้นรัฐบาลญี่ปุ่นมีปรินซึโท (Prince Ito) เป็นนายกรัฐมนตรี และเคานท์ คาโอรูอิโนเบ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ในสัญญานี้ผู้ใช้อาจเต็มทั้งสองฝ่ายได้หากคำปฏิญาณระบุให้สิทธิแก่รัฐบาลทั้งสองที่จะแต่งตั้งทูตไปประจำในประเทศคู่ภาคี และให้ทั้งสองประเทศมีฐานะเป็นมิตรประเทศแบบได้รับอนุเคราะห์¹³ และก่อนเวลาที่จะทำหนังสือสัญญานี้ให้สมบูรณ์นั้น คนในบังคับของฝ่ายหนึ่งจะเข้าไปค้าขายในพระราชอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งได้อย่างปลอดภัย สัญญาฉบับนี้ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันกันในเวลาต่อมา ณ กรุงโตเกียว เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2430

สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นฉบับนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นหนังสือสัญญานับแรกที่ยกย่องฐานะของไทยไว้ในระดับเสมอภาค และเท่าเทียมกับทั้ง 2 ประเทศที่เป็นคู่สัญญา ซึ่งจักว่าเป็นสัญญาที่วางถ้อยคำถ้อยอาศัยกัน ไม่เอารักเอาเปรียบกัน และไม่มีเรื่องสิทธิ

12

กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศ : เอกสาร 7.1 หมวดสนธิสัญญาหมู่สัญญาสยาม - ญี่ปุ่น 2430, 2440, (7.1.4) หนังสือโต้ตอบในเรื่องสัญญาทางพระราชไมตรี ฯลฯ กับญี่ปุ่นครั้งที่ 1 ฉบับวันที่ 26 ก.ย. ร.ศ. 106.

* หมายถึงว่า จะต้องรอจนไทยและญี่ปุ่นเปลี่ยนสัญญาใหม่กับนานาประเทศให้หมดแล้ว จึงจะทำได้เป็นสัญญาพิสดารได้

13

ก. (โปรดดูภาคผนวก ก.)

พิเศษในทางศาล และการภาวอาการแต่ประการใด เป็นสัญญาที่แตกต่างกับที่ประเทศไทยได้เคย
ทำไว้กับนานาประเทศในสมัยนั้น ผู้แทนของทั้งสองฝ่ายได้ร่วมกันทำคำปฏิญาณว่า

"ตั้งแต่วันซึ่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฝ่ายได้ทรงตรวจแก้ไขคำปฏิญาณนี้ว่าเป็นอัน
ใช้ไปแล้ว จะก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและมีทางพระราชไมตรีเป็นนิรันดร์ ในระหว่างสอง
พระนครที่ทำสัญญานี้ และในระหว่างคนในบังคับของประเทศนั้นทั้งสอง ฝ่ายด้วย....."¹⁴

จึงจะเห็นได้ว่า คัมพันธภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นได้กระชับเกลียวแน่นแน่นยิ่งขึ้นอีกครั้ง
หนึ่ง เป็นความสัมพันธ์ทางการทูตที่ญี่ปุ่นไม่ใ้หวังผลทางการ เมืองเหมือนอย่างชาติตะวันตกที่เข้า
มาทำสัญญากับไทยในสมัยนั้น ญี่ปุ่นมุ่งผลแต่ทางการค้าเพียงอย่างเดียว อาจจะเป็นเพราะว่าญี่ปุ่น
กำลังเร่งพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว จึงมุ่งพัฒนาการค้าเพื่อให้เศรษฐกิจของ
ชาติมันั่งคั่งและมั่นคงเสียก่อน มีข้อความบางตอนในรายงานของพระยาภาสกรวงศ์ เอกอัครราชทูต
พิเศษ ผู้มีอำนาจเต็ม ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ไปแลกเปลี่ยนสัตยาบัน กับรัฐบาลญี่ปุ่นที่โตเกียว ใน พ.ศ.
2430 รายงานถึงการโต้ตอบระหว่างพระยาภาสกรวงศ์กับเคานท์ อีโต ฮิโรbumi เสนาบดีว่าการ
ต่างประเทศญี่ปุ่น อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการค้าเป็นส่วนสำคัญดังนี้

".....แล้วเคานท์ อีโต ถามข้าพระพุทธเจ้าว่า สินค้าสิ่งใดที่ในกรุงสยามเป็นใหญ่
ข้าพระพุทธเจ้าตอบว่า ข้าวเป็นสินค้าใหญ่ที่ออกมากกว่าทุกสิ่ง ปลา ไ้ขรศักดิ์ ไ้แกง งาข้าง
แลสินค้าอื่น ๆ อีกหลายอย่าง ลูกค้าไ้बर.ทุกออกไปเมืองจีน สิงคโปร์ ยะวา และยุโรปบ้าง
เคานท์ อีโต ตอบว่า ไ้ขรศักดิ์ ไ้แกง แลงข้าง จะเป็นที่ต้องการในเมืองญี่ปุ่นบ้าง แต่ข้าว
นั้นที่ในเมืองญี่ปุ่นไ้बर.ทุกออกไปต่างประเทศมากเหมือนกัน แล้วถามข้าพระพุทธเจ้าว่า
สิ่งของญี่ปุ่นที่ชาวสยามต้องการนั้นเป็นของชนิดใด ข้าพระพุทธเจ้าตอบว่า ที่ลูกค้าไ้बर.ทุกเข้า
ไ้ไม่มีเครื่องปอสเลน แลเครื่องรักเป็นอย่างมาก เคานท์ อีโต ว่าไหม แพร แลใบชา เป็นสินค้า

ใหญ่ ไก่บรรทุกออกไปต่างประเทศปีหนึ่งเป็นราคาหลายสิบล้านเหรียญ แต่ไปยุโรปแลอเมริกา
แทบทั้งนั้น...."¹⁵

การทำสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นฉบับ ปี พ.ศ. 2430 นี้ ถ้าวิเคราะห์
กุสรวุสำคัญของสัญญาแล้วจะเห็นได้ว่า เป็นสัญญาที่สั้นและไม่แน่นชัด กลาย ๆ กับเป็นสัญญา
ชั่วคราว และไม่มีข้อความที่สมบูรณ์ตามแบบสัญญาระหว่างประเทศทั่ว ๆ ไป ไม่มีมาทมนละ
บทบังคับของสัญญาให้จำกัดลงไปมีแต่ข้อความที่แสดงว่าให้ทำการปฏิญญาร่วมกัน เช่น ที่กล่าวมาแล้ว
และข้อความอื่น ๆ ที่จะเป็นสาระได้ จึงมีการยินยอมให้ทั้งสองฝ่ายมีอำนาจเท่าเทียมกันในการ
แต่งตั้งทูตไปประจำยังเมืองหลวงของอีกฝ่ายหนึ่งไว้ และให้ความช่วยเหลือแก่กันในบังคับของ
แต่ละฝ่ายที่จะเกินเรือและเข้าไปค้าขายในเขตของคู่สัญญา โดยให้ความคุ้มครองป้องกันเป็นอย่างดี
ส่วนข้อความหรือสาระของสัญญาอย่างละเอียดนั้น จะไขว่ไขว่ทำกันในภายหลังที่ทั้งสองฝ่ายได้แก้ไข
สัญญากับนานาประเทศเสร็จสิ้นแล้ว¹⁶ ทั้งนี้สัญญาที่ทำกันฉบับนี้ จึงเป็นสัญญาเพื่อฟื้นฟูมิตรภาพ
แม้จะไม่ไกล่เกลี่ยถึงเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและเรื่องภาษีอากรที่ไทยต้องเสียเปรียบอยู่จาก
คู่สัญญาวาวริงก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติสัญญานี้ก็ทำตามสัญญาวาวริงนั่นเอง เพราะญี่ปุ่นเข้ามา
ขอทำสัญญากฎหมายที่อังกฤษและชาติตะวันตกอื่น ๆ หา ญี่ปุ่นจึงพลอยได้รับผลจากสัญญาที่ฮาวี
เหล่านั้นทำไว้ด้วย อีกประการหนึ่งขณะที่กรมหลวงเทววงศ์วโรปการ เดินทางไปลงนามในสัญญา
ที่ญี่ปุ่นนั้น เป็นเวลากำลังเปลี่ยนแปลงเสนาบดีว่าการต่างประเทศ และญี่ปุ่นก็กำลังคิดแก้สัญญากับนานา
ประเทศด้วย¹⁷ จึงยังไปไกลตกลงในเรื่องที่สำคัญ

¹⁵ ก. (หนังสือที่ 7 พระยาศรีสุริยราชวรานุรักษ์กราบทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงเทววงศ์
วโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศของไทย ลงวันที่ 4 ๓ 3 ค่ำ ปีกุน นพศก 1249.)

¹⁶ ก. (คำแปล หนังสือสัญญาระหว่างไทยกับญี่ปุ่น พ.ศ. 2430)

* ญี่ปุ่นขอทำสัญญากฎหมายอย่างชาติตะวันตก คือ เห็นฝรั่งทำ ญี่ปุ่นก็ทำบ้างแต่ข้อความใน
สัญญานั้นญี่ปุ่นมุ่งทางด้านการค้าเป็นสำคัญ ญี่ปุ่นเองก็ประสบปัญหาจากการทำสัญญากับชาติตะวันตก
อยู่แล้วในเรื่อง "ฐานะของชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์"¹⁸

¹⁷ ก. หนังสือกรมหลวงเทววงศ์วโรปการกราบบังคมทูล

สัญญาทางพระราชไมตรี ทางค้าขาย และการเดินเรือระหว่างไทยกับญี่ปุ่น พ.ศ. 2440

ญี่ปุ่นนับแต่ได้เริ่มปรับปรุงประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2411 เป็นต้นมา ก็มีความเจริญเพิ่มขึ้น จึงมีความปรารถนาที่จะปรับปรุงสัญญาที่ได้เคยทำกับนานาประเทศเสียใหม่ เพื่อให้ทันสมัยและเหมาะสมกับสถานการณ์ของประเทศไทยญี่ปุ่นที่เจริญก้าวหน้ายิ่งกว่ากอน ๆ จึงได้เริ่มลงคณะข้าหลวง เป็นทูตออกไปเจรจากับนานาประเทศ ถึงในปี พ.ศ. 2414 เป็นต้นไป จนในที่สุดความพยายามในเรื่องนี้ก็ประสบผลสำเร็จ และญี่ปุ่นได้จัดทำสัญญาขึ้นใหม่ในรูปที่เสมอภาค และเท่าเทียมกับนานาประเทศ โดยกรมถนอม เมื่อปี พ.ศ. 2440 จึงเท่ากับว่าญี่ปุ่นได้รับการรับรองว่าเป็นประเทศสำคัญอีกประเทศหนึ่ง ถึงแก่นนั้นมา¹⁸

การเปลี่ยนแปลงฐานะของประเทศไทยมาเป็นประเทศสำคัญในครั้งนั้น เป็นผลให้ญี่ปุ่นต้องการปรับปรุงสัญญาทางพระราชไมตรีที่ทำกับไทย เมื่อ พ.ศ. 2430 เสียใหม่ ให้เป็นสัญญาที่สมบูรณ์ และพอกับอายุของสัญญาครบ 10 ปี ในปี พ.ศ. 2440 ด้วย ดังนั้นพระเจ้าอนงยา เสด็จกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ เสด็จมาว่าการต่างประเทศของไทย และท่านอินะงากิ มันจิโร โงโงอิ (Inagaki Manjiro Shogoi) ราชทูตญี่ปุ่นคนแรกที่เข้ามาประจำสถานทูตญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ จึงได้ร่วมกันลงนามในสัญญาทางพระราชไมตรีการค้าขายและการเดินเรือระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ที่กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2440 และแลกเปลี่ยนสัตยาบันเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2441¹⁹

¹⁸ ขวัช รัตนนิชกาลิ สัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่น หน้า 168.

¹⁹ กองบรรณศาสตร์ กรมการต่างประเทศ บัญชีเรื่อง ประจำเล่มที่ 7.1 แผนกสนธิสัญญาเรื่องสัญญาสยาม-ญี่ปุ่น พ.ศ. 2430, 2440 (ตอน 1) หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ฯลฯ กับญี่ปุ่น ร.ก. 116 ลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2440.

สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ฉบับปี พ.ศ. 2440 นี้ มีลักษณะเป็นสัญญาเสมอภาคและเท่าเทียมกันในบางประการ คล้ายกับสัญญาระหว่างปี พ.ศ. 2430 มีข้อความสำคัญในสนธิสัญญารบู้ให้คนในบังคับของประเทศคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งที่เขาไปอาศัยอยู่ และทำการค้าขายในประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง จะต้องให้ความเท่าเทียมกันในการได้รับความคุ้มครอง สิทธิและทรัพย์สินรวมทั้งการเก็บเรืออ่าว ส่วนในก้านที่เกี่ยวกับการพาณิชย์อันนั้นก็ถือหลักถ้อยที่ ถ้อยอาศัยกัน จะไม่เรียกเก็บภาษีจากสินค้าของอีกประเทศหนึ่งด้วยอัตราที่สูงไปกว่าที่จะพึงเก็บ จากสินค้าของประเทศอื่น ๆ²⁰ ส่วนในเรื่องอำนาจทางการศาลนั้นไทยยังไม่ให้สิทธิ ใน สัญญานี้ มีข้อความที่หายสูญ* อยู่ตอนหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวกับสิทธิพิเศษในด้านอำนาจทางการศาล มีข้อความว่า

"ในขณะที่เมื่อจะลงชื่อหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีทางค้าขายและการเก็บเรือในระหว่าง กรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่น ณ วันนี้ ผู้มีอำนาจเต็มของประเทศที่ทาสัญญาใหญ่ทั้งสองฝ่าย ใ้ปัญญา ข้อความสัญญาไว้ต่อไปนี้ดังนี้ว่า

๑. รัฐบาลฝ่ายสยามยอมให้พนักงานกงสุลญี่ปุ่นทำการมีอำนาจศาลเหนือคนในบังคับญี่ปุ่น ในกรุงสยาม ไปจนกว่าจะไ้จัดกรรมเนียมใหม่ในตุลาการไทยบริบูรณ์แล้ว คือว่า จะถึงเวลา ที่ไ้ใช้กฎหมาย พระธรรมศาสตร์ อาญาไทย ๑ พระธรรมศาสตร์กระบวนชำระความอาญา ๑ พระธรรมศาสตร์แห่งพลเรือนไว้แต่ลักษณะสามัญรียากับลักษณะมรภก ๑ พระธรรมศาสตร์ กระบวนชำระความแพ่ง ๑ กับพระธรรมนูญศาลยุติธรรมทั้งหลาย ๑"²¹

20

ก. (ก.ในภาคผนวก ข.)

* บันทึกสัญญา (Protocol)

21

ก. (ก.ในภาคผนวก ข.) บันทึกท้ายสัญญา

ข้อความที่ยกมาข้างนี้ เป็นข้อความที่แสดงให้เห็นว่าไทยยอมให้อำนาจศาลแก่ญี่ปุ่นในกรณีเกี่ยวกับคนญี่ปุ่นเป็นจำเลยในเรื่องอำนาจศาลนี้ ก็จะแตกต่างจากสัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. 2398 (สัญญาบาวริง) เล็กน้อย ที่ว่า ถ้าไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาเมื่อใด ศาลกงสุลจะหมดฐานะไป และมีข้อน่าสังเกตว่า ในปีที่ญี่ปุ่นทาสันธิสัญญากับไทยและให้อำนาจศาลกงสุลไปจากไทยนั้น ญี่ปุ่นเองยังต้องยอมให้นานาประเทศมีศาลกงสุลอยู่ในญี่ปุ่น จนกระทั่งถึงปีพ.ศ. 2442 เมื่อญี่ปุ่นประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาด่วนแล้ว นานาประเทศจึงยอมยุบเลิกศาลกงสุล²² ส่วนเรื่องภาษีอากรจากข้อความในสัญญาแล้วก็สรุปได้ว่า ไทยต้องให้การปฏิบัติต่อญี่ปุ่นอย่าง "ฐานะของชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์ยิ่ง" คือไทยสัญญาจะไม่เก็บภาษีเกินร้อยละ 3 เช่นเดียวกับที่ไทยปฏิบัติต่อชาติอื่น เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส ซึ่งมีสัญญาต่อกัน²³ ทั้งข้อความสุดท้ายสัญญา ที่ว่า

"2. รัฐบาลญี่ปุ่นยอมรับ ให้คนในบังคับกับเรือกำปั่นฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งเข้าไปยังกรุงสยาม กระทบการขัดขวางการค้าขาย และ พักพิศุลกากร ที่ไ้อยู่ในกรุงสยาม ณ บัดนี้ ตามที่เกี่ยวกับของกับคนในบังคับ หรือชาวเมืองและเรือกำปั่นของประเทศอื่น ๆ ที่มีหนังสือสัญญากับกรุงสยาม ข้อบังคับ แลพิทักษ์เช่นว่านี้ ต้องเป็นที่แก้ไขใหม่ได้โดยเวลาเมื่อกรุงสยาม หรือกรุงญี่ปุ่นบอกล่วงหน้าให้ทราบกันว่าจะขอแก้ไขสอง เดือนก่อน"²⁴

เป็นอันว่าสัญญาทางพระราชไมตรีทางค้าขาย และการเดินเรือระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. 2440 นั้น มีข้อตกลงสุดท้ายที่สำคัญ ที่ระบุให้ญี่ปุ่นมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในไทย และภาษีสินค้าถูกจำกัดเหมือนกับที่ไทยยอมทำกับมหาอำนาจอื่น ๆ²⁵

²² กิเรก ชัยนาม ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 หน้า 22.

²³ ก.

²⁴ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ล.ก. (ฉบับที่กสัญญาในภาคผนวก ข.)

²⁵ เขียน ชีระวิทย์ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น รายงานวิจัย

หน้า 132. (อ้างจาก John L. Christian and Nobutake Ike, Thailand and Japan's Foreign Relations, Pacific Affairs, 15(1942), pp. 202-203.)

ต่อมาในปี พ.ศ. 2442 ไทยและญี่ปุ่นจึงได้แต่งตั้งผู้แทนทางการทูตไปประจำที่เมืองหลวง
 ของกันและกัน อัครราชทูตญี่ปุ่นคนแรกที่มาประจำอยู่ที่กรุงเทพฯ คือ อินะงากิ มัจจิโร (Inagaki
 Majiro) อัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียวคนแรก คือ พลตรีพระยาสุรสีห์ทรงกรมเดช (สุข ชูโต)

หลังจากมีสัมพันธไมตรีทางการทูตกันไม่นาน รัฐบาลไทยได้เชิญผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมาย—
 ชาวญี่ปุ่น ชื่อ ดร.มาซาโอะ โทกิชิจิ (Dr. Masao Tokichi) หรือ ดร.ทามาเอะ เขามาช่วย
 ราชการในฐานะเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมาย ดร.มาซาโอะรับราชการอยู่ในประเทศไทย จนกระทั่ง
 ถึงแก่กรรมในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2456 บุคคลผู้จับคู่สัมพันธ์ทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยเยล
 สหรัฐอเมริกา ขณะรับราชการอยู่ในไทยได้รับเหรียญจุลจอมเกล้า และเหรียญพระราชทานอื่น ๆ
 อีกมากมาย รวมทั้งได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระยามหิธรมณูปรภณโกศลคุณ²⁸

ผู้เชี่ยวชาญญี่ปุ่นอีกคนหนึ่งชื่อ ดร.คาเมตาโร โทยามะ (Dr. Kametaro Toyama)
 เขามาช่วยไทยในการการเลี้ยงไหม ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2445 ได้มีบทบาทสำคัญในการปฏิรูปการ
 เลี้ยงไหมของไทยมาก²⁹

²⁶ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.3/1 เรื่อง
 ทูตและกงสุลญี่ปุ่น พระราชสาส์นของมกุฎราชกุมารแห่งญี่ปุ่นมาประจำที่ไทย ลงวันที่ 6 เม.ย.
 ร.ศ. 116

²⁸ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 แผ่นที่ ค.2, 6/135
เรื่องนาเยาเซา (โปรดดูในภาคผนวก ค.)

²⁹ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 บ.2 ข. 1/48
เรื่องญี่ปุ่นทูลมาเป็นช่างไหม.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราโชบายตามแบบอย่างของ
ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศแรกในภาคตะวันออกที่ไกรเริ่มกิจการกับสหราชอาณาจักรนอกอาณาเขต
ของชาวอังกฤษเพื่อช่วยการปรับปรุงการเสด็จให้ทันสมัย เพื่อหวังให้ไทยได้เอกราชทางศาล
โดยเร็ว ดังนั้น พระราชกรณียกิจอันต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการ
วางรากฐานปรับปรุงพระราชกำหนดกฎหมายไทยก็ไต่แก่ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งเนติ-
บัณฑิตยสถาน ๖ วิชา ๖ ภูมิภาคต่างประเทศเข้ามาบริหารราชการหลายนาย มีนายโรแลนด์แยงส์ ผู้
ได้เคยเป็นเสนาบดีของประเทศเบลเยียม และเมื่อรับราชการในประเทศไทย ได้รับพระราช
ทานบรรดาศักดิ์เป็นเจ้าพระยาอภัยราชาเป็นต้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ทรงพระกรุณาแต่งตั้งกรรมการผู้ชำนาญกฎหมายทั้งฝ่ายไทยและต่างประเทศขึ้น กรรมการ
ดังกล่าวนี้มีอยู่ด้วยกันสามชุด ชุดแรกซึ่งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ ประกอบด้วย พระเจ้าลูกยาเธอ
กรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมเป็นประธาน พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวง
พิชิตปรีชากร ซึ่งเคยรับราชการในตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม พระยาประจักษ์จักรจักร
(แซ่ม) อธิบดีผู้พิพากษาศาลแพ่ง เจ้าพระยาอภัยราชาที่ปรึกษาราชการ นายธีรารักษ์ ยักส์เกอค
แอฟริก เนติบัณฑิต เบลเยียมที่ปรึกษากฎหมาย นายโตกจิโนซา เนติบัณฑิต ญี่ปุ่น ผู้ช่วย
ของที่ปรึกษาราชการ กรรมการชุดนี้ทำหน้าที่ตรวจพระราชกำหนดพระอัยการทั้งเก่าและใหม่
และปรึกษาลักษณะการที่จะชำระและจัดระเบียบกฎหมาย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งนายยอร์ช ปากู เนติบัณฑิตยฝรั่งเสด็จเข้ามาบริหารราชการในตำแหน่งที่ปรึกษา
ในการร่างกฎหมาย ทรงตั้งคณะกรรมการขึ้นอีกชุดหนึ่ง เพื่อรับร่างกฎหมายที่กรรมการชุดแรก
ได้ทำไว้มาตรวจชำระแก้ไขอีก เมื่อกรรมการนี้ได้ชำระร่างกฎหมายส่วนลักษณะอาญาเสร็จและ
ได้ส่งร่างนั้นไปปรึกษาเจ้ากระทรวง ซึ่งเกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตามกฎหมายนี้ทุกกระทรวงแล้ว
ใน พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้กรรมการ เสนาบดีโดยมีพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวง
มหาดไทยเป็นประธาน ตรวจชำระอีกเป็นครั้งที่สาม การตรวจชำระร่างกฎหมายเฉพาะทาง
ลักษณะอาญาได้สำเร็จทั้งพระราชประสงค์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑³⁰ เมื่อทรงปรึกษาในที่ประชุม-

เสนาก็เห็นชอบพร้อมกัน จึงทรงพระกรุณาให้ไว้เป็นราชบัญญัติสืบไป

ข. ญี่ปุ่นขอแก้สัญญากับไทย

ในตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2452 รัฐบาลญี่ปุ่นขอแก้ไขสัญญาใหม่ตามแบบที่ไทยทำกับอังกฤษ การเจรจากันครั้งนี้ มีนายโยชิคา อัครราชทูตญี่ปุ่นไปเจรจากับพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย รัฐบาลไทยขณะนั้นไม่รังเกียจที่จะแก้สัญญากับญี่ปุ่น เพราะญี่ปุ่นเป็นชาติเอเชียด้วยกัน ถ้าใดตกลงทำสัญญาที่ให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันแล้ว ก็จะเป็นตัวอย่างอันดีที่จะชักนำให้ประเทศยุโรปทำตาม และในการเจรจานั้นญี่ปุ่นก็ส่งข้าราชการกระทรวงเกษตรพาณิชย์ ของญี่ปุ่นเข้ามาตรวจการกสิกรรมทั่วหัวเมืองของไทยด้วย 31

การที่ญี่ปุ่นขอแก้สัญญานี้ เข้าใจว่าญี่ปุ่นอยากจะรับชิงทำสัญญากับไทยเสียก่อน เป็นการเอาเปรียบก่อนจะถึงเวลาที่ประมวลกฎหมายซึ่งรัฐบาลไทยกำลังเรียบเรียงอยู่จะเสร็จ เพื่อจะได้มีโอกาสขอประโยชน์แลกเปลี่ยนในข้อที่รัฐบาลญี่ปุ่นจะไถ่ถอนให้คนญี่ปุ่นขึ้นอยู่ในศาลไทย ถ้ารัฐบาลญี่ปุ่นไม่รับชิงแก้สัญญา คนญี่ปุ่นในประเทศไทยก็คงขึ้นอยู่ในอำนาจศาลไทย โดยไม่ไถ่ถอนประโยชน์แลกเปลี่ยน ทั้งนี้เป็นไปตามความในข้อ 1 ของบันทึกที่ทนายสัญญาปี พ.ศ. 2440 ส่วนผลประโยชน์ที่รัฐบาลญี่ปุ่นยื่นเสนอขอแลกเปลี่ยนก็คือ ขอให้รัฐบาลไทยจ้างนักกฎหมายญี่ปุ่น เข้ามาทำงานในกระทรวงยุติธรรม เพื่อชำระคดีที่เกี่ยวข้อง

31

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ บัญชีเรื่องประจำวันที่ 7.2 แผนกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม-ญี่ปุ่น 2440 (ร.ศ. 166) ข้อ 2 จะแก้สัญญากับไทย หนังสือพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ มีไปถึงพระยานวิศรราชกิจ อัครราชทูตไทยกรุงโตเกียว ลงวันที่ 17 ธ.ค. ร.ศ. 128.

กับคนญี่ปุ่น 32

ในขณะนั้น ญี่ปุ่นหันมาสนใจประเทศไทยมากขึ้น นอกเหนือไปจากเกาหลี และแมนจูเรีย ที่เคยสนใจอยู่ก่อน เพราะได้ทราบว่าเมืองไทยอุดมสมบูรณ์ แต่คนไทยไม่ชอบการค้าขาย และการทำสงคราม ญี่ปุ่นจึงชักชวนกันเข้ามาประกอบอาชีพเหล่านี้ในเมืองไทย ประกอบกับญี่ปุ่นมีนโยบายพัฒนาย่านเมืองให้เจริญทางอุตสาหกรรมเพื่อให้ประเทศนี้คงอยู่แล้ว จึงต้องการขยายการค้าทางตะวันออกและหาคะลาไไว้สำหรับจำหน่ายสินค้า ได้เข้าแทรกแซงผลประโยชน์ของอังกฤษ และ เยอรมนีในเอเชีย ทำให้สองชาตินั้นได้ผลประโยชน์น้อยลง เพราะสินค้าญี่ปุ่นราคาถูกกว่า เนื่องจากค่าแรงงานถูก จึงขายดีกว่าสินค้าของฝรั่งเศส ดังนั้นรัฐบาลไทยจึงควรจำกัด และป้องกันไม่ให้ญี่ปุ่นเข้ามาได้ผลประโยชน์และอำนาจในเมืองไทยมากเกินไป ชาวญี่ปุ่นนั้นขยัน ไม่เลื่องงาน จะเข้ามาแย่งอาชีพของคนไทย ทำให้รัฐบาลไทยได้รับความเดือดร้อนในภายหลัง ชาติตะวันตก มีอิทธิพลอยู่ในไทยมากอยู่แล้ว ถ้าญี่ปุ่นเข้ามาจะมีอิทธิพลด้วยอีก ไทยจะลำบากมากขึ้น เพราะญี่ปุ่นทำอาชีพได้ทุกชนิด ไม่เลื่องงานเหมือนฝรั่ง

อย่างไรก็ดี การกะตือรือร้นของญี่ปุ่นที่จะรับแก้สัญญากับไทยนั้น ทางฝ่ายไทยเห็นว่าไม่จำเป็นนัก เพราะถึงอย่างไรถ้าประมวลกฎหมาย ซึ่งรัฐบาลไทยกำลังเรียบเรียงอยู่แล้วเสร็จเมื่อใด ชาวญี่ปุ่นที่อยู่ในประเทศไทย ก็จำเป็นจะต้องขึ้นอยู่กับอำนาจศาลไทยเมื่อนั้น แต่รัฐบาลญี่ปุ่นคงคำนึงถึงประโยชน์อย่างอื่น ๆ ที่จะได้จากไทยอีกหลายอย่าง อันเกิดจากการยินยอมแก้สัญญาให้ เพื่อยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้กับไทย เป็นต้นว่ารัฐบาลญี่ปุ่นพยายามส่งเสริมให้พวกเกษตรกรเข้ามาทำมาหากินในเมืองไทย ทั้งคำกล่าวของนายทานาเบ ซึ่งเคยมาเป็นอุปทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ ที่กล่าวกับหลวงวิศาลพจนกิจ อุปทูตว่าการแทนอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียวว่า

32

ก. หนังสือหลวงวิศาลพจนกิจ อุปทูตว่าการแทนอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว มีนagrายทูตพระเจ้าองค์ยาเซอ กรมหลวงเทเวศร์วิโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ลงวันที่ 18 มกราคม ร.ศ. 128.

33

ก.

"กรุงสยามใหญ่โต มีที่ทางเหลือว่างไว้เป็นกายเป็นกอง เพราะฉะนั้นถ้าแน่จะมีคนผู้ไปแกกิน
ในกรุงสยาม สักหมื่นหนึ่ง หรือสองหมื่นก็ไม่ได้เห็นจะกระทำร้ายอะไรให้แก่กรุงสยามได้ กลับ
จะทำให้กรุงสยามเสียอีก โดยที่คนช่วยทำการปลุกเพาะแลกระทำทรัพย์ให้แก่กรุงสยาม
และเมื่อผู้ไปแกสัญาใหม่กับกรุงสยาม ก็จะยกเลิก extraterritorial rights
และยอมให้คนชาวผู้ไปแกขึ้นอยู่ใต้อำนาจศาลไทยแล้ว ไม่เห็นว่าการสยามจะมีข้อขัดข้องประการใด" ³⁴

จากคำพูดของนายทามาเบนี้ จะเห็นว่าผู้ไปแกขณะนั้นคงจะอพยพเข้าไปทำมาหากินในที่
อื่น ๆ ไกลๆ จึงได้หันเข้ามาทางประเทศไทย และขอแก้สัญา ก่อนถึงเวลา เพื่อจะได้ตัดทาง
ผลประโยชน์จากไทยลงหน้า แม้ว่าผู้ไปแกจะเร่งเร้าไทยอย่างไร ไทยก็พยายามแบ่งรับแบ่งสู้
และเร่งสร้างประมวลกฎหมายของไทยให้เสร็จเร็วขึ้น ทั้งไม่อยากให้ผู้ไปแกเข้ามามีอิทธิพลใน
ไทยมากเกินไป ถึงที่ผู้ไปแกพยายามส่งคนผู้ไปแกเข้ามาประกอบอาชีพในเมืองไทย และส่งผู้เชี่ยวชาญ
ทางการเกษตรเข้ามาดูการเพาะปลูกของไทยโดยอ้างว่าการปลุกข้าวในเมืองไทยยังไม่เจริญแพร่
หลาย ควรจะให้ชาวผู้ไปแกเข้ามาทำกุบาง เพื่อให้สินค้าทางการเกษตรระหว่างไทยกับผู้ไปแกมี
ปริมาณมากเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่า ³⁵ อันนโยบายข้อนี้ของผู้ไปแกเหมือนรัฐบาลไทยก็ทราบก็ และ
ผู้ไปแกก็ยังใช้วิธีนี้อยู่ในเมืองไทยจนกระทั่งทุกวันนี้ คือ การเอาคนของเขามาลงทุนทำการใน
เมืองไทย แล้วก็ส่งผลิตภัณฑ์ทั่วโลกกลับไปขายในบ้านเมืองผู้ไปแก ทำให้เงินไม่รั่วไหลออกนอก
ประเทศ แม้จะไปลงทุนในต่างประเทศก็ตาม และถึงพอกถึงขณะนั้น นายเวสเทนการก
(พระยาภิธานโมครี - เซนต์ไอเวอตันเวสเทนการก) ชาวอเมริกัน ที่ปรึกษาราชการทั่วไป
ของรัฐบาลไทยไม่อยู่ในกรุงเทพฯ การปรึกษาสัญญาจึงยกเลิกไปชั่วคราว การแก้สัญญากับ

³⁴ ๒. หนังสือหลวงวิศาลพจนกิจ อุดมทูลเกล้าฯ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓ กรกฎาคม ๒๔๐๓
มีนารถพุดพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ
เรื่องราชทูตผู้ไปแกขอแก้สัญญากับรัฐบาลไทย ลงวันที่ 3 ก.พ. ร.ศ. 128

ญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2440 จึงยังไม่ได้แก้ไขกันในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ดังนั้นปัญหาเกี่ยวกับสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของต่างชาติในประเทศไทย จึงยังคงมีอยู่ต่อไป สำหรับสัญญาฉบับนี้ "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีทางค้าขายและการเดินเรือ พ.ศ. 2440" ได้ให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตแก่ญี่ปุ่นภายใต้เงื่อนไขที่ว่า จะสิ้นสุดลงโดยทันทีภายหลังจากรัฐบาลไทยได้ทำการปฏิรูประบอบกฎหมายของไทยเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว³⁶ เงื่อนไขดังกล่าวนี้จึงนับเป็นความสำเร็จขั้นแรกของรัฐบาลไทยในการพยายามที่จะปลดปล่อยภาระอันสิทธิสภาพนอกอาณาเขต แต่สำหรับสิทธิในฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่งอื่น ๆ นั้น ญี่ปุ่นจะยังคงได้รับอยู่ครบเท่าที่สนธิสัญญาดังกล่าวยังคงมีผลบังคับใช้

อิทธิพลทางการเมืองและการค้าของญี่ปุ่นในประเทศไทย

หลัง ปี พ.ศ. 2440 ไปแล้วนั้น อิทธิพลทางการเมืองและการค้าของญี่ปุ่นในประเทศไทยเริ่มขยายตัวขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และหลังจากปี พ.ศ. 2444 อิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่นนั้นคงขึ้นมากโดยที่อิทธิพลของชาติตะวันตกบางชาติในประเทศไทยไม่อาจยับยั้งการขยายอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่นได้เลย มีรายงานของยูเนี่ยนทางการทูตรัสเซียทั้งที่กรุงโตเกียวและที่กรุงเทพฯ ระหว่างปี พ.ศ. 2445 - 2446 ที่ส่งไปยังกระทรวงการต่างประเทศของตน ทางกับที่การขยายตัวอย่างรวดเร็วของอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่นใน

³⁶ คุบันทักสัญญา (Protocol) ในภาคผนวก ข. ข้อ 1 ของ "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีทางค้าขาย และการเดินเรือในระหว่างกรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่นทำที่กรุงเทพฯ วันที่ 25 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 116 (พร้อมฉบับที่กสัญญา) ในกองสนธิสัญญาและกฎหมายกระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทย กับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ เล่ม 2 (พ.ศ. 2413 - 2462) กรุงเทพฯ, มิถุนายน 2512, หน้า 126.

ประเทศไทย และยักรวมถึงหาที่อันสนิทสนมกันมากขึ้นระหว่างรัฐบาลไทย และรัฐบาลญี่ปุ่น³⁷ ซึ่งไม่เพียงแต่รัฐบาลไทยได้จ้างชาวญี่ปุ่นเข้ามารับราชการในตำแหน่งต่าง ๆ ของรัฐบาลไทย เพิ่มขึ้นแทนชาวตะวันตก ในตำแหน่งสำคัญ เช่น นายมาซาโอะ (Masao) ซึ่งเดิมมีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาทางกฎหมาย ได้เลื่อนขึ้นเป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์นับเป็นชาวต่างประเทศคนแรก ที่ได้ดำรงตำแหน่งนี้แทนที่ ยังมีนายทหารบกชาวญี่ปุ่นจำนวนหนึ่งในกองทัพอไทยที่กยศทหาร เมือง นครศรีธรรมราชและสาคราการย์โตยามะ (Toyama) กับผู้เจียวมาอยู่ในชั้นส่งเสริมและ ทัศนคติการเลี้ยงใหม่ ตลอดจนแผนการที่จะให้ชาวญี่ปุ่นเข้ามาดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมตุลาการ แทนชาวอังกฤษ และยังรวมไปถึงชาวสือทว่าชาวราชสำนักไทยกำลังดำเนินการที่จะให้มีการอภิเษก สมรสระหว่าง เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร กับเจ้าหญิงในราชสำนักญี่ปุ่น และนอกไป จากนั้น ชาวญี่ปุ่นจำนวนมากในอาชีพต่าง ๆ กันก็เริ่มหลั่งไหลกันเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ในประเทศ ไทยอย่างฉกฉก³⁸

ขณะเดียวกัน ความตกลงระหว่างรัฐบาลอังกฤษ และรัฐบาลญี่ปุ่นที่โคลงนามร่วมกันใน ตอนต้น พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1902) รับรองว่าญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจหนึ่งที่มีผลต่ออิทธิพลทางการเมือง ของรัฐบาลญี่ปุ่นในประเทศไทยในทางที่ดี และเป็นการส่งเสริมการขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นในประเทศ ไทยโดยทางอ้อม เพราะมีแนวโน้มที่ดีให้เห็นว่ารัฐบาลไทยยอมรับว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจ ที่มีบทบาทสำคัญต่อฐานะของประเทศไทย ไม่น้อยไปกว่าอังกฤษและฝรั่งเศส โดยเฉพาะปัญหาข้อ ขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศสและรัฐบาลไทยและมีแนวโน้ม ที่ว่ารัฐบาลไทยมีความ ประสงค์ที่จะกระชับความสัมพันธ์กับประเทศญี่ปุ่นได้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ก็จะเห็น

³⁷ ฉลอง สุนทรวาณิชย์, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรัสเซียและประเทศไทยตั้งแต่ ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2516 หน้า 172. (อ้างจาก P.K.D....II "Document No.120:, " pp. 235-7 and "Document No.121 Dispatch from the Russian Envoy to Japan, A.P. Izvolsky, to V.N. Lamzdorf about the growing strength of Japanese influence in Siam, No.45 dated Tokyo, 7(20) July, "p.238.)

ได้จากความเห็นของกรมพระยาคำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นมีอิทธิพลทางการเมืองอยู่ในขณะนั้น ราชอาณาจักรสยาม และกองทัพสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมากที่สุดในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ รวมทั้งนโยบายทางการเมืองต่างประเทศ ที่ทราบผลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกี่ยวกับความตกลงระหว่างราชอาณาจักรสยามและราชอาณาจักรไทยว่า...." สัญญาที่ขึ้นต่อกับอังกฤษเป็นสัญญาที่สำคัญมาก แม้จะไม่เกี่ยวกับเมืองไทยโดยตรง ก็เกี่ยวโดยทางอ้อม อันเป็นทางฝ่ายที่ไทยอย่างหนึ่ง แต่สัญญาเป็นสัญญาที่ทำเพื่อชักชวนผลประโยชน์ของรัสเซียและฝรั่งเศสโดยตรง สองภาคินั้นยอมไม่เป็นที่พอใจ เพราะฉะนั้นเมื่อต้องเป็นปัญหาว่า เมื่อสองภาคินั้นได้ทราบสัญญาของอังกฤษที่ขึ้นกับไทย จะทำประการใด ก็แลเห็นเห็นทางข้างเสียอย่างหนึ่งคือ การที่รัสเซียจะรุกจีนเข้าไปทางโน้น และฝรั่งเศสจะรุกไทยเข้าทางนี้ แก่แก่สัญญาที่สองภาคินั้น จะเป็นไฉนหรือไม่" 39

จากความเห็นของกรมพระยาคำรงราชานุภาพที่รวมความได้ว่า สัญญาที่อังกฤษทำกับญี่ปุ่นนั้น มีผลทางอ้อมเกี่ยวกับไทยคือ จะเป็นการประกันอิสรภาพของประเทศไทยให้พ้นจากการรุกรานของชาติตะวันตก อันได้แก่รัสเซียและฝรั่งเศส ซึ่งก็ผลประโยชน์แก่กับญี่ปุ่น และอังกฤษในเอเชียอย่างหนึ่ง โลกที่ญี่ปุ่นเป็นกาวตัวสำคัญและเป็นมิตรอันแนบแน่นกับไทยในขณะเดียวกันนั้น กับอีกอย่างหนึ่ง อาจจะเป็นผลให้ไทยถูกรุกรานจากฝรั่งเศสก็ได้ เพราะฝรั่งเศสอาจจิกกัดแก้งอังกฤษกับญี่ปุ่นโดยทำกับไทยเป็นการตอบแทน⁴⁰ ทั้งนี้เนื่องมาจากสถานการณ์ทางการเมืองระหว่างประเทศของไทยภายหลังวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 (พ.ศ. 2436) ที่ดูเหมือนว่าจะร้ายแรงยิ่งขึ้นกว่าเดิม สมมติสัญญาและอนุสัญญาระหว่างฝรั่งเศสและไทยฉบับเดือนตุลาคม พ.ศ. 2436 (ค.ศ. 1893) มีผลเพียงยุติสถานการณ์ฉุกเฉิน ที่อาจขยายตัวออกไปเป็นสงครามลงชั่วคราวแต่ไม่ได้เป็นการช่วยคลี่คลายปัญหาที่มีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสองอย่างแท้จริง ยิ่งไป

39 หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5 ร.5 ค.6/9 สัญญา
ระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น, หนังสือกรมพระยาคำรงราชานุภาพทราบผลความเห็นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 13 ก.พ. ร.ศ. 120

กว่านั้นอนุสัญญาฉบับนี้ยังได้สร้างปัญหาข้อขัดแย้งขึ้นใหม่อีกหลายปัญหา ซึ่งล้วนแต่เป็นการคุกคามหรือท้าทายอำนาจอธิปไตยของประเทศไทยในระยะเวลาต่อมา เป็นต้นว่าปัญหาคนในบังคับของฝรั่งเศส (French Protégé) ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย สิทธิในการครอบครองเขตแดนเมืองหลวงพระบางบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงและอำนาจการปกครองของรัฐบาลไทยในเขตปกครองทหาร 25 กิโลเมตรตลอดแนวพรมแดนบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง รวมทั้งการที่ฝรั่งเศสยึดครองจันทบุรี เพื่อเป็นหลักประกันให้ไทยปฏิบัติตามเงื่อนไขในอนุสัญญากว๋าย⁴¹ ทั้งนี้การที่ไทยได้มีสัญญาทางไมตรีกับญี่ปุ่น และการที่ญี่ปุ่นมีสัญญากับอังกฤษจึงเท่ากับเป็นการค้าประกันบูรณภาพและเอกราชของไทยไว้บ้างและญี่ปุ่นก็เป็นชาติเอเชียที่พอจะช่วยต่อต้านอิทธิพลของตะวันตกไว้บ้าง แม้ว่าไทยจะมีความระแวงในสัมพันธกับญี่ปุ่นอยู่บ้างก็ตาม

สัญญาที่ญี่ปุ่นทำกับอังกฤษจึงได้ประโยชน์ทาง อ้อมแก่ไทยหลายประการ⁴² เป็นต้นว่า

1. เมื่อชาติใหญ่คืออังกฤษและญี่ปุ่นร่วมมือกันก็กดดันอำนาจของชาติอื่นในเอเชีย จะทำให้ฝรั่งเศสหาทางปรองดองทางการเมืองให้เรียบร้อยขึ้น
2. ถ้าหากว่าฝรั่งเศสคิดจะก่อเหตุกับเมืองไทย ก็อาจจะถูกลามเลาะไปถึงประโยชน์ของอังกฤษกับญี่ปุ่น ฝรั่งเศสจึงควรประนีประนอมกับไทยเสียดีกว่า เพื่อมิให้เกิดเรื่องกับชาติอื่น แต่ถ้าฝรั่งเศสเกรงจะถูกหว่าน ยอมตกลงเพราะกลัวสัญญาอังกฤษกับญี่ปุ่น ก็อาจจะกระทำอำนาจเบียดเบียนไทยยิ่งขึ้นให้เห็นว่าไม่กลัวก็อาจจะเป็นผลร้ายกับไทยด้วยเหมือนกัน
3. อังกฤษทำสัญญากับญี่ปุ่น อาจทำให้ฝรั่งเศสแคลงใจจริง แต่บางทีการทำสัญญานี้ก็อาจจะเป็นช่องทางให้อังกฤษก็กล่เกลี่ยกับฝรั่งเศสได้ตกลงปรองดองกันเรื่องเมืองไทยก็อาจเป็นไปได้เป็นทางอ้อมเสียแล้วลูกหลัง แต่ถ้าหากอังกฤษคิดรุกรอนเมืองไทยก็อาจจะไปไม่ได้ เพราะอังกฤษไม่รุกรอนเมืองไทยอันตรายที่อังกฤษกลัวเขตแดนจะติดต่อกับฝรั่งเศสก็ยังมีมากขึ้น

⁴¹ ฉลอง สุนทรวาณิชย์, ล.ภ. หน้า 56.

⁴² หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ร.5ศ. 6/9 ล.ภ.

นอกจากนี้ การที่อังกฤษและญี่ปุ่นทำสัญญาเข้ากันได้นี้จะเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดรบพุ่งแย่งชิงกันในทวีปเอเชียทางภาคตะวันออกไกลไว้ดีกว่าแต่ก่อนด้วย และถ้าจะมีประเทศใดมารบกวนประเทศไทยภายในดินแดนแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว ความในข้อ 4 ในสัญญาว่าด้วยการรักษาเขตแดนต่อกันเกียนนี้ จะทำให้อังกฤษต้องลงมือรบเองและสัญญานี้ยังจะช่วยป้องกันเกาะไหหลำให้พ้นจากความต้องการของฝรั่งเศสด้วย⁴³ ในขณะเดียวกันรัฐบาลอังกฤษก็ก็แสดงเปิดเผยถึงสัญญาระหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น ซึ่งไกล์ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์อังกฤษทุกฉบับว่า ความมุ่งหมายของสัญญานับนั้น ทำเพื่อรักษาทางพระราชไมตรีและความสงบเรียบร้อยของประเทศฝ่ายตะวันออก⁴⁴ ทั้งนี้สัญญาอังกฤษ - ญี่ปุ่น พ.ศ. 2445 (ค.ศ. 1902) จึงเป็นผลกับไทยทางอ้อมถึงที่กล่าวแล้ว

ส่วนในด้านการค้านั้น ผลประโยชน์ทางการค้าของญี่ปุ่นในประเทศไทยก็เริ่มขยายตัวขึ้นอย่างแท้จริง ภายหลังจากที่ไกล์ลงนามร่วมกับรัฐบาลไทยใน "หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีทางการขายและการเดินเรือ" ใน พ.ศ. 2440 ทั้งนี้เนื่องจากในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19* ญี่ปุ่นได้ประสบความสำเร็จในการพัฒนาทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ที่ทำให้ประเทศญี่ปุ่นสามารถผลิตกันเองขึ้นมาเป็นมหาอำนาจชาติที่ยิ่งใหญ่ที่สุดชาติหนึ่งของเอเชีย ความสามารถของประเทศญี่ปุ่นนี้เป็นที่ชื่นชมแก่บรรดาผู้ที่มีบทบาทและอิทธิพลทางการเมืองของรัฐบาลไทยในขณะนั้น และดูเหมือนว่าบุคคลสำคัญในขณะรัฐบาลไทยทุกกลุ่มจะเริ่มมีแนวโน้มทางความคิดในการปรับปรุงประเทศไทยให้ก้าวหน้าอย่างอารยประเทศ โดยอาศัยการ

43

จดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5 ร.5 ค. 6/9 ล.ภ. หนังสือกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ หลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมทอนรพันธ์ ลงวันที่ 29 ก.ย. ร.ศ. 124.

44

จดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 5 ร.5 ค. 6/9 ล.ภ. หนังสือพระราชานุญาตฯ อัครราชทูตสยามประจำพระราชสำนัก เซนต์เยรมส์ กราบ หลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทเวศร์วัชรปการ ลงวันที่ 29 ก.ย. ร.ศ. 124.

* ระหว่าง ค.ศ. 1850 - 1899 หรือ พ.ศ. 2393 - 2442.

ปรับปรุงของรัฐบาลญี่ปุ่นเป็นหลัก⁴⁵

ในตอนปลายปี พ.ศ. 2443 นายอินะงากิ อัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทยได้มีความหวาดระแวงต่อข่าวลือที่ว่ารัฐบาลรัสเซียได้รับสิทธิเช่าสัมปทานเกาะภูเก็ตจากรัฐบาลไทย เพื่อให้เป็นสถานีเรือเพลิงจึงได้หาบทนายชอลเตอร์ อัครราชทูตเยอรมัน เกี่ยวกับแผนการที่จะให้มหาอำนาจที่มีผลประโยชน์ในประเทศไทยประนีประนอมภาพของประเทศไทย ทำดีทั้งหมกของนายอินะงากิทั้งหมดนี้ จึงให้เห็นชัดว่าผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในประเทศไทยมีอยู่ไม่น้อยไปกว่าอังกฤษหรือเยอรมันเท่าไรนัก และนายโอลารอฟสกีอัครราชทูตรัสเซียเอง ก็ตระหนักถึงความสำคัญของบทบาทของญี่ปุ่นในประเทศไทยในตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 จะเห็นได้จากที่นายโอลารอฟสกี ได้รายงานกลับไปยังกระทรวงการต่างประเทศของรัสเซียในก่อนต้นของปี พ.ศ. 2444 ว่า

" พิจารณาจากบทบาททางการเมือง ญี่ปุ่นนับได้ว่ามีอิทธิพลที่ค่อนข้างจะมั่นคงอยู่ในประเทศไทย.....ในทางด้านการค้า สินค้าเข้าที่ญี่ปุ่นสั่งซื้อไปจากประเทศไทย อยู่ในอันดับสูงรองจากเยอรมันและแคนาดา สินค้าออกของญี่ปุ่นที่ส่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทย นั้นน้อยกว่าสองประเทศนั้นบ้างเพียงเล็กน้อย⁴⁶

จากรายงานของนายโอลารอฟสกีนี้ เป็นเครื่องสนับสนุนให้เห็นว่าญี่ปุ่นนั้นมีบทบาทและอิทธิพลอยู่ในประเทศไทย ในด้านเศรษฐกิจด้วย อาจจะเลยไปถึงอิทธิพลทางสังคมบ้าง เพราะยังปรากฏว่า นายอินะงากิ ได้รับความไว้วางใจจากราชสำนักของไทยมาก จากการที่นายอินะงากิ พยายามแสดงออกถึงซึ่งความสนใจ และเข้าร่วมในพระราชพิธีทางพุทธศาสนาในฐานะของผู้นับรัทธา (fellow-believes) ซึ่งทาให้นายอินะงากิ เริ่มมีอิทธิพลทาง

45 ฉลอง สุนทรวาณิชย์ ล.ก. หน้า 165.

(อ้างจาก P.K.D....II "Part II: (Introduction), "pp.231.)

46 ก. หน้า 166 (อ้างจาก P.K.D.....II "Document No.93.Dispatch from A. E. Olarovsky to the Ministry of Foreign Affairs, V.N.Lamzdorf about the policy of foreign powers in Siam, No.2, dated Bangkok 6(19) January 1901," p. 196.

การเมืองอยู่ในประเทศไทย⁴⁷ แม้ว่านายโกลารอฟสกีจะไม่ให้ปฏิญญาต่อการขยายตัวของ
ผลประโยชน์ทางการค้าและอิทธิพลทางการเมืองของญี่ปุ่นในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2441 -
2443 ก็ตาม แต่นายโกลารอฟสกี ก็คงจะติดตามความเคลื่อนไหวของญี่ปุ่นอย่างใกล้ชิดจนใจนัก
ทั้งนี้เพราะญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจคู่แข่งสำคัญและขัดแย้งทางผลประโยชน์อย่างรุนแรงกับรัสเซียอยู่ใน
เอเชียตะวันออกไกล

ผลประโยชน์ทางการค้าของญี่ปุ่นในประเทศไทยจะมีความก้าวหน้ามาก ก็คงจะเห็น
ได้จากการค้าของญี่ปุ่นขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว จากตัวเลขทางเศรษฐกิจจะเห็นได้ว่า ในปี
พ.ศ. 2444 นั้น ญี่ปุ่นส่งซื้อสินค้า จากประเทศไทยเพิ่มขึ้นจากมูลค่าเดิม 50,036 เหรียญสหรัฐ-
อเมริกา จากปี พ.ศ. 2443 มาเป็น 60,372 เหรียญ หรือเท่ากับเพิ่มขึ้นถึงร้อยละสี่สิบ
ในขณะที่สินค้าญี่ปุ่นส่งเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทยใน พ.ศ. 2444 เพิ่มขึ้นจากมูลค่าเดิม
38,913 เหรียญ จากปีก่อนมาเป็น 54,947 เหรียญ หรือเพิ่มขึ้นถึงร้อยละสี่สิบ⁴⁸ อัตราการ
เติบโตของมูลค่าทางการค้าระหว่าง ประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นก็ย่อมมีส่วนสัมพันธ์กับอิทธิพล
ทางการเมืองของรัฐบาลญี่ปุ่นในประเทศไทยอย่างแน่นอน และยังชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า ประเทศไทย
ได้เสียเปรียบดุลการค้ากับญี่ปุ่นมาเป็นเวลานานแล้ว นี่โดยเฉพาะในปัจจุบันนี้เท่านั้น

ญี่ปุ่นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ทางการค้าในประเทศไทยในสมัยนี้ ได้ช่วยปรับปรุง
สินค้าทางการเกษตรกรรม เช่น ญี่ปุ่นส่งผู้ชำนาญการมาช่วยในการทำไหม ขึ้นไปตรวจการทำไหมทาง
หัวเมืองฝ่ายเหนือของไทย แล้วทราายงานยื่นต่อกระทรวงเกษตรการค้าว่า การทำไหมใน
ประเทศไทยขณะนั้นยังไม่มีแบบแผน และวิธีทำที่ทำได้ขึ้นได้ ควรจะให้มีผู้แนะนำให้ทำ
ตามแบบวิธีที่ทำอยู่ในประเทศญี่ปุ่นขณะนั้น สินค้าไหมในประเทศไทยจะไ้เจริญขึ้นอีกมากและจะ
เป็นผลประโยชน์รายได้แก่แผ่นดินด้วย เสนาบดีกระทรวงเกษตรการค้าจึงนำความขึ้นกราบ

47

ก. (อ้างจาก P.K.D.....II, "Document No, 120. Dispatch from A.I. Lisakovsky (Russian Charged' affaires in Bangkok) to V.N. Lamzdorf about the growing strength of Japanese influence in Siam, No.10, dated Bangkok, 22 June (3 July) 1902, "p. 236.

48

ก. หน้า 167.

มังคมทูต ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จ้างชาวญี่ปุ่น ซึ่งมีความชำนาญในการทำไหมเข้ามารับราชการในกระทรวงเกษตรธิการ ทั้งนี้ในปี พ.ศ. 2445 กระทรวงเกษตรธิการ จึงได้ทำสัญญาจ้างนายเค โทยามะ (Mr.K. Toyama) ผู้เชี่ยวชาญเรื่องการทำไหมชาวญี่ปุ่นเข้ามาตรวจการทำไหมในชนบทต่าง ๆ แล้วได้เริ่มดำเนินการทดลองเลี้ยงไหมตามแบบญี่ปุ่น ได้เริ่มสอนและฝึกหัดนักเรียนไทยในวิชาการเลี้ยงไหมและทำไหม โดยได้สร้างสวนหม่อนและสถานที่ทดลองเลี้ยงไหมขึ้นที่ตำบลตลาดแกว กรุงเทพฯ เป็นแห่งแรก⁵⁰

เมื่อนาย โทยามะ เข้ามาถึงเมืองไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชดำริเห็นว่า เพื่อมิให้เสียเงินก้อนเปล่า ต้องจัดหางานให้นายโทยามะทำให้คุ้มเงิน ได้ทรงพระราชกระแสรับสั่งว่า "ถ้าไม่ไถ่ลงมือทำการทราบใจ โช้แท้จะเสียเงินก้อนเปล่าผู้ใดให้เงินก้อนนั้น ก็หมิ่นประมาทด้วย ขวดย่าให้ลงไปว่าเราจะยืนยันที่ว่าให้เงินก้อนเปล่า ไม่ต้องทำงาน เช่น เสนาบดี ข้าราชการของเราซึ่งมีความรักอีกคำข้า"⁵¹ ดังนั้นกระทรวงเกษตรธิการจึงได้ให้นาย โทยามะ ไปตรวจการทำไหมที่มณฑลนครราชสีมา และเมื่อกลับมาได้ทำรายงานเสนอเพื่อปรับปรุงการทำไหมได้แก่คุณภาพดีขึ้น

มีรายงานของพระยาอุตรังศรีนครเขธ อัครราชทูตไทยประจำประเทศญี่ปุ่น ได้รายงานเข้ามาเมื่อ พ.ศ. 2442 ในรายงานตอนที่ 7 ข้อ 31 มีความเกี่ยวกับการค้ากับญี่ปุ่นตอนหนึ่งว่า ญี่ปุ่นนั้นกำลังเจริญทางการค้าอยู่ทางตะวันออก เมื่อเข้าไปค้าขายแถบเกาะฟอร์โมซา ก็พยายามจะไถ่เงินตกเก็บเข้าอยู่ในบังคับของตน (สัมปทาน - Subject) เป็นทำนองเอาอย่างชาว

49

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 บ.2 ข. 1/48 เรื่อง ญี่ปุ่นที่เข้ามาเป็นช่างไหม ยังมีสื่อกรมหลวงเทเวศร์วชิโรดมการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศมีถึงพระยาอุตรังศรีนครเขธ อัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว ลงวันที่ 30 พ.ค. ร.ศ. 120.

50

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ.8/1 เจ้าพระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ กราบมังคมทูตรัชกาลที่ 5 เรื่องทำไหม ลงวันที่ 10 มีนาคม ร.ศ. 120.

51

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 กษ. 8/1 รัชกาลที่ 5 มีถึงเจ้าพระยาเทเวศร์วงษ์วิวัฒน์ 13 มีนาคม ร.ศ. 120

ยุโรปค้าขายแถบเมืองเอ็ดมิง แล้วก็ปกครองชาวจีนที่นั่นเป็นกนในบังคับไปก้วย จึงเป็นที่น่า
สังเกตว่าจะเกี้ยวข้องถึงการที่ญี่ปุ่นมาค้าขายในประเทศไทย แล้วจะปกครองไทยเช่นนั้นบ้าง
และอาจเข้าปกครองคนจีนในประเทศไทยให้เข้าอยู่ในบังคับของญี่ปุ่นก้วย พระยาฯ ทรงครั้นเฉก
ให้ความนึกเห็นว่า ถ้าญี่ปุ่นกำเริบคึกทำกันนั้นก็จะเป็นการกักหนทางค้าขายของญี่ปุ่นเอง คนไทย
ไม่ควรจะคบค้าเกี้ยวข้องก้วย กวรวักประโยชน์เสียทีเกี่ยว เป็นแต่ว่ากอนี้ไมครั้นกันอยู่เท่านั้น
แต่หวังว่าทุญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ขณะนั้น คือ นายอินะงากิ กงจะไม่ยอมให้เกิดเรื่องเช่นนี้
ขึ้นได้ และคิดว่าญี่ปุ่นคงอยากค้าขายค้าทอกับไทยต่อไปมากกว่าที่อยากจะมีกนจีนที่กรุงเทพฯ
อยู่ในบังคับ เรื่องการค้าขายนี้ของไทยกับญี่ปุ่นหันหน้าเข้าปรึกษาผอนผันกันจึงจะเจริญกว่าหัน
ไปก้วยก็ ถ้าญี่ปุ่นจะเอาอย่างชาติตะวันตกก็คงจะคบกันได้ไม่นาน 52

จากวิธีการปฏิบัติระหว่างไทยกับญี่ปุ่นที่ต่อกันนั้นแสดงให้เห็นว่า แม้ไทยมีความจำเป็น
ต้องสัมพันธ์ทางการเมืองกับญี่ปุ่น โภยมีสัญญาทางพระราชไมตรี และการค้าทอกัน แต่ไทยก็ต้อง
ระมัดระวังในการสัมพันธ์กับญี่ปุ่น ตลอดเวลา โภยเฉพาะทางด้านการค้าซึ่งญี่ปุ่นเล็งผลประโยชน์
มากกว่าทางการเมือง จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นใช้นโยบายทางการเมืองคือการทำสัญญา การแก้สัญญา
ถึงหน้าเพื่อค้าขายให้ผลประโยชน์จากไทยมาก ๆ แม้แต่ทางด้านการศาล ญี่ปุ่น
ก็นำมาใช้เป็นเครื่องมือก้วย เพราะมีตัวอย่างว่าเมื่อพลทหารญี่ปุ่นเมาสุราอาละวาด ขณะประ
จําการอยู่ในไทย ถูกตำรวจในคุกเฝ้าก็ไม่เชื่อฟัง จึงถูกจับไปขังฐานซุกขึ้นเจ้าหน้าที่ที่กัก
การทําทาย และเมื่อ นายผู้ควบคุมพลทหารผู้นั้นมาขอประกันตัว ก็กล่าวหาว่าตำรวจไทยทำรุนแรง
ควรจะเจรจาไต่ประจักษ์เรื่องได้ ไม่ถึงกับต้องจับกุม และพูดในทำนองว่า คนญี่ปุ่นในเมือง
ไทยมีผู้ควบคุมดูแลอยู่แล้วซึ่งในเรื่องนี้ทำให้ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาความ

สงบภายในก็พลอยรู้สึกอึดอัดไปด้วย⁵³ จากเหตุการณ์นี้ จะเห็นว่า ญี่ปุ่นใช้สิทธิทางอำนาจศาล
เต็มที่ ไม่ยอมแม้แต่จะพิจารณาว่า ที่ทำรวจไทยหาไปนั้นเป็นเพราะต้องการรักษาความสงบ
ชั่วคราว เนื่องจากเหตุการณ์เกิดตอนที่ตกเกาะถูกตัวไว้ เข้าชั้นจะไล่ส่งตัวคืนเจ้าสังกัดก็เท่า-
นั้น จึงเห็นได้ว่า ญี่ปุ่นทำสัญญานี้ก็เพื่อผลประโยชน์ที่ ญี่ปุ่นต้องการเท่านั้น

นอกจาก ญี่ปุ่นจะมีอิทธิพลทางการเมือง การค้าในประเทศไทยแล้ว ในด้านอื่น ๆ
ไทยยังเอาแบบอย่างจาก ญี่ปุ่นด้วย เป็นต้นว่า ในด้านการศึกษา ในปี พ.ศ. 2431 รัฐบาลไทย
ขณะนั้นมีกรมเป็นตำราพระราชานุภาพ เป็นอธิบดีกรมศึกษาธิการ ไล่ส่งขุนวรการโกศล (ทับทิม
บุญรัตพันธุ์) ข้าราชการกรมศึกษาธิการไปลงงานการศึกษาที่ประเทศ ญี่ปุ่น โดยเน้นหนักการ
จัดรูปแบบและหลักสูตรการศึกษาในชั้นประถม⁵⁴

ใน ปี พ.ศ. 2443 รัฐบาลไทยไล่ส่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษี-
สว่างวงศ์ กรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช (พระยศในขณะนั้น) เสนาบดีว่าการกลาโหมเสด็จไป⁵⁵
ประเทศ ญี่ปุ่น เพื่อดูงานการปรับปรุงประเทศ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการทางด้านการทหาร

นอกจากนั้น นายอินะงากิ ราชทูต ญี่ปุ่น ยึดอิทธิพลด้านความคิดเห็นและนโยบายให้กับ
ไทยคือสามารถชักชวนให้กรมหลวงเทววงศ์วโรปการทาสัญญาด้วย และเสนอให้กรมหมื่นราชบุรี
ภิเษกฤทธิ (พระองค์เจ้าระพีพัฒน์ศักดิ์) เสนาบดีว่าการยุติธรรม ทูลลงพระทัยจ้างนักกฎหมาย
ญี่ปุ่นเข้ามารับราชการในไทย แม้กระทั่งกรมหลวงดำรงราชานุภาพ ซึ่งเคยเป็นบุคลิกสำคัญ
ที่สนับสนุนรัสเซียมาโดยตลอด โดยเฉพาะบทบาทของรัสเซียในการไกล่เกลี่ย และกลี่
กลายเป็นผู้หาข้อขัดแย้งทางการเมือง ระหว่างรัฐบาลฝรั่งเศส และ รัฐบาลไทย⁵⁶ ก็ยังหันไป

53

จดหมายเหตุนานาชาติ กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 5 ร.5ก. 22/30

โปลิตจับคน ญี่ปุ่นมีศ.เทอรอนะงากิ ทูลกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ ลงวันที่ 7 พ.ย.ร.ศ. 120.

54

ฉลอง สุพรรณาวาณีย์ ด.ก. หน้า 165.

55

ก.

56

ก. หน้า 168.

ได้ความเชื่อมั่นในคำแนะนำของนางอื่นงาก็ ในนโยบายที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อชาตินิคมอำนาจ
ตะวันตก ตามอย่างที่มีรัฐบาลญี่ปุ่นเคยหาและประสบความสำเร็จมาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2431
นั่นคือวิธีการเพื่อบริหารเกี่ยวพันกันใจ ปฏิเสธข้อเสนอกุญแจอย่าง สร้างความเข้าใจผิด และแสดง
ความเป็นปฏิปักษ์ต่ออนาชาวนาตะวันตกเหล่านั้น⁵⁷

การที่นักการเมืองสำคัญของไทยถึงกล่าวนี้ทำให้คล้อยตามตามคติเห็นของราชทูตญี่ปุ่น
จึงนับว่าเป็นการสนับสนุนให้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลญี่ปุ่นกระชับเกลียวยิ่งขึ้น
เป็นการชี้ให้เห็นได้ว่าญี่ปุ่นนั้นมีความสำคัญอยู่ในประเทศไทยในขณะนั้น เหนือกว่าบรรดาชาติตะวันตก
อื่นๆ แม้แต่รัสเซีย ซึ่งพยายามจะเพิ่มอิทธิพลทางการเมืองในประเทศไทย และแสวงหา
ผลประโยชน์จากรัฐบาลไทยในเรื่องเข้าสัมปทานสร้างสถานีเชื้อเพลิง เพื่อความมั่นคงทาง
ยุทธศาสตร์ของรัสเซียในเอเชียตะวันออกไกล ก็ยังไม่สำคัญกว่าญี่ปุ่น และเมื่อญี่ปุ่นเกิดสงคราม
กับรัสเซียระหว่าง พ.ศ. 2446 - 2447 (ค.ศ. 1903 - 1904) ไทยก็ได้ประกาศเป็นกลาง
เพราะมีไมตรีกันอยู่กับทั้งสองประเทศ*

สรุปความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้ว่า ความสัมพันธ์ทางการทูตที่ห่างเหินกันไปตั้งแต่ปลายสมัยกรุงศรีอยุธยาได้เริ่มต้นขึ้นใหม่ใน
รัชกาลนี้ ให้ความสำคัญทางไมตรี ทางค้าขายและการเงินเรือต่อกันรวม 2 ฉบับ คือฉบับพ.ศ.
2430 และ พ.ศ. 2440 สัญญาทั้งสองฉบับนี้ให้ประโยชน์แก่การค้าขายมากกว่าฉบับอื่น
โดยเฉพาะผลประโยชน์ทางการค้าของญี่ปุ่น และยังมีทัศนคติผลประโยชน์ของชาวยุโรปในเมืองไทย
ด้วย ญี่ปุ่นได้ขยายตัวทางการค้าและมีอิทธิพลทางการเมืองในประเทศไทย โดยที่ไทยพยายาม
หยุดยั้งอิทธิพลบ้าง และยอมรับในบางอย่างที่จะช่วยปรับปรุงกิจการของไทยได้ขึ้น เช่นใน
ด้านการศึกษา การเกษตร เป็นต้น

57

ก. (อ้างจาก P.K.D.....II "Document No.98:Dispatch from A.E.
Olarovsky to V.N.Lamzdorf about Siam's Relations with Foreign States,
No.13, dated Bangkok, 1 (14) December 1901", p. 203.

* ฐานะประกาศเป็นกลางในภาคผนวก ง.

บทที่ 3

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่าง พ.ศ. 2453-2468

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยมีความจำเป็นจะต้องปรับปรุงแก้ไขสาขาทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ เพื่อให้มีสิทธิเสมอภาคและเท่าเทียมกันทุกประการ และจะต้องปรับปรุงตัวบทกฎหมายกับอำนาจศาลให้บริบูรณ์ด้วย ความเพียรพยายามของรัฐบาลไทยในอารักขาปลดปล่อยพันธะสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งเป็นภาระสำคัญของชาติ ได้เริ่มมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว¹ โดยทรงจ้างและแต่งตั้งผู้เชี่ยวชาญกฎหมายชาวยุโรป เช่น นายโรลัง ยักมินส์* นายริชาร์ด ยักส์แปกวิก ชาวเบลเยียม และนายยอร์ช ปากู ชาวฝรั่งเศส มาเป็นไปปรึกษาในการดำเนินงานแก้ไขปรับปรุงพระราชกำหนดกฎหมายของไทย ทรงปฏิรูประเบียบการศาลยุติธรรมของไทย โดยประกาศกฤษฎีกายุติธรรมขึ้นใน พ.ศ. 2435 รวบรวมศาลต่าง ๆ ที่เคยขึ้นอยู่กับกรมและกระทรวงต่าง ๆ มาสังกัดอยู่กับกระทรวงยุติธรรม และทรงประกาศใช้ประมวลกฎหมายลักษณะอาญาที่ปรับปรุงใหม่ในปี พ.ศ. 2448 ทั้งนี้ทรงมีพระราชดำริว่า หากกฎหมายและขนบการยุติธรรมของไทยเป็นที่รับรองของต่างประเทศเมื่อใด เมื่อนั้นประเทศไทยก็จะหลุดพ้นจากขอบข่ายแห่งสิทธิสภาพนอกอาณาเขต² ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงดำเนินพระราชโองบายตามระบุดุลยภาพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-

¹ ทรงศรี อาจอรณ, การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต หน้า 133.

* สมเด็จพระยาค้ำวงฯ (นิทานโมราตคี่) แดมสุช นูมนนท์ (ที่ปรึกษาชาวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ. 2446-2483) เรียก โรลัง ยักมินส์ และศาสตราจารย์จอร์ สุทพานิช (ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก) เรียก โรแลง ยักแมงส์.

เกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงยึดถืองานแก้ไขสนธิสัญญาซึ่งทางประเทศญวกุญไทยเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เป็นพระราโบายการทางประเทศที่สำคัญยิ่งในรัชกาลของพระองค์³ และเมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเกิดขึ้น ทางยุโรป ในปี พ.ศ. 2457 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงคัดสินพระทัยเข้าร่วมสงครามเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร เมื่อ พ.ศ. 2460 เมื่อสิ้นสงคราม สัมพันธมิตรเป็นฝ่ายชนะ ประเทศไทยจึงมีส่วนเป็นชนะด้วย และไทยได้เริ่มเจรจากับนานาประเทศ เพื่อขอให้มีการปรับปรุงแก้ไขสัญญาเก่าที่ไม่เป็นธรรมให้มีความเสมอภาคกัน ในการดำเนินงานนี้ ไททรงแต่งตั้ง ดร. ฟรานซิส บี แซयर ชาวอเมริกัน ที่ปรึกษาการกระทรวงการต่างประเทศขณะนั้น เป็นที่พระยากัลยาณไมตรี เป็นผู้แทนออกไปทำการเจรจากับนานาประเทศ จนเป็นผลสำเร็จอย่างดียิ่ง ทำให้ไทยได้อำนาจอธิปไตยและการเก็บภาษีศุลกากร⁴

สหรัฐอเมริกา เป็นประเทศแรกที่ยอมแก้ไขสัญญากับไทยเมื่อปี พ.ศ. 2463⁵ ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่สองที่ทำสัญญากับไทยเมื่อ พ.ศ. 2466⁶ ซึ่งเป็นความต้องการของญี่ปุ่นอยู่แล้วที่จะแก้ไขสัญญากับไทย

³ดู หน้า 135 .

⁴แผนสุข นูมนนท์, "ที่ปรึกษาชาวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ. 2446-2483" วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ 4 เล่มที่ 3 กุมภาพันธ์-พฤษภาคม 2508, หน้า 12.

⁵แผนสุข นูมนนท์, ล.ก. หน้า 11.

⁶กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศ, หมวดสนธิสัญญา ญวกุญไทย-ญี่ปุ่น 2466-2468 แฟ้ม 14(14.1) ตอน 6 ปรีกษาสัญญากับญี่ปุ่น ร่างประกาศใช้หนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับญี่ปุ่น 10 มีนาคม 2466.

* ดร. ฟรานซิส บี แซयर (Dr. Francis B. Sayre) ศาสตราจารย์ทางกฎหมายของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เป็นบุตรเขยประธานาธิบดีวูดสัน.

บทบาทของรัฐบาลไทยในการดำเนินงานเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับญี่ปุ่น

เมื่อสงครามโลกครั้งแรกยุติลง ผู้แทนไทยผู้มีกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ (พระองค์เจ้าไทรศมภ์ประพันธ์) ปลัดทูตฉลองกระทรวงการต่างประเทศ กับพระองค์เจ้าจรูญศักดิ์กฤดากร อัครราชทูตไทยประจำปารีส ได้เข้าร่วมประชุมทำสนธิสัญญาสันติภาพ ณ พระราชวังแวร์ซายส์ กรุงปารีส และได้ติดต่อขอแก้ไขสนธิสัญญาไม่เสมอภาคกับนานาชาตต่าง ๆ ที่เข้าร่วมประชุมอยู่นั้นด้วย ขณะเดียวกันเสนาบดีทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ก็แสดงความสนใจต่อการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการแก้ไขสนธิสัญญาของไทยกับชาติอื่น ๆ โดยนายตากาฮาชิ (Takahashi) เจ้าหน้าที่สถานทูตญี่ปุ่นได้ติดต่อกับ ดร. เจมส์ (Eldon R. James) ชาวอเมริกันที่ปรึกษาราชการกระทรวงการต่างประเทศของไทย ขอทราบวิธีประกาศใช้หนังสือสัญญาของไทย⁷ ต่อมาในปี พ.ศ. 2464 ดร. มาซาโอะ (Dr. Masao) เข้ารับตำแหน่งอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ได้แจ้งให้กระทรวงการต่างประเทศของไทยทราบว่าญี่ปุ่นมีความประสงค์จะแก้ไขสนธิสัญญาที่ทำไว้กับไทย และขอทำความเข้าใจที่ไทยทำไว้กับอังกฤษ สืบเนื่องจากพระยาเทววงศ์วโรปการ ทรงชี้แจงว่า สัญญาที่ทำกับอังกฤษนั้นกำลังจะแก้ไขใหม่ ถ้าญี่ปุ่นจะทำสัญญาใหม่ก็ควรทำตามอย่างของอเมริกา ญี่ปุ่นนั้นเป็นประเทศมหาอำนาจในเอเชีย ถ้าช่วยไทยตั้งเป็นประเทศเอเซียด้วยกันให้ได้ ทำสัญญากับประเทศทางตะวันตก ได้ตามแบบอย่างใหม่ โดยญี่ปุ่นยอมทำเป็นตัวอย่างก่อนแล้ว ประเทศอื่นก็ควรจะทำตาม จึงจะเป็นการช่วยไทยโดยแท้จริง⁸

ในเวลาต่อมา ดร. มาซาโอะ แจ้งว่าได้รับคำสั่งจากรัฐบาลญี่ปุ่นให้ยื่นร่างสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลที่ญี่ปุ่นยกขึ้นให้ต่อรัฐบาลไทย เกี่ยวกับสัญญาที่ว่าด้วยอำนาจศาลนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นร่างขึ้น

⁷ ก.บ.จ. กระทรวงการต่างประเทศ, บัญชีเรื่องประจำแฟ้มที่ 21 แผนกสนธิสัญญา เรื่องสยามกับญี่ปุ่น 2461-2466 (21.1) ญี่ปุ่นถามถึงวิธีประกาศหนังสือสัญญา 2461 จดหมาย จร. เจมส์ทูตกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ลงวันที่ 7 ม.ก. 2461.

⁸ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, หมวดสนธิสัญญา หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี กับญี่ปุ่น 2463-2466 ตอน 1 แฟ้ม 14 (14.2) จดหมายกรมพระยาเทววงศ์วโรปการถึง ดร. เจมส์, ลงวันที่ 20 ก.ก. 2464.

ตามแบบสนธิสัญญาระหว่างไทยกับเจนมาร์ค ฉบับปี พ.ศ. 2456⁹ คือว่านางสาวเกิดบทั้งหมดให้ไทย เช่นเดียวกับสัญญากับอังกฤษ พ.ศ. 2452 สมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการ ทรงคัดค้านใ้รออยู่ต้วม้างจากสนธิสัญญาใหม่ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาที่ลงนามกันเมื่อ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2463 ซึ่งจะลงนามแลกเปลี่ยนสัตยาบันต่อกันที่กรุงเทพฯ ในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2464 คร.มาซาโอะ จึงขอทราบข้อตกลงที่ไทยทำกับอเมริกา เพื่อแจ้งให้รัฐบาลญี่ปุ่นทราบ และพยายามเสนอร่างสัญญาดังกล่าวไว้ไทยรับไว้พิจารณา แต่ไทยก็ยังไม่ทันจะดำเนินการอย่างใด ก็พอที่คร.มาซาโอะได้แจ้งแก่กรมลงในวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2464¹⁰ ตั้งให้งานเจรจาหาสนธิสัญญาใหม่กับญี่ปุ่นว่าจะไป สมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการทรงดำริว่า คักรราชทูตที่ญี่ปุ่นคนใหม่ที่จะมารับตำแหน่งแทนกงระทองมาติดต่อเรื่องแก้ไขสัญญากับไทยทั้งที่ คร.มาซาโอะเคยห้ามห้ามไว้ จึงทรงมอบหมายให้ คร.เจมส์ รวบรวมสัญญาขึ้นใหม่ ยึดตามแบบอย่างของสนธิสัญญาอเมริกัน เพื่อให้เป็นไปเป็นหลักการเจรจาทำสัญญากับญี่ปุ่น¹¹

ในเรื่องร่างสัญญาที่จะมีเป็นแบบฉบับในการแก้ไขสัญญากับญี่ปุ่นนั้น คร.เจมส์มีความคิดเห็นอย่างเดียวกับพระดำริของ สมเด็จพระยาเทววงศ์วโรปการที่ว่า ไทยจะได้รับความประโยชน์จากสนธิสัญญา ซึ่งหาว่าญี่ปุ่นถือเมื่อญี่ปุ่นยินยอมยกเลิกอำนาจศาลกงสุลโดยทันที และยอมให้ไทยมีการตัดสินคดีในทางเอกราชอย่างเต็มที่ ดังนั้นสัญญาที่ คร.เจมส์เตรียมร่างขึ้นไว้เพื่อดำเนินการเจรจาแก้ไขกับอัครราชทูตญี่ปุ่น จึงอาศัยสัญญาไทย-สหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2463 เป็นแบบฉบับ ถ้าหากญี่ปุ่นยังยืนยันจะทำสนธิสัญญาตามแบบสัญญาไทย-เจนมาร์ค ฉบับ พ.ศ. 2456 อยู่อีก ไทยก็ควรเลื่อนการแก้ไขสัญญาออกไปอีก เว้นเสียแต่ว่าญี่ปุ่นจะยอมยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตใน

⁹ ลงวันที่ 29 ก.ค. 2464.

¹⁰ จดหมายเผยแผ่แห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ค. 3 ง./34 เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (โตกจิ มาซาโอ) อัครราชทูตญี่ปุ่นถึงแก่กรรม.

¹¹ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, บัญชีเรื่อง ประจำแฟ้มที่ 21 แผนกสนธิสัญญา (21.2) เรื่องการเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาระหว่างสยามกับญี่ปุ่น 2463-2466, ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทววงศ์วโรปการถึง คร.เจมส์ ลงวันที่ 8 ธ.ค. 2464.

ทันทีที่ว่าการแลกเปลี่ยนสัญญาอันสัญญาต่อกัน หรือญี่ปุ่นจะยอมรับสิทธิถอนคดีภายในระยะ 5 ปี หลังจากไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายกรบบริบูรณ์จึงได้ไทยขอเน้นให้เกสหรือเบร็กมาแล้ว¹²

ความยุ่งยากใจของรัฐบาลไทยในการตัดสินใจที่จะแก้สัญญากับญี่ปุ่นครั้งนี้ เป็นปัญหาสำคัญ อยู่ว่า ไทยต้องการให้ญี่ปุ่นทำสัญญาตามแบบสัญญาไทย-อเมริกา ฉบับ พ.ศ. 2463 แก่ญี่ปุ่นก็ ต้องการให้ไทยแก้สัญญาตามแบบสัญญาไทย-เคนซาร์ก ฉบับ พ.ศ. 2456

สัญญาไทย-เคนซาร์ก พ.ศ. 2456 นั้น มีข้อความแน่นอนเกี่ยวกับสนธิสัญญาไทย-อังกฤษ ฉบับปี พ.ศ. 2452 คือ ในเรื่องอำนาจศาล เคนซาร์กได้ยื่นอำนาจศาลให้กับไทยเกือบหมด โดยไม่ต้องมีสิ่งแลกเปลี่ยน¹³ ส่วนสัญญาไทย-อังกฤษนั้น ยอมให้คนในบังคับอังกฤษ และคนชาติอังกฤษ ทั่ว ทั่วประเทศทั้งหมด โดยมีเงื่อนไขว่า อังกฤษจะยอมยกเลิกศาลต่างประเทศในไทย ประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายวิธีพิจารณาฎีกา และกฎหมาย พระธรรมนูญศาลกรบบริบูรณ์แล้ว¹⁴ ศาลต่างประเทศนั้นก็คือศาลไทยนั่นเอง เพราะมีผู้พิพากษาไทย และกงสุลหรือที่ปรึกษาของชาวยุโรปร่วมพิจารณาอยู่ด้วย ศาลดังกล่าวจึงขึ้นเป็นครั้งแรกที่เขียนใหม่ เมื่อครั้งไทยทำสัญญากับอังกฤษในปี พ.ศ. 2426 เพื่อให้คนไทยบังคับอังกฤษทางภาคเหนือขึ้นศาลนี้ ความสัญญาไทยต้องเสียกลิ่นคัน ครั่งถ่าน ไทรบุรี และประสิทธิ์ให้อังกฤษเป็นการยกเลิก¹⁵

¹²ดู. จดหมาย ดร. เจมส์ คุกกรมพระยาเดววงศ์โรปการ 13 ธ.ค. 2464

¹³กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและกวางคกลาง ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยและองค์การระหว่างประเทศ หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่ม 2 พ.ศ. 2413 - 2462 สัญญาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงเคนซาร์ก 15 มีนาคม 2456 หน้า 203-207.

¹⁴กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาและกวางคกลาง ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยและองค์การระหว่างประเทศ หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญาเล่ม 2 พ.ศ. 2413-2462 สัญญาในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ 10 มีนาคม 2452 หน้า 179-181.

¹⁵หลวงสิทธิสยามการ สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ หน้า 80-83.

ทั้งสัญญาไทย-เดนมาร์ก และสัญญาไทย-อังกฤษ ดังกล่าว ไทยได้รับการผ่อนผันในเรื่อง การการคลังจริง แต่ไทยยังยอมให้ทั้งสองชาตินี้ถือกรรมสิทธิ์ในแผ่นดินไทยได้¹⁶ ที่ไทยยินยอม เห็นได้ ก็เพราะวัตถุประสงค์อันสำคัญของไทยขณะนั้นก็คือเพื่อให้ได้อาณาพาลคืนมา ทั้ง ๆ ที่การยอม ให้สิทธิดังกล่าวนี้เป็นภาระผูกมัดไทยแต่ฝ่ายเดียว กษัตริย์อังกฤษและคณะในบังคับอังกฤษมีสิทธิ์ถือ กรรมสิทธิ์ที่ว่าเป็นเมืองไทย แต่ไม่มีข้อความว่าคณะบังคับของไทยมีสิทธิ์ถือกรรมสิทธิ์ที่กินในอาณาเขต ของอังกฤษ (งานของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง) สัญญารองเดนมาร์กก็ถือความอย่างสัญญาของ อังกฤษ เช่นกัน และไทยยังต้องเสียเงินเกณฑ์ให้อังกฤษฉกฉวย ทำให้ไทยเสียเปรียบมาก อีกประการ หนึ่ง ข้อความในสัญญาไม่มีกล่าวถึงการปรับปรุงการเก็บภาษีขาเข้าและขาออกเลย ไทยจึงคง เก็บภาษีขาเข้าได้เพียงร้อยละ 3 ตามเดิม และเก็บภาษีขาออกได้เพียงภาษีเดียว¹⁷ ด้วยเหตุ ดังกล่าวนี้ ไทยจึงไปจบแก่สัญญากับญี่ปุ่นตามแบบสัญญาไทย-เดนมาร์ก แม้เดนมาร์กจะทำสัญญากับ ไทยภายหลัง อังกฤษ แต่เดนมาร์กก็ทำความสัญญาของอังกฤษ (เดนมาร์กเคยทำสัญญากับไทย พ.ศ. 2447) ดังนั้นก็เป็นบังคับกับเดนมาร์กจึงได้สิทธิ์ตามสัญญาเช่นเดียวกับที่เป็นบังคับอังกฤษ การที่ญี่ปุ่นต้องการ ทำสัญญาตามแบบของเดนมาร์ก ก็เพราะกังวลจะได้ผลประโยชน์จากไทยตามสัญญา เป็นตัวว่าให้กรรมสิทธิ์ในที่ดิน และเสียภาษีขาเข้าเพียงร้อยละ 3 นี้เอง

สำหรับสัญญาไทย-อเมริกา ปี พ.ศ. 2463 นั้น อเมริกายอมยกเลิกข้อจำกัดเกี่ยวกับ พิกัดอัตราร้อยละ 3 เสีย ยอมให้ไทยเก็บภาษีจากสินค้าอเมริกันได้ตามความพอใจ ไทยไม่ยอมรับ ประโยชน์เป็นการแลกเปลี่ยนหรือตอบแทน ส่วนอำนาจศาลในทางขึ้นที่กล่าวหาว่าสัญญา อเมริกา

¹⁶ กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือลูกประมวลสนธิสัญญา เล่ม 2 พรศ. 2413-2462, ล.ก. สัญญาไทย-เดนมาร์ก หน้า 206 และสัญญาไทย-อังกฤษ หน้า 181.

¹⁷ หลวงสิทธิสยามการ, ล.ก. หน้า 88-90.

ยอมโอนอำนาจอศาลทั้งหมดให้แก่ไทย แต่มีเงื่อนไขกำหนดเวลาละข้อแม้เช่นเดียวกับสัญญากับ อังกฤษ และต่อจากนั้นไปเป็นเวลาอีก 5 ปี ในกรณีที่คนไทยบังคับอเมริกันเป็นจำเลย พุทธหรือ กงสุลอเมริกันที่พระที่นั่งอนันตสมาคมจากศาลไทยไปชำระเองได้¹⁸ อเมริกาจึงเป็นประเทศแรกที่ส่ง ข้าราชการทางการทูตมาฝึกคนให้กับไทยโดยไม่คิดแลกเปลี่ยน ทำให้ไทยได้รับเสรีภาพเพิ่ม ขึ้น ไทยจึงต้องการให้ญี่ปุ่นแก้สัญญาตามแบบอเมริกา เพื่อให้ได้เงินขุดขุดม้าที่ญี่ปุ่นไ้ไว้จากไทยตาม สนธิสัญญา พ.ศ. 2440 ด้วย อย่างไรก็ตามที่ สนธิสัญญาซึ่งอเมริกาทำกับไทยใน พ.ศ. 2436 ก็ ได้ยุติสิทธิสภา นอกอาณาเขตระหว่างไทยกับอเมริกา "และยังได้เป็นแนวทางเพื่อขจัดระบอบสิทธิ สภานอกอาณาเขตทั้งหมดระหว่างไทยกับรัฐในยุโรปอื่น ๆ"¹⁹

สัญญาไทย-อเมริกานับปี พ.ศ. 2463 นี้ ถือว่าเป็นจุดสำคัญในประวัติศาสตร์การทูตไทย ความสำคัญของตัวหนังสือได้แก่ด้วยเรื่องภาษี ปีใจความอยู่ในช่วง 7 ดังนี้

"อเมริกาถือว่าอเมริกาถือว่า กรุงสยามเป็นประเทศในการตั้งปวง
ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิการค้าเก็บภาษีเข้าออก การคมนาคมการค้าด้วยรถ
ไฟและเรือ และสรรพากรหน้าด่านภาษีใน "และช่วยสาอากรอื่น ๆ
ทั้งปวง มีลักษณะเป็นข้อสำคัญว่าจะต้องระ "ดูให้เป็นผู้เสมอ
เท่าเทียมประเทศอื่น ๆ ในข้อเหล่านี้แล้ว อเมริกาถือว่าอเมริกายอม
ให้กรุงสยามเพิ่มอัตราภาษีให้สูงขึ้นกว่าที่ที่กำหนดไว้ในสัญญา ซึ่ง
มีอยู่ในปัจจุบันนี้ มีลักษณะเป็นข้อสำคัญคือไปว่า ประเทศอื่น ๆ
ที่มีพรมแดนกับสยามในลักษณะที่ได้อยู่ใน ขอบนี้ ให้เพิ่มอัตราภาษี
เท่านี้ โดยทันที และไม่ขอเอาประโยชน์นอกเปลี่ยนแปลงอย่างใดด้วย"²⁰

¹⁸ กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 3 พ.ศ. 2463-2469 สัญญาระหว่างกรุงสยามกับสหประชาอเมริกา 16 ธันวาคม 2463. หน้า 7-12.

¹⁹ Wendell Blanchard, Thailand, Its People, Its Society, Its Culture, p. 237.

²⁰ กองสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา เล่ม 3 พ.ศ. 2463-2469 อ.อ. หน้า 7 หน้า 7.

ส่วนความสำคัญทางอำนาจศานสนั้นมีระบุไว้ในบันทึกข้อความต่อท้ายสัญญา ข้อ 1 ดังนี้

"วิธีว่านาศาส ซึ่งได้ตั้งไว้ในกรุงสยามแต่ก่อนมานี้ สำหรับใช้ตักคนชาวเมืองสหพันธรัฐอเมริกา ก็ทั้งอำนาจและความยกเว้นซึ่งกันชาวเมืองสหพันธรัฐอเมริกาเคยได้บอกกันว่า เป็นส่วนๆ เป็นของสำหรับกับวิธีว่านาศาสที่กล่าวนั้น คือ เป็นอันเลิกขาด และสิ้นสุดลง ณ วันที่ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันของสัญญาที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ตั้งแต่นั้นสืบไป บรรดาคนชาวเมืองสหพันธรัฐอเมริกา ก็ บรรดาพวกทาสส่วนมากมทั้งหลายก็ ก็ ซึ่งสมควรอยู่ในความป้องกันของอเมริกันในกรุงสยามนั้น ต้องอยู่ในอำนาจศาลฝ่ายสยาม"²¹

ดังนั้นแล้วแล้วแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญาในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2464 เป็นต้นไป ไทยมีสิทธิโดยชอบธรรมในการกำหนดพักอาศัยตราภาษีเงินได้เข้า และขาออก และประเภทอื่น ๆ ที่เข้ามาค้าขายติดต่อกับไทย จะต้องปฏิบัติตามข้อบังคับของรัฐบาลเสมอเหมือนกันทุกประเทศ ไม่มีการให้สิทธิพิเศษแก่ประเทศหนึ่งประเทศใดโดยเฉพาะ และบรรดาชาวอเมริกัน ซึ่งอยู่อาศัยในประเทศไทย ต้องอยู่ภายใต้ความบังคับควบคุมของศาลไทย

เมื่อแล้วแล้วแล้วปรับปรุงเทียบสัญญาไทย-เยอรมัน กับสัญญาไทย-อเมริกาแล้ว ก็สรุปได้ว่าสัญญาที่ไทยทำกับอเมริกันนั้น เป็นอำนาจทางการค้าและการเก็บภาษีให้กับไทยดีกว่า ไทยจึงต้องการใช้สัญญาไทย-อเมริกา พ.ศ. 2463 เป็นแบบฉบับในการแก้ไขสัญญากับประเทศอื่น ๆ และโดยเฉพาะที่จะแก้ไขสัญญากับญี่ปุ่น

²¹ ฎ. หน้า 12.

ในปี พ.ศ. 2465 นายยาคา (Yaka) (น. ถี ยาคา) อัครราชทูตญี่ปุ่นคนใหม่ ได้เดินทางเข้ามารับตำแหน่งในกรุงเทพฯ และได้แสดงความประสงค์ขอทำสัญญาใหม่กับไทย โดยให้เหตุผลว่ากำลังชกแก้ไขทำสัญญาใหม่ก็เพื่อช่วยเหลือไทยให้พ้นจากอำนาจบีบบังคับของชาติตะวันตก และเพื่อเป็นก้าวย่างแก่ประเทศอื่น ๆ ว่าญี่ปุ่นนั้นได้ผ่อนผันให้ไทยมีอำนาจและประโยชน์เท่าเทียมกัน²² สมเด็จพระมหาเถรวาสวโรปการ เสนาบดีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย จึงทรงมอบร่างสัญญาที่ คร. เจมส์ เกรียมไว้นายยาคาไปพิจารณา นายยาคาได้ส่งร่างสัญญาไปกลับก็โดยมีข้อความแก้ไขเพิ่มเติม และเสนอให้ไทยจ้างชาวญี่ปุ่นเข้ารับราชการในตำแหน่งที่ปรึกษางานรัฐบาลไทย เช่นเดียวกับที่ไทยจ้างปรึกษาราชการชาวยุโรปอยู่เป็นจำนวนมาก²³ และนายยาคาได้พยายามยั่วให้ไทยตกลงทำสัญญากับญี่ปุ่นว่า

— ญี่ปุ่นตระหนักถึงภาวะอันยากลำบากของไทยที่เกี่ยวกับสัทธิสภาพ
นอกอาณาเขตเป็นอย่างยิ่ง และถ้าญี่ปุ่นจะมาเป็นประเทศมหาอำนาจ
วาทิเกี่ยวข้องกับเอเชีย ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องสัทธิสภาพนอกอาณาเขตอยู่กับไทย
ย่อมยอมตกลงทำสัญญาตามความปรารถนาของไทยแล้ว ก็จะทำให้ชนชาติ
ในยุโรปยินยอมทำตามอย่างง่ายคาย²⁴

การที่อัครราชทูตญี่ปุ่นมาเจรจาเรื่องแก้ไขสัญญา ก็ขอให้ไทยจ้างชาวญี่ปุ่นเป็นปรึกษาราชการด้วยนั้น ดูจะเป็นความประสงค์ล้าแก่ของรัฐบาลญี่ปุ่น ฉะนั้นในขณะนั้นญี่ปุ่นกำลังขยายอำนาจอยู่ในเอเชีย และพยายามจะเข้ามามีอิทธิพลในประเทศต่าง ๆ เช่นในจีน ญี่ปุ่นได้ยื่นข้อเรียกร้อง 21 ประการ เพื่อให้จีนปฏิบัติตาม ซึ่งว่าแนวกวอกเป็น 5 พวก ข้อเรียกร้องจากพวกที่ 5

²² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, หมวกสนธิสัญญา หนังสือจากพระราชไมตรีกับญี่ปุ่น 2463-2466 ตอน 1 หน้า 14(14.2), ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทววงศ์วโรปการถึง คร. เจมส์ ลงวันที่ 9 ส.ค. 2465.

²³ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, บัญชีเรื่อง ประจำแฟ้มที่ 21 แผนกสนธิสัญญา (21.2) การเจรจาทันทีสัญญาสยามกับญี่ปุ่น 2463-2466 จดหมายนายยาคาทูกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ลงวันที่ 27 ม.ค. 2465.

²⁴ ดู ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทววงศ์วโรปการถึง คร. เจมส์ ลงวันที่ 24 ส.ค. 2465.

เป็นการพยายามที่จะขยายอำนาจและสิทธิพิเศษของญี่ปุ่นขึ้น ทั้งหนึ่งมองข้อเรียกร้องนี้ว่ามีว่า "ให้จีนว่าจ้างชาวญี่ปุ่นเป็นที่ปรึกษาในกิจการเมือง การคลัง และการทหาร"²⁵ จีนไม่ยอมตกลงตามข้อเรียกร้องนี้ ญี่ปุ่นต่างคัดข้อเรียกร้องจำพวกที่ 5 ให้ออก จีนจึงยอมเสียสัตยาตกลงด้วยในเงื่อนไขพฤษภาคม พ.ศ. 2458 ไทยคงจะโล่งตัวอย่างจากจีน และเกรงว่าญี่ปุ่นจะเข้าขานับอิทธิพลในไทย

สำหรับกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ได้ทรงทราบดีแล้วว่า รัฐบาลไทยกำลังหาทางจะยกเลิกตำแหน่ง "บริษัทยาต่างประเทศอยู่แล้ว"²⁶ ดังนั้นเขาได้เฝ้าขอมาจึงตกลงด้วยไม่ช้า แต่จักรพรรดิญี่ปุ่นก็ยังขยายมาเจรจากว่านล้อม ขอให้ไทยจ้างชาวญี่ปุ่นเป็นที่ปรึกษาในกรมตำรวจ ซึ่งแต่เดิมมีชาวอังกฤษและชาวอเมริกันรับราชการอยู่ แต่ไทยก็ตอบปฏิเสธอีก ในเรื่องหัตถ์ราชทูตญี่ปุ่นมีความปรารถนาจะให้คนไทยมีโอกาสเข้ารับราชการในกรมตำรวจนี้ เจ้าพระยาอมรรต เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ได้มีหนังสือแจ้งกระทรวงมหาดไทย พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ ผู้ทำการแทนเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ อธิบายเหตุผลให้ทรงทราบว่า เมื่อแรกเริ่มที่จะจัดการตำรวจระบอบใหม่ในกรุงเทพฯ ได้มีความจำเป็นในการและเหตุผลหลายอย่าง ที่รัฐบาลจำเป็นต้องจ้างชาวอังกฤษเข้ามารับราชการเป็นต้น เช่นเดียวกับที่ต้องจ้างชาวอเมริกันเข้ารับราชการในกรมตำรวจ และเมื่อแรกเริ่มจัดการ ทางตำรวจขึ้นก็เกี่ยวกับการขยายเขตแดน จะใช้คนต่างประเทศได้แต่บางชาติ เพราะมีข้อตกลงกันเป็นทางการบ้าง ต่อมาเมื่อคนไทยมีความรู้ความสามารถพอจะรับราชการได้เอง จึงไม่จำเป็นต้องจ้างชาวต่างประเทศอีก

²⁵ เตียน ชีระวิทย์ วิวัฒนาการการปกครองของญี่ปุ่น หน้า 167.

²⁶ ทรงกรี บาจอรุณ, ล.ก. หน้า 251.

* กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ สิ้นพระชนม์เมื่อ 28 มิ.ย. 2466 พระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์ (กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ) พระโอรส ทรงทำการแทนเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ (หนังสือลงวันที่ 27 ต.ก. 2466) และทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีเมื่อ 1 เม.ย. 2467.

สำหรับชาวต่างประเทศบางคนที่ทำงานอยู่บ้าน มีคุณสมบัติแก่ประเทศชาติ ก็ได้รับราชการต่อไป จนถึงที่สุด และในเวลานั้นข้าราชการในกรมตำรวจก็เป็นคนไทยเกือบหมดแล้ว มีเพียงชาวอังกฤษ ในกรมตำรวจระชนกรบาล 4 คน และชาวเคนมาร์คในกรมตำรวจจร 8 คน มีหน้าที่เป็นที่ปรึกษา หรือผู้ช่วยเท่านั้น²⁷ เงนี้ พระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ ได้แจ้งว่า ที่เห็นเช่นนั้นเพราะไทย -- -- มุ่งจะปลดเปลื้องชาวต่างประเทศซึ่งยังรับราชการอยู่ให้หมดไป ถ้ายังจ้างชาวญี่ปุ่น เข้ามาอีกก็จะเป็นช่องให้เห็นว่าเป็นการปลดเปลื้องเพื่อถกกันชาติที่รับราชการอยู่นั้นออก และจะทำให้เสียหลักการที่ได้ดำเนินมาจนเป็นผลก็อยู่มากแล้ว²⁸

อย่างไรก็ดี การที่ญี่ปุ่นมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้คนญี่ปุ่นได้เข้ารับราชการ บ้างนั้น ก็เพราะได้วางแผนไว้เกยทำกันมาแล้ว เช่น ร.สยามนคร (ดร.บชาโอะ) ได้เคย วิจารณ์การเป็นปรีชาอยู่ใต้อำนาจของพระมหากษัตริย์ เมื่อคราวถวายบังคมลาออกจากราชการไปแล้ว ก็ไม่ได้มีที่ปรึกษาญี่ปุ่นเข้ารับราชการแทนอีก ด้วยเหตุนี้เองเจ้ากรมพระยาเทววงศ์วโรปการ จึงได้เคยทรงพระปรารภว่า ถ้าจะจ้างคนญี่ปุ่นมารับราชการไปกรมอัยการสักคนหนึ่ง ก็คงพอจะทำได้ เพราะไม่ใช่เป็นการจ้างเพิ่ม แต่เป็นการทดแทนที่ได้เคยกำหนดที่ปรึกษาชาวญี่ปุ่นในกระทรวง ยุติธรรมไป²⁹ และทรงให้ความหวังแก่ญี่ปุ่นว่า จะทรงปรึกษากับเสนาบดีกระทรวงต่าง ๆ ถ้า เห็นสมควรจะจ้างที่ปรึกษาชาวต่างประเทศในกระทรวงใด ก็จ้างชาวญี่ปุ่น³⁰

²⁷ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, ผนวกสนธิสัญญา หมู่ทางพระราชไมตรี กับญี่ปุ่น 2463-2466 หน้า 14(14.2) ตอน 3 ปรึกษาสัญญาญี่ปุ่น หนังสือเจ้าพระยายมราช ถึงพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ ลงวันที่ 27 ค.ค. 2466.

²⁸ ก. หนังสือพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ ถึงเจ้าพระยายมราช ลงวันที่ 29 ค.ค. 2466.

²⁹ ก.

³⁰ ทรงกรี อาจตุรณ อ.ก. หน้า 251. (ต่อมาภายหลังได้ทรงปรึกษากับเจ้าพระยา ยมราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย และยังไม่ได้ตกลงว่าอย่างไร ก็สิ้นพระชนม์เสียก่อน)

บทบาทของญี่ปุ่นในการขยายงานแก้ไขสัญญากับไทย

รัฐบาลญี่ปุ่นพยายามจะแก้ไขสัญญากับไทย โดยให้สัญญาที่แก้ไขใหม่ได้ผลประโยชน์แก่ญี่ปุ่นเพียงฝ่ายเดียว ญี่ปุ่นได้ยกข้อความเปรียบเทียบหลายประการในบันทึกฉบับที่ยื่นเสนอต่อพระองค์เจ้าไทรศม-ประพันธ์ เป็นการชวนล่อนเพื่อให้ไทยยอมตกลงทำสนธิสัญญาตามข้อเสนอของญี่ปุ่น รวมทั้งให้เจ้าชาวญี่ปุ่นเข้ารับราชการด้วย พระองค์เจ้าไทรศมประพันธ์ทรงดำริว่า "ความมุ่งหมายของอัครราชทูตญี่ปุ่นที่ได้ยกข้ออุปมาชนพม่าจนยาวไกลโดยวิธีเกลี้ยกลอนบ้าง ลอบ้าง ยอบ้าง ชูบ้างนั้นก็เพื่อคิดปรารภจะหาอำนาจใดเสมอเหมือนกับขุประเทศอื่น ๆ เพื่อประโยชน์ของญี่ปุ่นฝ่ายเดียวเท่านั้น"³¹

ตามร่างสัญญาซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นแก้ไขส่งมาใต้กระทรวงการต่างประเทศไทยนั้น นอกจากจะแก้ไขโดยความและผลความแล้ว ยังมีปัญหาสำคัญที่อัครราชทูตญี่ปุ่นขอแก้ไขอีก 7 ข้อ³² คือ

1. สิทธิในการประกอบอาชีพ และการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในร่างสัญญาที่ไทยทำขึ้นนั้น ไทยขอถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศญี่ปุ่น แต่ญี่ปุ่นอ้างว่าไม่เคยเปิดโอกาสให้ชาติใดเข้าไปมีกรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศญี่ปุ่นเลย จึงยอมตกลงตามที่ไทยขอไม่ไว้ นอกจากจะไม่ยินยอมตามข้อเสนอของไทยแล้ว ญี่ปุ่นยังกลับขอสิทธิให้ชาวญี่ปุ่นสามารถเลือกประกอบอาชีพในบ้านเมืองไทยไว้เท่าเทียมกับคนไทยเพิ่มเติมกันอีกด้วย

กระทรวงการต่างประเทศของไทยได้พิจารณาตามข้อแก้ไขของรัฐบาลญี่ปุ่นแล้ว พระองค์เจ้าไทรศมประพันธ์จึงทรงขอไกร.เจมส์ ร่างสัญญาฉบับขึ้นใหม่โดยกำหนดว่าประเทศภาคีสัญญาทั้งสองฝ่าย จะให้สิทธิการประกอบอาชีพและการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินแก่กัน ตามแบบอย่างของชาติที่ไว้รับอนุเคราะห์หนึ่ง หรือไทย คุ้มครองเสมอภาคต่างฝ่ายต่างให้แก่กัน

31

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ฉบับ 14.2 ตอน 3 ปรีกษาสัญญากับญี่ปุ่น ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไทรศมประพันธ์ ถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 8 พ.ย. 2466

32

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, บัญชีเรื่องประจำแผนที่ 21 การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญากับญี่ปุ่น 2463-2466 ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไทรศมประพันธ์ ถึงเจ้าพระยาบวรราช ลงวันที่ 5 ส.ค. 2466.

2. การผูกขาดสินค้า ตามข้อความที่ไทยระบุไว้ในร่างสัญญาว่า ทั้งสองฝ่ายจะผูกขาดสินค้าได้ เฉพาะสินค้าชนิดที่กำหนดไว้ในสัญญาเท่านั้น รัฐบาลญี่ปุ่นขอให้ถอนข้อความดังกล่าวออกจากร่างสัญญา เพราะญี่ปุ่นยังไม่กำหนดชนิดของสินค้าที่จะผูกขาดได้แน่นอน ดร. เจมส์ เสนอว่า ควรจะกำหนดหลักการผูกขาดสินค้า โดยอาศัยหลักปฏิบัติของชาติที่ไ้ได้รับอนุเคราะห์หนึ่ง

3. เสรีภาพในการเก็บภาษีอากร ไทยเสนอขอสิทธิขาดในการเก็บภาษีอากร ญี่ปุ่นขอให้กำหนดหลักปฏิบัติในการเก็บภาษีได้เหมือนกับที่ไทยเรียกเก็บจากสินค้าของชาติอื่น ๆ ซึ่งไทยก็ไม่ขัดข้อง

4. การจับบรรทุก ในร่างสัญญาของไทยระบุว่า ถ้าชาวญี่ปุ่นถึงแก่กรรมลง ไทยไม่มีผู้จัดการบรรทุกใดกงสุลมีหน้าที่พิทักษ์ทรัพย์สินนั้นไว้ แต่ไม่มีสิทธิที่จะจัดการกับบรรทุกนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นขอสิทธิใดกงสุลจัดการบรรทุกของชาวญี่ปุ่นถึงแก่กรรมนั้นได้ ไทยก็ยินยอมผ่อนผันให้

5. การปฏิบัติอย่างชาติที่ไ้ได้รับอนุเคราะห์หนึ่ง ไทยกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ในร่างสัญญาว่า ทั้งสองฝ่ายจะไ้รับประโยชน์อย่างชาติที่ไ้ได้รับอนุเคราะห์หนึ่งเฉพาะข้อที่ไ้ระบุไว้อย่างชัดเจนในสัญญาเท่านั้น และฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะขอผลประโยชน์อย่างชาติที่ไ้ได้รับอนุเคราะห์หนึ่งตามอย่างชาติอื่นไม่ได้ รัฐบาลญี่ปุ่นไม่ยินยอม และขอไม่ต้งกำหนดข้อบังคับที่แน่นอน พระองค์เจ้าไ้โร ทศประพันธ์ทรงเห็นท้งกับคำแนะนำของดร. เจมส์ที่ว่า ไทยต้งกำหนดข้อบังคับไว้ ถ้าญี่ปุ่นไม่ต้งการไ้ระบุในสัญญา ก็จะทำเป็นหนังสือแลกเปลี่ยนกันไว้เป็นหลักฐาน

6. อายุเวลาของสิทธิถอนคดี ในร่างสัญญาของไทยกำหนดไว้ในทันทีที่ไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้ว กงสุลญี่ปุ่นหมดสิทธิในการถอนคดี ญี่ปุ่นขอให้กำหนดตามแบบอย่างสัญญาอเมริกา (สัญญาไทย-อเมริกา พ.ศ. 2463) คือสิทธิการถอนคดีจะสิ้นสุดลงเมื่อไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายครอบครัวแล้วเป็นเวลา 5 ปี ไทยยินยอมผ่อนผันให้

7. กฎหมายที่จะใช้ตัดสินคดี ที่กงสุลถอนไปจากศาลไทย รัฐบาลไทยกำหนดให้ใช้กฎหมายไทยเป็นหลักในการพิจารณาแต่ญี่ปุ่นขอแก้เป็นคดีแจ้งใช้กฎหมายไทย กวีอาญาใช้กฎหมายญี่ปุ่น เพราะตามรัฐธรรมนูญข้อที่ 23 ของญี่ปุ่นบัญญัติว่า ชาวญี่ปุ่นจะถูกจับกุมลงโทษได้ก็โดยกฎหมายที่รัฐสภา

ญี่ปุ่นเป็นผู้ปฏิวัติขึ้นเท่านั้น ในข้อนี้ไทยปฏิเสธไม่ยอมตกลงด้วย ³³

ข้อเสนอขอแก้ไขของญี่ปุ่น พ.ศ. 2463 7 ข้อนี้ กระทรวงการต่างประเทศได้พิจารณาโดยละเอียดแล้ว เห็นพ้องต้องกันว่า ไทยยังไม่ควรทำสนธิสัญญาใหม่กับญี่ปุ่น ถ้าญี่ปุ่นไม่ยินยอมตามข้อเสนอของไทย เนื่องจากยังมีข้อขัดข้องกันไม่ได้ เช่น การถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน การผูกขาดสินค้า การกำหนดข้อบังคับของราคาที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่ง และการใช้กฎหมายไทยเป็น หลักในการตัดสินคดี ประกอบกับขณะนั้นไทยกำลังเจรจาแก้ไขสัญญากับอังกฤษด้วย จึงเกรงว่าจะกลายเป็นข้อขัดแย้งกับอังกฤษ ถ้าหากไทยยอมผ่อนผันให้ญี่ปุ่น อีกประการหนึ่งไทยไม่จำเป็นต้องรีบเร่งแก้ไขสัญญากับญี่ปุ่น เพราะสัญญาที่ทำกับญี่ปุ่นฉบับ พ.ศ. 2440 นั้นจะหมดอายุลงเมื่อไทยประกาศใช้กฎหมายฉบับใหม่แล้ว ถ้าจะทำสัญญาใหม่ก็ควรให้ประโยชน์มากกว่าสัญญานับเก่า ³⁴ รัฐบาลไทยจึงไม่ได้ตอบตกลงว่าจะทำสัญญาใหม่กันเมื่อใด การเจรจาเรื่องแก้ไขสัญญาครั้งนี้จึงชะงักไป (นายยาทา อัครราชทูตญี่ปุ่นเข้ามาเจรจาตั้งแต่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2465 ถึงมิถุนายน พ.ศ. 2466 ที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ)

ต่อมาในวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2466 นายยาทา อัครราชทูตญี่ปุ่น ได้ส่งจดหมายมาทูลเตือนพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ ซึ่งขณะนั้นทรงดำรงตำแหน่งผู้รักษากรุณาเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศขอให้พิจารณาข้อเสนอทั้ง 7 ข้อนั้นโดยรีบด่วน ³⁵ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประชุมเสนาบดีพิจารณาในวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2466 ที่ประชุมลงมติเห็นชอบพร้อมกันว่าไทยควรทำสัญญาใหม่กับญี่ปุ่นได้เสร็จสิ้นไป พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีกระแสพระราชดำริว่า

³³ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, บัญชีเรื่อง ประจำแฟ้มที่ 21 การเจรจาแก้ไขสัญญากับญี่ปุ่น 2463 - 2466 จดหมายนายยาทา ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ลงวันที่ 23 มีนาคม 2465.

³⁴ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, บัญชีเรื่อง ประจำแฟ้มที่ 21 (21.2) การเจรจาแก้ไขสัญญากับญี่ปุ่น, ลายพระหัตถ์กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ถึงนายยาทา ลงวันที่ 5 มีนาคม 2466

³⁵ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, บัญชีเรื่อง ประจำแฟ้มที่ 21 (21.2) การเจรจาแก้ไขสัญญากับญี่ปุ่น จดหมายนายยาทา ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ลงวันที่ 9 ส.ค. 2466

"เมื่อคึกฤโศยรอบคอบเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่ควรจะทำสัญญาได้ เมื่อที่ประชุม เห็นเช่นนั้นก็ให้ตอบฉักราชทูตญี่ปุ่นไป โดยนัยคังร่างจดหมายที่ส่งมาหา"³⁶

กระทรวงการต่างประเทศไทย ได้ชี้แจงเหตุผลเกี่ยวกับข้อเสนอดัง 7 ข้อให้นายยาตราบ นามยาคาได้มีจดหมายลงวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2466 ถึงพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ ขอเข้าเฝ้าและถวายบันทึกใหม่ของรัฐบาลญี่ปุ่น³⁷ นามยาคาได้พยายามเกลี้ยกล่อมรักชวนด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้ไทยตกลงทำสัญญา และยังกล่าวหาว่าไทยไปรับบุญคุณที่ญี่ปุ่นผ่อนผันในการทำสัญญาให้กับไทยตลอดมา³⁸ พระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ ทรงใจทอให้เข้าใจว่า ไทยยินยอมที่จะทำสัญญากลับ แต่ของไทยเสียผลประโยชน์ที่มีอยู่ และญี่ปุ่นควรจะให้ผลประโยชน์กับไทยมากกว่า สัญญานับเก่า (สัญญาไทย - ญี่ปุ่น พ.ศ. 2440)

การบันทึกใหม่ของรัฐบาลญี่ปุ่น ได้แก้เปลี่ยนแปลงแก้ไขข้อเสนอดังไทยตอบปฏิเสธไปเสียใหม่ (ข้อเสนอดัง 7 ข้อของญี่ปุ่น) และอ้างว่าแก้ตามแบบสนธิสัญญาที่ญี่ปุ่นทำกับประเทศในยุโรป ข้อความที่ตกลงกันได้คือ ข้อความในบันทึกกวดท้ายสัญญา (โปรโตคอล - Protocol) ส่วนที่ไม่ตกลงกัน คือข้อความในตัวสัญญา ซึ่งเมื่อพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ได้ทรงพิจารณาแล้วร่วมกับ - คร.แซร์ แล้ว (คร.แซร์เข้ารับตำแหน่งที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศต่อจาก คร.เจมส์ ในปี พ.ศ. 2466) ก็ทรงนึกว่าเห็นขัดแย้งในประเด็นสำคัญอีกหลายประการ³⁹ เป็นต้นว่า

³⁶ ฎ. พระราชหัตถเลขา รัชกาลที่ 6 ถึงพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ ลงวันที่ 16 ส.ค. 2466.

³⁷ กองบรรณาสฯ กระทรวงการต่างประเทศ แฟ้ม 14.2 ตอน 3 ฎ.ก. หนังสือพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ถึงเจ้าพระยามหิรราชเลขาธิการ 8 พ.ย. 2466.

³⁸ ฎ. หนังสือพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ ถึงเจ้าพระยามหิร ลงวันที่ 30 ตุลาคม 2466.

³⁹ ฎ.

1. สิทธิในการประกอบอาชีพ และการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินผู้ยื่นขอให้กำหนดสิทธิในการประกอบอาชีพตามลักษณะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่ง และกำหนดการถือกรรมสิทธิ์ที่ดินตามแบบอย่างที่จะพึงอนุญาติให้แก่วางต่างประเทศ ผู้ยื่นอ้างว่าทำตามแบบสัญญาที่ผู้ยื่นทำกับอังกฤษ แต่ไทยตรวจสอบพบว่าผู้ยื่นชักชวนว่าจะได้ประโยชน์ "โคยเสมอภาค" แต่ไทยออกเสียไทยจึงถือตามร่างเกินที่ไว้แก้ไขไว้แล้ว (ข้อเสนอข้อแก้ไข 7 ข้อ) โดยให้กรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินแก่ผู้ยื่นคำขออนุญาตของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่ง นายอากาโกชี้แจงว่าที่ต้องชักชวนลักษณะเสมอภาคคือ ทางฝ่ายทางใดแกกันออก ก็เพราะทางผู้ยื่นยังไม่ให้สิทธิทางชาติเข้าไปถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในประเทศผู้ยื่น ไทยจึงยังไม่ตกลงด้วยในข้อนี้

2. การผูกขาดสินค้า ตามร่างเกินที่แก้ไขไปนั้น ไทยขอให้กำหนดหลักการผูกขาดสินค้าตามหลักของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่ง คือ ทั้งสองฝ่ายจะผูกขาดสินค้าได้ตามที่ระบุไว้ในสัญญา แต่ผู้ยื่นพยายามผูกขาดสินค้าที่ระบุไว้แต่อย่างเดียว โดยแก้ไขตามแบบสัญญาที่ผู้ยื่นทำกับอิตาลีและฝรั่งเศส ไทยตรวจสอบก็พบว่าผู้ยื่นไว้ข้อความที่เป็นผลประโยชน์แก่ไทยออก เช่น เก็บถน เป็นต้นว่าสินค้าบางชนิดที่รัฐบาลไทยผูกขาดพิเศษ เช่น พริกสุรา ฝิ่น ยาสูบ และอาวุธยุทโธปกรณ์ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นภายในประเทศ ถือทั้งเป็นการป้องกันและใช้ในการสาธารณสุข แต่ผู้ยื่นกลับขอผูกขาดด้วย ไทยจึงต้องเจรจาขอแก้ไขข้อความ ซึ่งก็ตกลงกันด้วยดี

3. การปฏิบัติอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่ง ไทยขอให้นำเข้าด้วยกับไว้ได้แน่นอนสำหรับสัญญา แต่ผู้ยื่นปฏิเสธ เพราะบางเรื่องเช่นการถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน ผู้ยื่นยอมกำหนดตามไม่ไว้ไทยไว้อ้างสัญญาที่ผู้ยื่นทำกับปารากวัย เมื่อ ปีพ.ศ. 2462 ซึ่งผู้ยื่นยอมให้มีการกำหนดลักษณะบังคับไว้สำหรับการปฏิบัติอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่ง ผู้ยื่นชี้แจงผลประโยชน์ทางไทยมีมากกว่าทางปารากวัย จึงไม่ควรมีข้อบังคับที่แน่นอน เมื่อไทยได้ผลประโยชน์พิเศษแก่ชาติใด ผู้ยื่นจะได้ได้สิทธิรับผลประโยชน์เช่นนั้นด้วย

สำหรับเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองบาย พระราชทานไว้เป็นบรรทัดฐานว่า ฝ่ายไทยคงถือข้อว่ากัวยุติที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่ง โดยขึ้นข้อลักษณะบังคับเป็นสำคัญ⁴⁰

4. การผูกขาดการประมง ผู้ผูกขาดจากแต่เดิมข่าบ่าวไทยได้ผูกขาดด้วย

5. การป้องกันสิทธิในสำเนา และอุตสาหกรรมสมบัติผู้ผูกขาดการให้ไทยเข้าเป็นภาคีสัญญาระหว่างประเทศ เพื่อช่วยคุ้มครองผลประโยชน์การค้า การอุตสาหกรรม และการอยู่อาศัยของชาวผู้ผูกขาดในประเทศไทย ไทยไม่ยอมตกลงเพราะจะเป็นการแลกเปลี่ยนที่ผู้ผูกขาดแก้สัญญาให้และจะเป็นตัวอย่างให้ชาติอื่น ๆ ถือโอกาสเรียกร้องในสิ่งที่หวังการตามใจชอบ อีกประการหนึ่งไทยยังไม่มีอำนาจเต็มที่ที่จะทำ เพราะยังมีถึงสูงสุดของต่างชาติที่อยู่ในไทยอีกหลายชาติ และไทยก็ออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิในการอยู่อาศัยตั้งแต่ พ.ศ. 2444 รวมทั้งพระราชบัญญัติเรื่องหมายและข้อกำหนดการกำนัลกองไปแล้วด้วย แต่ยังไม่ได้ออกประกาศใช้

6. ในเรื่องสิทธิในการค้าขายและการเดินเรือทางร่างเก็มของฝ่ายไทย ได้มีเสรีภาพในการค้าขายและการเดินเรือและให้ผลการปฏิบัติกันและกันเสมอเหมือนคนพื้นเมือง และเก็บภาษีในอัตราเดียวกับที่เก็บจากคนพื้นเมือง รัฐบาลผู้ผูกขาดได้ขอแก้ไขข้อความที่ว่าด้วยผลปฏิบัติเสมอเหมือนคนพื้นเมืองออกเสีย แต่ทอนที่ว่าด้วยการเก็บภาษีให้คงเดิมไว้ ซึ่งไทยก็ยอมตกลงด้วย ครั้นเมื่อผู้ผูกขาดสัญญาใหม่ได้เปลี่ยนข้อความ "ผลการปฏิบัติ เปรียบเหมือนคนพื้นเมือง" เป็น "ผลการปฏิบัติอย่างชาติที่ไว้รับอนุเคราะห์" โดยอ้างว่าถ้าเอามาจากสัญญาระหว่างผู้ผูกขาดกับเยอรมันซึ่งในสัญญายังรวมการภาษีอากรภายในไว้ด้วยโดยมีหลักการเดียวกัน และขยายภาษายังไว้ขึ้นตรงกับพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์อีกว่า ที่ผู้ผูกขาดแก้ไขใหม่นั้น ก็เพราะผู้ผูกขาดให้ผลการปฏิบัติกับไทยในเรื่องอุตสาหกรรมเสมอเหมือนคนพื้นเมืองไม่ได้ เนื้อเป็นเช่นนี้ไทยจึงไม่ยอมตกลงด้วย⁴¹

ในเรื่องนี้ จะเห็นว่าผู้ผูกขาดก็ยังตั้งหน้าแสวงหาผลประโยชน์จากไทยได้ไต่มาที่สุด สิ่งใดที่ผู้ผูกขาดจะเสียเปรียบหรือได้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย ผู้ผูกขาดจะหาทางเอาได้ก็ได้ และในเรื่องการค้าขายนี้ผู้ผูกขาดก็ขอเอาประโยชน์อันชาติที่เป็นนักค้าขายมาปฏิบัติกับไทย ไม่ยอมปฏิบัติตามที่ไทยต้องการ

สรุปได้ว่า ข้อขัดแย้งที่ไทยไม่เต็มใจช่วยกับผู้ผูกขาดในร่างสัญญาที่ผู้ผูกขาดเสนอใหม่นั้นมีอยู่หลายประการทั้งที่กล่าวแล้วมาบางประการก็ตกลงกันได้เพียงแก้ไขข้อความหรือหักข้อความบางตอนออก และอีกหลายประการก็ตกลงกันไม่ได้ในเรื่องหลักการ และการปฏิบัติ จึงนับว่าสัญญาระหว่างไทยกับผู้ผูกขาดที่ทำขึ้นใหม่นี้ ยังจะต้องมีการเจรจากกลงกันอีกเพื่อให้ได้สัญญาที่สมบูรณ์เป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่าย

สองฝ่าย และจึงให้ทราบอยู่แล้วว่า ผู้มีปัญญาตามกระแสวิชาเพื่อหวังผลประโยชน์จากไทยแต่เพียงฝ่ายเดียว ไทยจึงต้องหวงกีดกันบ้างเพื่อไม่ให้เสียเปรียบจนเกินไป โดยเฉพาะในเรื่องการค้าขายและการเก็บภาษีอากร แม้ว่าแนวโน้มของรัฐบาลไทยเองเองไปข้างตกลงหาสัญญากับผู้ปกครองที่ถูกต้องพยายามโต้แย้งบ้างเพื่อให้ได้ผลดีกว่ากับไทยด้วย ดังนั้นบทบาทในสารกระแสวิชานี้ ทั้งรัฐบาลไทยและรัฐบาลผู้ปกครองก็ใช้ความสามารถกันอย่างเต็มที่ เพื่อผู้ปกครองแสดงความเอาเปรียบมาไทยก็ไม่ได้ให้อาหารร่วมมือที่จะตกลงด้วย และผู้ปกครองพยายามเต็มที่ที่จะไปกลืนใจไทยโดยง่ายยากนัก ก็จะเห็นว่าฝ่ายไทยก็จะทำสัญญาโดยความกลัว หรือความขงตนเองเป็นส่วนใหญ่ ส่วนฝ่ายผู้ปกครองนั้นก็จะอ้างว่าหาตามแบบสัญญาที่ตกลงทำกับนานาประเทศในยุโรปทั้งสิ้น จึงเท่ากับเป็นการขู่ไทยไปก็ว่า แม้แต่ชาติในยุโรปก็ยังตกลงทำสัญญากับผู้ปกครองตามผู้ปกครองต้องการ ฉะนั้นการแก้ข้อความในสัญญาที่ผู้ปกครองส่งไปไทย จึงมักจะกลายเปลี่ยนข้อความในสัญญาที่ผู้ปกครองทำกับชาติยุโรปเสมอ เพราะอ้างว่าทำเหมือนจริงเพื่อให้ไทยเกรงใจ แต่ผู้ปกครองจะไม่ยอมได้กับไทย เหมือนที่ยอมได้กับชาติเหล่านั้น และก็จะเป็นการถูกต้อง

ข้อความในบันทึกฉบับนี้ที่น่าสนใจ ยังน่าจะกล่าวถึงรัฐบาลผู้ปกครอง นำมาขอได้เจเนบว่า การกระทรวงการต่างประเทศไทย แสวงถึงความพยายามของรัฐบาลผู้ปกครองจะเข้ามามีอิทธิพลในเบื้องไทย คือ ขอให้ไทยจ้างชาวผู้ปกครองเข้ารับราชการ จึงความตอนหนึ่งว่า

"เวลานี้ผู้ปกครองน้ำใจที่ไทยจริง ๆ อาจจะช่วยให้นิความเจริญรุ่งเรือง และคงอยู่ในฐานะที่แน่นอน
ปราศจากอันตราย เพราะเป็นชาติที่วันออกด้วยกัน
จึงไ้ก็มักจะเห็นจะเข้ามาขออเมริกาทำสัญญาใหม่กับไทย
ยกย่องให้มียศสภาพเทียบ แต่ไทยก็ต้องกระทำ
ตัวให้เป็นไปเพื่อการสนับสนุนกับความไว้วางใจ
และแสวงน้ำใจที่ผู้ปกครองบ้าง อย่าเอาอย่างจีน
ซึ่งลำบากยุ่งยากอยู่เวลานี้ ก็เพราะดินนาสุภาพที่
กล่าววว่า ใจที่ข้นกว่าน้ำ (Blood is thicker
than water) วิธีที่ไทยจะแสวงน้ำใจที่ผู้ปกครอง
นั้นก็อาจจกผู้ปกครองมาช่วยจัดการบ้านเมืองให้

เป็นการส่งสำเนาฉบับราชกิจอื่น ๆ ให้นิพนธ์เดิมที่ปรึกษาทางกฎหมายอยู่แต่ก่อน
แต่เมื่อลาออกไปแล้ว ไทยก็ไม่ได้ตั้งคณะนิพนธ์ใหม่แทน"⁴²

บันทึกฉบับนี้ยังมีความเห็นของนายยาก^๔ ซึ่งตำแหน่งราชการในกรมตำรวจของไทยว่ายัง
ไปเจริญ ควรจะจ้างผู้ชำนาญนิพนธ์เข้ามาช่วยทำให้ดีขึ้น และกล่าวหาว่าไทยไปสนใจที่จะทำตาม
ที่นิพนธ์แนะนำเลย ไทยชอบทำตามอังกฤษ ซึ่งไปได้เป็นมิตรที่ดีกับไทย

"ถ้าไทยมีจะปฏิบัติการอยู่อย่างนี้ก็ต้องแปลว่า ไทยไม่คิดถึงการภายหลัง
พอใจแค่จะอยู่ในความครอบงำของอังกฤษ ซึ่งไม่ได้ตั้งใจคือไทยเลยคิด
แต่จะแสวงหาผลประโยชน์ของเขาฝ่ายเดียว ขอให้ระลึกดูเถิดว่า เขา
แย่งเอาดินแดนพระราชอาณาเขตไปแล้วเท่าไร และเขากวบกุมไทยอยู่
อย่างไร โดยจักให้ที่ปรึกษาอังกฤษ รับราชการอยู่ทั่วไป ไทยยังจะพอใจ
อยู่อย่างนี้หรือ ถ้าเช่นนั้นนิพนธ์ก็จะก่อการที่จะเปลี่ยนรัฐประศาสน์นโยบาย
ในการที่จะติดต่อกับใคร"⁴³

การที่นิพนธ์ต้องการให้บรรดานิพนธ์เข้ารับราชการในกรมตำรวจไทยก็เพราะนิพนธ์กล่าวว่า
ตำรวจไทยใช้วิธีจับกุมรุนแรง คือใช้สันไม้ถือเหล็กขกดต่อยคนในบังคับนิพนธ์ ทำให้มีบาดแผลสาหัส

⁴² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, หมวดสนธิสัญญา อนุสัญญาทางพระราชไมตรี
กับนิพนธ์ 2463 - 2466 หน้า 14 (14.2) ตอน 3 ปรึกษาสัญญากับนิพนธ์ ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้า
ไตรศุภประพันธ์ ถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 8 พ.ย. 2466.

ชาวไทยได้ปฏิเสธข้อกล่าวหาว่าไม่สนใจนโยบายของกรมการวจที่ห้าเช่นนี้ อาจเป็นเพราะผลสำรวจ

ได้เห็นว่าภัยคุกคามเองโดยผลการ แลถึงอย่างไรก็ไม่จ้างชาวต่างชาติเข้ารับราชการอีก ⁴⁴ กรณี

คนในยังกับญี่ปุ่นถูกสำรวจโดยทางการจีน ไม่มีการติดต่อสัมพันธ์ทางพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นแต่อย่างใด

เพราะอัครราชทูตญี่ปุ่นก็ทราบเหตุการณ์จากการรายงานของตำรวจสถานทูตญี่ปุ่น จะเป็นรายงาน

ที่เชื่อถือได้เพียงไร พิจารณาจากตัวญี่ปุ่นเองเป็นข้ออ้างมากกว่า เพื่อให้ไทยจ้างชาวญี่ปุ่นเข้ารับ

ราชการในกรมการวจ แสดงถึงการล่องการที่จะสร้างอิทธิพลขึ้นในหน่วยราชการของไทย ญี่ปุ่น

พยายามที่จะเกลี้ยกล่อมให้ไทยเห็นว่าไม่มีชาติใด ๆ ที่จะหวังอิทธิพลไทยเท่าญี่ปุ่น ญี่ปุ่นเน้นอยู่แต่

เรื่องให้ไทยตกลงทำสัญญาใหม่และให้จ้างชาวญี่ปุ่นเข้ารับราชการ ญี่ปุ่นยกข้อเปรียบเทียบทาง

ไ้ไทยภาคภูมิใจเช่น "ญี่ปุ่นนับถือว่าไทยเป็น ทัพหน้า (vanguard) ของชาติตะวันออก"

และ "ถ้าริมฝีปากหายไป มันก็หนาวรู้สึกละอาย"(If the lips disappear the teeth get cold)

(ญี่ปุ่นเปรียบโยบไทยเป็นริมฝีปากของญี่ปุ่น) ⁴⁵ อัครราชทูตญี่ปุ่นได้ยกตัวอย่างความหวังดีของญี่ปุ่น

ต่อจีน เกาหลี เช่น ญี่ปุ่นทำสงครามกับรัสเซียเพื่อป้องกันเกาหลี ซึ่งญี่ปุ่นเองก็รู้จัก ญี่ปุ่นนั้นและ

ก็ต้องการเกาหลี

เกี่ยวกับบันทึกฉบับนี้ เมื่อใกล้ความขึ้นกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงพระราชทานกระแสพระราชดำริว่า ที่ญี่ปุ่นขอลดระเบียบรับจ้างไทย โดยอ้างว่าทำคามสัญญา ที่

ญี่ปุ่นเคยทำกับประเทศในยุโรปนั้น ความจริงแล้วญี่ปุ่นส่งวเสัทธิให้เสียไว้แค่เพียงฝ่ายเดียว คงเป็น

เพราะ "นึกเสียวว่าชาติอื่น ๆ ในยุโรปคิดใจกว่าญี่ปุ่นทั้งนั้น และเหตุผลนั้นจึงจะจลลวงอย่างใด ๆ

คงจะเชื่อฟังทั้งนั้น" ⁴⁶ และยังได้ทรงวิจารณ์โต้แย้งข้อความในบันทึกฉบับนี้ว่า

44

ก. หนังสือโต้ตอบในเรื่อง อัครราชทูตญี่ปุ่นมาทูลขอให้ฝ่ายไทยจ้างคนญี่ปุ่นเข้ารับราชการ

ในกรมการวจและกรมอัยการ ลงวันที่ 8 ต.ค. 2466

45

ก.

46

กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ ทนวลสนธิสัญญา สัญญาทางพระราชไมตรี

กับญี่ปุ่น 2463 - 2466 หน้า 14 (14.2) ตอน 3 ปรีกษาสัญญากับญี่ปุ่น จกหมายเจ้าพระยาปณิธิ

ทูลพระองค์เจ้าไกรทพประพันธ์ ลงวันที่ 14 พฤศจิกายน 2466.

- "1. การที่จะให้เจ้านายผู้หนึ่งมาเป็นพี่เลี้ยงในกรมตำรวจพระนครบาลนั้น เมื่อทรงพระราชดำริไปแล้ว ก็ถึงแก่หน้าทรงพระสรวล ทูลกันว่าจะไปทราบใตฝ่าละอองธุลีพระบาทละหรือ ว่าการของ ผู้หนึ่งเองก็มีชื่อเสียงเลื่องลือมาแล้วมาทราบ เช่น เรื่องจับคนชาติเกาหลีที่ต้องหาว่ารู้เห็นในการฉ้อราษฎร์ โกงหลวง ไปกักขังและโซ่จกรับคนกรมบาลหมาน เพื่อมารับสารภาพการทุจริตพระนครบาลของไทยไว้ว่าจะกักขังได้ แต่ก็ยังไม่เคยทำอะไรที่หาเรื่องถึงเช่นนั้น
2. ที่พูดว่าผู้หนึ่งกับไทยเป็นญาติสายโลหิตเหมือนกันนี้ บิดะไรแสดงเป็นพยาน หลักฐาน
3. ถ้าไปยอมให้ ผู้หนึ่งเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงงานปรารภของทูตแล้ว ถ้าหากว่าอังกฤษเห็นว่ารังแกเสลโกรธ และทำความเดือดร้อนต่าง ๆ ใตไทย ผู้หนึ่งจะเข้ามาช่วยหรือ? และถ้าหากว่ามาช่วย จะช่วยเปล่า ๆ หรือจะช่วยได้เป็นวิธีช่วยอย่างที่ใจเคยช่วยเกาหลีมาแล้ว" ⁴⁷

นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชดำริเห็นด้วยกับความเห็นของเจ้าพระยาบวรราช เช่นนั้นก็ว่าการมหาดไทยว่าไม่ควรจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาช่วยราชการอีก เช่นในกรมบัญชาการ กรมตำรวจ เพราะมีข้าราชการไทยที่มีความสามารถพอเพียงอยู่แล้ว ถ้าจ้างเพิ่มจะเปลืองงบประมาณ และงานงานโลกใบนี้จำเป็น และถ้าหากจะจ้างชาวผู้หนึ่งจริงก็ยังไม่ถึงขั้นความพยายามของผู้หนึ่งที่เคียดแค้นไทยได้ทำในเรื่องอื่น ๆ อีก ถ้าผู้หนึ่งตั้งใจก่อไทยจริง ๆ ก็ไม่ควรจะนับยังกับได้ไทย ทำตามทีผู้หนึ่งต้องการ เพราะจะเป็นก๊อปปี้ไปหาชาติอื่นบ้าง จึงไม่เรียกว่าผู้หนึ่งช่วยไทยจริง หรือสำคัญที่สุดก็คือ

ข้าหลวงใหญ่ประจำเกาหลี (รัฐบาลฮาลาฮาลของญี่ปุ่น) ตามหลังถูกส่งไปสั่งยกเลิกการพบในเกาหลี แผนจูเรียม ถูกมาตรการบนโดยนักชาตินิยมเกาหลี เป็นโอกาสได้กลับทหารของญี่ปุ่นผนวกเกาหลีเข้าเป็นชาวญี่ปุ่น ในปี ค.ศ. 1910 (พ.ศ. 2453)

"ถ้าอังกฤษเอามาไว้นอกเมืองจริง ตามที่พูดกันว่า
นั้นใช่ เมื่อเขาเห็นไทยเรายอมให้เขามาครอบ
กึ่งไปหา ฝ่ายอังกฤษเขามือเป็นแน่นอน จะมีแก่ทำให้
แน่นเข้าเท่านั้น หรือจะบีบเอาตายเลยก็อาจจะเป็นได้
ข้อความทั้งปวงนี้เป็นข้อที่ใคร่ทรงใคร่ทรง และทรงรู้สึก
มานานแล้ว"⁴⁸

พระราชวิจารณ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่กล่าวถึงอังกฤษว่าจะ
มุ่งหมายครอบครองไทยจริงหรือไม่นี้ เป็นข้อที่ไทยควรระมัดระวังอย่างยิ่ง และถ้ามีผู้ไปเข้าแทรก
กั้วแล้ว ก็จะทำให้ไทยตกอยู่ใต้อาณาเขตมากขึ้น อันที่จริงไทยก็ระวังในการติดต่อกับเวทชาติ
ยุโรปอยู่แล้ว โดยเฉพาะอังกฤษซึ่งเป็นชาติจักรวรรดินิยม และไทยก็เคยเสียดินแดนให้อังกฤษมาแล้ว
ทั้งกลางรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว⁴⁹ (เสีย 13 หัวเมืองของแคว้นนคร
เชียงใหมให้อังกฤษใน ร.ศ. 111 หรือ พ.ศ. 2435) จึงทำให้มาถึงผู้ไปซึ่งเป็นชาติเอเชียด้วย
กันว่า ผู้ไปมุ่งหมายที่จะครอบครองไทยบ้างหรือไม่ หรือมุ่งแก้ผลประโยชน์ทางการค้าเท่านั้น ในการ
การกะเนความถาของ ผู้ไปนี้ มีลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง มีไปถึงพระยา
จำนงำฐการ อัครราชทูตไทยประจำกรุงปักกิ่งเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ. 2458
เป็นราชการลับ เกี่ยวกับการเมืองระหว่างไทย-ผู้ไป-รัสเซีย ในตอนหนึ่งทรงกล่าวถึงผู้ไปว่า

"เมื่อจะพิเคราะห์เนเทศความถาของผู้ไปก่อนเมือง
ไทยแล้ว ก็ควรจะเห็นว่า เป็นธรรมชาติที่ใจคน
ไปโลกนี้ ผู้ไปจะพิชิตบ้านเมืองของตบยิ่งใหญ่
ไปสืบไปให้เรารู้จักที่จะเป็นได้ เพราะฉะนั้นจะว่า
ผู้ไปไม่มีจิตที่จะเอาเมืองไทยเลยนั้นก็ว่าได้
จะว่าไปถูกตาเห็นงามจะจริงนั้น ก็เพียงว่าแม้จะ
พิชิตความถาที่จะเอาเมืองไทยอยู่ ก็ยังไม่ใช่เวลาที่

48

ก.

49

ขจร สุธาณาน, ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก "การเสียดินแดนใน ร.ศ. 111"
หน้า 293 - 300.

จะกระทำให้สำเร็จในปัจจุบันกาล ตามที่สิ่งเกตุเห็น
เหตุการณืทั้งปวงที่เป็นอยู่ ขึ้นมาคงจะคิดกระทำการ
ในเมืองที่เขายอนบิปัญญารู้เห็นไว้แล้วว่า จะทำได้โดยง่าย
50
และสะดวกก่อน กว่าที่จะกระทำต่อกรุงสยาม"

สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงให้ข้อคิดที่จะรักษามบ้านเมืองไว้ปลอดภัยยิ่งกว่า
เมื่อมาสู่กติกจะหอบครองบ้านเมืองของเรานั้น จะก่อสร้างเหตุการณ์สำคัญขึ้นก่อน ถ้าเจ้าของ
ประเทศรู้จักคอยป้องกันมิให้เกิดเหตุร้ายขึ้นไว้ ข้าศึกก็จะทำอะไรไม่ได้ ถึงนั้น

"ความผอนปรน เอาใจกันในการการทูต กับความ
รู้สึกเกริบตัวจักการป้องกันบ้านเมืองไว้ให้นานา
ประเทศ เห็นว่าจะรบไว้ด้วยความยากลำบาก
และบรรดาการทาง ๆ อันเกี่ยวของระหว่างนานา
ประเทศนั้น เป็นการจำเป็นที่จะต้องเอาใจใส่อยู่
ให้รอบคอบทั่วไป การหนักเบาขึ้นอยู่กับทุกโลก ๆ บ้าง" 51

เหตุที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกล่าวความข้างต้นมานี้ ก็เพราะว่าในขณะที่
นี้เขื่อนท้าวเจ้าเมืองเชียงใหม่เข้ามาอยู่ในเกาะชวา ซึ่งเป็นอาณานิคมของฮอลันดามากขึ้นทุกที ท้าวจีนฮอลันดา
พระยาจางงักการ จึงบอกขอราชการจับตัวมาทูลให้ทราบ และในเมืองไทยก็มีชาวญี่ปุ่นเข้ามาอยู่
ด้วย แต่เขื่อนท้าวเจ้าเมืองเชียงใหม่เข้าไปในเกาะชวา แต่เกาะชวาก็ใกล้ไทยทางไกล จึงต้องคอยระมัดระวัง
สอสาและเตรียมป้องกันด้วย จะเห็นว่าความถี่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกล่าวความข้างต้นมานี้ ไทย
เราจะนำเอามาใช้กับเหตุการณ์บ้านเมือง ได้ทุกสมัย แม้ในปัจจุบัน วิกฤติที่เข้ามาหาไทยก็ใช้วิธีการ
เหล่านั้นอยู่แล้ว ก็คือการรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา ขึ้นนโยบายการทูต และเตรียมการป้องกันบ้านเมืองไว้
ไว้พร้อม ประการสำคัญคือว่าสร้างความมั่นคงมั่นคงขึ้นไว้แล้วก็สวดยเข้าแทรกแซง และดำเนินการ
ไว้ตามเป้าหมายที่ต้องการ และการที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกล่าวความข้างต้นมานี้เกี่ยวกับ

50
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6, เบื้องหลังการทูตต่าง
ประเทศ เล่ม 1 (1-23) ร.6 ค 1 ปีก 16 (ค 1/16) การเมืองระหว่างไทย ญี่ปุ่น วัฒนธรรม
จากพระหัตถ์กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการถึง พระยาจางงักการ ลงวันที่ 12 ม.ค. 2458

ผู้ญ่่นนั้น ก็อาจจะเป็นไปได้ หรือเป็นไปไม่ได้ก็ได้ แต่ที่ว่าผู้ญ่่นยังไม่คิดจะครองเมืองไทยในเร็ววัน ก็เห็นจะเป็นเพราะว่าขณะนั้นผู้ญ่่นกำลังพยายามหาคนเป็นพี่ไป ⁵² เมืองเอเชีย และขณะนั้นสงคราม โจรกักรังที่ 1 เริ่มขึ้นทางยุโรปแล้ว ผู้ญ่่นจึงพยายามขยายอำนาจในเอเชีย และสำหรับประเทศไทย ผู้ญ่่นคงหาเอาไว้เมื่อผู้ญ่่นว่าผู้นำ เพราะความอุดมสมบูรณ์ และเพื่อขยายอำนาจทางเศรษฐกิจด้วยการ ถิ่นอาศัย ถิ่นอาศัย กับไทยต่อไปอีกนาน ๆ ผู้ญ่่นจึงเร่งเร้าที่จะแก้สัญญากับไทยให้สำเร็จโดยเร็ว และได้ ไร้ผล ประโยชน์แก่ผู้ญ่่นอย่างมากด้วย

การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาในระยะต่อมา ผู้ญ่่นเริ่มมีใจที่มั่นคงตามข้อเสนอของไทยมากขึ้น โดยยินยอมไปตามที่กระทรวงการต่างประเทศขอแก้ไขทุกอย่าง และเรื่องที่จะขอให้ไทย ปฏิญญาฉบับเดิมสัญญาเกี่ยวกับวิธีการเข้าเป็นภาคีสัญญาระหว่างประเทศ เพื่อป้องกันทรัพย์สินมบัติ ของชาวต่างชาตินั้น โลกกลางกันว่าไทยจะเข้าเป็นภาคีตามกาลเวลาที่จะได้ ⁵³ สมควร นายยาลา อัครราชทูตผู้ญ่่นได้แจ้งข่าวแก่กระทรวงการต่างประเทศของไทย ว่ารัฐบาลผู้ญ่่นยินยอมรับข้อเสนอ ของไทยทุกประการ ⁵⁴ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงออกประกาศพระราชทาน อำนาจเต็ม ให้พระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ ทรงเป็นผู้แทนไทย และนายโฮโนลู่เก ยากา (นาย ยาลา) อัครราชทูต ผู้ญ่่นประจำประเทศไทยเป็นผู้แทนผู้ญ่่น ทั้งสองฝ่ายได้เซ็นสัญญาต่อกัน ณ กรุงเทพฯ ในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2466 การแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญา กระทำกันที่ ⁵⁵ กรุงเทพฯ ในวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2467

52

ก. ราชพระหัตถ์กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ถึงพระยาจำนงวิสุการ (ราชการลับ) ลงวันที่ 4 ก.พ. 2458.

53

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, หมวดสนธิสัญญาไทย-ผู้ญ่่น 2466 - 2468, หน้า 14 (14.1) ลายพระหัตถ์พระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ถึงเจ้าพระยามหิธร ลงวันที่ 9 ก.พ. 2466

54

ก. จกหมายนายยาลา ทูตพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ ลงวันที่ 24 ก.พ. 2466

55

ก. (ก่อน 6 ปรีกษาสัญญากับผู้ญ่่น) ร่างประกาศใช้หนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยาม กับกรุงผู้ญ่่น 10 มี.ค. 2466

สนธิสัญญาไทย-ญี่ปุ่น ฉบับปี พ.ศ. 2466

การทำสนธิสัญญาระหว่างไทยกับญี่ปุ่นฉบับปีพ.ศ. 2466 ได้ใช้สนธิสัญญาซึ่งไทยทำกับสหรัฐอเมริกา ปีพ.ศ. 2463 เป็นแบบฉบับ ทั้งนี้บทบัญญัติแห่งสนธิสัญญาส่วนใหญ่ จึงมีข้อความคล้ายคลึงกัน ในคำปรารภแห่งสัญญานี้ มีข้อความที่น่าสนใจคือ

"สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม และสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช กรุงญี่ปุ่นมีพระราชประสงค์ที่จะกระทำไต่ทางพระราชไมตรีแลความเข้าใจอันดี ซึ่งมีต่อกันอยู่โดยนาศุภในระหว่าง 2 ประเทศนี้ ให้มั่นคงยิ่งขึ้น และทรงเชื่อมั่นว่าทางที่จะได้สมความปรารถนาอันดี ไม่มีอย่างอื่นก็ยิ่งกว่าที่จะแก้ไขบรรดาหนังสือสัญญาที่ไต่ต่อกันอยู่แล้วมาแต่ก่อน จึงได้ทรงตกลงจะกระทำการแก้ไขนั้นได้เป็นอันสำเร็จโดยถือความสมธรรมชาติ และให้ประโยชน์ซึ่งกันและกันโดยเสมอภาคเป็นหลัก"⁵⁶

ข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า สัญญาที่ไทยทำกับญี่ปุ่นฉบับนี้ เป็นสัญญาที่ได้สิทธิเสมอภาคเท่าเทียมกันทั้ง 2 ฝ่าย ไม่มีฝ่ายใดที่จะได้ผลประโยชน์มากกว่าเป็นการเอกราชอีกฝ่ายหนึ่ง สัญญานี้มีข้อความที่กลุ่ถึงการค้าเสรีการค้าพาณิชย์ และการเงินเรือ ซึ่งสำคัญคือในข้อสัญญาระบุเรื่องพาณิชย์ อากาศที่ยอมให้ไทยเก็บเพิ่มสูงขึ้นสูงกว่าที่โลกกำหนดไว้ในสัญญา และในบันทึกท้ายสัญญา (โปรโตคอล) ก็ได้ยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต กับให้ได้รับผลอย่างชาติที่ไต่ต่อกันอยู่แล้วโดยเสมอภาคกัน⁵⁷

เกี่ยวกับอำนาจการยุติธรรม ตามบันทึกท้ายสัญญาว่าด้วยอำนาจศาล ข้อ 1 กำหนดข้อความยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไว้ว่า

"วิธีอำนาจศาลซึ่งได้ตั้งไว้ในกรุงสยามแลกรุงเทพมหานคร สำหรับใช้ต่อกันในบังคับญี่ปุ่น กับทั้งสิทธิพิเศษและความยกเว้น และแผนการต่าง ๆ ซึ่งคนในบังคับญี่ปุ่นในกรุงสยามเคยไต่ต่อกันมา"

56

ก. (ดูภาคผนวก จ. 1) และกฎในกรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสืออุทฺทูประมวลสนธิสัญญาของประเทศไทย เล่ม 2463 - 2469 ข้อ 13 หน้า 51

57

ก. ร่างประกาศใช้หนังสือสัญญาระหว่างกรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่น 10 ปี.ศ. 2466

เป็นส่วนหรือเป็นของสำหรับ กับวิธีอ่านาสาสที่กล่าวนั้น ต้องเป็นอันเลิกชา และสิ้นสุดลงในวันที่ ๗*
 " ทอจากวันที่ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันของสัญญาที่กล่าวมาแล้วข้างต้น และตั้งแต่นั้นสืบไป บรรดาคน
 ในบังคับญี่ปุ่นก็ และบุคคลหรือองค์กร หรือสมาคมทั้งหลายก็ ซึ่งสมควรอยู่ในความป้องกันของ
 ญี่ปุ่นในกรุงสยามนั้น ต้องขึ้นอยู่กับอำนาจศาลฝ่ายสยาม" ⁵⁸

บันทึกท้ายสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลข้อ 2 กล่าวถึงสิทธิในการถอนคดีของกงสุลญี่ปุ่น ระบุ
 ว่าในกรณีที่ชาวญี่ปุ่นหรือคนในบังคับญี่ปุ่นเป็นจำเลย กงสุลมีสิทธิถอนคดีจากศาลไทยไปพิจารณาเอง
 ได้ทุกเวลา ยกเว้นศาลฎีกา อันเป็นศาลซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยมีพระราชอำนาจสูงสุด และสิทธิใน
 การถอนคดีจะกระทำใ้ภายในระยะเวลาปี หลังจากไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมายกบฏบรรณแล้ว
 ถึงข้อความ

"ตั้งแต่นั้นไปจนเวลาที่ประกาศใช้ประมวลกฎหมายฝ่ายสยามทั้งหลาย กล่าวคือ ประมวล
 กฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ ประมวลกฎหมายกระบวนการพิจารณาด้วยพระธรรมนูญศาล
 ทั้งหลายนี้ กับมีกำหนดไว้เกินกว่าห้าปีภายหลังจากนั้น ฝ่ายกรุงญี่ปุ่นถ้าเห็นสมควรที่จะกระทำ
 เพื่อประโยชน์ในการยุติธรรมเมื่อใด ก็ให้ทูตหรือกงสุลเขียนเป็นหนังสือถึงผู้พิพากษาแห่งศาล ซึ่ง
 พิจารณาความค้างอยู่ ยังไม่แล้วในคดีที่คนในบังคับญี่ปุ่น หรือบุคคลหรือองค์กรหรือบริษัทหรือพวก
 หนึ่งส่วน หรือสมาคมที่สมควรอยู่ในป้องกันของญี่ปุ่นเป็นจำเลย หรือผู้ต้องหา นั้น ถอนคดีที่ค้าง
 อยู่ในศาลสยามใด ๆ ก็ได้ เว้นไว้แต่ศาลฎีกา ตอนใดก็ได้

คดีที่ญี่ปุ่นถอนไปจากไทยจะต้องรับผิดชอบ และพิจารณาตัดสินตามกฎหมายญี่ปุ่น ยกเว้น
 เมื่อคดีความนั้น มีข้อบังคับไว้ในประมวลกฎหมายไทย ซึ่งได้ออกประกาศใช้ และแจ้งให้สถานทูต
 ญี่ปุ่นทราบแล้ว ก็จะต้องพิจารณาไปตามกฎหมายไทยและถ้ารัฐบาลไทยประกาศใช้ประมวลกฎหมาย

58

ก. ข้อความต่อท้ายสัญญาโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลสำหรับใช้แก่คนญี่ปุ่น และคนอื่น ๆ
 ที่สมควรอยู่ในป้องกันญี่ปุ่นในกรุงสยาม ลงนาม ณ กรุงเทพฯ เมื่อ 10 ปี.ค. 2466 (กฎหมายนวก
 จ.) และกฎในกรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กระทรวงการต่างประเทศ, หนังสือขุขประมวลสนธิสัญญา
 ของประเทศไทย เล่ม 2463 - 2469 ข้อ 14 หน้า 63-65.

* หลังจากวันแลกเปลี่ยนสัตยาบันได้ 7 วัน คือวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2467 ซึ่งนับ
 เป็นวันที่เริ่มใช้หนังสือสัญญาและโปรโตคอลทั้งสอง (กฎหมายนวก จ.)

ภายในระยะเวลาอันสมควรแล้ว หากรัฐบาลญี่ปุ่นประสงค์จะได้แก้ข้อความตอนใด รัฐบาลไทยก็รับจะพิจารณาแก้ไขตามคำขอของญี่ปุ่น

บันทึกต่อท้ายสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลข้อ 3 กล่าวถึงการอุทธรณ์คดีของคนญี่ปุ่น ในชั้นอุทธรณ์ต่อศาลอุทธรณ์ในกรุงเทพฯ ถ้าเป็นการอุทธรณ์ปัญหากฎหมายให้ยื่นอุทธรณ์ต่อศาลฎีกา และชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นจำเลยในคดีที่ดำรงวิพากษากันอยู่ในศาลต่างจังหวัดก็มีสิทธิขอย้ายมาพิจารณากันในศาลที่กรุงเทพฯ ได้ ถ้าศาลเห็นเป็นการสมควร

บันทึกต่อท้ายสัญญาว่าด้วยอำนาจศาล ข้อ 4 กล่าวถึงวิธีการพิจารณากรณีที่เกี่ยวกับระฆังคนไทยกับคนญี่ปุ่น กำหนดว่าถ้าเป็นคดีซึ่งยื่นฟ้องหลังวันที่ 7 ท่อจากวันแลกเปลี่ยนสัตยาบัน (คือเมื่อใช้หนังสือสัญญาไว้แล้ว) จะต้องยื่นฟ้องต่อศาลไทย ส่วนคดีที่ยังค้างชำระอยู่ในศาลกงสุลญี่ปุ่นก็ยังคงเป็นหน้าที่ของกงสุลญี่ปุ่นดำเนินการพิจารณาต่อไปจนกว่าจะแล้วเสร็จ โดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยจะช่วยเหลือให้ความสะดวกทุกอย่างตามที่กงสุลญี่ปุ่นขอ

จากบันทึกต่อท้ายสัญญาว่าด้วยอำนาจศาลที่มีอยู่ทั้งหมด 4 ข้อนี้ ทำให้เห็นชัดว่าสนธิสัญญาไทย-ญี่ปุ่นฉบับปี พ.ศ. 2466 ได้ทำให้ประเทศไทยญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศในเอเชียชาติเดียวที่มีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอยู่บนดินแดนไทย ต้องยอมคืนสิทธิทางอำนาจศาล ที่ญี่ปุ่นพลอยได้รับผลประโยชน์ตามอย่างมหาอำนาจในยุโรปให้แก่ไทยโดยเด็ดขาด และนอกจากจะกำหนดระยะเวลาสิ้นสุดแห่งสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไว้ในโปรโตคอลทั้งที่กล่าวแล้ว ในข้อ 8 แห่งสัญญาทางพระราชไมตรี และการค้าขาย ญี่ปุ่นก็ยังไว้แก่นอำนาจสิทธิขาดทางการเก็บภาษีให้แก่ไทยอีกด้วย โดยกำหนดไว้ว่า

"กรุงญี่ปุ่นนับถือว่า กรุงสยามมีอิทธิภาพในการตั้งปวง ซึ่งเก็บด้วยสิทธิอัตราเก็บภาษีสินค้าเข้าออก การคืนภาษีสินค้าที่ออกไปนอกเมือง และสรรพากรมาขึ้นภายใน แลสรรพากรอื่น ๆ ทั้งปวง มีลักษณะเป็นข้อสำคัญว่า จะต้องประพฤติให้เป็นผลเสมอเหมือนประเทศอื่น ๆ ในข้อเหล่านี้แล้ว กรุงญี่ปุ่นยอมให้กรุงสยามเพิ่มอัตราภาษีให้สูงขึ้นกว่าที่กำหนดไว้ในสัญญาซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันนี้ มีลักษณะเป็นข้อสำคัญต่อไปอีกว่า ประเทศอื่น ๆ ที่มีสิทธิจะรับผลประโยชน์จากภาษีที่มีอยู่ ยอมให้เพิ่มอัตราภาษีเช่นนี้ด้วยก็ แลไม่เรียกร้องเอาผลประโยชน์ หรือสิทธิพิเศษแลกเปลี่ยน

61
อย่างใกล้ชิด"

ดังนั้นเรื่องการเก็บภาษี โบนัสหรือเก็บภาษีเงินได้ผู้ป้อนไว้ในอัตราเดียวกับที่เก็บภาษีเงินได้
อย่างเดียวกันของต่างชาติอื่น ๆ และในเรื่องที่ว่าด้วยผลอย่างชาติที่ได้อัตราการหักหนึ่งนั้น ก็มี
ข้อความที่คล้ายสัญญาโปรโตคอลระบุไว้ว่า

"..... ประเทศที่ทำสัญญาใหม่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะไม่เลือกกระทำการอย่างใด
ให้รัฐบาลหรือคนชาติ หรือเรือกำปั่นของประเทศอื่นได้เปรียบ และรัฐบาลหรือคนชาติหรือเรือกำปั่น
ของประเทศที่ทำสัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบกับนี้ เป้าอันซำลา"⁶²

ฉะนั้นประเทศคู่สัญญาจะก่อให้เกิดผลประโยชน์หรือสิทธิพิเศษแก่กันโดยเท่าเทียมกันกับที่ได้ให้
แก่ชาติอื่น ๆ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติของ "ฐานะของชาติที่ได้อัตราการหักหนึ่ง"

แม้ว่าไทยและผู้ป้อนจะให้ความสัญญายกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของผู้ป้อนในประเทศไทย
แล้วก็ตาม แต่ผู้ป้อนก็ยังประพฤติการบางประการที่จะไต่ถามของเขาได้รับประโยชน์นอกเหนือไปจาก
ข้อตกลงในสัญญา ดังที่นายมาลา อัครราชทูตพิเศษ และผู้รับอำนาจเต็มฝ่ายผู้ป้อน ได้มีหนังสือทูลนา
ยังพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไกรทพประพันธ์ ผู้ทำการแทนเสนาบดีว่าการต่างประเทศ ลงวันที่
10 มีนาคม พ.ศ. 2466 จากสถานราชทูตผู้ป้อนในกรุงเทพฯ ดังคำแปลว่า

"ในการที่ลงชื่อกันวันนี้ ในหนังสือสัญญาการค้าขายและการเดินเรือระหว่างกรุงผู้ป้อน
กับกรุงสยามนั้น ข้าพเจ้าขอทูลความเข้าใจของข้าพเจ้าในข้อ 2 แห่งโปรโตคอลว่าด้วยอาณาเขต
คล้ายสัญญานั้นไว้ว่า บรรดาข้อความในวรรคสอง แห่งข้อ 2 นั้น ไม่เป็นเครื่องกีดกันมิให้ศาล
ของกรุงผู้ป้อนพิจารณาไต่ถามในประเทศผู้ป้อน และตามประมวลกฎหมายอาญาผู้ป้อน บรรดาคนในบังคับ
ผู้ป้อน ซึ่งได้ทำความผิดขึ้นภายในอาณาเขตสยาม ถึงแม้ว่าคนในบังคับผู้ป้อนนั้น ๆ จะได้ถูกพิจารณา
แล้วในศาลไทย หรือไทยเจ้าพนักงานฝ่ายตุลาการหรือกงสุลผู้ป้อนตามประมวลกฎหมายอาญาของกรุงสยาม
ในกรณีที่ได้ออมนอกจากศาลไทย ตามข้อความที่กล่าวไว้ในข้อสัญญาที่เข้ามาแล้วนั้น"⁶³

61
ก. สัญญาข้อ 8 (กฎหมายฉก จ.)

62
ก. ข้อความคล้ายสัญญาโปรโตคอลว่าด้วยผลอย่างชาติที่ได้อัตราการหักหนึ่ง (กฎหมายฉก จ.)

63
กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, ผนวกสนธิสัญญาไทย-ผู้ป้อน 2466-2468
แผ่น 14 (14.1) ตอน 6 ปรึกษาสัญญากับผู้ป้อน, หนังสือของสีเออร์ ซี ยาลา ทูล พระองค์เจ้า
ไกรทพประพันธ์ ลงวันที่ 10 มีนาคม 2466 (ฉกแปล)

ข้อความที่กล่าวนี้ เป็นการย้ายความเข้าใจที่ผู้ป่วนจะถอนก๊กจากไทยที่ค้างอยู่ในศาลโลก ๆ (ยกเว้นศาลฎีกา) ไปให้คงสุลพิจาราชาทำกินได้สำเร็จตามกฎหมายผู้ป่วน หรือแม้ว่าจะได้รับการ คัดสันตทานศาลไทยในกรณีที่มีข้อบังคับไว้ในกฎหมายไทยก็ตาม ผู้ป่วนก็สามารถที่จะนำไปพิจารณาคัดสิน กันในประเทศผู้ป่วนได้ ซึ่งพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ก็ทรงรับรองความเข้าใจนี้

ในเรื่องเกี่ยวกับอำนาจของศาลไทย ที่จะใช้อำนาจเต็มที่ในการตัดสินคดีความของคนที่ป่วน ในประเทศนี้ พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ ได้ทรงมีหนังสือถึงเจ้าพระยาอภัยราชา เสนาบดี กระทรวงยุติธรรม ลงวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2467* เพื่อชี้แจงความเข้าใจว่า ได้ทรงสอบ ตามอัครราชทูตผู้ป่วนในขณะที่แลกเปลี่ยนสัตยาบันกันว่ามีคดีใดค้างอยู่ในศาลลงสู่บ้างหรือไม่ อัครราช- ทูตผู้ป่วนตอบว่าไม่มีอยู่เลย พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์จึงทรงเห็นว่า ข้อความประการที่ 2 ในข้อ 24 4 แห่งโปรโตคอลซื้อขายสัญญา⁶⁴ ก็ไม่จำเป็นต้องใช้ ศาลไทยจึงมีสิทธิพิจารณาคดีโดยสมบูรณ์ตั้งแต่วันที่ใช้สัญญาเป็นกันไปแต่ผู้เก็บไว้* แต่ข้อความซื้อขายสัญญาโปรโตคอลว่าด้วยอำนาจศาลสำหรับ คนผู้ป่วนในประเทศไทยที่เวลานั้น ก็กำหนดที่จะใช้ไปชั่วระยะหนึ่ง ถึงแล้ววันแลกเปลี่ยนสัตยาบันไป จนถึงเวลาภายใน 5 ปี ที่ประกาศใช้ประมวลกฎหมายขึ้นแล้ว อำนาจศาลไทยว่าจะมีเกิดจาก ตามหนังสือสัญญาใหม่ ข้อ 5** จะมีอำนาจศาลลงสู่อีกต่อไป หรือต่อเมื่อได้เลิกโปรโตคอลข้อความ ซื้อขายสัญญานั้นทั้งหมด แต่เมื่อยังอยู่ในระยะเวลาที่จะต้องใช้อำนาจศาลตามโปรโตคอลซื้อขาย สัญญาอยู่ ก็เหมือนกับยังมีศาลลงสู่ที่จะขอถอนคดีไปจากศาลไทย⁶⁴

เมื่อเป็นเช่นนั้น พระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์จึงทรงขอไปเจ้าพระยาอภัยราชา มีคำสั่งจับ สำหรับเตือนผู้พิพากษาให้ปฏิบัติกรวย่างรอบคอบด้วยว่า

วันแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญา

** ความในข้อ ข. ของข้อ 4 (ฎีกาแผนก จ.)

*** วันใช้สัญญา เริ่มวันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2467

**** สัญญาข้อ 5 (ฎีกาแผนก จ.)

⁶⁴ ก. หนังสือพระองค์เจ้าไทรทศประพันธ์ถึง เจ้าพระยาอภัยราชา ลงวันที่ 22 ธันวาคม

"ถ้ามีกั๊กที่คนญี่ปุ่นเป็นจำเลยหรือผู้ต้องหาแล้วจำเป็นที่จะต้องปรึกษารัฐบาลหรือกับกงสุลในการที่จะตัดสินคดีนั้น แลตัดสินไปตามความเห็นของกงสุล อย่าให้เกิดมีกั๊กที่กงสุลจะถอนเอาไปชำระเองได้เลย จึงจะเป็นการที่กระทรวงการในทางที่จะเร่งรัดให้ศาลกงสุลไต่ถามคดีภายในเร็ววันที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้" ⁶⁵

พระองค์เจ้าไตรทิพย์ประพันธ์ ทรงชี้แจงว่าที่องค์ท่านเห็นว่า ถ้ามีกั๊กที่คนไทยฟ้องคนญี่ปุ่นศาลไทยเห็นว่าคนญี่ปุ่นมีความผิด ควรจะลงโทษหรือปรับไหมแก่กงสุลญี่ปุ่น เห็นว่าไม่มีกั๊กความผิด ควรจะยกฟ้องเสีย ก็เห็นควรว่า ศาลไทยควรหาตามความเห็นของกงสุลญี่ปุ่น นิติชนถ้าผู้พิพากษาศาลไทยตัดสินลงโทษหรือปรับไหมไปตามความเห็นแล้ว กงสุลก็ควรจะถอนกั๊กไปพิพากษาในศาลกงสุลญี่ปุ่น และคงจะยกฟ้องตามความเห็นของเขายู้งี้ ซึ่งจะไม่เกิดคุณประโยชน์แต่อย่างใด การที่ญี่ปุ่นถอนกั๊กไปไต่ จะกลับเป็นโทษ เพราะเป็นเหตุให้เกิดเสียหายในทางราชการขึ้นว่า ศาลไทยตัดสินไม่ยุติธรรม จนกงสุลต้องถอนกั๊กไปชำระเอง ⁶⁶

อย่างไรก็ดี การเจรจาแก้ไขสัญญาฉบับนี้ ก็เป็นผลสำเร็จลงด้วยดี ประเทศไทยได้รับสิทธิทางอาณาเขตและการเก็บภาษีที่มาจากญี่ปุ่น การตกลงทำสนธิสัญญากับญี่ปุ่นจนเป็นผลสำเร็จได้นี้ นับเป็นความสำเร็จอันที่สองรองมาจากการทำสนธิสัญญากับสหรัฐอเมริกาในปี พ.ศ. 2463 อายุแห่งการบังคับใช้ของสนธิสัญญานี้มีระยะเวลา 10 ปี นับแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญาเป็นกันไป และหลังจากประกาศใช้สนธิสัญญากลับกล่าวนี้อแล้ว ข้อผูกพันตามสนธิสัญญาซึ่งไทยทำไว้กับญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2440 ก็เป็นอันยกเลิกโดยสิ้นเชิง ⁶⁷

ผลที่เกิดขึ้นภายหลังการทำสัญญาทางพระราชไมตรี ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นครั้งนี้ ทรงทำให้สันติภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่นกระชับเกลียวแน่นแนบแน่นยิ่งขึ้น และการที่ก่อภัยภัยทั้งเจริญก้าวหน้าอย่างช้าๆ แต่การทำสัญญานี้ทำกันตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

65

ก.

66

ก.

67

ทรงศรี อางอรุณ, ล.ก. หน้า 264 - 265.

* สันรัชกาล พ.ศ. 2468

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำเนินไปในขณะที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 ขึ้นทางยุโรป ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2457 (ค.ศ. 1914) ไทยและญี่ปุ่นได้ลงนามในสัญญาการค้าฉบับที่สอง สัญญานี้ไม่มีสาระสำคัญที่จะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ไปมากนัก การค้าระหว่างประเทศทั้งสองมีปริมาณน้อย ก่อนเกิดสงครามไทยส่งสินค้าออกไปยังญี่ปุ่นมีมูลค่าประมาณ 3,537,000 เยน ส่งสินค้าเข้าจากญี่ปุ่นเป็นมูลค่าประมาณ 1,337,000 เยน พอเริ่มสงครามญี่ปุ่นค้ากับไทยมากขึ้น เพราะมหาอำนาจตะวันตกต้องเข้าสงครามการค้ากับญี่ปุ่นใน พ.ศ. 2459 (ค.ศ. 1916) จึงเพิ่มขึ้น ญี่ปุ่นส่งสินค้าเข้าประเทศไทยมีมูลค่าประมาณ 2,111,067 เยน และสินค้าออกเพิ่มเป็น 6,076,969 เยน หลังจากนั้นไปปริมาณสินค้าเข้าก็ขยายตัวเพิ่มขึ้นอีก⁶⁸

นิรายนของทูตไทยเกี่ยวกับสินค้าเข้า-ออกในประเทศญี่ปุ่นระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่งที่ส่งเข้ามายังกระทรวงการต่างประเทศไทย ซึ่งสมเด็จพระมหาเวทวงศ์ยุโรปการไว้ทรงมีไปทูลพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขาญการ ลงวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2457 ถึงความว่า

"ด้วยหม่อมฉันได้รับไปบอกหลวงภาษาปรัวัตร อุบทูตสยามกรุงโตเกียว 2 ฉบับ ฉบับที่ 101/221 ลงวันที่ 4 พฤศจิกายน ปีนี้ส่งค่าแปลบางชิ้นสินค้าเข้า และขาออกประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2465 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2457 รวม 9 เดือน ตามบางชิ้นสินค้าเฉพาะญี่ปุ่นส่งเข้ามายังกรุงสยามเป็นจำนวนเงิน 383,718 เยน และสินค้าที่กรุงสยามส่งไปยังประเทศญี่ปุ่นเป็นจำนวนเงิน 3,346,438 เยน อีกฉบับหนึ่งคือ 104/227 ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน เป็นรายงานการค้าขายประเทศญี่ปุ่น ประจำเดือนตุลาคมปีนี้..... หม่อมฉันได้ทูลตรวจดูการค้าขายของญี่ปุ่นเจริญมากสินค้าเข้าเกือบ 5 ล้านปอนด์ สินค้าออกก็เกือบเท่ากัน คิดเป็นเงินบาทก็เกือบได้ 650 ล้านบาท มากกว่าสินค้าที่เข้ามา ยัง หรือออกจากกรุงสยามหลายเท่าตัว"

⁶⁸John L. Christian and Rabutake Ike, "Thailand and Japan's Foreign Relations", pp 203 - 204

เหมือนกัน”⁶⁹

จากรายงานนี้แสดงให้เห็นว่า ก่อนที่จะได้ทำสัญญา ปีพ.ศ. 2466 นั้น ไทยส่งสินค้าเข้าประเทศญี่ปุ่น เป็นจำนวนเงินมากกว่าที่ญี่ปุ่นส่งเข้าประเทศไทย และระหว่างสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ญี่ปุ่นก็ขายกำไรเงินมากมาย เพราะประเทศทางยุโรปกำลังทำสงครามกับ อันเป็นผลพลอยให้การกีดกันระหว่างญี่ปุ่นกับไทยเจริญขึ้นกันไปด้วย แต่ในระยะหลังต่อมา เมื่อเลิกสงครามโลกครั้งที่หนึ่งแล้ว หรือเมื่อไทยได้ทำสัญญาใหม่กับญี่ปุ่นแล้ว ไทยอาจจะส่งซื้อสินค้าเข้ามามากกว่าที่ส่งออก* เพราะหลังสงคราม ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศมหาอำนาจทางอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วกว่า ประกอบกับนโยบายการค้าภายในประเทศญี่ปุ่นที่พยายามชักชวนให้พลเมืองใช้ของที่ทำขึ้นในประเทศกำลังเกิด ญี่ปุ่นจึงส่งสินค้าออกมาเกินกว่าที่นำเข้า อันเป็นเหตุให้ไทยต้องกระทบกระเทือนในเรื่องอุตสาหกรรมค้าขายไปด้วยเช่นกัน ทั้งที่หลวงภาษาปริวรรต อุมุททวารการแทนอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียว ได้ถวายรายงานกราบทูลถึงการค้าขายในประเทศญี่ปุ่นประจำเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2457 ตามหลังสี่ลงวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2457 มายังกรมพระยาเทววงศ์วโรปการว่า

“.....บรรดาพวกพ่อค้านายห้างญี่ปุ่นได้พยายามชักชวนให้ราษฎรพลเมืองใช้ของที่ทำขึ้นในประเทศนี้ให้มากที่สุดที่จะเป็นไปได้ เพื่อชักจูงให้เงินทองไหลเทออกไปจากประเทศบ้านเมืองไทยนั้น ครั้นต่อมาเพื่อ เปิดโอกาสให้ราษฎรตรวจดูได้ว่าของญี่ปุ่นมีค่าเปรียบเทียบกับของยุโรปอย่างไรบ้าง ปรากฏว่าโดยความเกื้อหนุนของรัฐบาลไทยมีการแสดงของที่ทำขึ้นในประเทศนี้ ที่กรุงโตเกียว ของที่แสดงนั้น ข้าพระพุทธเจ้าได้ไปตรวจดูแล้ว เห็นว่าโดยค่าของของญี่ปุ่นมีค่าเปรียบเทียบกับของยุโรปแล้ว แต่ของยุโรปก็มีเครื่องใช้สอยบางอย่างที่ญี่ปุ่นหาซื้อไม่ได้ของญี่ปุ่นนั้น บางสิ่งก็ทำสนิทดแบบเนียบก็ แต่บางสิ่งก็

69

— หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. กรมศิลปากร; เอกสารรัชกาลที่ 6 , ร.6 ท. 25/9 รายงานสินค้าเข้าออกในประเทศญี่ปุ่น หนังสือกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ มีไปพล กรมหลวงปราจิณกิติภูมิ ลงวันที่ 4 ธันวาคม 2457

* ในระหว่างปี พ.ศ. 2471 ถึง พ.ศ. 2477 ไทยเปลี่ยนฐานะจากการได้เปรียบดุลการค้าเป็นการเสียเปรียบ คือ ได้เปรียบ 13,000,000 เยน ในปี พ.ศ. 2471 มาเป็นเสียเปรียบ 26,500,000 เยน ในปี พ.ศ. 2477

หยาบไม่น่าใช้ไม่น่าชมเลย ส่วนความทนทานของ ๆ นั้น จะก็เพียงไร ยังเป็นปัญหาอยู่มาก " ⁷⁰
 และนี่ข้อความที่น่าทึ่งก็เปรียบเทียบกับเมืองไทยอยู่ตอนหนึ่งว่า "การ ที่ชักชวนกันให้ใช้ของที่พำชนใน
 ประเทศนั้นนั้น จะมีผลสำเร็จเพียงไร ยังเป็นปัญหาอยู่ เพราะชน ที่คุ้นเคยเกี่ยวกับคนต่างประเทศ
 มีความรังเกียจในของญี่ปุ่นมาก แท้ไหนแท้ไรมา แลถึงแม้ว่าของนั้นจะลึกลับเพียงไร ก็ยังรู้สึกรังเกียจ
 อยู่เนือง" ⁷¹

ในเรื่องนี้ ความรู้สึกที่ เหมือนกันสำหรับไทยกับ ญี่ปุ่นก็คงเป็นในแง่ ที่นิยมรองจากต่าง
 ประเทศ เพราะก็รักก็กลัวว่าของของตนเอง แลในเวลานั้นของชาวเป็นเขาคินิยมกัน ญี่ปุ่นต่างกับไทย
 มาก ข้อความข้างบนเป็นความกลืนใจของชาวไทยในขณะที่รายงานเข้ามายังประเทศไทย แล
 ปัจจุบันจะเห็นความแตกต่างชัดเจนที่ญี่ปุ่นมีชาตินิยมในสิ่งที่ เป็นของเขาเองมาก

ญี่ปุ่นนั้น ตั้งอกตั้งใจที่จะค้าขายกับไทยให้ไหลอย่างเต็มที่ตลอดมา และระวังรักษา
 การค้าขายของตนมาก ญี่ปุ่นเคยขอความอารักขาจากไทยในเรื่องที่จีนมักจะทำการต่อต้านสินค้า
 ญี่ปุ่นในประเทศไทย จึงได้สนเด็จกรมพระยาเทววงศ์วโรปการไว้ทรงมีหนังสือทูลพระเจ้าพี่ยาเธอ
 กรมหลวงปราจิณกิติบดี ราชเลขาธุการ ในเรื่องนี้ ลงวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2458 มีความ
 ว่า เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2458 อัครราชทูตญี่ปุ่น ไลโอไนย์ชิคา เลขาธุการมาแจ้งความ
 เพิ่มเติมเรื่องที่เคยพูดไว้แล้วว่า สดามทูตญี่ปุ่นสืบไ้ความว่า เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พวกจีนใน
 กรุงเทพฯ ได้ประชุมกันที่สมาคมจีนแห่งหนึ่งในตรอกกับตันบุช ไลโอไนย์ชิคาตกลงกันว่า จะไม่ทำการ
 ขยายสินค้ากับ ญี่ปุ่น และนายชิคาได้ยื่นข้อความตกลงของพวกจีนซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษให้ไทย 1
 ฉบับ และแจ้งความต่อไปว่าพวกจีนยังอาจมุ่งร้ายกับ ญี่ปุ่น เหนือนี้เป็นการรุนแรงมาก ขอให้รัฐบาลไทย
 รับจัดการปราบปรามเสีย ⁷² และนายชิคายังอ้างอีกว่า ที่เมืองลั่วโปร สองกง, ฮัวเถา เอียง

70

ก. หนังสือหลวงวาปาววัตร นีมาทูล กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ลงวันที่ 14
 ธันวาคม พ.ศ. 2457

71

ก.

72

ก.ช.ช. กรมคลังพาการ. เอกสารรัชกาลที่ 6 , ร.6 ท.25/12 ญี่ปุ่นขอความอารักขาใน
 เรื่องจีนก็จะทำการขอยกคืนสินค้าญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ, หนังสือกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ มีไปทูล
 กรมหลวงปราจิณกิติบดี ลงวันที่ 19 กรกฎาคม 2458

ก็มีเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้น ซึ่งรัฐบาลในเมืองนั้น ๆ ก็ใช้จัดการประกาศห้ามปราม และให้หาโทษ
หัวหน้า ผู้ที่ก่อการไม่ชอบเหล่านี้ถึงกับตั้งเนรเทศ สถานทูตญี่ปุ่นขอให้รัฐบาลไทยช่วยประกาศ
ห้ามพวกจีนไม่ให้ต่อต้านสินค้าญี่ปุ่น และได้เรียกหัวหน้าพวกจีนที่เกี่ยวข้องมาตั้งเงื่อนไขให้การ
ยอมศิโรราบแก่ญี่ปุ่น ถ้าขัดกันก็ควรให้หาโทษตามความผิดฐานยังยั้ง ในเรื่องญี่ปุ่นขอเรื่องนี้ รัฐบาล
ไทยได้ให้เจ้าพระยาบวรราช เสนาบดีกระทรวงนครบาลเป็นผู้จัดการ เรียกพวกหัวหน้าจีนมาชี้แจง
คัดค้าน และออกประกาศห้ามพวกจีนก่อการยุบ อันเป็นการค้ำประกันรายต่อญี่ปุ่น ซึ่งอัครราชทูต
ญี่ปุ่นก็ได้รับหนังสือมาขอใจรัฐบาลไทยที่จัดการเรื่องนี้อย่างแข็งแรง ทำให้ญี่ปุ่นไม่เสียผลประโยชน์
โดยทางลารค่าในประเทศไทย 73

นอกจากนั้น ญี่ปุ่นยังพยายามขยายกิจการค้า และขอมีหุ้นส่วนค้าขายรวมการเดินเรือใน
อ่าวไทยด้วย สาเหตุก็เพราะญี่ปุ่นถูกอังกฤษกีดกันไม่ให้ขนส่งสินค้าในอ่าวกรุงเทพฯ และบริษัท
ยามาซาคา (Yamashita) ของญี่ปุ่นก็ส่งเรือมารับส่งขนส่งสินค้าได้ไม่พอเพียง เพราะ
อังกฤษกีดกันสินค้าเสียหมด และสินค้าที่ไทยส่งออกส่วนใหญ่คือข้าวสาร ก็มีการกีดกันบ้างในบาง
เวลา สินค้าจึงไม่พอเฉลี่ยได้เรือที่เทียบขนส่งไว้ทั่วทุกลำ 74

การดำเนินงานในเรื่องนี้ ญี่ปุ่นส่งพระยามหิธร (โตกจิ มาซาโอะ) เข้ามาเป็น
ผู้จัดการ เพื่อให้ญี่ปุ่นมีส่วนในการค้าขายของอ่าวกรุงเทพฯ พระยามหิธรอ้างว่าได้รับหน้าที่ใน
กิจลับ (Secret mission) ไปมาจัดการ แล้ววิธีการของพระยามหิธรนั้น ไม่ได้กระทำ
ในลักษณะธุรกิจเท่านั้น แต่พยายามเข้ายุ่งเกี่ยวพวกพ้องในบ้านการเมืองด้วย นับว่าเป็นวิธีการ
ที่มีลักษณะแบบลัทธิซันอู๋ ทั้งข้อความบางตอนในหนังสือกราบบังคมทูลของหอรัษฎากรพิพัฒน์
ที่พระยาภักดีผดุงวรดิษฐ์ได้ถามพระยามหิธรเพื่อจะไต่ถามว่า ญี่ปุ่นมีความมุ่งหมายอย่างไรที่
ใช้พระยามหิธรมาทำการนี้ โดยถามว่า "บริษัทยามาซาคากิจเรือนาเดินเป็นบริษัทที่ญี่ปุ่นนั้นมีความ
สำคัญอย่างไร" พระยามหิธร ก็ตอบว่าถูกอังกฤษกีดกันไม่ให้มีส่วนในการขนส่งสินค้าของอ่าว
กรุงเทพฯ แล้วก็ไม่พอใจแสดงความเห็นที่อยากจะแก้ไขทางเศรษฐกิจต่อไป กลับหันไปพูดเรื่องการ
เมืองแทน ถึงความว่า

73

ก.

74

พจนานุกรมแห่งชาติ กรมศิลปากร; เอกสารรัชกาลที่ 6 ร.6 ท.25/22 ญี่ปุ่น
ขอมีหุ้นส่วนค้าขายสำหรับการเดินเรือในอ่าวสยาม หนังสือของหอรัษฎากรพิพัฒน์ มีไปกราบบังคมทูล
พระเจ้าอยู่หัว ลงวันที่ 2 กันยายน 2462

"พระยามหิธรหาได้กอบในทางเอกชนอีก อีกต่อไปไม่ แต่เร็นรำพันถึงเหตุที่เป็น
ส่วนตัว และเป็นไปลึกซึ้งว่า พระยามหิธรได้เข้ามาบริหารราชการตลอดระยะเวลาที่นับว่าเป็น
ประเสริฐในอายุกาลของตน ได้เป็นผู้เชิดชูกฎหมายพาณิชย์ขึ้นเอง ได้เห็นการปฏิบัติกฎหมาย
ของชาวไทย กำเนินไปสู่ทางดี เท่าเทียมกับสากลนี้แล้ว ก็ย่อมมีความหวังจะให้เห็นอยู่อีกกว้าง
หนึ่ง คือการที่ชาวญี่ปุ่นได้เข้ามาอยู่ในกฎหมายไทย"⁷⁵

การที่พระยามหิธรกล่าวเช่นนั้น เพื่อประสงค์สิ่งใด ทำไมพระยามหิธรจึงต้องการให้
ชาวญี่ปุ่นเข้ามาอยู่ในกฎหมายไทย เท่ากับเป็นการยินยอมที่จะให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตซึ่งญี่ปุ่น
มีอยู่ในไทยยกเลิกไปโดยเร็ว นี้อาจหมายความว่ากฎหมายของพระยามหิธรเกี่ยวกับการขอมิหุ้นส่วน
ค้าขายสำหรับการเดินเรือในอ่าวไทยแล้ว ก็พอประมวลได้ว่า ญี่ปุ่นต้องการป้องกันการค้าของตน
ในประเทศไทย เกรงว่าจะถูกอังกฤษแบ่งการค้าเสียหมด ไทยพยายามขอเข้ามีหุ้นส่วนในการค้า
ขายด้วย ถึงกับลงทุนจะดำเนินบริษัทไทย อยู่ในกฎหมายไทย และโอนกรรมสิทธิ์เรือให้แก่บริษัทไทย
รวมทั้งชักชวนให้รัฐบาลไทยหรือคนไทยที่มีทุนเข้าเป็นหุ้นส่วนด้วย และยังตั้งใจที่จะทุนทุนทรัพย์
เป็นล้าน ๆ บาทมาลงทุนในประเทศไทย⁷⁶

ในเรื่องการลงทุนของญี่ปุ่นในประเทศไทยนี้ จะเห็นได้ชัดขึ้น ๆ ในสมัยต่อ ๆ มา แม้
กระทั่งปัจจุบันนี้ ทั่วโลกที่ไทยยังไม่สามารถลบล้างคำแก้เองทั้งหมด และความเสียเปรียบทาง
กฎหมายการค้าก็ยังคงมีอยู่ต่อไป ในเรื่องที่พระยามหิธรเข้ามาดำเนินการดังกล่าวนี้ ไทยไม่ได้จัดการ
อย่างใด เพียงแต่ขอชักชวนให้ไฟเกราะนั้นได้ถ่วงก่อน จึงจะเจรจากันต่อไปเพราะไทยรู้สึกว่าเป็น
เรื่องการเมืองมากกว่าการเศรษฐกิจ⁷⁷ แต่จะเป็นการเมืองในแง่ที่แข่งขันกับอังกฤษในทาง
การค้า เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเองในโอกาสต่อไป ญี่ปุ่นพยายามทำลายหลักประกัน และ
ความคุ้มครองภายใต้กฎหมายไทยในประเทศไทย เนื่องจากในขณะนั้นอังกฤษกำลังพยายามอย่าง
ที่สุดที่จะรวบเอาอำนาจของกรุงเทพฯ ไว้ในกำมือทั้งหมด ซึ่งญี่ปุ่นอาจจะทำได้ เพราะถือว่าควร

75

ก.

76

ก. คำแปล คำกล่าวของพระยามหิธร เกี่ยวกับการขอมิหุ้นส่วนค้าขายสำหรับการเดินเรือในอ่าวสยาม

77

ก. หนังสือของหอรัษฎากรพิพัฒน์ มีไปกราบบังคมทูลพระเจ้าอยู่หัว 2 ก.ย. 2462.

มีทิวทัศน์ของอากาศและโอกาสเท่า ๆ กัน ในฐานะที่เป็นมิตรกับไทย เหมือน ๆ กัน⁷⁸ แสดงให้เห็นว่าผู้ญวนนั้นนโยบายการค้าที่ลึกซึ้ง และดำเนินแผนกอุตสาหกรรมอย่างแยบยล เพื่อความสะดวกต่อการค้าขายของตนในเวลาข้างหน้า ไม่ยอมให้ผู้อื่นแข่งขันเข้ามากุมเศรษฐกิจที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ใกล้เกินไป

สรุปความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญวนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า ในสมัยนี้ไทยได้เจรจาแก้ไขสัญญากับญวนที่ทำไว้เมื่อปี พ.ศ. 2440 ให้เป็นผลสำเร็จ และมีสัญญาใหม่ปี พ.ศ. 2466 แทน ซึ่งเป็นสัญญาที่ไทยได้รับเอกราชทางการศาล การเก็บภาษีศุลกากรจากญวน ทำให้ไทยพ้นจากสภาพที่ไม่เสมอภาคกับประเทศอื่น ๆ ซึ่งมีมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยสิ้นเชิง และเมื่อรวมกับการแก้ไขสัญญากับประเทศยุโรปอื่นที่จะสำเร็จลงในเวลาต่อไปด้วยแล้ว ก็ทำให้ไทยเป็นประเทศที่มีเอกราชสมบูรณ์ที่สุด ไม่ต้องถูกอิทธิพลของชาติใด ๆ กดขี่บังคับอีกต่อไปแล้ว ภายหลังจากที่ไทยจะไ้ทุกสิ่งทุกอย่างคืนมาโดยบริบูรณ์อีก 2 รัชกาลข้างหน้าก็ตาม และญวนคงส่งครามโลกครั้งที่หนึ่ง หรือนับแต่หาสัญญาใหม่กับไทยเมื่อสิ้นไปก็กลายเป็นประเทศมหาอำนาจทางอุตสาหกรรม และกำลังทำตนเป็นผู้นำของเอเชีย ซึ่งไทยควรจะไ้คบหาผูกมิตรไว้ด้วยตลอดไปจนกว่าจะเข้าสงครามโลกครั้งที่ 2 แม้ว่าในด้านการติดต่อค้าขายจะทำให้ไทยต้องเสียดุลการค้ากับญวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ก็ตาม และการที่ผู้ญวนได้มีส่วนลงทุนร่วมในประเทศไทย ก็ทำให้ไทยไม่อาจหลีกเลี่ยงสัมพันธ์กับญวนได้ง่ายนัก ผู้ญวนจึงยังคงคบกับไทยเรื่อยมา

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ระหว่าง พ.ศ. 2468 - 2477

และสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล

ระหว่าง พ.ศ. 2477 - 2483

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2468 - 2477

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระราชโอรสองค์สุดท้ายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงเป็นพระอนุชาของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงขึ้นครองราชย์โดยไม่คาดคิดไว้ก่อน เมื่อ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2468 เพราะเหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่มีพระโอรสในรัชกาลของพระองค์ได้เป็นเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ของชาติไทยเกิดขึ้น ก็มีการปฏิวัติของคณะราษฎรใน พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย พระองค์ได้ทรงพระราชทานรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475¹ ในการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 คณะราษฎรได้ประกาศหลักสำคัญของนโยบายดำเนินการปกครองไว้ 6 ประการ หลักที่สำคัญที่สุดคือความอยู่รอดของประเทศไทย คือหลักที่ 1 ได้แก่ หลักเอกราช มีข้อความว่ารัฐบาลไทยจะยึดถือหลักเอกราชเป็นแนวบริหารราชการแผ่นดินให้ประเทศไทยดำรงอยู่ในฐานะประเทศเอกราชตลอดไป แต่เนื่องจากข้อผูกพันทางสนธิสัญญากับนานาประเทศทำให้เอกราชของชาติไทย ยังมีความหมายไม่สมบูรณ์แบบ การที่คัดค้านสนธิสัญญาซึ่งดำเนินไปอย่างได้ผล

¹สิริ เปรมจิตต์ บรมราชจักรีวงศ์ หน้า 452.

ถึงในสมัยรัชกาลที่ 6 นั้น นับเป็นก้าวแรก¹ ที่ไทยสามารถยกระดับกับตนเองขึ้นสู่
 สถานการณ์ที่มีอธิปไตยสมบูรณ์ คือได้เอกราชทางการเมือง และสิทธิในการเก็บภาษี
 วาการค้า และหลังจากปฏิบัติตามเงื่อนไขแห่งสนธิสัญญาจนครบถ้วนแล้ว ไทยก็
 จะมีฐานะที่ทัดเทียมกับประเทศมหาอำนาจอย่างเสมอภาคกัน เจื้อยไข่สำคัญตาม
 สนธิสัญญาซึ่งขัดแย้งกับนโยบายการบริหารราชการแผ่นดิน โดยยึดหลักเอกราช
 ของพระราชบัญญัติ² ก็คือ วัตถุประสงค์วิสัยทัศน์ของศาลจะยึดอยู่ตามนโยบายทางชาติ
 การคือ ถึงแม้ว่าในบางส่วนของประเทศต่าง ๆ จะตกอยู่ในอำนาจบังคับของศาล
 ไทยแล้วก็ตาม แต่เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานกงสุลในกรณีที่เกิดในบังคับของชาติ
 เปรียบเป็น**จำเลย** หรือการที่ปรึกษาากกฎหมายชาวยุโรปรวบรวมใช้ในการพิจารณากรณี
 การ ยังเป็นข้อผูกมัดที่ไทยหลีกเลี่ยงไม่ได้²

นอกจากความผูกพันทางอำนาจศาลซึ่งไทยต้องปฏิบัติตามเจื้อยไข่ของ
 สนธิสัญญาแล้ว ทางด้านการเก็บภาษีอากร แม้จะมีกำหนดไว้ว่า ไทยจะ
 สิทธิกำหนดอัตราภาษีอากรไว้โดยเสรี แต่ยังมีข้อยกเว้นสำหรับสินค้าเข้า
 บางประเภท ซึ่งไทยจะเรียกเก็บภาษีได้ตามที่กำหนดไม่ได้ อีกประการหนึ่ง
 ขอบเขตเกี่ยวกับการผูกขาดเมื่ออุปสรรคต่อการขยายนโยบายของประเทศ และ
 ลักษณะของการผูกขาดตามที่มีบัญญัติไว้ในสนธิสัญญายังมีลักษณะแตกต่างกันไม่ต่อ
 ประเทศด้วย ดังนั้น เจื้อยไข่ที่เกี่ยวข้องจึงมีวิธีการอันต่าง ๆ ข้อยกเว้นเรื่องการ
 เก็บภาษีของสินค้าบางประเภท และการจำกัดการผูกขาด ทั้งสามประการนี้
 จึงเป็นอุปสรรคสำคัญ ที่ยังกีดกันไม่ให้ประเทศไทยมีความเสมอภาคกับนานาประเทศ³
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิการถอนคดีของกงสุลต่างชาตินั้น มีผลกระทบระเหือน
 อธิปไตยทางการเมืองของไทยมิใช่น้อย เพราะอภิสหัยเกี่ยวข้องกับอำนาจศาลซึ่งชาติ

² ทรงศรี อัจฉริยะ อ.ก. หน้า 273.

³ อ.ก. หน้า 275.

มหาอำนาจไถ่ถอนประโยชน์ที่เคยจากไทย ยังมีขอบเขตจำกัด ระบุไว้ในสนธิสัญญา
ซึ่งไทยทำกับทางชาติระหว่าง ร.ศ. 2463 - 2469 ทุกฉบับ ดังข้อความว่า

“ทั้งนี้ถ้าไปรวมเวลาถึงประการใดในระบอบกฎหมายฝ่ายสยาม
ทั้งทนาย....ก็มิกำหนดไปเกินกว่าห้าปี ภายหลังจากนั้น
ฝ่ายสหประชาชาติ ถ้าจะส่งทนายที่จะกระทำไต่อาชญากรรมในการ
ยุติธรรมใด ๆ ก็ให้ทนายทางกงสุล.....ก่อนคดีที่ไต่อาชญากรรม
ในศาลสยามใด ๆ ก็ให้ ยกไว้แต่คดีใด....”⁴

จะเห็นได้ว่า ข้อความที่ระบุไว้ เป็นการเปิดโอกาสให้พนักงานสอบสวน
กงสุลของทางชาติหนึ่งหรือตอนใดอยู่ได้อีก 5 ปี หลังจากนี้ไทยประกาศใช้ประมวล
กฎหมายอาชญากรรมฉบับใหม่ ดังนั้น เมื่อไทยออกกำหนดถึงคดีอาชญากรรมทาง ขยอกเล็ก
ไปก็ไม่ได้เชิง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลไทยจะต้องเร่งลงมือตราประมวลกฎหมาย
ให้สำเร็จเรียบร้อยอย่างรวดเร็ว ควบคู่ ไปกับงานปรับปรุงมาแบ่งให้มีความ
เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้น เพื่อใช้เป็นที่ตั้งความยุติธรรมในการปกครอง
ประเทศ และเพื่อสร้างชีวิตใหม่ประเทศต่าง ๆ ได้อยู่ในสมรรถภาพของ
รัฐบาลไทย

สำหรับสนธิสัญญาที่ไทยทำกับญี่ปุ่น ฉบับวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2466
ก็มีข้อความในขานึงกล่าวไว้ เช่นเดียวกัน และเมื่อเวลาล่วงไป 10 ปี
ไทยก็มีสิทธิที่จะบอกเลิกสัญญาที่ทำไว้ และขอคำใหม่ ประกอบกับไทยจัดทำ
กฎหมาย และประกาศใช้กฎหมายอาชญากรรมฉบับใหม่ พ.ศ. 2478 นั้น ก็เป็นระยะ

⁴ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย กระทรวงการต่างประเทศ หนังสือขอขอรื้อประมวล
สนธิสัญญา เล่ม 3 สัญญาระหว่างกรุงสยามกับสหประชาชาติอเมริกา พ.ศ. 2463 หน้า 17.

เวลาใดเรียกอายุแห่งการบังคับใช้ของสนธิสัญญา ซึ่งมีกำหนด 10 ปี ใกล้เคียง
 สันติสุขเหมือนกัน เพื่อมิให้ต้องเสียเวลายักเยื้อออกไปอีก รัฐบาลไทยจึง
 กำเริบการกีดกันข้อทำสนธิสัญญาแบบเสมอภาคกับประเทศต่าง ๆ ทั้งนี้
 รวบรวมเป็นคราว และสัญญาจะวางระเบียบกับอเมริกาและญี่ปุ่นนั้น จะक्रमกำหนด
 เวลาก่อนประเทศอื่น ๆ* ข.นโยบายการแก้ไขสนธิสัญญาครั้งนี้ คณะรัฐมนตรีจึงมติ
 จะดำเนินการโดยกรมออกเลขาธิการนำส่งสัญญาทางพระราชไมตรีที่อยู่อยุระนั้นทั้งหมด
 แล้วเจรจาขอแก้ไขทำหนังสือสัญญากันใหม่ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้หนังสือสัญญาทาง
 พระราชไมตรีทั้งหลายระหว่างไทยกับต่างประเทศเป็นแบบเดียวกันทั้งหมด เพื่อ
 สะดวกแก่การออกกฎหมาย และการตีความในสัญญา⁵

การดำเนินการขอทำสนธิสัญญาแบบเสมอภาคสมบูรณ์ ได้เริ่มตระเตรียม
 การตั้งแบบลายลักษณ์อักษรมาพบแก่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และพระองค์ให้ทรง
 เสด็จราชสมบัติก่อน การทำสัญญาใหม่จึงยังไปไว้รัชกาลที่ ๖ และอายุบาง
 สัญญา รวมถึงการประกาศใช้กฎหมายฉบับใหม่ ก็อยู่ในระยะเวลาของรัชกาล
 ต่อไปครบ แต่ก็มีการเตรียมการบางคราวจะทำสัญญาในรูปใด และจะดำเนินการ
 การอย่างไร มีรายงานมาว่าการฉบับของเร มีตรรกธรรมรักษา อภิราชทูตไทย ณ
 กรุงปักกิ่งไว้ มาถึงเมื่อเจ้าพระยาไวยากร ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ
 แจ้งวันที่ 28 มกราคม พ.ศ. 2477 รายงานถึงความกักตุนที่จะทำสัญญาให้เสมอ
 ภาคกับญี่ปุ่น มีความว่า

อเมริกาทำเมื่อ พ.ศ. 2463 ญี่ปุ่นทำเมื่อ พ.ศ. 2466

5 กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ บันทึกการแก้ไขสนธิสัญญากับต่างประเทศ
 ฉบับ 17 เรื่องแก้ไขสนธิสัญญากับต่างประเทศ พ.ศ. 2478 - 2479

12 ตุลาคม - 2479

ด้วยสัญญาว่า กรุงเทพมหานครกับญี่ปุ่นจะร่วมมือกันในโลกเปลี่ยนนิตยามันกันที่
กรุงเทพฯ วันที่ 22 ธันวาคม พุทธศักราช 2567 ได้สิ้นสุดลงแล้ว และตามทว่า
ในข้อ 20 แห่งสัญญาว่าทว่า เมื่อครบ 10 ปีแล้ว ก็ขอออกเลิกกันได⁶

พระมิตรกรรมรักษา ได้รับทว่าที่จะเจรจากับรัฐบาลญี่ปุ่นทางประเทศญี่ปุ่น
ซึ่งก็ทว่าที่จะไปตกลงทว่าอะไรทางกรุงเทพฯ เสร็จกัน เพราะมีผู้รู้จักกันเคยทั้ง
อิทธิพลและอำนาจที่จะช่วยสนับสนุนไทม์ทาง และก็จึงหว่านเหมาว่าญี่ปุ่นกำลังนิยม
ประเทศไทยและคนไทย แต่ทว่าทว่าที่มีอยู่ว่าไทยจะก่อการฉาวอะไร นอกจากนั้น
พระมิตรกรรมรักษายังได้เสนอทว่าขึ้นอีกว่า ไทยควรเจรจากับรัฐบาลทางการค้า
เป็นทีแรก เสร็จ ให้ญี่ปุ่นซื้อทองดินจากไทยก่อน

พระมิตรกรรมรักษาได้เสนอทว่าให้ไทยออกเลิกสัญญา และทำสัญญา
ใหม่ ซึ่งจะให้ประโยชน์มากกว่าเดิม เพราะสัญญาเก่านั้นไทยยังถูกผูกมัด และ
เสียเปรียบหลายประการถึงทว่าขอลว ทั้งเป็นโอกาสเหมาว่าไทยจะขอเจรจากับ
รัฐบาลญี่ปุ่นไปโดยไม่ให้เหมาจะยอมกับเหตุการณ์ ถ้าพระมิตรญี่ปุ่นกำลังแรงกล้าหัว
ดกเห็นทว่าวงการเป็นปารกับทุกชาติ โดยเฉพาะชนชาติเอเชีย และกำลังหา
ทางที่จะไปให้ทว่าทว่าปรารถนาของตัวเอง ซึ่ง จีน ญี่ปุ่น และอาณัติะวังค
ยังไม่เจอในชาติของญี่ปุ่นนัก ฉะนั้นไทยควรขายโอกาสนี้ไว้จากทำสัญญาใหม่กับญี่ปุ่น
เพื่อช่วยให้ทว่าทั้งใจของญี่ปุ่นประสบผลสำเร็จ และสัญญาใหม่นี้ระหว่างไทยกับ
ญี่ปุ่นนี้จะเป็นสัญญาตัวอย่าง (Model treaty) ทำให้ประเทศอื่นเอะอีย

6 กองบรรณาการ กระทรวงการต่างประเทศ หมวกคนวิสัยทว่า เมื่อเมื่อสัญญา
ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น 2479 - 2483 เลข 13 (13.3) มีก 1 หนังสือโต้ตอบใน
เรื่องการค้ากับประเทศญี่ปุ่น 2479 รายงานฉบับของพระมิตรกรรมรักษา นี้มาถึง
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ 28 มกราคม 2477.

เจ็ดเดือนมานี้ และประเทศเหล่านี้ก็จะมีเกียรติสุข? ประกอบกับขณะนี้ญี่ปุ่น กำลังจัดทำสัญญาไมรุกราน (Non-aggression treaties) กับประเทศต่าง ๆ เช่น จีน อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา ถ้าประเทศไทยก็รวมเป็นภาคีด้วย ก็จะโดยประโยชน์ เพราะจะเป็นการป้องกันไม่ให้ญี่ปุ่นครอบงำประเทศไทย⁸

จากรายงานราชการลับของพระมิตรกรรมรักษา^๗ สรุปได้ว่า

1. ไทยควรบอกเลิกสัญญาเก่า และทำสัญญาใหม่กับญี่ปุ่น เพราะญี่ปุ่นกำลังแสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นเป็นอุปถัมภ์ประเทศเอเชีย
2. ไทยควรทำสัญญาทางการค้าเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น เพื่อให้ญี่ปุ่นช่วยกันไต่ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร
3. โดยการทำสัญญาไมรุกราน ร่วมกับญี่ปุ่น เมื่อมองกับญี่ปุ่นมุกไทย

เกี่ยวกับเรื่องนี้ พลเอกเจ้าพระยาพิทยายาว ได้ทรงมีบันทึกถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ในความถี่เห็นว่า การบอกเลิกสัญญากับญี่ปุ่นเป็นการก่อให้เกิดความวุ่นวายกับสัญญาทางพระราชไมตรีฉบับอื่น ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดใน พ.ศ. 2478 อาจจะเกิดความวุ่นวายกับญี่ปุ่นก่อนความที่พระมิตรกรรมรักษาเสนอมา ก็จะทำให้ความสัมพันธ์เกิดความวุ่นวายขึ้น และยังทำให้เราขาดความไว้วางใจกับญี่ปุ่นแล้ว ญี่ปุ่นจะยอมฉวยโอกาสให้แต่โดยเดียวที่ ญี่ปุ่นเห็นว่าขัดกับประโยชน์ของ ตน และอาจมีอภัย ถ้าใจกว้างกับผลประโยชน์ของญี่ปุ่นแล้ว ญี่ปุ่นจะยกย่องอย่างมากเท่ากับชาติยุโรปเมื่อนัก ดูตัวอย่างการควบคุมสินค้าชาวของไทยเป็นต้น ญี่ปุ่น

⁷ รายงานลับของพระมิตรกรรมรักษา มีมาถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ 28 มกราคม 2477.

⁸ ก.

ควบคุมใจให้ชาวไทยเข้าประเทศญี่ปุ่น เมื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่น
หากจะอยู่ในฐานะปัญหาอาชญากรรมที่ประเทศเราแก้ไม่ได้ ก็เห็นได้ว่า
เป็นการขอความช่วยเหลือที่ประเทศเราแก้ไม่ได้ ก็ไม่ได้
ให้ประโยชน์จริงจังก่ออย่างใด ก่อไปเพื่อให้นับว่าคนไทยจะต้องระงับคดี
ที่หาทางอ้อมไปก็หมดทางอาชญากรรม ถ้าไทยได้รับข้อผูกมัดนี้ จึงจะนับ
ได้ว่า ฝ่ายไทยได้รับประโยชน์

อีกประการหนึ่ง การที่จะทำสัญญาการค้าขายในท่าของแคว้นเปลี่ยนสินค้า
ต่อกันกับญี่ปุ่นนั้น หม่อมเจ้าวรรณไวทยากรโกศลได้กระทรวงเกษตรการพิจารณา
ตั้งแต่เมื่อครั้งพระเจ้าโกษากรุดมนตรี และพระสารสาส์นพลชั้นตรี เป็รัฐมนตรี ถือ
เป็นหลักการในอุ้งบางแห่ง ซึ่งรัฐบาลจะมองตกลงกอดมือเจรจา จะใช้
วิธีแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันและกันหรือไม่ ตลอดจนการตกลงกันถึงกล่าว
รัฐบาลของจีนพิจารณาได้จนถึงการการขายทั่วไปของประเทศไทยว่าต่อไป
จะตกลงกับประเทศใด อย่างไร เป็นเห็นว่า ในเวลาที่ ไทยค้าขายกับประเทศ
ที่อาศัยตลาดเงินทองของตนอยู่เป็นส่วนใหญ่แล้ว จะเปลี่ยนไปอาศัยตลาดญี่ปุ่น
ก็อย่า เรนนั้น เป็นนโยบายที่กระทรวงเกษตรการจะต้องพิจารณาเสียก่อน และ
เป็นหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศที่จะขอให้กระทรวงเกษตรการพิจารณา
ศึกษาในการที่จะวางหาวิธีนโยบายของประเทศไทยในแนวของไปเลย¹⁰

๙. บันทึกของ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ส่งถึงรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2477

ทั้ง ๔ ประการที่กล่าวนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้มี
หนังสือฉบับที่ ก.162/216๐๐ ลงวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2477 ถึงรัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงเกษตราธิการ แจ้งให้ทราบถึงการที่สัปปะโธปถิยาธิบดีผู้บัญชาการ
ซึ่งแรงเร่งการทำการค้าขายตามที่ได้ทราบจากบันทึกความเห็นของหม่อมเจ้า
วรรวมเวทย์ยากร และขอทราบนโยบายจากกระทรวงเกษตราธิการว่าจะตกลงประการ
ใด เพื่อให้ประกอบไปกับการที่จะดำเนินการเจรจาทำสัญญาต่อไป¹¹

ประการที่หกขอให้อธิบดีผู้บัญชาการเกษตราธิการกับไทย ไม่ยกข้อควรจะมี
เจรจาด้วย แต่ก็ขอเวลาอีกกว่า เมื่อตรวจจดหมายคำสั่งแล้วอาจจะไม่มี
บันทึกที่ว่ามีอยู่แล้วอย่างใด จึงเกรงว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสัญญาอนุญาตให้
ที่ผู้บัญชาการพาณิชย์ในข้อหาว่า เมื่อถึงคราวจะเจรจาขึ้น ควรเจรจาทางกรุงเทพฯ
หรือจะมอบให้ทูตไทยที่กรุงโคกโธ เป็นผู้เจรจากัน สอบเจ้าวรรวมเวทย์ยากรทรง
เห็นว่า เวลาว่างลงกับเขา เวลาจะลงมือเจรจากันดีกว่า แต่อย่างไรก็ตาม
กรุงเทพฯ ก็จะไม่สะดวกกับไทยจึงเร่งเรื่องเหล่านี้ไปให้พระนิเวศกรมรักษา
ฉัตรราชทูตไทย ณ กรุงโคกโธ ดำเนินการ¹²

จากบันทึกแห่งความนึกเห็นของหม่อมเจ้าวรรวมเวทย์ยากร 3 ประการที่
ทรงประสงค์ความที่คิดพิจารณาความนึกเห็นของพระนิเวศกรมรักษา และให้เห็น
ว่ารัฐบาลไทยคงใคร่ครวญอย่างรอบคอบแก่ประการที่จะติดต่อค้าสัญญา หรือเจรจา
สิ่งใด ๆ กับทางซาค เพราะในเวลานึกเห็นเหล่านั้น บางอย่างอาจไม่ตรงกัน
เช่น การออกเงินสัญญา และการทำสัญญาทางการกานัน พระนิเวศกรมรักษาต้อง

11

๑ หนังสือฉบับที่ ก. 162/216๐๐ ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตราธิการ ลงวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2477.

12

ก.

การให้รับทำโดยเร็ว แต่ เมื่อเจ้าจารย์ไวยหากรขอให้พิจารณาให้พร้อมก่อนเสียก่อน อาจจะให้ทำพร้อม ๆ กับกับพระชาติที่มีศักดิ์ต่อกัน ส่วนในข้อหาสัญญาไม่รักษากัน ก็มีความผิดกันตรงกันว่าควรทำ แต่เกรงว่าสัญญาจะไม่ผูกมัดผู้ใด ๆ โดยโดยประเพณีนัก เพราะแม้ว่าจะอย่างสัญญาอนุญาตใด ๆ การที่ขึ้นขอทำมา ปีนี้ตรูปสัญญาเท่านั้น แต่ในทางปฏิบัติไทยไม่เกรงผลตามสัญญา เพราะขอความในสัญญาไม่เกรงเสียใจ ทั้ง ๆ ที่ขึ้นเป็นฝ่ายขอทำมา ยกเมื่อไทยขอร่างสัญญาผู้แก้ไขไปส่งร่างสัญญาให้¹³ ดังนั้น ก็อาจเป็นไปได้ว่า ถ้าไทยตกลงทำสัญญานี้แล้ว ผู้ขออาจจะรักษาสัญญาก็ได้ และในเวลาก่อนในปี พ.ศ. 2484 ระบอบสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ปรากฏว่าญี่ปุ่นบุกไทยจริง ๆ ทำให้ประเทศไทยต้องสูญหายบ้านบางส่วน

การบอกเลิกสัญญา และการทำสัญญาใหม่ทั้งสัญญาทางพระราชไมตรี สัญญาทางการค้า และสัญญาโบราณกับ จึงยังไปแก้ไขขึ้นในรัชกาลนี้ เพราะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระราชนิพนธ์ถึงแล้ววันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477

สมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัววชิราลงนามพิทักษ์ พ.ศ. 2477-2483

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัววชิราลงนามพิทักษ์ ทรงเป็นพระโอรสองค์ที่ 2 ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส (พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชเทวี) และ

¹³ ดูหนังสือฉบับที่ ก. 172/21659 ของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงวัชรราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว ลงวันที่ 22 มีนาคม พ.ศ. 2477.

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชวรมหาชน (สมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์) ทรงขึ้น
ครองราชย์เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ. 2477 มีพระชนมายุน้อย จึงต้องขึ้นเถลิงราช
ราชการแทนพระองค์ ในรัชกาลนี้มีเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ชาติไทยเกี่ยวกับพระ
ราชวงศ์กษัตริย์ คือ พระองค์เสด็จสวรรคตเพราะถูกพระแสงปืน เมื่อเจ้าวันที่ 9 มิถุนายน
พ.ศ. 2469 พระชนมายุได้ 21 พรรษา¹⁴

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เป็นสมัยแห่ง
การทำสนธิสัญญาเสมอภาค เนื่องจากไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมาย
บริบูรณ์ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2478 ซึ่งเสรีภาพก่อนเวลาที่สนธิสัญญา
พ.ศ. 2463-2469 จะสิ้นอายุลงในปี พ.ศ. 2479 ดังนั้นถ้ายกเลิกเงื่อนไขการถอนกีด
กันทำได้อีก 5 ปี ก็จะต้องสิ้นสุดลงอย่างบริบูรณ์ในวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2483 แต่เนื่องจาก
นโยบายอันสำคัญยิ่งของรัฐบาลคณะราษฎร คือ การยึดถือหลักเอกราช รัฐบาลไทยจึงต้องดำเนินการ
การยกเลิกขอทำสนธิสัญญาตามแบบเสมอภาคกับนานาประเทศต่อไป

การดำเนินงานแก้ไขสนธิสัญญาครั้งนี้เป็นหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศ
ทำการร่างสนธิสัญญาใหม่ขึ้น เพื่อใช้เป็นหลักในการเจรจาทวิภาคีกับต่างประเทศ
และมีหนังสือแจ้งวัตถุประสงค์ของการทำสนธิสัญญาเสมอภาคแก่สถานทูตชาติต่าง ๆ
ให้ทราบล่วงหน้าก่อนเป็นเวลา 2 สัปดาห์ แล้วจึงจัดส่งบันทึกขอยกเลิกสนธิสัญญาทาง
พระราชไมตรีไปให้¹⁵ วิธีการดำเนินงานทำสนธิสัญญาใหม่ของไทย เริ่มขึ้น

¹⁴สิริ เปรมจิตต์ ล.ก. หน้า 569.

¹⁵กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ แก้ไขสนธิสัญญาสยาม-อเมริกา
พ.ศ. 2479 - 80 หน้า 23 จดหมายนายคิเรก จัณนาม เลขาธิการคณะรัฐมนตรี ถึง
หลวงประดิษฐมนูธรรม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ 6 ตุลาคม
พ.ศ. 2475.

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2479 มีหลักฐานที่แสดงถึงการดำเนินชีวิตในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ สมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้ชีวิตที่วอดแกล้งชิลชีวิตอยู่บ้านเดิม แต่ในสมัยการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญ รัฐบาลไวยวีนอกเลิกงานชีวิตอยู่ต่าง ๆ ซึ่งไทยมีลักษณะที่อยู่กับนานาประเทศโดย สืบเนื่อง ทั้งนี้เพราะความมุ่งหมายในการทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างไทย กับต่างประเทศในครั้งนั้น รัฐบาลต้องการให้เป็นสนธิสัญญาแบบเสมอภาคโดยแท้จริง และให้เป็นแบบเดียวกันทุกประเทศ เพื่อให้ไทยมีอิสรภาพทางการค้า และทาง การอุตสาหกรรมอย่างสมบูรณ์ แต่เนื่องจากสนธิสัญญาที่ไทยทำกับต่างประเทศในสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังไม่แสดงความและรูปการเป็น การไม่ เสมอภาคอย่างประการ ดังนั้น เมื่อคำจัดแจงความไม่เสมอภาคให้สิ้นสุด คงโดยแก้ไขขาด ในเมื่อครบอายุการบังคับใช้ตามกำหนดเวลาแล้ว จึงไม่มีผู้การ ใจจะเหมาะสมแก่การยกเลิกหรือผูกพันต่าง ๆ ตามสนธิสัญญาดังกล่าวเสีย¹⁶

ในการยกเลิกสัญญาฉบับนั้น รัฐบาลไทยโดยกระทรวงการต่างประเทศได้ดำเนินการเบื้องต้น ๆ ดังกล่าว และมีคำสั่งไปยังอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว แจ้งให้ทราบถึงนโยบายที่ปฏิบัติ โดยหนังสือที่ 3795/2478 ลงวันที่ 31 กรกฎาคม ว่าด้วยนโยบาย การเจรจาทางพระราชไมตรีสัญญาทาง พระราชไมตรีการค้าขาย นโยบายเกี่ยวกับจีน และอื่น ๆ ซึ่งพระมิตถกรรมรักษา กิ่งไถหวงตวนนโยบายบางข้อความ หนังสือฉบับที่ 663/2478 ลงวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ. 2478 เช่น ในเรื่องการเจรจาทางพระราชไมตรีนั้น จำเป็นต้องงานพิเศษ เช่น กับญี่ปุ่นในมากกว่ากับชาติตะวันตก เพราะทำหน้าที่เป็นเหตุอยู่ในประเทศญี่ปุ่น

16

กองบรรณาธิการกระทรวงการต่างประเทศ แก่ไขสนธิสัญญา สยาม - อังกฤษ พ.ศ. 2479 - 2480, หน้า 26, กฎหมายหลวงประเพณีรัฐธรรมนูญ ถึงอัครราชทูตไทยประจำลอนดอน ลงวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2479.

และขณะนี้ ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นได้ใกล้ชิดสนิทสนมกันยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ญี่ปุ่นก็ควรจะคิดเอาใจใส่ไทยมาก เพราะถือว่าวาระที่ค่าเงินการ เมืองของญี่ปุ่น อำทรรักษ์ภายใต้ของอาณัติประเทศไทย ญี่ปุ่นจะทำการใด ๆ ซึ่งเกี่ยวด้วยการ เรายุ่กั่วงไปแต่ครั้งนั้น จะถือว่าเงินการ เมืองค่าเงินไปไว้เป็นวิชาด ในเวลานั้น ก็มีแต่ระบอบไทยประเทศเดียว ญี่ปุ่นถือว่าเป็นมิตรจริง ๆ¹⁷ แม้เวลานั้นนั้น ก็กำลังเกิดสงครามใน การ เกรม ก็จึงรวมกับญี่ปุ่นมากกว่ารบหรือกับชาติยุโรป แม้ จะต้องพบกับความลำบากอยู่บ้าง ใจเย็น เพื่อถึงเกิดภัยกับญี่ปุ่นอยู่ แต่ต่อไปก็จะ กลัดกลายลงได้

ส่วนในเรื่องสัญญาทางพระราชไมตรี ระหว่างกรรมรักษายังคงยึดมั่น ความเห็นเห็นว่า รัฐบาลไทยควรทำกับประเทศญี่ปุ่นก่อน เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ชาติ อื่น ๆ และให้ตามนามอาราธการ มัยของกระทรวงการ ท่างประเทศญี่ปุ่นไว้แล้ว รวบรวมมา สิบกว่า เสนาบดีกระทรวงการ ท่างประเทศ ก็ได้แสดงความประสงค์ จะให้ทำสัญญากับที่กรุงโตเกียว ส่วนนายสุริยามา อธิบดีแผนกทำสัญญาก็จะ ทำสัญญากับประเทศไหนเป็นสัญญาตัวอย่าง ก็ขอเลือกกำหนดเวลาภายหลัง ประมวลกฎหมาย แห่งราชไมตรี และจะยอมรับรองว่านาจากทุกประการ¹⁸ ส่วนในเรื่องสัญญาอนุญาตตุลาการ (Arbitration treaty) นั้น ไม่ จำเป็นต้องทำตามบางชาติยุโรป ซึ่งหาได้หาว่าไม่มีความจริงต่อกัน ควรทำ สัญญากับให้รัดกุมก็ว่า การที่นายสุริยามาแสดงความประสงค์เช่นนี้จะเกิดจาก น้ำใจจริงหรือไม่ก็ตาม แต่ก็เป็นเรื่องก่อใจว่า ญี่ปุ่นจะยินยอมทำสัญญาทุกอย่าง ตามความประสงค์ของไทย และถ้าหากไทยได้ทำสัญญาพระราชไมตรีกับญี่ปุ่นแล้ว

17

กองบรรณสาร กระทรวงการ ท่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หม่อนวิ สัญญาระหว่างไทยกับญี่ปุ่น 2479 - 2483 แผ่น 13 (13.3) หนังสือฉบับที่ 663/2478 ของอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว มีถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ ท่างประเทศไทย ลงวันที่ 26 สิงหาคม 2478.

18

ก. หนังสือฉบับที่ 663/2478 ของอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว

มหาประเทศอันกล่าของท่าคาม ผู้เป็นก็จะเป็นผู้ในการหาตัวครั้งแรกใหม่¹⁹

เกี่ยวกับการค้าขาย พระมหิตกรรรมรักได้ชี้แจงเรื่องการขายข้าวไทย และการขายของอีกอย่าง ๆ ว่า เรื่องนี้การค้าขายเป็นนโยบายการเมืองสำคัญของผู้เป็นจะไม่ยอมเอื้อการจำกัข้าวไทยเข้าประเทศ เพราะข้าวนาญี่ปุ่นมีมากและยากจะถึงกับขายออกเป็นเงินตรา ถ้าปล่อยให้ข้าวไทยเข้าประเทศ ก็จะทำให้ข้าวญี่ปุ่นราคาตกต่ำ ข้าวปากก็จะกลายเป็นเหยื่อของนายทุนไทย ในด้านการค้าขายของไทยก็ได้ขยายอาณาเขตให้ญี่ปุ่นออกจากไทยทุกอย่างที่มีพอขายให้ได้ เช่น ผัก ผลไม้ ข้าวโพด ปลา ฯลฯ แลเอาเงินตราเข้ามาเพิ่มมากขึ้นการอำนวยความสะดวกให้แก่มหาประเทศกลางเช่นเป็นเบาะรองนั่งที่ญี่ปุ่นก็มีตลาดกลางแห่งเมืองนาโงยา เมืองท่าใหญ่ทั้งของเมืองนี้และพอค้าใหญ่ที่สุดในการนำเข้าและส่งออก กงสุลที่รับว่าข้าวไทยขายได้สบายใจ ก็จะมีรับซื้อทั้งหมด และจะรับซื้อจากอเมริกา และอินเดียด้วย และจากนี้ก็มีกงสุลแห่งเมืองโกเบที่รับซื้อข้าวมากที่สุดในประเทศญี่ปุ่น ก็รับว่าถ้าประเทศไทยตั้งท่าจากกลางให้สะดวกแล้ว ก็จะมีรับซื้อจากไทยทั้งหมดตามราคาตลาด²⁰

นอกจากกงสุล 2 คนนี้แล้ว ก็ยังมีพ่อค้าชื่อ นายเอ. อเบกิ (F. Uyeki) แห่งบริษัท ยาสูกาวา (Yasukawa) ที่ต้องการซื้อของอีกมาก เช่น หางมะระกือ ข้าวปีละ 12,000 ตัน ดังนั้น โอกาสของไทยที่จะขายของกับญี่ปุ่นนั้นจึงมีอยู่มาก และการไปรวมแสดงพิธีกรรมที่เงินค่าที่ไปของไทยก็มากมายก็เกิดผลดียิ่ง แลหาจะในการเผยแผ่การค้าดำเนินไปได้ดียิ่งขึ้น

19

ก. หนังสือฉบับที่ 663/2478 ของฉักรราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว

20

ข.

รัฐบาลไทยก็ควรตั้งข้าหลวงพาณิชย์ (Commercial Attache) ที่สามารถจริง ๆ มาประจำอยู่ที่สถานทูตไทย²¹

เรื่องนโยบายเกี่ยวกับจีนนั้น ต้องพยายามระมัดระวังอย่างที่สุด มิให้เกิดการพิพาทขึ้นได้ เพราะจีนพยายามจะขอทำสัญญากับไทย ต้องเอาอกเอาใจ อัครราชทูตจีนที่ญี่ปุ่นมาก เพราะไทยส่งสินค้าไปขายในประเทศจีนมากกว่าประเทศใด ๆ ทั้งหมด จะตอบปฏิเสธการทำสัญญาก็คงลำบาก เกรงว่าจะวิ่งหนีไปไทย จะเลิกการขายก็ตกลงไป และยังอาจชักชวนพ่อค้าจีนในมลายูไม่ให้รับซื้อสินค้าไทย ด้วย จึงว่าคงพยายามสนทนากับอัครราชทูตจีนเป็นการส่วนตัว รัฐบาลไทยจึงไม่หลงเกรงว่าจีนจะข่มขู่กดดันไทย²²

ในเรื่องอื่น ๆ ก็เช่นเรื่องการค้าไทยเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติ แต่ยังไม่รับรองรัฐบาลแมนจูก็ว่า เว้นแต่ทูตไทยที่ญี่ปุ่นก็ติดต่อกันเป็นอันดีกับทูตแมนจูก็ว่า เพื่อการค้าจากชาวคณะให้ให้แก่ประเทศไทย เนื่องจากผู้แทนไทยเคยเดินทางไปออก เยี่ยมเยือนทูตการค้าของจีนที่ญี่ปุ่นในกรณีญี่ปุ่นยึดแมนจูเรีย เมื่อปี พ.ศ. 2475* ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นกระชับแน่นขึ้น และถือเป็นบุญคุณของประเทศ ไทยอันหนึ่ง ไทยจึงขอให้แมนจูแก้แค้นน้ำใจตอบโดยให้ช่วยเหลือชาว และไม่ว่าของไปบ้าง เพราะญี่ปุ่นเองก็ไม่สามารถซื้อข้าวไทยได้ ญี่ปุ่นจึงควรช่วยให้ประเทศแมนจูก็ว่าซื้อข้าวจากไทยแทน²³

21
ก.

22
ก.

* คู่มือนโยบายเหตุการณ์ในหน้า 18

23
ก.

จากรายงานนี้^{๒๔}ของพระมิถกรรรมรักษานี้ จะเห็นได้ว่าไทยทั้งจะต้อง
ผูกสัมพันธ์กับญี่ปุ่นต่อไป แต่ต้องหาทางยกเลิกข้อผูกมัดต่าง ๆ ใด ๆ ให้หมด โดยการ
บอกเลิกสัญญา และทำขึ้นใหม่ได้เป็นสัญญาที่สะดวกอย่างแท้จริง และหลังจาก
ไทยได้ยกเลิกการปกครองเป็นตนงา นับว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่น
ได้พัฒนาแน่นแฟ้นขึ้นอย่างมาก ถึงเหตุการณ์เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2475*

(ค.ศ. 1932) คณะกรรมการ 19 ชุด รายงานต่อสภาสันนิบาตชาติว่า
การที่ญี่ปุ่นพิพาทกับจีนเรื่องแมนจูเรียนั้น ญี่ปุ่นคิด และรัฐบาลแมนจูก็ขึ้น ญี่ปุ่นจัด
การตั้งขึ้นเป็นรัฐบาลหุ่น นานาชาตินิโงะวรรับรอง พระนางวิวิธาลาจา
รัฐมนตรีว่าการต่างประเทศในขณะนั้น ได้เสนอหารือในคณะรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรี
ลงมติว่า เพื่อไม่ให้ญี่ปุ่นหมองใจ ไทยควรงดเว้นการออกเสียง รัฐบาลจึงได้
โรยแรงส่งการไปยังผู้รักษากการแทนตนไทยที่สันนิบาตชาติ** ต่อมาหลวงภัก
วาทิ รายงานเข้ามาว่า เมื่อถึงเวลาองค์ใดงดเว้นลงมติ และมีไทยประเทศ
เกี่ยวข้องงดเว้นลงมติ หลังจากนั้นญี่ปุ่น ได้เกินออกจากที่ประชุม ก่อน
ออกจากห้องประชุมได้เดินเข้ามาจับมือกับผู้แทนไทย แล้วกล่าวว่าขอโทษมาก
ถ้าฝรั่งเศสไทยญี่ปุ่นจะช่วยรบ การงดเว้นออกเสียงของไทยครั้งนี้ น่าอับอาย ๆ
ในยุโรปแสดงความไม่พอใจมา และญี่ปุ่นตอบว่า ไทยได้สนับสนุนญี่ปุ่น
ในทางใจ (Moral Support) ต่อมาในเดือน มีนาคม ปีเดียวกัน ญี่ปุ่น
ก็ยื่นมือออกจากสันนิบาตชาติ²⁴

* ถ้าคำนวณแบบใหม่ก็เป็น พ.ศ. 2476 แบบใดฉบับหนึ่งใหม่เดือน เมษายน

** ขณะนั้นคือ หลวงภักทวาทิ ถวายไปเป็นปลัดกระทรวงการต่างประเทศ

นายมิทซึโอกา ต่อมาเป็นรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ และเป็นผู้ไกล
เกลี้ยในกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศสใน พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) ภายหลัง
สงครามโลกครั้งที่ 2 ถูกขึ้นศาลอาชญากรรมสงคราม และถึงแก่กรรมระหว่างท้องขัง

²⁴ ก็เรียก ชัยนาม ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1 หน้า 23.

เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของญี่ปุ่นอีกลักษณะหนึ่งที่ไม่ออกจากจะคำอ้างถึงผลประโยชน์เป็นเรื่องใหญ่แล้ว ยังมองการปฏิบัติตามกฎหมายที่จะเป็นการขัดผลประโยชน์ของฝ่ายไทย และก็เป็นการแน่นอนว่า เมื่อญี่ปุ่นกำลังใกล้จะมองเห็นผลประโยชน์ที่จะได้อย่างแท้จริง เมื่อญี่ปุ่นทำกิจการด้านนิคมชาติญี่ปุ่นถูกหักทวงว่าผิด ญี่ปุ่นก็ไม่สนใจยอมรับผิด กลับมุ่งประโยชน์จากเมณฑุเรีย (แมนจูเรีย) มากกว่า และยอมให้ออกจากเป็นสมาชิกได้ เพราะญี่ปุ่นมองไม่เห็นประโยชน์อันใดจากการเป็นสมาชิก และค่านิยมชาติก็ไม่มีกำลังจะบังคับกับประเทศใดไปปฏิบัติตามกติกาได้ แต่ญี่ปุ่นกำลังเข้มแข็งพอที่จะทำตนเป็นพี่ใหญ่แห่งเอเชีย และเปิดกองทัพใหญ่ด้วยรวมกันแห่งเอเชียด้วย

ดังนั้น การดำเนินการทำสัญญากับญี่ปุ่นในรัชกาลนี้ ก็เพื่อวิวัฒนาการไทย มีสภาพเจริญรุ่งเรืองในทางภาค และทางพาณิชย์การ และเพื่อให้ได้สิ่งสำคัญทางพระราชไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่นเป็นแบบเสมอภาค และเป็นแบบเดียวกัน

ประเทศไทยได้ยกเลิกมรดกหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี การค้าขาย และการเดินเรือ ซึ่งไว้อยู่กับประเทศต่าง ๆ ทุกประเทศ รวมทั้งญี่ปุ่นด้วย ตั้งแต่วันที่ 5 พฤศจิกายน พ.ศ. 2479²⁵ ในการยื่นหนังสือบอกเลิกสัญญานี้ ร่องเสนามติกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้กราบทูลว่า ญี่ปุ่นยินดีที่จะช่วยเหลือทุกประการ แต่ให้ความเห็นว่าในการที่จะเลิกฐานะของชาติไทยไว้จะเกราะที่ยัง (The most favoured nation clause) นั้น เกรงว่าจะไร้ประโยชน์ และการ

²⁵ กองบรรณารักษ์กระทรวงการต่างประเทศ มรดกหนังสือสัญญา หนังสือสัญญาทางสยามกับญี่ปุ่น 2480 หน้า 13 (13.2) กองสนธิสัญญาวิภาติ กรมสนธิสัญญา : หนังสือนายกรัฐมนตรีถึงประธานสภาผู้แทนราษฎร ลงวันที่ 29 มกราคม 2480.

เจรจาสัญญาเมืองจะเข้า ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย ทั้งในทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง ในด้านการเก็บภาษีไม่ว่า ใดๆ ที่วิ่งไปจากประเทศใดนั้น ญี่ปุ่นจะเก็บภาษีในสัปดาห์ไทย แต่ไทยก็พยายามจัดแจงขอลดภาษีลง ส่วนเรื่อง "ชาว" ยังมีข้อข้องอยู่ อย่างไรก็ตามก็อาศัยความเหมาะสมระหว่างประเทศไทยกับญี่ปุ่นตกลงกันได้โดยง่าย เป็นที่พอใจ และภูมิใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย และให้เป็นสัญญาตัวอย่าง (Model Treaty) ในรอบปี 50 (พ. . 2480) * ของเวลาญี่ปุ่นกับไทยได้มีสัญญาทางพระราชไมตรีกัน ก็จะเป็นอนุสรณ์ที่ระลึกอันดียิ่งอย่างหนึ่งระหว่างญี่ปุ่นกับไทย²⁶

อย่างไรก็ดี มีปัญหาต่างคำนึงถึงอีกอย่างหนึ่งคือ เรื่องชีวิตของคนในบังคับญี่ปุ่น ที่จะถูกรับสิทธิในไทย ซึ่งทางรัฐบาลญี่ปุ่นต้องการทราบคำตอบจากไทยก่อนในการนำสัญญาในกรณีนี้²⁷ กระทรวงการต่างประเทศไทยได้แจ้งไป ว่าทราบว่า รัฐบาลนั้นมีเจตนาจะให้คนต่าง้าวรวมทั้งคนในบังคับญี่ปุ่นมีสิทธิที่จะไปมาซึ่งอสังหาริมทรัพย์ได้เป็น เพื่อเป็นเงื่อนไขอยู่ การพาณิชย์ อุตสาหกรรม การการค้า และการเกษตร กับทั้งไปอาศัยเป็นสุสานด้วย ส่วนการ

เริ่มทำสัญญากับญี่ปุ่นตั้งแต่วันที่ ... 2430

²⁶ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ ผนวกสนธิสัญญา สนธิสัญญา ระหว่างสยามกับญี่ปุ่น 2479 - 2480 หน้า 13 (13.1) หนังสือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศถึงอธิบดีกรมกฎหมาย ๗ กรกฎาคม 20 ตุลาคม 2479.

²⁷ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หน้า 13.2 ก.ต. จดหมายของ ร. ฐราธิ์ อธิการราชทูตญี่ปุ่น มีมาถึงหลวงประจักษ์ศิลปาคม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงฯ ลงวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2480 (ฉบับแปล)

ไถ่มาตั้งที่ดินไว้เป็นสาธารณสมบัติของแผ่นดินนั้น จะไถ่ส่งงานไว้ให้แก่คนในบังคับไทย
ทั้งนี้ถ้าองค์พระมหากษัตริย์หรือองค์รัชทายาทไถ่มาเพื่อความเป็นสาธารณสมบัติ และข้อบังคับในวันไถ่ส่ง
จึงอาจนับเป็น²⁸

"ตามที่รัฐบาลได้ดำเนินการเจรจาขอแก้ไขสัญญาทางพระราช
ไมตรีกับชาวต่างประเทศนั้น ที่ปรึกษากษัตริย์กระทรวงการต่างประเทศ
เห็นว่า ฝ่ายเราควรจะต้องออกกฎหมายที่ดิน ให้ไว้เป็นทาง
ให้ฝ่ายเรามีทางโต้แย้งกับชาวต่างประเทศในเรื่องที่ดิน.....
กระทรวงการต่างประเทศได้พิจารณาแล้ว เห็นชอบด้วยกับ
ความเห็นเรื่องที่ดินที่ปรึกษากษัตริย์กระทรวงการต่างประเทศ ตามบันทึก
ที่ส่งมาไว้ ขอให้กระทรวงเกษตรธิการได้โปรดพิจารณา
ว่า เห็นชอบด้วยแล้ว ก็ขอได้ดำเนินการตั้งกรรมการร่าง
กฎหมายที่ดินต่อไปด้วย"²⁹

คำรับความเห็นของที่ปรึกษากษัตริย์กระทรวงการต่างประเทศเวลานั้น ที่รับว่ามี
ความเห็นว่าเป็นกฎหมายที่ดินฉบับใหม่การจะลงมือถึง

1. ถ้ารัฐบาลคิดว่าควรแก้ไขกฎหมายที่ดินกับกษัตริย์ต่างประเทศมีวิธีต่างกัน
อย่างไร ในการก่อกรรมสิทธิ์ที่ดินในเมืองไทย

²⁸
กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ เล่ม 13.2 จกหมายของ
รัฐมนตรีต่างประเทศไทยไปถึงอัครราชทูตจีน ลงวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2480

(คำแปล)

²⁹
กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ เล่ม 13.1 จ.จ. บันทึก
กรรมการพิจารณาถวายพระราชบัญญัติโอนกรรมสิทธิ์การตามนโยบายที่ดิน

2. การเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศถือกรรมสิทธิ์ที่ดินเพื่อสำหรับเป็นที่อาศัยอยู่โดยเฉพาะได้ และให้บริการต่างประเทศถือกรรมสิทธิ์ที่ดิน เพื่อประกอบกิจการกาชาขายโดยชอบธรรมได้

3. การป้องกันที่ดินกรรมสิทธิ์ให้คงไปเป็นกรรมสิทธิ์ของชนต่างประเทศ

4. การป้องกันมิให้โอนที่ดินโดยทางซื้อขาย หรือ โดยทางมรดก ไปตกทอดไปยังชนต่างประเทศที่ไม่มีที่อยู่ในเมืองไทย

5. การให้ที่ดินต่างประเทศ เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นปัญหา ยาก เราให้ถือกรรมสิทธิ์ได้แต่ภายในเขตจำกัด (ประกาศรัชกาลที่ 4)³⁰

ความเห็นดังกล่าวนี้ ใช้กับชาติที่มีสัญญากับไทย ส่วนชาติที่ไม่มีสัญญาก็ไม่แรงมากนัก คือเขาอธิบายกันไม่ชัดเป็นหลักฐานเป็นการผูกควาบริบูรณ์อีกทางหนึ่ง (ยกเว้นจีน) จึงมีบางชาติได้รับอนุญาตให้ถือกรรมสิทธิ์ที่ดินได้เป็นวิเศษ เช่น จีน โดยยอมให้สิทธิพิเศษกว่าชาติอื่น ๆ ใบไม้ก็ตกกัน คือมีสิทธิเกือบเท่าคนพื้นเมืองแทบทุกอย่าง และในคราวที่ไทยทำสัญญากับเยอรมนี เยอรมนีก็มีสิทธิถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในเมืองไทยได้ เพราะเหตุที่ไทยทำสัญญากับ ซึ่งก่อนทำสัญญาไม่มีสิทธิ ดังนั้น ธรรมเนียมของไทยยังไม่ประกาศใช้กฎหมายเรื่องที่ดิน ทางชาติที่มีสัญญากับไทยจึงยังคงมีกรรมสิทธิ์อยู่³¹ วิธีป้องกันมิให้ทางชาติถือกรรมสิทธิ์ที่ดินในเมืองไทยในขณะนี้ก็คือการออกกฎหมาย แต่คงพิจารณาว่า ที่ดินที่ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลแล้วก็ต้องยินยอม ส่วนที่ว่างเปล่าก็ไม่ห้ามหวง เพราะจะเป็นปัญหาในการตีความกันได้ง่าย และไม่ควรแยกกั้นพื้นเมืองกับชาติที่มีสัญญาออก

30

ก. ความเห็นที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ

31 ก.

จากกัน เพราะจะทำให้เกิดปัญหายากแก่การเมืองภายใน เช่น จีน ซึ่งได้รับสิทธิเท่ากับคนพื้นเมือง มีสิทธิออกกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ทั่วประเทศไทย สำหรับชาติที่มีสัญญากับไทยนั้น จะป้องกันกันแต่เพียงกำหนดเวลาไ้ว่า ต้องอยู่อาศัยในประเทศไทยมาตามกรรมตามกฎหมาย จึงจะขอถือกรรมสิทธิ์ได้ 32

สำหรับญี่ปุ่นนั้น ได้พยายามมานานแล้วที่จะถือกรรมสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดินในเมืองไทย ในสมัยรัชกาลที่ 6 กราวที่จะทำสัญญาปี พ.ศ. 2466 แต่ของไทยอ้างฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง ญี่ปุ่นก็ปฏิเสธอ้างว่ากฎหมายที่ดินในประเทศญี่ปุ่นไม่อนุญาตให้ทำเช่นนั้นได้ แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นพยายามจะเอาเปรียบไทยอยู่เสมอ ในคราวยกเลิกสัญญาเพื่อทำสัญญาใหม่ครั้งนั้นก็เช่นกัน ไทยก็ยังใจที่ขยิบตาให้นั้นมีสิทธิออกกรรมสิทธิ์ที่ดินได้ โดยไม่ต้องขอแล้ว ต้องอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานตามที่กำหนดให้ จึงจะมีสิทธิ์ และจะได้อำนาจออกเป็นกฎหมายไว้ ส่วนชาติที่ไม่มีสัญญากับไทย ก็ยังคงมีสิทธิ์ตามประกาศของรัชกาลที่ 4 อยู่

การดำเนินงานในการเจรจาสัญญากับญี่ปุ่น ตามบันทึกข้อความของแผนกสัญญา ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2478³³ สรุปได้ว่า กระทรวงการต่างประเทศแจ้งให้อัครราชทูตไทยที่กรุงโตเกียวทราบว่าการบอกเลิกสัญญากับญี่ปุ่น จะไปบอกเลิกพร้อม ๆ กันกับสัญญากับประเทศอื่น ๆ ใน พ.ศ. 2478

32
ก.

33
กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา
หมวกสนธิสัญญาระหว่างไทยกับญี่ปุ่น 2479 - 2483 แผ่น 13.5 ล.ก. บันทึกข้อความ
แผนกสัญญา ลงวันที่ 30 พฤศจิกายน 2478.

จะเจรจาทำสัญญาฉบับที่ใดนั้น จะไต่ถามภายหลัง ส่วนเรื่องสัญญาอนุญาตการ
ที่ญี่ปุ่นขอเจรจากับไทยนั้น ไทยไม่ไต่ถามอะไรแต่อย่างใด เพราะในทางปฏิบัติ
ไทยไม่ไต่ถามอะไรในการระงับคดีพิพาทบางอย่างได้ ฉะนั้นทุกไทยก็รายงานตอบ
มาว่า นายสโรจะ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นต้องการให้ทำสัญญากับ
ที่กรุงโตเกียว บะไต่ถามเจรจากับเรื่องสัญญาใหม่ควรเป็นสัญญาเสมอภาค ส่วน
สัญญาอนุญาตการขุดไม่ทำก็ได้ เพราะถ้ามีกักพิพาทเกิดขึ้นก็ไปพิจารณาที่
กรุงเฮกก็ได้ ถ้าไทยก็ลงทำสัญญาใหม่ควรกับญี่ปุ่นก็ได้ สรรพสัญญาเสมอภาค
ไปให้รัฐบาลญี่ปุ่น

การเจรจาแก้ไขหนังสือสัญญาระหว่างไทยกับต่างประเทศนั้น ไต่ถาม
การเรื่อยมานับแต่ขอกเลิกสัญญากับทุกประเทศไป เมื่อ 5 พฤศจิกายน 2479 แล้ว
และไต่ถามร่างใหม่ให้ให้เป็นรูปเดียวกัน จะได้มีความสะดวกในการใช้หนังสือ
สัญญา ๆ รัฐบาลไทยไต่ถามการเจรจากับประเทศต่าง ๆ เป็นลำดับมา
จนได้ลงนามในหนังสือสัญญาและร่างในกรณีใหม่ได้สำเร็จไปจนถึง ๑๔
ประเทศ เมื่อถึงเดือน มกราคม พ.ศ. 248๐³⁴ และหลวงประดิษฐมนูธรรม
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ส่งหนังสือสัญญา พร้อมด้วยบันทึกให้
กับ พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เพื่อเข้าไปเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร
เพื่อขอรับความเห็นชอบต่อไป³⁵

ใบบันทึกกระทรวงการต่างประเทศฉบับนี้ ไต่ถามถึง

34

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, แฟ้ม 13.2 ส.ค.
หนังสือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึง นายกรัฐมนตรี ลงวันที่
28 มกราคม 2480.

35

๑.

1. บรรดาหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี การค้าขาย และ การเดินเรือ ที่ใช้กันอยู่นั้น มีข้อที่ควรแก้ไข เช่น ในเรื่องอำนาจศาล ยังยอมให้ ประเทศที่มีสัญชาติมีสิทธิออกคดีได้ เพื่อทำสัญญาใหม่ก็ควรให้ประเทศเหล่านั้นละ สิทธิในการถอนคดีได้ตามวิธีทางระชาชนนุญ ส่วนประเทศที่ละสิทธิไปก็ควรให้ คำรับรองว่าจะไม่ใช้วิธีนั้น ส่วนรับอุปสมบทละสิทธิหรือรับรองว่าจะไม่ใช้วิธีไม่ได้ เพราะขัดกับวิธีทางระชาชนนุญของตน จึงยอมให้ยกเลิกสิทธิออกคดีในหนังสือ สัญญาที่ทำใหม่ และจะรีบเสนอหนังสือสัญญา เพื่อให้ได้สัตยาบันโดยเร็ว³⁶ นอกจากนั้น บรรดาขัญญบัตรที่ได้โดยขัญญบัตรฝ่ายเดียว เช่น ให้ถิ่นอากรเมื่อนำของ กลับออกไป ห้ามเก็บอากรภายในเขต 25 กิโลเมตรตามชายแดนแม่น้ำโขง ใกล้เคียงกับวังเวียงหรือกรมวิทย์หรือจังหวัดมณฑล ยี่สิบเอ็ดเมืองไทย และเลิกที่เกิดใน ประเทศไทยโดยสายเคเบิลของชาวอังกฤษและฝรั่งเศส ในจุดที่เป็นเนินเขาของ ชาตินี้ ๆ ขออนุญาตเราในไทยยกเลิกไป เมื่อทำสัญญาใหม่³⁷ ทั้งสองฝ่ายมีสิทธิ เก็บภาษีศุลกากรแนวศุลกากรของฝ่ายใด ส่วนเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินนั้นส่วนใน สงหวาเวียงไชยโดยเท่าเทียม และบุคคลใดที่เกิดในประเทศไทย ก็ถือว่าเป็นคนไทย ทั้งสิ้น ส่วนชาวต่างประเทศที่เข้ามา ก็ให้มาขายผ้าสินค้าเข้าไปในประเทศของ กับและก็ได้ตามอัตราที่ควร³⁸

2. ข้อสัญญาต่าง ๆ นี้ เก่งทั้งความเหมาะสม และไม่ขัด ประโยชน์ต่อกัน จะเป็นให้ประโยชน์อย่างกษัตริย์ในเมือง ให้ประโยชน์อย่างชาติ

36

ก. มติของกระทรวงการต่างประเทศในการเจรจาแก้ไขสัญญา
ขอ 1 และ 4

37

ก. ขอ 4.2

38

ก. ขอ 4.3

ที่ใคร่บอปปุเถระหนึ่ง และให้ประโยชน์ตามอนุสัญญาระหว่างประเทศ³⁹

3. ในระหว่างที่ยังไม่ได้ออกประกาศใช้นั่งสัตตยาใหม่ ให้ได้
ฉันทิเกมิโคมีกำหนดเวลา 4 เดือน⁴⁰

4. หนังสือสัตตยาต่าง ๆ มีข้อความบางอย่างที่ต้องออกเป็น
พระราชบัญญัติ ให้ข้อความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร⁴¹

บันทึกพิถลวนี้ เป็นบันทึกที่ได้ทราบถึงการตกลงที่ได้เจรจากัน จนกระทั่ง
ได้มีการลงนามในสัญญา ซึ่งต้องให้สภาผู้แทนราษฎร เห็นชอบด้วยเสียก่อน แม้จะ
เป็นบันทึกที่ร่วมกันพิถลวถึงการเจรจาทำสัญญากับทุกประเทศที่มีสัตตยากับไทย แต่ก็
ใจได้กับญี่ปุ่นกว่า เพราะเป็นการบอกเลิกสัตตยาราวเดียวกันทุกประเทศ และ
ทำสัตตยาใหม่ที่เป็นสัตตยาเสนอภาครูปเดียวกัน สัตตยาเหล่านี้จึงนามกันในปี
พ.ศ. 2480 ทุกประเทศ ญี่ปุ่นก็ทำในคราวนี้ด้วย ในการติดต่อขอทำสนธิสัญญา
เสนอภาคสมบูรณ์กับญี่ปุ่นนั้น ปรากฏว่างานล่าเนนไปโดยเร็วเรื่อย โดยได้ตกลง
เรื่องสนธิสัญญากับญี่ปุ่นที่กรุงเทพฯ ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2480⁴² และแลกเปลี่ยนสัตตยาฉบับแรกกับไต้หวัน 7 สิงหาคม พ.ศ. 2480⁴³ การลงนามในหนังสือ
สัตตยาทางพระราชไมตรี การกล่าวขาน การเดินเรือ ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นนั้น
ได้ลงนามกันชั่วคราวเมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2480 ส่วนการลงนามตาม

³⁹ ญ. ขอ 5

⁴⁰ ญ. ขอ 6

⁴¹ ญ. ขอ 7

⁴² ญ. ขอ 3

⁴³ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, แฟ้ม 13.2 ด.ด. การใช้
สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างสยามกับญี่ปุ่น พ.ศ. 2480
(ฉบับย่ออย่างใหม่ก็ในปี พ.ศ. 2481 แทนฉบับอย่างเก่าเริ่มมีโทษเมื่อประมาณ)

พืชนับ จะกระทำภายหลังที่สถานทูตญี่ปุ่นได้ส่งจดหมายไปประเทศญี่ปุ่น และสมเด็จพระมหาจักรพรรดิญี่ปุ่นจึงจะพระราชทานว่านางเจ้าแก้วโกมลราชทูตต่อไป สาระคำที่ตกลงกันก็คือ สัญญาเป็นสัญญาเสมอภาค สิทธิในต่างประเทศเอกราชควรพึงควรได้ โดยที่ให้มีบรรทัด เช่น สิทธิในการเก็บภาษีศุลกากร สิทธิในการให้รัฐจะทำการผูกขาดสิทธิในเรื่องอำนาจศาล สิทธิในการเกณฑ์พลในกองทหารทหาร ราชอาณาจักร ส่วนที่ขาดของสัญญายังไม่เปิดเผยนกว่าจะได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว⁴⁴

สนธิสัญญาใหม่ ซึ่งรัฐบาลไทย สมัยการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญได้ตกลงทำกับนานาประเทศเป็นผลสำเร็จบริบูรณ์แล้ว โดยการยึดหลักข้อที่ด้อยปฏินิยามอีก หลักความเป็นธรรมและผลประโยชน์แก่กันและกัน เพื่อให้เป็นแบบเกี่ยวกับสนธิสัญญาที่อารยประเทศกระทำต่อกัน⁴⁵ ข้อจำกัดของสนธิสัญญาประกอบด้วยความยุติธรรมแบบที่แยกกันไว้ระหว่างประเทศ และไม่ขัดต่อประโยชน์แห่งชาติ อีกทั้งจะจำกัดของสนธิสัญญา แบ่งออกได้เป็น 2 ประการคือ ในการปฏิบัติอย่างแห่งชาติหนึ่งเมือง (National treatment) ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจศาลและการเก็บภาษีอากร จะให้การปฏิบัติอย่างชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง (most favoured nation treatment) ในเรื่องการค้าขาย

44

กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, เล่ม 13.2 อ.ก.
คำชี้แจงของกระทรวงการต่างประเทศ แก่หนังสือพิมพ์ ลงวันที่ 2 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2480

45

นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น, ประวัติศาสตร์การทูตของไทย หน้า 60.

ความหมายของการปฏิบัติอย่างระมัดระวังในแง่แห่งสนธิสัญญา หมายถึง การปฏิบัติแก่ประชาชนของประเทศ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับไทยทางสนธิสัญญาเท่าเทียมกับสิทธิที่ชนชาวพื้นเมืองภายในพระราชอาณาเขตได้รับอยู่ทุกประการ ส่วนการปฏิบัติอย่างจำกัดไว้ด้วยเกราะหนึ่ง มีความหมายเช่นเกี่ยวกับสนธิสัญญาผูกพัน ก็หากที่ประเทศคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งให้ผลประโยชน์แก่คู่ชาติอื่น ก็จะคงอนุญาโตประเทศคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง ได้รับผลประโยชน์ดังกล่าวนั้นด้วยเหมือนกันด้วย⁴⁶

ส่วนเรื่องสิทธิการถอนที่ดินเปรียบเสมือนมรดกชั้นสุดท้ายซึ่งสืบเนื่องจากหอการค้าวิเทศาณนอกอาณาเขต และยังมีกำหนดอายุเวลาที่จะต้องคงค่าเงินอยู่ต่อไปอีก 5 ปีนั้น รัฐบาลไทยได้ไว้ซึ่งกำหนดนี้เหมือนกันโดยสิ้นเชิงไทย ด้วยการขอความร่วมมืออย่างจำกัดจากต่างชาติ เพื่อยกสิทธิถอนคดีในดินแดนที่ทั้งสองฝ่ายกันในสนธิสัญญาไทยปรากฏว่านานาประเทศซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ไทยวิธีการยกเลิกสิทธิถอนคดีอย่างฉับฉิวถึงกว่ามาว่า⁴⁷ และทางานที่เกี่ยวกับการภาษีอากร ตามสนธิสัญญาซึ่งไทยทำกับนานาชาติในสมัยรัชกาลที่ 6 แม้จะกำหนดไว้ชัดเจนว่าไทยมีอำนาจสิทธิขาดในการเก็บภาษีศุลกากรของชาวต่างประเทศ แต่ก็ยังมีเงื่อนไขไว้สำหรับสินค้าบางประเภท ที่ไทยไม่สามารถเรียกเก็บภาษีเงินได้กำไรซึ่งกำหนดไว้

⁴⁶

ทรงศิริ อัจฉรณ อ.ก. หน้า 289 - 290 (อ้างจาก กิเรก ชัยนาม ไทยปัจจุบันกับนานาประเทศ (บทความในหนังสือนิติศาสตร์ แผนกสามัญ ปีที่ 13 เดือน 1 พ.ค. 2487))

⁴⁷

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, แผน 13.2 อ.ก. บันทึกของกระทรวงการต่างประเทศ

ส่วนบริษัทยาซึ่งไทยทำกับประเทศต่าง ๆ ในยุค พ.ศ. 2480 - 2481 ไทยได้อิสรภาพเต็มที่ในเรื่องการค้ากร โดยไม่มีข้อผูกมัดใด ๆ เพียงแต่ว่าจะต้องยึดหลักการปฏิบัติอย่างชาติที่ได้รับอนุญาตเท่านั้น กล่าวคือ จะมองเก็บภาษีสินค้าของทางประเทศในอัตราเดียวกับทั้งหมด เมื่อเป็นสนธิสัญญานี้ด้วยกัน⁴⁸

ในสัญญาที่ไทยทำกับญี่ปุ่นฉบับใหม่นี้ ก็มีข้อความที่แสดงถึงลักษณะสำคัญของสัญญาตามทฤษฎีมา เช่น ในข้อ 5 ของสัญญานี้ว่า คนไทยยังกับเมือง อัครกาคูทำสัญญาว่า จะขายยอมขึ้นตามพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง เมื่อเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนโดยปลอดอุปสรรค และยอมมีเสรีภาพเฉพาะเดียวกับคนไทยด้วยกันในเมือง และคนไทยยังกับหรือพลเมืองแห่งชาติที่ได้รับอนุญาตเพียง ในอันที่จะเข้า และใช้การกฎหมาย ทนายความและอื่นๆ เพื่อเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนในศาลนั้น ๆ ได้⁴⁹ และมี ข้อ 6 ระบุว่าหรือข้อกำหนดกฎหมายใด ๆ ทั้งยังกับคนไทยยังกับหรือพลเมืองแห่งชาติผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เนื่องในการขึ้นศาลของอีกฝ่ายหนึ่งดังกล่าวแล้ว ซึ่งไม่เป็นอันใช้กับคนไทยยังกับเมือง หรือคนไทยยังกับ หรือพลเมืองแห่งชาติที่ได้รับอนุญาตเพียง⁵⁰

หมายความว่าไทยได้เอกราชทางการเมืองและขึ้นจากญี่ปุ่นโดยสมบูรณ์ และถ้าเกิดกักขวางขึ้นในประเทศญี่ปุ่น คนไทยก็มีสิทธิที่จะได้รับความเป็นธรรมเทียม

48

ทรงศรี อัจฉรวณ, อ.ก. หน้า 293.

49

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ สัญญาระหว่างสยามกับญี่ปุ่น 2480 หน้า 15.2 การใช้สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างไทยกับญี่ปุ่น พ.ศ. 2480 ข้อ 5 และกฎในภาคผนวก ฉ.

50

ก.

เท่าเทียมกันทุกประการ ท่านเองเดียวกันชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยก็จะได้รับสิทธินี้ตามหลักการปฏิบัติแห่งชาติที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่งเช่นเดียวกัน

ส่วนในเรื่องการก้า การพาณิชย์การนี้ ในข้อ 7 แห่งการใช้สนธิสัญญากล่าวไว้ว่า "ทางฝ่ายต่างจะได้มีเสรีภาพบริบูรณ์เต็มที่ในการพาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างอาณาเขตแห่งอิทธิพลอิทธิพลทั้งสองฝ่าย"⁵¹ และในข้อ 10 กล่าวถึงกติกาสถาปนาว่า "เป็นที่ตกลงกันว่า พิกัดอัตราศุลกากร อันจะพึงใช้แก่สิ่งของที่เป็นผลิตภัณฑ์ หรือสิ่งหักลดกรรมของอิทธิพลอิทธิพลทั้งสองฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ซึ่งนำเข้ามาในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะได้กำหนดให้เป็นระเบียบโดยกฎหมาย และต้องบังคับแห่งประเทศที่นำเข้ามา"⁵²

นับได้ว่าในด้านการค้าทั้งสองฝ่ายมีสิทธิเท่าเทียมกันในการค้าขายในเขตของกันและกัน และกำหนดอัตราศุลกากรได้ตามระเบียบของแต่ละประเทศ ไม่มีการตั้งกำแพงภาษีกันซึ่งกันและกันอีกต่อไป

ในด้านการอยู่อาศัยนี้ "จะได้รับการอนุญาตให้เป็นเจ้าของ หรือเช่า และยืมถึงโรงเรียน โรงหักลดกรรม กลังสินค้า และโรงงานที่จำเป็น และเช่าที่ดิน เพื่อเป็นประโยชน์แก่การเป็นถิ่นที่อยู่ การพาณิชย์ การอุตสาหกรรม การศาสนา การกุศล และการอื่น ๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย และให้ใช้เป็นสุสานอย่างเดียวกันกับคนในบังคับพื้นเมือง"⁵³ และ "จะได้รับความคุ้มครองและความมั่นคงเป็นเมืองนิวาในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง สำหรับตัวตนและทรัพย์สินของตน และในการนี้ จะได้รับอุปโลกสิทธิและเอกสิทธิ์อย่างเดียวกันทำให้หรือจะได้ให้แก่นักในบังคับพื้นเมือง"⁵⁴ เป็นอันว่าความสัญญาใหม่นี้ ชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยจะได้รับสิทธิต่าง ๆ

⁵¹ ฎ. ข้อ 7

⁵² ฎ. ข้อ 10

⁵³ ฎ. ข้อ 2.4

⁵⁴ ฎ. ข้อ 2.6

เพิ่มขึ้น นอกจากสิทธิในการค้าขายโดยเสรีแล้ว ยังจะได้รับสิทธิเช่าซื้อที่ดิน
 กุมกรจพทรียสินจากรัฐบาลไทยใหม่โดยง่ายด้วย เรียกได้ว่ามีฐานะเท่าเทียม
 คนไทยและได้รับผลตอบแทนที่ดีที่ได้รับอนุเคราะห์ซึ่งทุกอย่างตามที่ระบุไว้ในสัญญา

สัญญาฉบับที่ทำเมื่อ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2480 นี้ มีผลใช้บังคับแก่
 7 มีนาคม พ.ศ. 2480 * มีกำหนดเวลา 5 ปี⁵⁵

เมื่อสมัยแห่งการค้าเสรีสัญญาเสมอภาคระหว่าง พ.ศ. 2480 - 2481
 สำเร็จบริบูรณ์ลง ประเทศไทยจึงกลับมีฐานะเป็นประเทศเอกราชโดยสมบูรณ์
 อย่างแท้จริงอีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่ถูกอิทธิพลทางวิหิตสภาพนอกอาณาเขตเขา
 ครองจำวนนับศตวรรษให้ไทยต้องเสียเอกราชทางการค้าอยู่เป็นเวลาถึง 83 ปี
 (ระหว่าง พ.ศ. 2398 - 2481) แต่สำหรับไทยกับญี่ปุ่นนั้น แม้ญี่ปุ่นจะทำสัญญา
 และปลดปล่อยดินแดนเขาเกี่ยวกับชาติละวันตก ก็ไม่ไ้ทำให้เกิดผลจากสัญญามากนัก
 เพราะถึงแม้ไทยจะไว้วางใจในตน ๆ บ้างว่า ญี่ปุ่นทำสัญญากับไทยด้วยความอย่าง
 ชาติละวันตก และเมื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ การที่ญี่ปุ่นได้
 สัญญากับไทยก็อาจจะเป็นประเพณีการสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อให้มีความสัมพันธ์
 ทางการค้าเป็นทางการมากขึ้น เพื่อประโยชน์ในการเจริญสัมพันธไมตรี และ
 เจริญการเมืองระหว่างประเทศในโอกาสต่อ ๆ ไป ดีกว่าที่จะไม่มีความสัมพันธ์
 ทางการค้ากันเสียเลย

55 1. ข้อ 30 (ดูในภาคผนวก ฉ.)

* สัญญาใหม่ เป็น 7 มีนาคม พ.ศ. 2481 คือใช้วันที่ 1 มกราคมเป็น
 วันขึ้นปีใหม่ ถ้าขึ้นอย่างเก่าก็ขึ้นปีใหม่ในเดือนเมษายน 7 มีนาคม จึงยังเป็นปี
 พ.ศ. 2480 อยู่ (เอกสารชั้นต้นใช้ตามแบบเก่า)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัววชิราลงกรณมหิดล ประเทศไทยได้ทำสัญญาไมตรีกับญี่ปุ่นด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่เริ่มขึ้นทางยุโรป ในเรื่องนี้รัฐบาลไทยขณะนั้น ก่อ "กระทรวงพินิจสงคราม" เป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เจรจาพร้อมกับสามประเทศ คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น โดยกระทรวงการต่างประเทศได้ให้คำมั่นที่จะช่วยจำรับ 3 ฉบับ และให้มอบบันทึกช่วยจำนี้ แก่กระทรวงการต่างประเทศแต่ละประเทศ ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. 2482⁵⁶ สาเหตุที่ไทยจะให้คำสัญญาไมตรีกับญี่ปุ่นก็เนื่องมาจากการหาหนทางเอาสัญชาติของฝรั่งเศสกลับ โดยไปเคื้อบ อังกฤษ พ.ศ. 2482 (ค.ศ. 1939) ก่อนเกิดสงครามกับยุโรปในเวลานี้ได้เกิดวิกฤตการณ์ กัวเตมาโมรี ยอห์นสันเป็นผู้นำ ให้ทุกกลาโมรีแดนน้ำเพื่อขอทานดินและแนวถนนไปยอนกั พร้อมทั้งให้เงินช่วยเหลือต่าง ๆ อัครราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงเทพฯ ขณะนั้นคือ นายปอล เลปอซีเยร์ (Paul Lepissier) ได้มาหาตามพลตรีหลวงพินิจสงคราม ไปฐานะเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เพื่อขอคำปรึกษาสัญญาไมตรีกับ "กระทรวงพินิจสงคราม" เกี่ยวกับเรื่องปรักมาลิกในกรณีนี้ มาโมรีในลอนดอน พ.ศ. 2482 กระทรวงการต่างประเทศไทยได้ให้บันทึกช่วยจำขอฝรั่งเศสว่าไทย ยินดีจะทำคำสัญญาที่จะถือโอกาสเจรจาเรื่องนี้ มาเชกของแม่น้ำโขงที่ฝรั่งเศสไม่ยอมถอยวงน้ำให้ใหญ่เป็นเส้นเขตแดนตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศด้วย⁵⁷ รัฐบาลไทยยังได้พิจารณา

56

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารฉบับกองการเมือง สัญญาไมตรีกับญี่ปุ่น ฉบับ 13 (13.1) ปีที่ 1 บันทึกรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงอัครราชทูตไทย ณ กรุงปักกิ่ง

57

2.

ว่าควรทำศึกกันกับอังกฤษและญี่ปุ่น เช่นกัน เพราะอังกฤษเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศส และมีอาณานิคมติดต่อกับกัมพูชาไทย เวียดนาม ลาว พม่า ส่วนญี่ปุ่นนั้นเป็นฝ่ายอักษะ ร่วมกับเยอรมนีและอิตาลี ถ้าไทยทำศึกกับทุกฝ่ายจะเป็นการป้องกันการรุกรานจากทุกฝ่ายได้⁵⁸ สำหรับอังกฤษนั้นกระทรวงการต่างประเทศไทยก็ได้ติดต่อกับเซอร์โจเซฟ ครอดบี้ (Sir Josiah Crosby) อัครราชทูตอังกฤษประจำกรุงเทพฯ และไปเจรจาความร่วมมือกับฝรั่งเศสจนตกลงกันได้ในเดือน เมษายน พ.ศ. 2483 (ค.ศ. 1940) ในการนี้รัฐบาลไทยมีพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร (ขณะนั้นยังไม่ได้ทรงกรม) ที่ปรึกษาด้านนายกรัฐมนตรี และกระทรวงการต่างประเทศ เป็นผู้แทนในการเจรจายกร่างสนธิสัญญากับผู้แทนของอังกฤษ ฝรั่งเศส รวมทั้งญี่ปุ่นด้วย⁵⁹

การดำเนินการเจรจาทำศึกกับไม่รุกรานกับญี่ปุ่นในขั้นแรกใจได้ได้รับความสนใจนัก รัฐบาลไทยโดยนิตยภัตช่วยจำทำนองเดียวกันให้อังกฤษแนบ มูราอู (Murai) อัครราชทูตญี่ปุ่น ประจำกรุงเทพฯ จบทะตังอังกฤษและฝรั่งเศสตกลงด้วยแล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นก็ยังไม่ตอบตกลง ดังปรากฏจากหนังสือของ กระทรวงการต่างประเทศที่มีไปอ้ออัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียวว่า กระทรวงฯ ได้ทำหนังสือช่วยจำขึ้น 3 ฉบับ และได้มอบนิตยภัตช่วยจำนี้ให้แก่อัครราชทูตอังกฤษ ฝรั่งเศส และญี่ปุ่นไปแล้ว แต่เมื่อเดือน ตุลาคม 2482 บัดนี้ฝ่ายฝรั่งเศสและฝ่ายอังกฤษได้ส่งร่างกติกาสัญญามารุกรานกันมาแล้ว ส่วนฝ่ายญี่ปุ่นนั้นยังไม่ได้

58

กิเรก ชัยนาม ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1 หน้า 24
(นายกิเรก ชัยนาม ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ).

59

ก. หน้า 24 - 25.

แสดงการเห็นภาพประการใด⁶⁰ เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐบาลไทยจึงเชิญอัครราชทูต
ญี่ปุ่นมาพบ และขอทราบคำตอบเกี่ยวกับสัญญาไม่รุกรานกัน อัครราชทูตญี่ปุ่นตอบ
อย่างกันเองว่า ญี่ปุ่นไม่ค่อยมีประโยชน์เกี่ยวกับของนี้ เพราะดินแดนไม่ใกล้ติดต่อกับ
ไทย และยังเกรงว่าเยอรมนีและอิตาลีจะเข้าใจผิดด้วย

ในเรื่องนี้บันทึกของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ลงวันที่ 19 ตุลาคม
พ.ศ. 2482 เกี่ยวกับการป้องกันการใช้ฉันทาในระหว่างพันธมิตรของญี่ปุ่นว่า
จำเป็นอย่างยิ่งที่ไทยจะต้องแจ้งเรื่องการทำสัญญาไม่รุกรานนี้ให้ญี่ปุ่นทราบ ส่วน
รัฐมาอื่น ๆ เช่น เยอรมนีนั้นไม่สนใจมากนัก เพราะความจริงก็ไม่มีผลประโยชน์
เกี่ยวข้องในภูมิภาคแถบนี้ แต่ส่วนญี่ปุ่นนั้นจะคิดเช่นนั้นไม่ได้ จะต้องถือว่าเป็น
ประเทศที่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องในภูมิภาคแถบนี้ด้วย และเรื่องทำสัญญานี้ก็เป็น
เรื่องที่เปิดเผย ไม่ควรปิดบัง จึงควรเปิดโอกาสให้ญี่ปุ่นเข้าร่วมด้วย⁶¹

จากบันทึกของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากรนี้ แสดงถึงความจำเป็นที่ไทย
ต้องเชิญญี่ปุ่นเข้าร่วมทำสัญญาไม่รุกรานด้วย แต่ญี่ปุ่นลังเลใจ เพราะการทำสัญญานี้
จะทำกันในขณะที่ยังสงครามทางยุโรปแล้ว ญี่ปุ่นจะต้องทำในคราวเกี่ยวกับ
อังกฤษ และฝรั่งเศส จะทำให้เยอรมนีและอิตาลี ซึ่งมีสัญญาความร่วมมือกับญี่ปุ่นจะ
เข้าใจญี่ปุ่นผิดไป จะหาว่าญี่ปุ่นหันไปเข้ากับอังกฤษและฝรั่งเศส ทำนองเดียวกัน
ที่ไทยพยายามดึงญี่ปุ่นเข้าร่วมด้วย ก็เพื่อให้ไทยมีสัมพันธกับทั้งสองฝ่าย เป็นการ

60

กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, ล.ก. หน้า 13, 4 ปีที่ 1
หนังสือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงอัครราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว
ลงวันที่ 5 มกราคม 2482.

61

ก. บันทึกกลับของพระองค์เจ้าวรรณไวทยากร ลงวันที่ 19 ตุลาคม
พ.ศ. 2482.

แสดงความเป็นกลางว่าไม่เข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด⁶² ถ้าจะพูดถึงการตัดสินใจของ ญี่ปุ่นว่าจะเข้าร่วมหาสัตตากับไทยหรือไม่นั้น ญี่ปุ่นตัดสินใจจากทางอังกฤษและฝรั่งเศส เหตุที่ญี่ปุ่นตัดสินใจหาสัตตากับไทยไม่รุกรานกันซักช้า อาจเป็นเพราะเหตุทั้งนี้กล่าว และ ญี่ปุ่นอาจมีเหตุผลที่ลึกซึ้งไปกว่านี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ญี่ปุ่นเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางด้านเอเชียแล้ว ญี่ปุ่นก็มีแผนการบุกประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวม ทั้งไทยด้วย ถึงแม้ว่ากฎของความที่มีอยู่เช่นไร

เมื่อไทยทางไปยังฝ่ายญี่ปุ่น ญี่ปุ่นตั้งใจ โดยอ้าง ว่าตนไม่ค่อยมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับไทย เพราะดินแดนไม่ติดต่อกับประเทศหนึ่ง อีกประการหนึ่งญี่ปุ่นอ้างว่า เกาหลีและแมนจู และอิตาลีจะเข้าโจมตี แต่เหตุผลแท้จริงที่ญี่ปุ่นไม่ประสงค์จะหา สัตตากับไทย ก็เพราะว่าญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะรุกรานไทย เพื่อทำสงครามกับอังกฤษที่อเมริกาและมลายู⁶³

อย่างไรก็ดี รัฐบาลไทยก็พยายามดำเนินการต่อไปโดยเสด็จอิทธิพลของประเทศไทยในต่างประเทศไทยยังมีความเข้าใจกัน เมื่อกลางเดือน เมษายน 2483 และในคราวสัญญาไม่รุกรานว่าเป็นสัญญาที่เปิดเผย รวมถึงยืนยัน ความเป็นกลางของประเทศไทยด้วย⁶⁴ ความอ้าไม่นาน อิทธิพลญี่ปุ่นก็แจ้ง

62

ด. บัณฑิตของพระองค์เจ้าวรวิไลยากร ข้อ 25, 26
ลงวันที่ 31 สิงหาคม 2482.

63

อุบล จิระสวัสดิ์, สถานะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 วิทยานิพนธ์ปริญญา อักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2517 หน้า 40. (อ้างจาก Edward Thadeus Flood Japan's Relation with Thailand, 1928-1941 (unpublished Ph.D. Thesis, University of Washington, 1967.)

64

ก.โรก ชัยนาม, อ.ก. หน้า 25.

ให้ทราบวาระสัญญาญี่ปุ่น กำลังที่จะทำสัญญาไม่รุกรานแล้ว แต่ยังเถียงในเรื่องการ
เซ็นสัญญา คือญี่ปุ่นต้องการเซ็นก่อนอังกฤษ และฝรั่งเศส เพราะเกรงประชาคมก็
ในญี่ปุ่นจะเข้าใจผิด ถ้าไทยยอมให้อังกฤษและฝรั่งเศสเซ็นก่อน จะกลายเป็นว่า
ไทยเขาข้างฝ่ายอังกฤษ ฝรั่งเศส มิใช่เป็นกลางจริง อีกประการหนึ่งญี่ปุ่นไม่
ต้องการให้ขอความในสัญญาที่ญี่ปุ่นจะทำด้วยตนเองกับของอังกฤษและฝรั่งเศส ญี่ปุ่น
ต้องการให้ใจคิดว่า ทางเคารพบูรณาภาพอาณาเขตซึ่งกันและกัน ซึ่งรัฐบาลไทย
ก็เห็นว่าไม่ควรขัดข้อง ดังนั้น สัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจึงมีชื่อว่า
"สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นว่าด้วยการกำจัดสัมพันธไมตรีและ
ทางเคารพบูรณาภาพอาณาเขตซึ่งกันและกัน" และมีข้อความแตกต่างไปจากสัญญา
กับอังกฤษและฝรั่งเศส⁶⁵ (จนสัญญาไม่รุกรานที่ไทยทำกับอังกฤษมีชื่อว่า
"กติกาสัญญา" ไม่รุกรานกันระหว่างประเทศไทยกับสหราชอาณาจักรแห่งบริเตนใหญ่
และไอร์แลนด์เหนือ และที่ทำกับฝรั่งเศสมีชื่อว่า "กติกาสัญญาไม่รุกรานกัน
ระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐฝรั่งเศส")

ในการร่างสัญญากับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นต้องการให้มีการรับรองว่าจะเคารพ
บูรณาภาพ และอาณาเขตซึ่งกันและกัน แทนข้อความว่า "ทางฝ่ายทางเคารพต่อ

65

กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ เอกสารกองการเบื้อง
หน้า 13.4 ปีที่ 6 ประกาศใช้สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นว่าด้วย
การกำจัดสัมพันธไมตรี และทางเคารพบูรณาภาพอาณาเขตซึ่งกันและกัน จอ 1
ประกาศ ณ วันที่ 23 ธันวาคม 2483. และดูในราชกิจจานุเบกษา (ฉบับพิเศษ)
เล่ม 57 ตอนที่ 61, 24 ธันวาคม 2483 หน้า 944.

... ..

การปกครองภายในซึ่งกันและกัน" ที่ไทยแก้ไขใหม่ ซึ่งญี่ปุ่นแจ้งว่า การเคารพระบอบการปกครองของมาเลเซียนั้น ทางญี่ปุ่นถือว่าหมายถึงองค์พระมาจักรพรรดิ และจะเป็นการหมิ่นพระบรมเกศาบุพพ ถ้าเอาพระมาจักรพรรดิเข้ามาเกี่ยวข้องกับ เมื่อญี่ปุ่นยืนยันอ้างเหตุผลทางการเมืองเช่นนี้ - คณะรัฐมนตรีของไทยก็ลงมติให้ใช้ตามเดิม นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังขอให้มีความว่า "จะมีการแลกเปลี่ยน ขาดสาร และรักษากันในปัญหาข้อหนึ่งข้อใด ซึ่งเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วมกัน"⁶⁶ การพิจารณาคำพิพากษาของกติกาสัญญาไม่รุกรานระหว่างไทยกับญี่ปุ่นแตกต่างไปจากอังกฤษ และฝรั่งเศสนี้ นายอิเรก ชัยนาม ขณะเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศเห็นว่า ข้อความดังกล่าวจะนำฐานะของญี่ปุ่นให้เสมอกว่าอีกสองประเทศ แม้คณะรัฐมนตรีเห็นว่าไม่เป็นการเสียหายแก่ประเทศไทยอย่างไร จึงลงมติให้ตกลงตามนั้น⁶⁷

หลังจากไทยยอมโอนถอนความญี่ปุ่นแล้ว ในวันที่ 23 พฤษภาคม 2485 อัครราชทูตญี่ปุ่นไฉ่แจ่งแก่รัฐบาลไทยว่า รัฐบาลญี่ปุ่นต้องการลงนามในกติกาสัญญาฉบับที่ตกลงกันที่ กอบังกุกุนหรือฝรั่งเศส 1 หรือ 2 วัน โดยอ้างสถานการณ์สงครามในยุโรป ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นไม่ต้องการเข้าไม่ไว้กันด้วย ถ้าลงนามในวันเดียวกัน เกรงความบางประเทศจะเข้าใจญี่ปุ่นผิดไปว่า ญี่ปุ่นจะมาร่วมมือกับอังกฤษและฝรั่งเศสในเอเชีย รัฐบาลไทยไม่ยินยอมตามคำขอของญี่ปุ่น และชี้แจงว่า ถ้าไทยทำเช่นนั้นจะเกิดผลเสีย 2 ประการคือ ประเทศไทยผิดกติกาสัญญาที่ไม่ปฏิบัติตามธรรมเนียมระหว่างประเทศที่ว่า การเซ็นสัญญาต้องเห็นตามคำฉันทการเจรจา กอบังกุกุน และอังกฤษกับฝรั่งเศสจะถือว่าไทยเกรงกลัวญี่ปุ่นเกินไป ในครั้งนี้

⁶⁶ ก. ขอ 2

⁶⁷ อิเรก ชัยนาม ค.ค. หน้า 26.

อังกฤษและฝรั่งเศสยินยอมให้วันเดียวกันนี้ไปแล้ว ญี่ปุ่นกลับมาขอเจรจา ก่อน ไทย
จะยิงเสียหายหนักขึ้นอีก⁶⁸

เมื่อไทยไม่ตกลงตามคำขอของญี่ปุ่น ก็มาญี่ปุ่นก็ตอบตกลง ในที่สุดจึงได้
มีการลงนามในสัญญาไมตรีและกันทั้ง 3 ประเทศ เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน
พ.ศ. 2483 (ค.ศ. 1940) โดยลงนามกันที่ทำเนียบรัฐบาล (วังสวนกุหลาบ)
ระหว่าง หลศรัทวงศ์พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การต่างประเทศ กับ อัครราชทูตฝรั่งเศสและอังกฤษ และลงนามกับญี่ปุ่นที่กรุง
โตเกียว ในวันเดียวกันระหว่าง นายอริศรา รัชมทรวการกระทรวงการทาง
ประเทศญี่ปุ่นกับพระยาศรีเสนา อัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียว (โตเกียว)
สาระสำคัญของสนธิสัญญากับญี่ปุ่น มีดังนี้

1. จะเคารพบูรณาอาณาเขตแห่งกันและกัน
2. จะรักษาวางอิงการติดต่อกันฉันท์มิตร เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสาร
และรักษามิตรวาทกันในฐานะชาวหนึ่งขงโลกเกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วมกันไว้ซึ่งมีขึ้น
3. ถ้าอัครราชทูตประเทศอื่น ๆ ใด ก็ อัครราชทูตฝ่ายจะไม่
ช่วยเหลือประเทศเหล่านั้น อันเป็นการปฏิบัติต่ออัครราชทูตฝ่ายวิญญวณร่วมกัน⁷⁰

สนธิสัญญานี้ได้ยกเลิกด้วยฝ่ายยามักกันในเวลาอันรวดเร็ว คือวันที่ 23
ธันวาคม พ.ศ. 2483 และมีผลบังคับวันที่ บิกำหนด 5 ปี การยกเลิกสัญญาให้

⁶⁸
ดู หน้า 27-28

⁶⁹
กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารกองการเมือง
แฟ้ม 13.4 บีก 6 อ.ก. ประกาศพระบรมราชโองการ

⁷⁰
กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารกองการเมือง
แฟ้ม 13.4 บีก 6 อ.ก. ข้อ 1, 2, 3 (ดูภาคผนวก ข.)

อัตราค่าแรงล่วงหน้าเป็นเวลา 6 เดือน ก่อนสี่กำหนดเวลา 5 ปี⁷¹

หลังจากการรณรงค์ให้รัฐบาลไม่รุกรานระหว่างไทยกับญี่ปุ่นแล้ว กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้ออกคำแถลงการณ์เกี่ยวกับสัญญาครั้งนี้ว่า เป็นสนธิสัญญาที่ทำขึ้นเพื่อเป็นขั้นและขั้นสัมพันธ์ไมตรี ซึ่งมีอยู่ต่อกันมาช้านานในแดนแห่งนี้นั้น และยังส่งเสริมเสถียรภาพสันติภาพในเอเชียตะวันออกด้วย นอกจากนี้หนังสือพิมพ์

"The Japan Times and Advertiser" ฉบับวันที่ 24 ธันวาคม

พ.ศ. 2483 (ค.ศ. 1940) ก็ยังได้ลงข่าวต่อท้ายเกี่ยวกับเรื่องนี้ในทำนองเดียวกัน⁷²

ในระหว่างที่รอการแลกเปลี่ยนสัตยาบัน รัฐบาลญี่ปุ่นได้ยื่นขอเริ่มกรอกรหลายประการต่อรัฐบาลไทย เป็นแนวขอให้ตั้งกรรมการทางกระทรวงการต่างประเทศร่วมกับทางสถานทูตขึ้นที่กรุงเทพฯ และในกรุงโตเกียว สำหรับพิจารณาปฏิบัติการให้มีผลจริงจึงทางอาบในข้อ 2 ของสัญญา ให้ไทยรวบมือทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น มณฑลกุ๋มและรับรองฐานะของแผนเจกัวว้ย ขอยกฐานะอัครราชทูตเป็นเอกอัครราชทูตทั้งไทยและญี่ปุ่น และขอให้มีสัญญาว่าด้วยวัฒนธรรม การศึกษา และเรื่อง ๓ ระหว่าง 2 ประเทศนี้⁷³

จากข้อเรียกร้องเหล่านี้ จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นทำสัญญากับไทยไม่ว่าสัญญาใน

⁷¹ ค. ขด 4, ขจ. 5

⁷² กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารกองการเมือง
แฟ้ม 13.3 ปีก 3 คำแถลงการณ์ของกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น ลงวันที่ 12
มิถุนายน 2483.

⁷³ กองบรรณสาร กระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารกองการเมือง
แฟ้ม 13.4 หนังสือลับที่ 1075/2483 ของพระยาศรีเสนา อัครราชทูตไทย ณ กรุง
โตเกียว มีมาแจ้งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย ลงวันที่ 10 สิงหาคม 2483

รูปใดก็มีภาวะเรียกร้องขอประโยชน์ทางความพอใจของญี่ปุ่นอยู่เสมอ ดังเช่น กรณี
แมนจูวี่ ญี่ปุ่นก็ขอให้ไทยยอมรับรองดินแดนแมนจูวี่ว่าเป็นของญี่ปุ่น และขอให้
ไทยร่วมมือกับญี่ปุ่นเกี่ยวกับเศรษฐกิจในแมนจูวี่ด้วย เรื่องแมนจูวี่นี้ญี่ปุ่นรุกราน
ซึ่งเอามาจากจีนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1932) โดยไม่ฟังคำทัดท้วงของ
สันนิบาตชาติ เพราะมีจุดประสงค์จะไว้เบียดเบียนเป็นที่ขยายการพละการกัน เพื่อ
ทะลุทะลวงเศรษฐกิจของญี่ปุ่นด้วย เนื่องจากญี่ปุ่นกำลังขยายอุตสาหกรรมอย่างกว้างขวาง
ในเอเชีย จึงต้องการดินแดนไว้เป็นที่ระดมพลเมืองและขยายแหล่งวัตถุดิบ
เป็นต้นว่า นาถั่วเหลืองซึ่งญี่ปุ่นต้องการในแมนจูวี่ ถึงที่ญี่ปุ่นเคยขอให้ไทยรับรอง
เรื่องแมนจูวี่มาแล้ว แต่ไทยปฏิเสธ เพราะไทยยังเป็นสมาชิกสันนิบาตชาติอยู่
เพียงแต่ไทยงดการออกเสียงในการชี้ขาดว่าญี่ปุ่นทำผิดเท่านั้น⁷⁴ แต่อย่างไรก็ดี
การทำสัญญากับญี่ปุ่นครั้งนี้ ก็ยังได้รับคำวิจารณ์จากหนังสือพิมพ์ "โกลูมิน"

(Rokumin) ของญี่ปุ่น เป็นทำนองว่าไทยเสนอขอทำสัญญาไมตรีการค้ากับญี่ปุ่นก่อน
เพราะเกรงว่าถ้าไม่ทำสัญญากับญี่ปุ่นแล้ว ญี่ปุ่นจะหันไปค้าขายกับฝรั่งเศสและอังกฤษแทนนั้น
ก็จะทำให้เสียใจไปทั่วทั้งความยุ่งยากของสงครามในยุโรป แต่เมื่อไทยทำกับ
ญี่ปุ่นแล้ว ก็ทำให้ความลำบาก และอันตรายในการดำเนินกิจการต่าง ๆ ได้ เนื่องจาก
ว่ากลไกมีความเกี่ยวข้องกับทั้งสองฝ่าย , และในสถานการณ์ความช่วยเหลือแก่ศัตรูของประเทศ
ที่ร่วมทำสัญญากันด้วย จุดประสงค์ของญี่ปุ่นที่พยายามเข้ายุ่งเกี่ยวกับประเทศในเอเชีย
ตะวันออก ก็เพื่อรวมญี่ปุ่นแมนจูวี่ เกาะทะเลใต้ ไทย และ อินโดจีน เข้าอยู่
ในระบบใหม่ของตนที่จะจัดไว้ด้วย ดังนั้น การทำสัญญากับญี่ปุ่นจึงไม่ได้น่าพอใจ

74

กองบรรณาธิการ กระทรวงการต่างประเทศ, สนธิสัญญาระหว่างไทยกับ
ญี่ปุ่น 2475 - 2483 ฉบับ 13.3 ปีที่ 1 หนังสือฉบับที่ 663/2478 คำร้อง สำนักรับ
อัครราชทูต ณ กรุงโตเกียว ลงวันที่ 26 สิงหาคม 2478.

ว่าจะเป็นไปตามข้อความในสัญญาเสมอไป⁷⁵

จากคำวิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ก็จะตรงกับจุดประสงค์ของไทยตามความ
สัญญาให้ทำสัญญาด้วยจริงว่าอันนั้นปฏิกิริยาที่ตอบโต้คำวิจารณ์ก็คือ รัฐมนตรีว่าการ
กระทรวงการต่างประเทศไทยได้มีหนังสือชี้แจงไปยังอัครราชทูตไทยที่กรุงโตเกียว
ด้วยเหตุผลเดิมคือ เพราะฝรั่งเคยมาขอทำสัญญากับไทยก่อน ไทยจึงตามหา
อังกฤษและญี่ปุ่นให้ทำด้วย และไม่มีข้อความที่ไทยให้สัญญาว่าจะไปให้ความช่วย
เหลือแก่ศัตรู ของฝ่ายสัมพันธมิตรด้วย⁷⁶ ถ้าจะพิจารณานโยบายของรัฐบาลไทยใน
ขณะนั้นอยู่ในภาวะที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่กำลังเป็นอยู่ แม้สงคราม
จะเรื้อรังยาวนานยุโรปก็จริง แต่ในเอเชียญี่ปุ่นกำลังรุกรานดินแดนต่าง ๆ นับแต่
แมนจูเรียไปแทบหมดแล้ว สงครามกับจีน และมีที่พม่า บังกลาเทศ และไต้หวัน ไทย
จึงเกรงว่าญี่ปุ่นจะรุกเข้าไถ่ ซึ่ง พลตรีหลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
กลาโหมได้แถลงการณ์ไว้ว่า

"... ญี่ปุ่นเอาเม้าดยึดฮ่องกงและสิงคโปร์ และในการยึด
สิงคโปร์นี้" ถ้าเราทางฝั่งโปรตุเกสเป็นการเข้าที่ตรงหน้า อาจ
เสียกำลังมาก ญี่ปุ่นอาจจะยึดเกาะไต้หวันก่อน แล้วรุกรานไป
ทางใต้ทางฝรั่งเศสฐานทัพฝั่งโปรตุเกส⁷⁷

75

กองบรรณาธิการกระทรวงการต่างประเทศ, เอกสารกองการเมือง หน้า 13.4
ฉบับตีพิมพ์ระหว่างพฤษภาคมปี 2483 คำแปลคำวิจารณ์ของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ชื่อ โทกมิมิน .

76

กองบรรณาธิการกระทรวงการต่างประเทศ, หน้า 13.4 จ.ค. หนังสือฉบับของ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศที่ 8547/2483 ถึงอัครราชทูตไทย ณ กรุง
โตเกียว ลงวันที่ 16 สิงหาคม 2483.

77

พลตรี หลวงพิบูลสงคราม, หนังสือพิมพ์ศรีกรุง, "คำปราศรัยกล่าวแก่
ทหาร และยุวชนทหารเนื่องในวันสันติ 24/79" ประจำวันที่ 14 เมษายน 2480
หน้า 21 .

การถกการของ พลตรี หลวงวิบูลสงครามได้เป็นจริงในเวลาต่อมา คือ หลังจากนั้นไปจนถึงวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 (ค.ศ. 1941) เวลาเดียวกัน ญี่ปุ่นก็ยกทัพขึ้นบกไทย ได้มีการรบกันบ้าง จนกว่าจะได้มีการเจรจาตกลงกัน เรียบร้อย ยอมให้ญี่ปุ่นเกินทัพผ่านประเทศไทยได้ เหตุการณ์จึงสงบ⁷⁸ ดังนั้น การที่หนังสือพิมพ์ "โก กูมิน" วิจารณ์ไว้ก็มีส่วนเป็นจริงในแง่ที่ว่าไทยหาบทามญี่ปุ่นให้ร่วมทำสัญญาไม่รุกรานควย เพราะเกรงญี่ปุ่นจะรุกรานไทย และสัญญานี้ก็ไมอาจหยุดยั้งญี่ปุ่นมิให้รุกรานไทยได้ แม้แต่อังกฤษและฝรั่งเศสก็มีแผนการที่จะบุกไทย ควยเช่นกัน เพราะทั้งสองชาตินี้ก็ต้องป้องกันผลประโยชน์ในอาณานิคมของตนคือ ตอฐานทางทหารบุกของญี่ปุ่น ประเทศไทยจึงกลายเป็นสนธิสัญญาไปควย แสดงให้เห็นชัดว่า กติกาสัญญาไม่รุกรานนั้น มีความหมายเป็นเชิงเศษกระดามเท่านั้น⁷⁹

อย่างไรก็ดี สัญญาไม่รุกรานที่ไทยทำกับญี่ปุ่น แม้จะไม่เกิดผลตามจุดประสงค์ของสัญญา แต่ก็มีเหตุการณ์ที่ทำให้สัญญานี้เกิดผลโดยทางอ้อมบ้าง ในกรณีญี่ปุ่นเสนอตัวเข้าใกล้เกี่ยวกับการปักปันเขตแดนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในอินโดจีน กรณีพิพาทไทยกับอินโดจีนของฝรั่งเศส หรือสงครามอินโดจีน มีสาเหตุมาจากการเกิดความรู้สึกทางชาตินิยมของไทย เนื่องจากไทยได้รับการบีบบังคับจากประเทศมหาอำนาจยุโรปในเรื่องดินแดน เป็นเหตุให้ไทยต้องเสียดินแดนไปหลายครั้ง ขณะที่พลตรีหลวงวิบูลสงครามเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งแรก ระหว่าง พ.ศ. 2481 - 2487 (ค.ศ. 1938 - 1944) นั้น เป็นระยะเวลาที่บรรดาชาติทั้งหลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังต่อสู้กับระบอบอาณานิคมเพื่อให้ได้

78

อุบล จิระสวัสดิ์, ล.ค. หน้า 101. (อ้างจาก Floods, Japan's Relations with Thailand 1928-1941, unpublished Ph.D. Thesis University of Washington, 1967, p. 719)

79

ก. หน้า 91.

มาวิ่งเกราช และเมื่อเวลาตีชาติขบเกี่ยวกับความรุนแรง แต่ฝ่ายไม่เลยตกเป็น
อาชานิคมของมหาอำนาจตะวันตก เกยแต่ได้ดิบได้ดีบางวันให้กับอังกฤษและ
ฝรั่งเศส ฉะนั้นผมจึงเป็นเรื่องเอกราชและบูรณาการดินแดน⁸⁰ รัฐบาลไทย
ก็เห็นเป็นโอกาสเหมาะที่ฝรั่งเศสในยุโรปและในอินโดจีนมีฐานะตกต่ำลงมาก จึง
เสนอขอสิทธิเหนือฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ตลอดจนลาวและเขมรกลับมา รัฐบาลไทย
โดยข้อเสนอเมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2483 (ค.ศ. 1940) แก่รัฐบาล
ฝรั่งเศสปฏิเสธ ประธานาธิบดีจึงสั่งให้เสริมแผนการรับใช้ชาติทุกวิถีทาง ในวันที่ 8
ตุลาคม พ.ศ. 2483 เป็นการเดินขบวนของนิสิต นักศึกษา จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
และ มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แสวงหาเจ้าหน้าที่จะสนับสนุนการ
เรียกร้องคืนแดนคืนจากฝรั่งเศส และยังมีนักเรียน กรรมกร ประชาชน ทั้งใน
กรุงเทพฯ และต่างจังหวัดรวมกัน⁸¹ แสดงวิถีการทางการเมืองเป็นแบบพหุอย่าง
มากไปการปลุกปล้ำความรักชาติ การเรียกร้องเอกราชคืนครั้งนี้ ไทยขอให้ญี่ปุ่น
ร่วมมือด้วย โดยขอตั้ง กองทัพอาสาสมัคร ขณะนั้นรัฐบาลเห็นว่าการกระทำ
ของไทยไม่สอดคล้องกับชายชาติแม่ (Yatobe) วัชรราชทูตญี่ปุ่นมา สยามจะ
เคลื่อนไหวไปยังโวลกันที่ญี่ปุ่น รัฐบาลไทยส่งทูตพิเศษไปเจรจากับญี่ปุ่น
หลายครั้ง แต่ไม่สำเร็จ จึงกองโซ่วิธีอย่างกระทันหัน เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน
พ.ศ. 2483⁸² การยอมจำนนไปอย่างกะทันหัน โดยขาดการพิจารณาอย่างรอบคอบ

⁸⁰ อุบล จิระวัชรวิทย์, ค.ศ. หน้า 59

⁸¹ ก. หน้า 61 อ้างจาก หนังสือพิมพ์ "ประชาชาติ" 9 ตุลาคม 2483
หน้า 1, 20 (มีผู้อ่าน 4,000 คน เดินขบวนชุมนุมหน้ากระทรวงการ
นาถกรฐมนตรีไว้โดยทั่ว)

⁸² ก. หน้า 64 (อ้างจาก Flood, p. 283) (ญี่ปุ่นไม่ช่วยไทย เพราะ
ต้องการขยายการยึดครองเขาวินโดจีน และต้องการตั้งฐานทัพในอินโดจีน)

ส่วนฝรั่งเศสก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจากชาวพื้นเมือง และฝรั่งเศสยังต้องต่อต้านการขยายการยึดครองของญี่ปุ่นด้วย ทั้งสองฝ่ายจึงพอใจยอมรับข้อเสนอไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น⁸³ เพื่อญี่ปุ่นเสนอให้เข้าใกล้เกลี่ย

เหตุการณ์ไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นตามข้อเสนอเมื่อ 25 กุมภาพันธ์ 2484 ซึ่งรัฐบาลญี่ปุ่นได้ดำเนินการช่วยเหลือความเข้าใจฝ่ายไทยเป็นอย่างดี ก็คือ ไทยได้คืนดินแดนที่มาจากฝรั่งเศส (ผลของการไกล่เกลี่ยตกลงกันได้ในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2484) คือ ไทยได้คืนแก่งหลวงและบางฝั่งขวา และคืนแก่งจำปาสักก็ตกลงขายปากเซ รวมทั้งก็แลกเปลี่ยนในลักษณะที่ได้ไปตามสนธิสัญญาปี พ.ศ. 2446 คืนมา และไถ่เอาดินแดนปากก๊อ ตรีโลภย พระตะบอง และเวียงบร่าญ ที่เสียไปตามสนธิสัญญา พ.ศ. 2449 คืนมาด้วย และยังได้คืนแดนในกัมพูชาตอนที่ไถ่จากเจ้านครวัดลงไปข้างแม่น้ำโขงตอนใต้สุดครึ่งตรง และถือครองน้ำลึกเป็นเส้นเขตแดนในแม่น้ำโขง เกาะกอนฉิงอยู่ทางขวาของร่องน้ำลึก ล้นมาเป็นของไทยทั้งหมด⁸⁴ ผลจากการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่นอีกประการหนึ่งก็คือ ข้อผูกพันที่รัฐบาลญี่ปุ่นผูกพันไทยและฝรั่งเศส คือทั้งไทยและฝรั่งเศสต้องทำหนังสือบอกเปลี่ยนข้อตกลงกับรัฐบาลญี่ปุ่นเกี่ยวกับการรักษาสันติภาพในเอเชียตะวันออก⁸⁵

การที่ญี่ปุ่นยื่นข้อเข้าใกล้เกลี่ยในกรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสนี้ ก็เพราะ มองเห็นหลวงปู่ศุขสงครามได้ตกลงอย่างลับ ๆ กับญี่ปุ่น ด้วยการให้คำมั่น

⁸³ ด. หน้า 71 (อ้างจาก เนตร เขมะโยธิน "ชีวิตนายพล" หน้า 107)

⁸⁴ ดิเรก ชัยนาม ด.ด. หน้า 66

⁸⁵ ด. หน้า 68

สัญญาที่จะร่วมมือกันกับญี่ปุ่นเพื่อสร้างระเบียบใหม่ในเอเชียตะวันออก (New Order in East Asia) และจะยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทย หากว่าญี่ปุ่นมีความจำเป็น⁸⁶ นายมัทสึโอกะ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ญี่ปุ่นได้ตกลงยอมรับข้อเสนอ⁸⁷ และร่างแผนการฉกรรwald ๗ เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2483 (ค.ศ. 1940) มีชื่อว่า The Tai-Nan Posaku Shian (Tentative Draft for a southern area Policy) มีสาระสำคัญว่าหากไทยยอมลงนามความร่วมมือทางทหารและทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจะยอมให้ฝรั่งเศสคืนกัมพูชาให้ไทย และแผนการนี้ยังมุ่งถึงการให้ประเทศไทยเป็นฐานทัพสำหรับทำสงครามกับอังกฤษ นายมัทสึโอกะ ยังเห็นสมควรที่จะทำความตกลงด้วย กับไทยบนรากฐานของสัญญาฉบับวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ด้วย ตามแผนการนี้ภายในประเทศไม่อนุญาตให้เกิดความฉุนเฉียว⁸⁷ มติทางทหารกับญี่ปุ่นให้ในทันที⁸⁷

สรุปความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2468 - 2483 ได้ว่า ไทยได้ให้การแก้ไขสัญญาที่ทำไว้โดยวิธีบอกเลิกสัญญา และทำสัญญาขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2480 ไทยได้เอกราชทางการเมืองและการเก็บภาษีศุลกากรโดยสมบูรณ์ และไทยยังได้ทำสัญญาไม่รุกรานกับญี่ปุ่นด้วย เป็นผลให้ไทยคืนแดนที่เสียไปคืนมา จากฝรั่งเศสในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2

⁸⁶ Flood, Edward Thadeus, Japan's Relation with Thailand 1928 - 1941, pp 324 - 325. (The 1940 Franco - Thai Border Dispute and Phibun Songkhroam's Commitment to Japan.)

⁸⁷ Ibid., p 332.

ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

สมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นับแต่ปี พ.ศ. 2471 ถึง พ.ศ. 2477 มีรายงานการถ่วงน้ำหนักเงินบาทไทย โดยรัฐบาลไทยออก ใบปลิวโฆษณากิจกรรมการค้าในประเทศไทยเพิ่มขึ้น โดยเสียเปรียบการค้ากับญี่ปุ่นมาก ประกอบกับเศรษฐกิจกำลังตกต่ำทั่วโลก โดยที่กล่าวด้วย คำตั้งเงินตราของไทยก็ตกน้อยลง ญี่ปุ่นต้องการซื้อข้าวจากไทย และไทยขาดเงินที่จะสั่งซื้อสินค้าจากญี่ปุ่น ญี่ปุ่นจึงช่วยส่งเสริมให้ไทยผลิตน้ำตาลฝ้าย และยางพารา การค้าลงหนักไปบ้าง เมื่อไทยจะไถ่ถอนออกไปจำหน่าย จะไม่มีเงินสั่งซื้อสินค้าเข้าประเทศ ไทยจะไถ่ถอนจากสำหรับเจ้าของญี่ปุ่นต่อไป⁸⁸

ญี่ปุ่นพยายามช่วยชาวลงแรงทางจีนคือในแมนจูเรีย การที่จะลงหน้ากิจการค้าในประเทศไทย ดังเช่น เมื่อต้นปี พ.ศ. 2470 หนังสือพิมพ์ คูร์เรียร์ไหฟอง (Courrier d'Haiphong) ได้ลงข่าวว่าชาวญี่ปุ่นได้ลงทุนกับบริษัทที่มีทุนทรัพย์ 5 ล้านเยน เพื่อประกอบกิจการและการพาณิชย์ในจีนกาขาว และการขุดคลอง ภูเขา ในเมืองไทย⁸⁹ ซึ่งในเรื่องชาวนั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปตรวจดูที่เมืองหลวง ได้เห็นถึงความไม่จริงเป็นใจ

⁸⁸ เขียน วิระวิทย์ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น รายงานวิจัย พ.ศ. 2517 หน้า 133.

⁸⁹ กองควบคุมอาชญากรรมแห่งชาติ กรมตำรวจ เอกสารรัชกาลที่ 7 ก. 21/5 ชาวญี่ปุ่นคิดจะตั้งบริษัทค้าขายในเมืองไทย หนังสือพระยาว่านกิจกรมราชทูตไทยที่มากราบทูลพระองค์เจ้าไทรทูลประพันธ์ แผนบักกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2470.

พระยาคำนึงถึงการฉ้อราษฎร์ไทยประจำกรุงโตเกียวสืบดูไฉนความว่า สมาคมญี่ปุ่นชื่อ Asiatic Good Neighbor's Association จะรวมทุนกันจัดตั้งบริษัททำการค้าขายขน โดยจำนวนทุนดังกล่าว แต่ยังคงอยู่ในระหว่างกิจการและจะทำที่เกาะโคมะชิมะ สุมัตรา และตาม หัวเมืองที่ติดต่อกับทะเลแดงไคควยการที่สมาคมนี้คิดจะตั้งบริษัทในเมืองไทยก็ภายหลังจก 2 ประการคือ

1. ต้องการส่งชาวญี่ปุ่นเข้ามาปลูกพันธุ์หุง เพื่อเอาเมล็ดไปทำน้ำมัน ใสสำหรับ เครื่องอากาศยาน เพราะเวลาอากาศหนาว น้ำมันชนิดนี้จะไม่เป็นไข และเมืองไทยมีดินฟ้า อากาศเหมาะสำหรับปลูกพืชชนิดนี้ดีกว่าประเทศอื่น ๆ

2. ต้องการเอาพันธุ์ชาวญี่ปุ่นมาปลูก เมื่อทำไฉนลึกลับจะส่งไปประเทศญี่ปุ่น⁹⁰

แม้ว่าจะเป็นเพียงข่าวในหนังสือพิมพ์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ ทรงมีพระราชกระแสว่าข่าวนี้ไม่จริงแท้เท่าใด เพราะญี่ปุ่นอาจะทำจริง ๆ เมื่อไรก็ได้⁹¹ และพระยาคำนึงการยังไฉนส่งคำแปลภาษาไทยจากหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อ "The Oriental Trade Journal" ประจำเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2471 ลงลงเรื่องเกี่ยวกับไทยว่า ด้วยการเดินทางระหว่างไทยกับญี่ปุ่น ในเรื่องบริษัทเรือสินค้าเมืองโซซากากำลังคิดขยายการ เติบโตจากกรุงเทพฯ ถึงเมืองโยโกฮาม่า และชักชวนชาวญี่ปุ่นให้เข้ามาค้าขาย พร้อมทั้งทำไร ชาวมลฑลในประเทไทย และยังขอ

⁹⁰ ก.

⁹¹ ก. หนังสือพระองค์เจ้าไครทศพรพันธ์ มีไปถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ลงวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2470.

ที่เมืองนิวยอร์ก ขึ้นคำฟ้องในกรุงเพท๑๒ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชกระแสว่า เรื่องนี้ทางกระทรวงมหาดไทยจะพิจารณา ซึ่งเราออก จะไปฟ้องการไปเข้ามาทำเย ที่เขาจะทำนั้นเป็นของนอกทุน แต่ใช้แรงงานที่หาได้ในเมืองไทย ๑๓

ในเรื่องที่ผู้ฟ้องจะมาทำนาในเมืองไทยนี้ ได้เคยคิดมาครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อครั้งที่ ดร. มาซาโอะ (Dr. Masao) เป็นทูต แต่เห็นว่าดินฟ้าอากาศในเมืองไทยไม่ถูกต้องกับที่ผู้ฟ้องจึงขจัดไป มาครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริในที่ประชุมอธิบดีรัฐมนตรี ครั้งที่ 17 เมื่อวันที่ 24 ตุลาคม พ.ศ. 2471 ว่า เรื่องนี้จะทำนานานกว่าที่จะเป็นแก่ออกทุนมาซื้อที่ไว้มาก ๆ แล้วใช้แรงงานในเมืองไทยเป็นแรงปลูกข้าวส่งไปเมืองญี่ปุ่น ถ้าเขาทำอย่างนี้จริงก็จะเป็นประโยชน์ เพราะเรื่องการทำนาอย่างงวไวให้ไทยทำ ถ้าจะป้องกัน ก็กลัวเรื่องกฎหมายที่ดิน ๑๔ นั่นคือ ให้ออกกฎหมายจำกัดที่ดินไม่ให้ถือกรรมสิทธิ์มาก ใครจะจับจองที่ดินน้อย ให้จับจองถือกรรมสิทธิ์ได้ แต่อาจจะขอที่ดินนั้นได้ ต้องไปเช่าเขาเท่านั้น หรือให้ไปเช่าจากเจ้าของเขา (Lease hold) ๑๕

การสืบสวนว่าผู้จะมาทำนาในประเทศไทยจริงหรือไม่นั้น ได้ทำกัน เสนอมา แต่ยังไม่ได้ศึกษาแน่ชัด จบในวาระ มกราคม พ.ศ. 2471

๑๒

๒. หนังสือพระยาสุพรรณพิทักษ์ราชทูตไทย ณ กรุงโตเกียว มีมา กรณขอพระองค์เจ้าไกรทศประพันธ์ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่ 7 เดือน กันยายน พ.ศ. 2471.

๑๓

๓. หนังสือด้วยเจ้าพระยามหิธรราชเลขาธิการ ผู้พระเจ้าไกรทศประพันธ์ ลงวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ. 2471.

๑๔

๔. คำเนารายงานประชุมอธิบดีรัฐมนตรี ครั้งที่ 17 วันที่ 24 ตุลาคม 2471

๑๕

๕. (Lease hold) คือที่ดินของรัฐบาลหนึ่ง ซึ่งให้ทางประเทศเช่า

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีกระแสพระบรมราชโองการในที่ประชุม
เสนาบดี เมื่อวันที่จันทร์ที่ 14 มกราคม โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพลเทพเสนาบดี
กระทรวงเกษตรธิการ สืบสวนเรื่องชาวญี่ปุ่นมาซื้อที่ดินค่าบลดลอง 13 ทุ่งรังสิต
เจ้าพระยาพลเทพสั่งให้กรมทะเบียนที่ดินสอบเรื่องทะเบียนกรรณสิทธิที่ดิน และสั่งให้
เจ้ากรมเพาะปลูกออกไปสอบสวนทางดับยังท้องที่นั้น ก็ยังไม่ได้ความแน่นอนว่า
ชาวญี่ปุ่นไปมาซื้อที่นาไว้จริง ได้รับรายงานแต่เพียงว่า ที่ชาวญี่ปุ่นไปเที่ยวถามซื้อ
ที่นาในทุ่งรังสิตว่าต้องการที่ดินผืนเดียวกัน มีเนื้อที่ทั้ง 500 - 10000 ไร่
ไม่ต้องการซื้อเกินกว่านี้ มีชาวนาแถบนั้นเสนอขายราคาไร่ละ 20 - 25 บาท
ปลูกข้าวแต่ว่าอย่างฝรั่งเป็นผู้นำเที่ยวถามซื้อ แต่ยังไม่ตกลงซื้อขายกัน⁹⁶ จึง
เป็นเหตุว่ายังไม่ได้เรื่องที่ย่นนอน แต่ที่รู้แน่ก็ถือว่า ญี่ปุ่นต้องการจะซื้อที่จริง และ
ราษฎรญี่ปุ่นกำลังสืบสวนเรื่องแร่เหล็ก ถ่านหิน ทองคำ และทองแดงที่มีอยู่ใน
พระราชอาณาจักรไทย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริ
ในเรื่องนี้ว่า ไทยควร เข้ามารวมวงวิ้งเหล่านี้ไว้สำหรับคนไทยอย่างที่สุดที่จะเป็น
ได้⁹⁷

ต่อมากรมทะเบียนที่ดินได้รายงานมายังกระทรวงเกษตรธิการว่า มี
ชาวญี่ปุ่นผู้หนึ่งชื่อ ยง วิจิโกเรมาตซุ ได้ตกลงรับซื้อที่ดินรวม 5 แปลง (โฉนด
ที่ 203, 204, 205, 206 และ 207) ในตำบลโคกไทร (ถดง 13 ฝั่งตะวันตก)
อำเภอคำชะอี จังหวัดมณฑลบุรี จากพระประสงค์รพการ (ยวง เอกบาท)

96

ก. หนังสือเจ้าพระยาพลเทพเสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการถึง
เจ้าพระยามหิธรราชเลขาธิการ หนังสือฉบับที่ 299/6333 ลงวันที่ 17 มกราคม
พ.ศ. 2471

97

ก. หนังสือเจ้าพระยามหิธรถึงเจ้าพระยาพลเทพ หนังสือฉบับที่ 341/5588
ลงวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2471.

และระบารวมเวกซ์บลู (สาย สายะวิญญ์) ซึ่งเป็นผู้ละกรรมสิทธิ์ร่วมกันทั้ง 5 แพง ปีใ้ก่อพร้อม 1099 ไร่ 2 งาน 72 ตารางวา เป็นจำนวนเงินรวม 16,500 บาท ผู้มีอภัยตายใจตกลงกับจะหาว่าผู้เขาแก่และเป็นที่ยอมรับเป็นที่ยอมรับ จึงวิญญ์ การซื้อขายครั้งนี้เป็นเรื่องที่ถูกกองภาษาระเบียบทางจาร และตาม สัญญาทางระราชมโนกร ก็ไม่มีทางจะกักกันหรือประวิงเรื่องไว้ได้ กรมทะเบียน หักเงินไว้ส่งอนุภาคนิเคราะห์การไต่⁹⁸ เพื่อความมั่นคงมั่งคั่งของพระกรุณา กิทร พระราชปรรภาว "การทำไร่นานี้เป็น Basic Industry (อาชีพ พื้นฐาน) การอาชีพอย่างสำคัญของไทย เราควรพยายามสงวนไว้ให้คนไทยทำ มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เว้นการอย่างอื่นที่ต้องการทุนรอนมาก เราควรต้องยอมให้ ชาวต่างประเทศทำได้ เพราะจะสงวนไว้ทุกอย่างขอทำไม่ได้ โดยเฉพาะเรื่อง ชาวญี่ปุ่นมาซื้อที่ดินนี้ อย่างไรก็ไม่มีทางแก้ไขได้ เว้นแต่คนไทยจะได้เห็นพร้อมกันว่า การทำนาเป็นอาชีพสำคัญของคนไทย ซึ่งไม่ควรจะปล่อยให้ชาวต่างประเทศมาแบ่ง ไปทำได้"⁹⁹

นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ไทย ประจำวันอังคารที่ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2471 ได้กล่าวไว้ว่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า "ชาวต่างประเทศกับการซื้อที่ดินในเมืองไทย" และได้วิเคราะห์วิจารณ์การขายที่ดินของคนไทยว่า

⁹⁸ ก. หนังสือระยาธรรมกิจ ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ ถึงเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ หนังสือฉบับที่ 309/6729 ลงวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2471.

⁹⁹ ก. หนังสือเจ้าพระยามหิธรถึงเจ้าพระยาพลเทพ หนังสือฉบับที่ 374/5954 ลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2471

คนไทยควรใส่ใจในการสงวนกรรมสิทธิ์ที่ดิน ความ
 ทรุ่โทรมอย่างนั้น จะเป็นภัยแก่ชาติของเรา ตัวอย่างอันไม่
 งามซึ่งพระประสงฆ์ธรรมการ กับ พระยาราชเวทน์มณฑลไถ้กระ
 หนามาแล้ว อาจจะเป็นตัวอย่างแห่งการชักจูงให้เกิดการขาย
 ชาติโดยปริยาย เป็นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน รัฐบาลไม่
 มีสิทธิอย่างใดที่จะชักขวางการซื้อขายที่ดินระหว่างผู้เป็นเจ้าของ
 ของกรรมสิทธิ์กับชาวต่างประเทศ ถ้าที่หนึ่งคือสัญญาทางพระ
 ราชไมตรีมีวางหน้าอยู่ ทางที่จะป้องกันได้คือ ถ้าเราพร้อม
 ใจกันช่วยเหลื่อรัฐบาลโดยทางอ้อม คือไม่เห็นแก่ประโยชน์
 ส่วนตัวยิ่งกว่าประโยชน์ของชาติ ไม่ยอมขายที่ดินให้แก่ชาว
 ต่างประเทศ¹⁰⁰

จากข้อความต่าง ๆ ที่ เป็นความคิดเห็นเกี่ยวกับการที่ผู้เป็นเจ้าของ
 ที่ดินในเมืองไทยนี้ แสดงให้เห็นว่าคนไทยที่เป็นชาตินิยมก็ยังมีอยู่อย่างที่ยพยายามจะ
 รักษาที่ดินและอำนาจอธิปไตยไว้ให้เป็นของชนไทยด้วยกัน ยกเว้นคนไทยบางคน
 ที่เห็นแก่เงินเป็นสำคัญ โดยไม่ถือถึงความเสียเอกสิทธิ์ของชาติไทย และประโยชน์
 ส่วนรวม อย่างไรก็ตามก็ยังไม่มีความพยายามที่จะลงทุนและดำเนินการอุตสาหกรรม
 ในประเทศไทยไว้ใกล้ตัวหลักฐานคำแปลจากหนังสือพิมพ์รายเดือนของญี่ปุ่นชื่อ
 "Japanese Abroad" ประจำเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2472 ที่กล่าวถึงวิธีดำเนินการ
 อุตสาหกรรมในประเทศไทย โดยนายชิโร โอยามา เจ้าพนักงานในสมาคมไทย
 ได้กล่าวถึงความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินไทย แหล่งทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่มี
 คุณค่าทางเศรษฐกิจ ซึ่งไทยยังไม่ไ้ลงมือทำ เพราะไม่มีเงินทุน ส่วนรัฐบาล

ก็เอากำดังไปบารุง "เราทำกิจกรรมเพียงอย่างเดียว ไม่ได้เหยียบย่ำในเรื่องการ
เหมืองแร่บาง ที่ไม่มีเงินที่จะเอามาทำการค้าขาย จวนจวนต่างประเทศที่มาลงทุน
ตามเมืองอื่นของคน ก็ไม่ปล้ำดังจะเอามาลงทุนในประเทศไทยได้ จึงนับว่าเป็น
สำหรับชาวญี่ปุ่นที่คิดโครงการมาลงทุนทำอุตสาหกรรมในประเทศไทย และอยากเห็น
ลงมือทำเสียโดยเร็ว และถ้าได้วางโครงการทำเหมืองแร่ไว้เกิดผลประโยชน์ได้
ก็จะทำให้การเงินของไทยกระจอบขาดหัวเมืองแถบนี้เลย¹⁰¹

นายชิโร โอยามา ยังโลกดวแป้นแข็งแรงแทบทางออกไปอีกว่า เมืองไทย
เป็นแผ่นดินอุดมสมบูรณ์มาก ควรจะศึกษาทำการกิจกรรมเช่นการทำนา ทำไร่ ทำสวน
ออกไปอีก จะคงรับเงินมาลงเมืองไทยมากขึ้น และไม่ใช่รอให้เงินขึ้นเองตาม
ธรรมชาติ เรือคอยวิ่งส่งชาวญี่ปุ่นอาศัยอยู่ในเมืองไทยเป็นกำลัง เพราะถ้าชาวจีน
เขามาอยู่ในไทยมาก อาจเกิดความไม่ปรองดองต่าง ๆ ได้ และขณะนั้นก็มีชาวจีน
ที่มีจำนวนจะเกินกว่าคนเมืองของไทยอยู่แล้ว และพวกพ่อค้าจีนที่ร่ำรวยก็เบียดเบียน
อำนาจอยู่ในเมืองไทยอย่างอีกเดิม รัฐบาลไทยน่าจะตระหนักดีในเรื่องนี้ จึงคิดจะ
จำกัดจำนวนชาวจีนที่จะเข้าประเทศเสีย เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจส่วนใหญ่ตกอยู่ใน
กำมือคนจีน จึงมีอำนาจกุมเศรษฐกิจของไทย มีอิทธิพลในการซื้อขายสินค้าเขา
และชาวเมืองไทย ทำให้มีกำลังขยับเขยื้อนได้เต็มที่ จีนเป็นเขาคิดหนัก ขยัน
ขันแข็ง รับภาระงานหนัก แม้จีนก็ยังไม่ได้เข้าจับงานการพาณิชย์ของไทย เพราะ
ประเพณีการทำนาของไทยใช้เวลานานตั้งแต่ปลูกนำไปจนถึงเก็บเกี่ยว ได้ค่าแรง
งานชา มาวันหนึ่งขอมาแต่ไร่น้อย และชอบเป็นพ่อค้าหรือเป็นนายหน้า ทำการค้า
ขายชาวแคว้นต่างแล้ว และถือโอกาสไปขายนาไทยได้เงิน โดยเก็บดอกเบี้ยแพง ๆ
แถมให้เงินว่าถนัดของไทยเป็นคนชั้นต่ำ และรับค่าจ้างถูก ดังนั้นจะไร้แต่กำลัง
ของกบฏไทยบารุงการกบฏให้เจริญขึ้นนั้นยอมไม่เอา จำเป็นต้องอาศัยกำลังจาก

101

๒. คำแปลหนังสือ "Japanese Abroad") ประจำ
เดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2472.

ทางช่วยเหลือ ชูปุ่นจึงควรจัดตั้งพรรคที่ถนัดกว่าเผ่าทางก้าว (Emigrant) ที่สนใจ
ในการเช่าปลูกเขาในในประเทศไทย แล้วได้ออกตอ้งกับหลักการที่ว่า จาติโกมี
พลเรือนในประเทศ การส่งให้ไปอาศัยอยู่ในประเทศที่มีพลเมืองน้อย จะให้ความ
เหลือกับในการประกอบอาชีพ และอาจจะได้ออกตอ้งกับกำหนดทางค่ารับระกอบ
อาชีพในไทย¹⁰²

หนังสือพิมพ์ "Japanese Abroad" ยังมีบทความเกี่ยวกับประเทศไทย
ต่อไปอีกว่า ประเทศไทยนั้นมีการรพเพียงที่จะทำการ แควหาความรและเงิน
จึงไม่สามารถผลิตของสา.กรรมให้สมกับความต้องการของทร.โยกรโค ที่ชูปุ่นคิด
จะมาลงทุนทำนั้น จึงจะโดยผลประโยชน์กลางจากมาย แม้ว่าในประเทศใกล้เคียง
กับไทย เวียดนามอินเดียน มลายู หรือ จีนโคจีน ก็ไม่ไกร้งเกินจะไปหา
ชูปุ่นเข้าไปถึงพม่ามาากิน แต่เกรงว่าเมื่อเข้าไปแล้วจำนวนมากขึ้น ก็อาจเกิด
ความวาท.วาทกับชาวยุโรปที่อยู่ตามเมืองชั้นในนั้นได้ เพราะเขามีตัวอย่าง
ภาษาความแล้ว ดังนั้น ชูปุ่นจึงกองคักให้รอบคอบ จึงก็เห็นว่าควรเลือกเมืองที่เป็น
พลกวาวะวันจากภายใน วาเป็นจีนหรือไทย เป็นที่วางโครงการจึงจะเหมาะสม
โดยเกาะเมืองไทยเป็นที่เพราะจะยิ่งกว่าไค ๆ เพราะอุดมสมบูรณ์ เป็นชาติ
เอกราช มีความประภาคิตักด้วยเป็นเมืองที่มีอิทธิพลศาสนา จึงควรเลือกเมือง
ไทยเป็นที่ทำการ สำหรับเรื่องกรรมกรที่จะไปแรงงานนั้น ควรเป็นชาวไทยหรือจีน
เพราะกรรมกรชูปุ่นไม่กล้าแดดในเขตร้อนได้ ชูปุ่นก็เ็นนโยบายอันเฉียบแหลม
ที่ควรเป็นนายของทุน ส่วนพนักงานนั้นจะส่งคนที่มีปัญญาที่สามารถออกจากความคิด
ในการจัดการออกไปก่อน แล้วส่งเงินทุนออกไปที่จริง เชื่อไควว่าชูปุ่นจะคงคิด
กาไทยไม่พล ๆ กัน ไม่ว่าในจำนวนความเจริญทั่วไป สติปัญญาและโครงการ

อันจะทำให้นโยบายการเผยแผ่กิจการอันถาวรในเมืองไทยเป็นผลสำเร็จ และ
เศรษฐกิจของชาติที่รุ่งเรือง¹⁰³

นโยบายและวิธีการของญี่ปุ่นที่จะมาลงทุนดำเนินการอุตสาหกรรมในประเทศไทย
ให้ถึงกวันนี้ ญี่ปุ่นทรงมุ่งหวังที่จะได้รับผลประโยชน์อย่างเอนกอนันต์จากไทย และ
คงคิดว่าจะเป็นวิธีหนึ่งซึ่งถูกต้องในการที่จะลบล้างการเศรษฐกิจระหว่างญี่ปุ่นกับไทยเป็น
ไปอย่างสันติตาม และเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกกว่า¹⁰⁴ ทางรัฐบาลไทยได้มีการประชุม
อภิรัฐมนตรี แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้กันหลายครั้ง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชกระแสว่า เรื่องที่น่าวิตกที่สำคัญมีอยู่ข้อเดียว ในเรื่อง
ที่ดิน ถ้าที่ดินตกไปอยู่ในมือของชนต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ย่อมเป็นการไม่ดี
เลย¹⁰⁵ จึงจะเห็นว่าเรื่องที่ดินเป็นเรื่องสำคัญ การแก้ไขในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน
สำหรับชาวต่างประเทศจึงน่าจะทำให้ขึ้นในโอกาสแรกที่จะทำได้ โดยไม่ชักกับสัญญาทาง
พระราชไมตรีใด ๆ ด้วยการที่ญี่ปุ่นจะเข้ามาลงทุนทำมาหากินในเมืองไทยนั้น อาจ
จะเป็นการดีที่ทำให้ไทยได้เพิ่มอุตสาหกรรมขึ้น แต่ในเรื่องบรรณงานนั้น แม้จะเพิ่ม
ความร่ำรวยในการปกครองเมืองเพิ่มขึ้น เพราะคนญี่ปุ่นเข้ามาเป็นชาวต่างชาติ
ที่มีสิทธิสมบูรณ์ทุกประการ ซึ่งจะเดี๋ยวก็ก็จะเกิดการแข่งขันทางแรงงานในตลาด
ของไทย ในระยะแรกอาจจะเป็นการดีที่กรรมกรไทยจะเล่นตัวในเรื่องค่าแรงได้
แต่ในเวลาดึก ๆ ไปอาจเกิดกลัวว่าหากเมื่อแรงงานคนไทยเพิ่มปริมาณมากขึ้น¹⁰⁶

103

ก.

104

ก.

105

ก. หนังสือพระธรรมนูญฉบับนี้วัด เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย มีเจ้าพระยา
มหิศร ราชเลขาธิการ หนังสือฉบับที่ 253/10618 ลงวันที่ 23 พฤศจิกายน 2472
จุลเกล้าฯ ถวายวันที่ 24 ธันวาคม 2472.

106

ก.

นอกจากการที่ญี่ปุ่นจะมาลงทุนทำอุตสาหกรรมในประเทศไทยแล้ว ญี่ปุ่นยังได้กักตุนไม่ให้นิคมไทยเอาประเทศญี่ปุ่นมากขาย เป็นคนว่า ญี่ปุ่นขอจำกัดจำนวนข้าวที่ส่งไปในประเทศญี่ปุ่น ไทยญี่ปุ่นอาจเหตุผลว่า ราคาข้าวต่างประเทศตกต่ำ เป็นเหตุให้ชาวนาในประเทศไทยญี่ปุ่นไม่สามารถทำนาให้เป็นผลดีได้ ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นมีความวิตกอย่างยิ่ง เพราะข้าวเป็นอาหารสำคัญในประเทศ ดังนั้น เพื่อป้องกันผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ และยังความปลอดภัยแก่ประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงได้จัดการในทางที่จะควบคุมการจำหน่ายข้าว และกำหนดราคาข้าวที่ซื้อขายกันในประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นได้จำกัดจำนวนข้าวที่ส่งไปจากพม่า และอินโดจีนของฝรั่งเศส แต่ก็ยังไม่เป็นผล ราคาข้าวยังตกต่ำอยู่ ทำให้การทำนาในประเทศไทยมีแต่จะขาดทุนลง และชาวญี่ปุ่นซึ่งมีราว 70 เปอร์เซ็นต์ของพลเมืองทั้งหมด ก็ยอมเดือดร้อน ฉะนั้น เพื่อให้เท่ากับราคาข้าวในตลาดต่างประเทศ รัฐบาลญี่ปุ่นจึงจำเป็นต้องจำกัดข้าวต่างประเทศทั้งหมดที่จะเข้าไปในญี่ปุ่น ข้าวไทยจึงต้องถูกจำกัดด้วย รัฐบาลญี่ปุ่นหวังว่ารัฐบาลไทยคงจะเห็นแก่ความจำเป็นนี้ และไม่ขัดข้องด้วย¹⁰⁷

ทั้งนี้ นาย ยามาโม อัครราชทูตญี่ปุ่นได้อธิบายชี้แจงว่าความจริงแล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นไม่มีความมุ่งหมายจะห้ามชาวไทยพลชนิดเข้าประเทศญี่ปุ่น สำหรับชาวธรรมดาแล้ว รัฐบาลญี่ปุ่นจะอนุญาตให้เขาไปไต่ถามจำนวนความต้องการของตลาดแก่ความปลายธนา (broken rice) ซึ่งใช้สำหรับจกประสงค์ทางอุตสาหกรรมได้ เมื่อรัฐบาลไทยอนุญาตส่งเข้าไปเมื่อใด รัฐบาลญี่ปุ่นก็พร้อมที่จะอนุญาตให้ส่งเข้าได้

107

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 7 ต.21/8 ญี่ปุ่นขอจำกัดจำนวนข้าวที่ส่งไปในประเทศญี่ปุ่น หนังสือกรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ มีถึง เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ

ลงวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2472.

และตามสถิติของการขายข้าวไทยในญี่ปุ่นระหว่างปี พ.ศ. 2470 - 2471 นั้น เป็น
ปลายข้าวไทย 90 เปอร์เซ็นต์ ข้าวธรรมดาที่มีเพียง 10 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น จึงจะ
เห็นได้ว่า แม้รัฐบาลญี่ปุ่นจะบอกขอร้องว่าการส่งออกข้าวไทยเข้าญี่ปุ่น แต่ข้อจำกัดนั้นจะ
กระทบกระเทือนถึงข้าวไทยเพียง 10 เปอร์เซ็นต์ของจำนวนข้าวที่จะไปยังประเทศ
ญี่ปุ่น¹⁰⁸

ในเรื่องนี้รัฐบาลไทยได้หารือกับกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม กระทรวง
เกษตรพาณิชย์ กระทรวงมหาดไทย และกรรมการของสภาเผยแผ่พาณิชย์
พร้อมทั้งเชิญนายสตีเวนส์ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศไปร่วมประชุมด้วย ได้
ตกลงกันว่า ขอความบางประการไปยังสถานทูตญี่ปุ่นเกี่ยวกับการที่ญี่ปุ่นจะจำกัดข้าว
ต่างประเทศ ใ้รับตอบมาว่า ข้อจำกัดข้าวต่างประเทศนั้น ได้ประกาศใช้ตั้งแต่วันที่
7 มีนาคม พ.ศ. 2471 ข้อจำกัดนี้จำกัดข้าวทุกชนิด และข้าวที่ส่งไปจาก
นาข้าวประเทศทั่วไป เว้นไว้แต่จะมีหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีไว้เป็นอย่างอื่น
สภาเผยแผ่พาณิชย์ได้ลงมติให้ตอบไปว่า รัฐบาลไทยจะไม่ยินยอมกีดกันในสัญญาจำกัดการ
ความของการของญี่ปุ่น ถ้ารัฐบาลญี่ปุ่นจะตกลงตามเงื่อนไขของรัฐบาลไทย ที่ว่าข้อ
จำกัดนั้นจะไม่ขึ้นบังคับแก่สัญญาสงเคราะห์ที่ทำกับไว้อยู่ในข้อจำกัดนี้ และรัฐบาลญี่ปุ่น
คงให้การรับรองว่า เมื่อรัฐบาลไทยขอส่งปลายข้าวเข้าญี่ปุ่นเมื่อใด ก็ควรอนุญาต
และควรลดค่า เพื่อใช้สำหรับผสมปรุงกับสิ่งอื่น ๆ (for manufacturing
purposes) ออกเสีย อีกประการหนึ่ง ข้อจำกัดนี้ควรเป็นการชั่วคราวไม่เกิน
2 ปี¹⁰⁹ เงื่อนไขดังกล่าวนี้เมื่อนำเข้าที่ประชุมเสนาบดี พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า

¹⁰⁸
ป.

¹⁰⁹
ก. หนังสือฉบับที่ ก. 2694/72 ของนายผดเอกบุรณัติ นายกสภาเผยแผ่
พาณิชย์ มีเป้าหมายกรณีนี้ต่อวงกว้างโรทัย เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ ลงวันที่
25 มกราคม พ.ศ. 2472.

เจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นชอบด้วย เพราะไม่ระทบกระเทือนจำนวนชาว
ที่ไทยเคยมากนัก และกระทรวงการต่างประเทศก็ไปปรึกษาหารือกับกระทรวง
อื่น ๆ ในเรื่องของอัยการตอบแล้ว การที่ไทยผ่อนผันให้ ก็อาจเป็นประโยชน์
ในภายภาคหน้าขอให้อธิบดีผู้แทนของไทยในเรื่องอื่น ๆ ปรึกษากับไทยบ้าง และที่กำหนดเวลา
ให้เพียง 2 ปีก็เป็นการดี แสดงว่าไทยยังสงวนสิทธิตามหนังสือสัญญาทางพระราช
ไมตรีไว้ ส่วนที่จะตัดคำที่ขอออกเสียนี้ ก็จะทำให้ความกว้างขึ้น คือไม่เฉพาะ
คนทั่วไปใช้ในการประกอบการอุตสาหกรรมเท่านั้น แต่อาจผู้ที่ไม่ยอมตัด ก็ขอให้
เสนามาให้พิจารณาอีกครั้งหนึ่ง¹¹⁰

สรุปได้ว่า ในเรื่องการเศรษฐกิจในสมัยนี้ ผู้ประกอบการที่จะมาลงทุนทำ
อุตสาหกรรมในไทย และให้เป็นในแบบ ผู้รับทำ ผู้รับขาย ผู้รับเช่า และประเทศ
อื่นด้วย แต่ที่จะให้ผู้รับเช่าจากประเทศอื่นนั้น ผู้ประกอบการจำกัด เช่น เรื่อง
การจำกัดชาวจากต่างประเทศดังกล่าวแล้ว ในระยะนั้นผู้รับเช่าที่จะลงทุนสร้าง
โรงงานอุตสาหกรรม รวมทั้งจัดตั้งโรงงานน้ำตาล เขาคินปลูกฝ้าย แต่กรมหลวง
ไปหมด อาจจะเพราะไทยเริ่มระมัดระวังกิจกรรมการขยายตัวทางเศรษฐกิจของ
ผู้รับ จึงไว้ใจกันในระดับต่าง ๆ แม้เห็นว่าไม่ใช่สิทธิหรือสัมปทาน ต้องการ
สงวนไว้แก่คนไทย ไม่ให้เขาทำกิน และเขาคินที่จะรวมลงทุนด้วย รัฐบาลผู้รับ
ถึงยวดยานทางอากาศ คือ ในวันที่ 8 สิงหาคม พ.ศ. 2480 รัฐบาลไทยและผู้รับ
ให้ลงนามในสนธิสัญญาการค้าด้วยฉบับใหม่ สนธิสัญญานี้ได้รับการให้สัตยาบัน
ในวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2481*สาระสำคัญในสนธิสัญญานี้ว่า ขบชาติผู้รับ

¹¹⁰

ก. รายงานเสนอสภาที่ 37/2472 วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2472.

* ฉบับเกี่ยวกับสัญญาที่ลงนามเมื่อ 8 ธันวาคม 2480 แต่ลงนามสัญญาทาง
การค้าก่อน

ป็นผู้ที่ได้ออกกรรมสิทธิ์หรือ "เช่าที่ดินในไทยได้" ถ้าญี่ปุ่นยอมให้อิทธิพลแก่พวกคน
คนไทย แต่อิทธิพลนี้ ญี่ปุ่นไม่ยอมให้ ไทยจึงไม่ยอมให้คนญี่ปุ่นได้ออกกรรมสิทธิ์ที่ดินใน
ไทยเลยกับ อมางเรกกี ไทยก็ได้ประโยชน์ล้นพ้นจากการทำสงครามกับญี่ปุ่นอยู่บ้าง
เช่นในเอกสารเริ่มเกิดสนธิสัญญาระบุไม่ให้โจ่งเจี๊ญฮัวฮั้วไปเป็นกรรมในเรื่องสิทธิ
สถานนอกอาณาเขต และการจำกัดพิทักษ์กรรมสิทธิ์จากการบังคับแก่คนญี่ปุ่น หรือ
บริษัท หรือสมาคมญี่ปุ่นที่อยู่ในไทย เป็นต้น¹¹¹

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล จาก พ.ศ. 2477 - 2483
ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก็ยังดำเนินต่อไปในลักษณะที่ไทยต้อง
เสียเปรียบญี่ปุ่น เป็นคนว่าในเรื่องสินค้าออก ญี่ปุ่นไม่ยอมรับซื้อข้าวไทย โดยอ้าง
ว่าญี่ปุ่นผลิตเองเพียงพอของส่งไปขายต่างประเทศ และขอลดจำนวนเป็นข้อ
แต่ฝ่ายชาว แต่การขายจะส่งสินค้าเขาของญี่ปุ่นเข้ามาเมืองไทย และหาทาง
มาลงทุนหาอุตสาหกรรม กิจกรรมในเมืองไทย เพื่อส่งไปจำหน่ายในญี่ปุ่น แต่ไทย
ก็พยายามกีดกัน เช่น ควบคุมอาวิพิไทยคนไหนทำ ไม่ได้รับทุนในอุตสาหกรรมบาง
ประเภท ไม่ให้เช่าที่ดิน และเมื่อญี่ปุ่นทำสัญญาทางพาณิชย์กับสัญาทางไมตรีกับ
ไทย พ.ศ. 2480 ไทยก็ได้สิทธิในการพิทักษ์กรรมสิทธิ์จากการบังคับแก่คนญี่ปุ่นที่ทำกิจการ
ค้าในประเทศไทย

ในตอนนี้จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางด้านเอเชีย*ระสับกับการ
แข่งขันทางเศรษฐกิจของอังกฤษ อเมริกาฝ่ายหนึ่งกับญี่ปุ่นอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งแข่งขัน
กันในเมืองไทย เพื่อให้ได้วัตถุดิบที่จะนำมาใช้ในการสงคราม ก็อย่าง และอื่นๆ¹¹²

111

John L. Christian and Nobutake Ike, Thailand and Japan's Foreign Relations, p. 212.

*สงครามทางยุโรปเริ่มตั้งแต่ กันยายน 2482 (ค.ศ. 1939) และสงคราม
ด้านเอเชียเริ่ม ค.ศ. 2484.

112

จิเรก ชัยนาม อ.ก. หน้า 82.

สำหรับภูมิภาคนั้น ตามสถิติปี พ.ศ. 2483 (ค.ศ. 1940) ไทยชดโกลประมาณ 6,300 ล้าน
 อังกฤษและอเมริกาได้ไป 2 ใน 3 ตามสถิติที่เป็นผู้ประกอบการเหมืองแร่ในประเทศ
 ไทย ส่วนที่เหลือแบ่งอย่างแย่งกันนั้น สำหรับบางนั้นตามสถิติ ปี พ.ศ. 2483
 เช่นเดียวกัน โลกผลิตยางได้ 1,410,267 ตัน ในจำนวนนี้ไทยผลิตรวมอยู่ด้วย
 30,024 ตัน ผู้ปลูกไปประมาณ 12 เปอร์เซ็นต์ พอถึงปี พ.ศ. 2484
 (ค.ศ. 1941) เกิดสงครามกันเอเชีย โลกผลิตยางเพิ่มได้อีกเล็กน้อย ผู้ปลูก
 กว่านั้นประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ นอกนั้นฝ่ายสัมพันธมิตรเป็นผู้ซื้อ ตั้งแต่ปี
 พ.ศ. 2484 เป็นต้นไป ทั้งสองฝ่ายต่างกรรมต่างทศกันรุนแรงยิ่งขึ้น ผู้ปลูก
 ยางยามนี้จนพอ ๗. พิมพ์สงคราม นายกรัฐมนตรี เพื่อเอายางและดินบุกแคชเมียร์
 โดยอ้างความช่วยเหลือที่ผู้ปลูกเขาช่วยไทยเกลี้ยไถ่กรณีอินโดจีน อังกฤษ และ
 อเมริกาก็ช่วยด้วย แต่ขอครึ่งเดียว โดยอ้างว่าไทยเป็นกลาง จึงไม่ควรจำเอียง
 และทั้งสองฝ่ายจะให้ความช่วยเหลือไทยเรื่องน้ำมัน เป็นต้นว่าไทยต้องถูกบีบจาก
 ทั้งสองฝ่าย จึงต้องขอความช่วยเหลือซึ่งกันเองในคราวเปิดเผย¹¹³ เรื่อง
 เปรณจิระ วางไทยกับผู้ปลูก หลังจากนั้นไปก็เป็นอีกช่วงหนึ่งในระหว่างสงครามโลก
 ครั้งที่ 2 ผู้ผู้ผลิตและโลกทำการวิจัยต่อไป

สรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นมีหลักฐานแน่ชัดในสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ เป็นความสัมพันธ์ทางการทูตและมีการค้าแทรกอยู่ด้วย ที่การแต่งทูตไปเจริญสัมพันธ์ไมตรีต่อกันด้วยความสนิทสนมแน่นแฟ้นความสัมพันธ์ดำเนินไปด้วยกันตั้งแต่ พ.ศ. 2148 จนถึง พ.ศ. 2179 ความสัมพันธ์เริ่มเสื่อมลง ถึงปี พ.ศ. 2182 ความสัมพันธ์จึงขาดไป เพราะญี่ปุ่นประกาศปิดประเทศโดยเด็ดขาด ญี่ปุ่นไม่กล้าเข้ามาติดต่อกับไทยอีกนานประมาณเกือบ 250 ปี จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ญี่ปุ่นก็กลับมาติดต่อกับไทยอีก เมื่อ พ.ศ. 2430 ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจึงเริ่มขึ้นใหม่ และมีลักษณะแตกต่างจากความสัมพันธ์ครั้งก่อน คือญี่ปุ่นไ้หาสัญญาทางไมตรี ทางค้าขาย และการเดินเรือตามแบบสัญญาที่ชาติตะวันตกทำกับไทยอันเป็นเหตุให้ไทยต้องเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และเก็บภาษีเข้าไ้เพียงร้อยละสามให้แก่ญี่ปุ่นด้วย ในระหว่าง พ.ศ. 2430 ถึง พ.ศ. 2483 ไทยได้หาสัญญาและแก้ไขสัญญากับญี่ปุ่นหลายฉบับ คือสัญญาทางไมตรี ทางค้าขาย และการเดินเรือ พ.ศ. 2430, พ.ศ. 2440, พ.ศ. 2466, พ.ศ. 2480 และกติกาสัญญาไม่รุกรานกัน พ.ศ. 2483 สัญญาปี พ.ศ. 2466 ญี่ปุ่นคืนอำนาจทางการศาลและการเก็บภาษีให้แก่ไทย ส่วนกติกาสัญญา พ.ศ. 2483 ไม่ให้มีลักษณะใดแก่ไทยเลย

การมีสัมพันธ์ทางไมตรีทางค้าขายและการเดินเรือกับญี่ปุ่นในระหว่าง พ.ศ. 2430 - 2483 แบ่งไ้เป็น 3 ระยะ

ระยะที่หนึ่ง ระหว่าง พ.ศ. 2430 - 2453 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ญี่ปุ่นไ้เข้ามาหาสัญญาโดยวิธีทางการทูตกับไทย 2 ฉบับ คือ ฉบับ พ.ศ. 2430 และฉบับ พ.ศ. 2440 สนธิสัญญา 2 ฉบับนี้เรียกว่า "สัญญาทางพระราชไมตรีทางค้าขายและการเดินเรือในระหว่างกรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่น" สัญญา พ.ศ. 2430 เป็นสัญญาฟื้นฟูสัมพันธ์ไมตรี แต่ญี่ปุ่นก็ไ้รับสิทธิในเรื่องอำนาจศาลและการภาษีอากรในการทำสัญญากับไทยด้วย คือไทยต้องเสียเอกราชทางการศาลและเก็บภาษีไ้เพียงร้อยละ 3 ตามแบบสัญญาที่ไทยทำกับชาติตะวันตก อันมีต้นเหตุมาจาก "สัญญาบาวริง พ.ศ. 2398" ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าในขณะนั้นไทยยังแก้ไขสัญญาที่ไ้

กับชาติยุโรปต่าง ๆ ไม่ไ้ เมื่อญี่ปุ่นเข้ามาหาสัญญากับไทย จึงยังคงได้รับสิทธิตามอย่างประเทศเหล่านั้นด้วย ส่วนในเรื่องการแต่งตั้งทูตไปประจำเมืองหลวงของแต่ละฝ่าย และให้ความช่วยเหลือในการเดินเรือค้าขายในเขตประเทศของกันและกันนั้น ให้เป็นไปตาม "ฐานะของชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์"

ในสัญญาฉบับ พ.ศ. 2440 นั้น ญี่ปุ่นขอแก้ไขใหม่จากสัญญา พ.ศ. 2430 เพื่อหวังผลประโยชน์จากไทยให้มากขึ้นอีก นอกจากไทยจะยังคงเสียสิทธิสภาพนอกอาณาเขตและการเก็บภาษีอากรตามพิกัดเดิมแล้ว ไทยยังจะต้องให้สิทธิเสมอภาคในการให้ความคุ้มครองแก่บุคคลและทรัพย์สินของชาวญี่ปุ่นที่เข้าอยู่อาศัยในประเทศไทยด้วย ญี่ปุ่นอ้างว่าเป็นสัญญาเสมอภาค แต่โดยความเป็นจริงแล้วไทยยังต้องเสียเปรียบอยู่ โดยเฉพาะในเรื่องที่ถึงที่สุดญี่ปุ่นยังคงมีอำนาจทางการศาลเหมือนคนในบังคับญี่ปุ่นในประเทศไทย ข้อความในสัญญาระบุให้ถึงที่สุดญี่ปุ่นมีอำนาจทางการศาลในไทยไปจนกว่าไทยจะไ้ปรับปรุงการศาลและประมวลกฎหมายไทยให้บริบูรณ์เสียก่อนนั้น เป็นการไ้ความเสมอภาคแก่ไทย แต่ไทยเห็นว่ายังไม่ไ้สิทธิเสมอภาคและความเท่าเทียมกัน จำเป็นจะต้องปรับปรุงแก้ไขสัญญากับญี่ปุ่นเสียใหม่ รวมทั้งต้องแก้ไขกับต่างประเทศที่มีสัญญาด้วย

ระยะที่สอง ระหว่าง พ.ศ. 2453 - 2468 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ความสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในระยะที่สองนี้ สำคัญกว่าระยะแรก เพราะไทยต้องการแก้สัญญากับนานาประเทศ รวมทั้งญี่ปุ่นด้วย มีสาเหตุมาจากไทยไ้เป็นยูนิคอนในสงครามโลกครั้งที่ 1 เนื่องจากไทยประกาศสงครามเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร ไทยจึงไ้มีโอกาสเป็นที่รู้จักแก่โลก และมีฐานะทัดเทียมกับประเทศอื่น ๆ ไทยจึงเจรจาขอแก้สัญญาที่ต่างชาตินักไทยอยู่ ญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญขึ้นในการแก้สัญญาครั้งนี้ เพราะญี่ปุ่นเป็นประเทศที่สองรองจากสหรัฐอเมริกาที่เห็นใจไทยยอมไ้ไทยแก้สัญญาประกอบกับญี่ปุ่นเองก็ต้องการจะแก้สัญญากับไทยอยู่แล้ว เพื่อถือโอกาสเรียกร้องผลประโยชน์พิเศษจากไทยเสียก่อนที่ไทยจะไ้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายฉบับใหม่ และไ้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตคืนจากญี่ปุ่นตามที่ระบุไว้ในสัญญา พ.ศ. 2440 ญี่ปุ่นขอแก้สัญญาตามแบบสัญญาไทย - เกนมาร์ค พ.ศ. 2456 และขอให้ไทยจ้างชาวญี่ปุ่นเข้ารับราชการด้วย ไทยไม่ยินยอม ต้องการให้แก้ตามแบบสัญญาไทย - อเมริกา พ.ศ. 2463 สัญญาไทย - อเมริกา คืนสิทธิสภาพนอกอาณาเขตให้กับไทยโดยสิ้นเชิง ส่วนสัญญาไทย - เกนมาร์ค เป็นแบบเดียวกับสัญญาไทย - อังกฤษ พ.ศ. 2452 คือคืนอำนาจทางการศาลให้กับไทย แต่เมื่อมีกรณีเกิดขึ้นต้องขึ้นศาลระหว่างประเทศร่วมกัน ทำให้

ไทยไม่มีสิทธิเต็มที่ในการตัดสินความคนต่างชาติในประเทศไทย ญี่ปุ่นอ้างบุญคุณกับไทย เมื่อไทย
ไม่ยอมแก้สัญญาตามที่ญี่ปุ่นต้องการ และเรียกร้องเอาเปรียบไทยหลายประการ เช่น ขอถือกรรมสิทธิ์
ที่ดินในเมืองไทย ขอประกอบอาชีพที่รัฐบาลไทยสงวนสิทธิ์ และอื่น ๆ แต่ฝ่ายเดียว ซึ่งไทยไม่ยิน
ยอมและอ้าง "ฐานะของชาติที่ได้รับอนุเคราะห์ยิ่ง" ญี่ปุ่นชี้ให้เห็นว่าไทยถูกฝรั่งเศสครอบงำและญี่ปุ่น
จะช่วยให้หลุดพ้น ฉะนั้นไทยควรยอมแก้สัญญาตามใจญี่ปุ่น เมื่อไทยแย้งข้อจริง ๆ ญี่ปุ่นก็ยอมผ่อนผัน
หาสัญญากันใหม่ใน พ.ศ. 2466 ไทยใช้สัญญาไทย - อเมริกา พ.ศ. 2463 เป็นแบบฉบับ ไทย
จึงได้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตคืนมาจากญี่ปุ่น และมีเสรีภาพในการเก็บภาษีทุกประการ แต่ไทยก็
มีเรื่องไม่สะดวกในทางการศาล คือญี่ปุ่นขอร้องให้พิจารณากรณีที่ไทยตัดสินแล้วนำไปพิจารณาที่ประเทศ
ญี่ปุ่นใหม่อีก ถ้าไม่เชื่อความยุติธรรมของศาลไทย ทำให้ไทยพิจารณาคดีไม่เป็นสิทธิขาดของศาลไทย
ทำให้ศาลไทยเสื่อมเสีย อย่างไรก็ตามสัญญาที่ทำใหม่ก็ไต่ถามเล็กน้อยผู้ค้นพบเงินให้หมกซ่อนไป

ระยะที่สาม แบ่งเป็น 2 ช่วง คือระหว่าง พ.ศ. 2468 - 2477 ตรงกับรัชสมัยพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงหนึ่ง อีกช่วงหนึ่งคือระหว่าง พ.ศ. 2477 - 2483 ตรงกับ
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (เพียง 6 ปีต้นรัชกาล) ในช่วงแรกไทยได้บอก
เลิกสัญญากับญี่ปุ่น นโยบายของไทยในช่วงนี้จึงเปลี่ยนไปจากเดิมคือใช้วิธีชดเชยเลิกสัญญาและทำใหม่
ไม่ใช้วิธีแก้สัญญาที่เป็นเช่นนี้คงเป็นเพราะไทยต้องการสลักข้อผูกพันต่าง ๆ ที่ยังมีข้อแม้อยู่บาง
ประการ ที่ทำให้ไทยไม่ไ้เสรีภาพเต็มที่ในทางการศาล และการเก็บภาษี สัญญามันที่ทำขึ้นใหม่นี้
ทำสำเร็จในช่วงหลัง เนื่องจากไทยได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายวิธีบรรณ เมื่อ 1 ตุลาคม
พ.ศ. 2478 ดังนั้นตั้งแต่ พ.ศ. 2479 จึงเริ่มทำสัญญากันใหม่ เป็นสัญญาที่ให้ความเสมอภาค
กับไทยตามที่ไทยต้องการคือ ไทยมีอิสรภาพบริบูรณ์ทางอาณาเขตและการเก็บภาษีศุลกากรอย่าง
สมบูรณ์ ทำเสร็จ พ.ศ. 2480 ไทยจึงหลุดพ้นจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของญี่ปุ่นในสมัยที่ไทย
ปกครองประเทศในระบอบรัฐธรรมนูญ และในสมัยนี้ไทยยังได้ทำสัญญาไม่รุกรานกับญี่ปุ่นด้วยใน
ปี พ.ศ. 2483 เพราะต้องการแสดงความเป็นกลางในสงครามโลกครั้งที่ 2 สัญญานี้ไม่ได้เป็น
หลักประกันว่าญี่ปุ่นจะไม่รุกรานไทยจริง สัญญาไม่รุกรานกันนี้ไทยทำกับอังกฤษและฝรั่งเศส
เช่นกัน แต่ทั้งอังกฤษและญี่ปุ่นก็มีแผนที่จะรุกรานไทยทั้งนั้นโดยเหตุผลที่เป็นคู่สงครามระหว่างกัน
สัญญานี้จึงไม่เกิดผลกับไทย แต่กลับมีผลเสียคือไทยกลายเป็นสมรภูมิระหว่างคู่สงครามทั้งสอง

เป็นเหตุการณ์ที่เห็นอาเหฺนือไปจากในชว่งทักลวนี้

ในการทาสยฺยาทางการทูตนั้น ญี่ปุ่นหวังผลทางการค้าขายและประโยชน์อย่างอื่นด้วย คือญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ได้ขยายตัวทางอุตสาหกรรม และต้องการต่อต้านอิทธิพลของชาติตะวันตกในเอเชีย เมื่อญี่ปุ่นทำสัญญากับไทย จึงอ้างความเป็นผู้ปกป้องชาวเอเชียด้วย ญี่ปุ่นใช้ประโยชน์จากสัญญาขายการค้ำและลงทุนทำอุตสาหกรรมในประเทศ แก่รัฐบาลไทยก็พยายามกีดกัน เพราะไม่ไว้ใจญี่ปุ่นในการค้าขายกับญี่ปุ่น ญี่ปุ่นก็รักเอาเปรียบไทยตลอดมา ซึ่งไทยก็ต้องพยายามผ่อนปรนบ้าง เพราะไม่ต้องการให้มีอิทธิพลของตะวันตกและอิทธิพลของญี่ปุ่นเข้ามาบีบบังคับไทย และหลังจาก พ.ศ. 2483 ไปแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นก็ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น เพราะเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยและญี่ปุ่น เนื่องจากญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทสำคัญในไทย ญี่ปุ่นได้บุกประเทศไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อ พ.ศ. 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีไทยขณะนั้น ต้องผ่อนปรนนโยบายรวมมือกับญี่ปุ่นอย่างลับ ๆ ไม่ให้ฝ่ายสัมพันธมิตรกล่าวหาไทยว่าเป็นฝ่ายญี่ปุ่นอย่างแจ่มชัดได้

ผลจากการติดต่อสัมพันธ์กับญี่ปุ่น ในระยะเวลาดังกล่าวจึงได้ก่อให้เกิดผลประโยชน์ที่เกินกับไทยมากนัก นอกจากญี่ปุ่นยังเป็นชาติเอเชียที่สำคัญชาติหนึ่ง ในระยะนั้นได้มีโอกาสดำเนินการทางไมตรีกับไทยเป็นครั้งแรก และครั้งต่อ ๆ มา เป็นลายลักษณ์อักษร และไทยก็อาศัยอิทธิพลของญี่ปุ่นในการหักทอนอำนาจของชาติตะวันตกบ้าง เช่นกับชาติรัสเซีย ทั้งในด้านการค้าและการเมืองดังที่กล่าวมาแล้ว แต่การที่ญี่ปุ่นพยายามเอาเปรียบไทยจากการมีสัญญาในด้านการค้าขายด้วย ทำให้ไทยต้องเอาหางผ่อนปรนแก้ไข และจำไว้เป็นบรรทัดฐานในการติดต่อสัมพันธ์กับญี่ปุ่นในครั้งต่อ ๆ มาจนปัจจุบันนี้

บรรณานุกรม

1. หลักฐานชั้นต้น (Primary Sources)

1.1 เอกสาร

บรรณสาร, กอง เอกสารประจำแผนที่ 7.1 แผนกสนธิสัญญา สัญญาสยาม-ญี่ปุ่น พ.ศ. 2430 และ 2440

เอกสารประจำแผนที่ 7.2 แผนกสนธิสัญญา สัญญาสยาม-ญี่ปุ่น พ.ศ. 2440

เอกสารประจำแผนที่ 14.1 ผนวกสนธิสัญญาร่างประกาศใช้หนังสือสัญญา ระหว่างกรุงสยามกับญี่ปุ่น 10 มี.ค. 2466

เอกสารประจำแผนที่ 14.2 ผนวกสนธิสัญญา สัญญาทางพระราชไมตรีฯ กับญี่ปุ่น 2463-2466

เอกสารประจำแผนที่ 21.1 แผนกสนธิสัญญา สยามกับญี่ปุ่น 2461 - 2466

เอกสารประจำแผนที่ 21.2 แผนกสนธิสัญญา การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญา ระหว่างสยามกับญี่ปุ่น 2463 - 2466

เอกสารประจำแผนที่ 17 ผนวกสนธิสัญญา บันทึกคำริแก้ไขสนธิสัญญา กับต่างประเทศ 2478 - 2479

เอกสารประจำแผนที่ 13.3 ผนวกสนธิสัญญา หนังสือโต้ตอบในเรื่องการทำสัญญากับประเทศญี่ปุ่น 2479

เอกสารประจำแผนที่ 23 ผนวกสนธิสัญญา แก้ไขสนธิสัญญาสยาม-อเมริกา พ.ศ. 2479 - 2480

เอกสารประจำแผนที่ 26 ผนวกสนธิสัญญา แก้ไขสนธิสัญญาสยาม-อังกฤษ พ.ศ. 2479-2480

เอกสารประจำแผนที่ 13.2 ผนวกสนธิสัญญา สัญญาระหว่างสยามกับญี่ปุ่น 2480

เอกสารประจำแผนที่ 13.1 ผนวกสนธิสัญญา สัญญาระหว่างสยามกับญี่ปุ่น 2479 - 2480

บรรณสาร, กอง เอกสารประจำแฟ้มที่ 13.4 เอกสารลับกองการเมือง สัญญาไมตรีกับญี่ปุ่น

เอกสารประจำแฟ้มที่ 13.4 ปีก 6 เอกสารกองการเมือง ประกาศใช้สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น ว่าด้วยการจำเว็จสัมพันธไมตรีและทางเคาบรรณาณาพหามาเขตแดนกันและกัน

เอกสารประจำแฟ้มที่ 13.3 ปีก 3 เอกสารกองการเมือง คำแถลงการณ์ของกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น 2483

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง เอกสารรัชกาลที่ 5 แฟ้ม ท. 3/1 ทูตและกงสุลญี่ปุ่น

เอกสารรัชกาลที่ 5 แฟ้ม ท. 4/2 ทูตประจำกรุงญี่ปุ่น

เอกสารรัชกาลที่ 5 แฟ้ม ท. 2 ,6/135 นายมาซา

เอกสารรัชกาลที่ 5 แฟ้ม ป. 2 ข. 1/48 ญี่ปุ่นที่เข้ามาเป็นช่างไหม

เอกสารรัชกาลที่ 5 แฟ้ม ท. 6/9 สัญญาะหว่างอังกฤษกับญี่ปุ่น

เอกสารรัชกาลที่ 5 แฟ้ม ท. 4/3 รายงานทูตสยาม ประจำกรุงญี่ปุ่น

ร.ศ. 118

จดหมายเหตุแห่งชาติ, กอง เอกสารรัชกาลที่ 5 แฟ้ม ท. 22 เบ็กเสรีจญี่ปุ่น เล่ม 2

โปลิตจิบคนญี่ปุ่น

เอกสารรัชกาลที่ 5 แฟ้ม ท. 48/1 สงครามระหว่างรัสเซียกับญี่ปุ่น

เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม ท. 3 ง./34 พระยามหิธรนุปกครองโกศลคุณ

โทกจิมาซา

เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม ท. 1/16 เบ็กเสรีจกระทรวงต่างประเทศ เล่ม 1 (1-23) การเมืองระหว่างไทยญี่ปุ่น วิลันดา

เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม ท. 25/9 (ญี่ปุ่น 1 - 27) รายงานสินค้าเข้าออกในประเทศไทยญี่ปุ่น

เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม ท. 25/12 (ญี่ปุ่น 1 - 27) ญี่ปุ่นขอความอารักขาในเรื่องจีนก็จะทำการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นในกรุงสยาม

เอกสารรัชกาลที่ 6 แฟ้ม ท. 25/22 (ญี่ปุ่น 1 - 27) ญี่ปุ่นขอให้ส่วนราชการสำหรับการเดินเรือในอ่าวสยาม

1.2 เอกสารชนบทที่พิมพ์แล้ว

การต่างประเทศ, กระทรวง, กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย สนธิสัญญาและความตกลงทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ หนังสือชุดประมวลสนธิสัญญา 4 เล่ม โรงพิมพ์ พระจันทร์ 2511

2. หลักฐานชั้นรอง (Secondary Sources)

หนังสือ

ขจร สุขพานิช ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก โรงพิมพ์สมาคมสังคมนาสตร์แห่งประเทศไทย 2518

เขียน ชีระวิทย์ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับญี่ปุ่น รายงานวิจัย, สถาบันสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2517

เขียน ชีระวิทย์ วิวัฒนาการการปกครองของญี่ปุ่น พิมพ์ครั้งที่ 2 แพรววิทยา 2511

ฉลอง สุนทรวาณิช ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรัสเซีย และ ประเทศไทย ตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2516

ศิริเอก ชัยนาม ไทยกับสงครามโลกครั้งที่ 2 เล่ม 1 พิมพ์ครั้งที่ 2 ไทยวัฒนาพานิช 2513
คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ พระราชพงศาวดารทำให้การชาวกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ พิมพ์ครั้งที่ 2 กังวิทยา 2515

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ นิทานโบราณคดี พิมพ์ครั้งที่ 14 ศิลปามรรคาการ 2513
แถมสุข นุ่มนนท์ วรรณไทยการประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2514

ทรงศรี อัจจุรณ การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2506

ธวัช รักนาคิชาติ สัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับญี่ปุ่น พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายทิม ทศนปรีชา โรงพิมพ์ไทย พระนคร 2508

นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น ประวัติการทูตของไทย พิมพ์เป็นอนุสรณ์,ในงานฌาปนกิจศพนางสั่น เภาวิบูล (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์) 2514

ประสิทธิ์ แก้วสิงห์ การปรับปรุงกรรณการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พ.ศ. 2435-พ.ศ. 2453 ปริญญานิพนธ์ (กศ.บ.) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประสานมิตร 2517

เยเรเมียส ฟอนฟลิค ประชุมพงศาวดารภาคที่ 79 พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ
นางเจิม ลุประสงค์ พิมพ์ครั้งที่ 5 กรมศิลปากร 2516

วิจิตรวาทการ, หลวง ประชุมพงศาวดารฉบับความสำคัญ โรงพิมพ์เพลินจิตต์ 2494

วิจิตรมาตรา, ชุน หลักไทย พิมพ์ครั้งที่ 6 โรงพิมพ์มณฑลเทศาภิบาลพิมพ์ 2516

ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ 2505

ศิลปากร, กรม ประชุมพงศาวดารภาค 76 จดหมายเหตุของโยสเซาเซาเคิน ชุมชุมฉาง 2504

สมชัย อนุมานราชชน การทูตของไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา พิมพ์ครั้งที่ 2 โรงพิมพ์พระจันทร์ 2509

สิริ เปรมจิตต์ พระบรมราชจักรีวงศ์ โรงพิมพ์เสาวภาค 2514

สำราญ กัลยาณมิตร เอกสารเกี่ยวกับการปรับปรุงข้อมูลกักตามสัญญาล้าสมัยของประเทศไทย
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมศิลปากร 2512

สมบัติ พลายน้อย ชาวต่างชาติในประวัติศาสตร์ไทย พิมพ์ครั้งที่ 2 แพร่พิทยา 2516

สิทธิสยามการ, หลวง สัญญาทางพระราชไมตรีระหว่างสยามกับต่างประเทศ พิมพ์แจกในงาน
พระราชทานเพลิงศพหลวงสิทธิสยามการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2506

สง่า กาญจนาคพันธุ์ ประวัติการค้าไทย โรงพิมพ์พิชิต ประนอม 2511

เออร์เนสต์ ซาเกา, เซอร์ ประชุมพงศาวดารภาคที่ 20 พิมพ์ครั้งที่ 1 โรงพิมพ์คุรุสภา 2507

องค์การการค้าคุรุสภา ประชุมพงศาวดารภาค 18 ตีพิมพ์ในประชุมพงศาวดารเล่ม 12 รายงาน
การค้าขายในกรุงสยามครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ พิมพ์ครั้งที่ 1 2507

อุบล จิระสวัสดิ์, สถานะทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศไทย ในระหว่าง
สงครามโลกครั้งที่ 2 วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย 2517

Blanchard, Wendell, Thailand Its People Its Society Its Culture,
New Haven, Connecticut, HRAF Press, 1958.

Christian, John L. and Nobutake Ike, "Thailand and Japan's Foreign
Relations". Pacific Affairs, 15 (1942).

Flood, Edward Thadeus, Japan's Relations with Thailand : 1928-1941,
unpublish Ph.D. Thesis University of Washington, 1967

Ingram, James'c., Economic Change in Thailand 1850 - 1970,
Kuala Lumpur, Oxford University Press, 1971.

- Iwao, Seichi, Van Vliet Historiae Verhael Van Siam 1640, The Toyo Bunko, Tokyo, 1958.
- Sansom, George, A History of Japan 1615 - 1867, vol. 3, Second Edition, The Cresset Press, 1966.
- Satow, Earnest Mason, Notes on the Intercourse between Japan and Siam in the seventeenth Century, From the Transactions of the Asiatic Society of Japan, Pt. 2, R. Meiklejohn & Co., Yokohama, 1885.
- Smith, G.V., The Dutch East India Company in the Kingdom of Ayutthaya 1604 - 1694, Doctoral Dissertation, Northern Illinois University, 1974.
- Steiger, George Nye, A History of the Far East, Boston, 1936.
- วารสาร
- ขจร สุขพานิช การต่างประเทศในแผ่นดินพระเอกาทศรถ นิตยสารศิลปากร ปีที่ 4 เล่ม 5
มกราคม 2504
- ขจร สุขพานิช สอรรถกราชปรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ (ตอน 3) นิตยสารศิลปากร
ปีที่ 11 เล่ม 4 พฤศจิกายน 2510
- ขจร สุขพานิช สอรรถกราชปรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ นิตยสารศิลปากร ปีที่ 11 เล่ม 2
กรกฎาคม 2510
- ถนน อานามวัฒน์ "สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับญี่ปุ่น" นิตยสารศิลปากร ปีที่ 15 เล่ม 2 กรกฎาคม 2514
- แถมสุข นุ่มนนท์ ที่ปรึกษาชาวอเมริกันในประเทศไทย พ.ศ. 2446-2483 วารสารธรรมศาสตร์
ปีที่ 4 เล่มที่ 3 ก.พ. - พ.ค. 2518
- ประทุมพร วัชรเสถียร "โฉมหน้าของญี่ปุ่น" จุลสารชกเบืองหลังเหตุการณ์ 6 ตุลา เล่ม 38
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย ธันวาคม 2515
- ผ่องพันธุ์ รัตนภูษิต "เอกสารสมัยพุทธศักราชที่ 23 ของญี่ปุ่นที่เกี่ยวกับกรุงสยาม" นิตยสารศิลปากร
ปีที่ 18 เล่ม 5 มกราคม 2518

ภาคผนวก ก.

คำแปล หนังสือสัญญาของไทยกับญี่ปุ่น *

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามฝ่ายหนึ่ง กับสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่นอีกฝ่ายหนึ่งนั้น มีพระราชประสงค์พร้อมกัน ที่จะให้มีทางพระราชไมตรีติดต่อกัน และจะได้ความคุ้นเคยอันสนิท ซึ่งได้มีมาแล้วแต่ปางก่อนนั้น คงมีขึ้นให้ถาวรสืบไป ในระหว่างสองพระนคร แลเพื่อประโยชน์ที่จะได้เข้าใจกันไว้เป็นหลักฐาน ใจความในการซึ่งจะได้ทำหนังสือสัญญากันต่อไปภายหน้านั้น จึงได้ตั้งผู้มีอำนาจเต็มในการทำสัญญาทั้งสองฝ่ายคือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ผู้ที่ได้รับเครื่องบรมราชอิสริยยศอันเป็นของโบราณที่นับถืออย่างยิ่ง ชื่อ นพรัตนราชวรารักษ์ เครื่องราชอิสริยยศอันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่ง ชื่อ มหาจักรีบรมราชวงศ์ เครื่องราชอิสริยยศสำหรับตระกูลอย่างสูงสุดชื่อ ปฐมจุลจอมเกล้า เครื่องราชอิสริยยศสำหรับความชอบอย่างสูงสุด ช่างเผือกสยามชั้นที่หนึ่ง ชื่อ มหาวรารักษ์ แลเครื่องราชอิสริยยศ สำหรับเกียรติยศอย่างสูงสุดมณฑลสยามชั้นที่หนึ่ง ชื่อ มหาสุรารักษ์

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น ท่านผู้สืบสันประเสริฐมีตำแหน่งยศสืบตระกูลชั้นที่ 3 ชื่อท้าว ชูสสัณมิเชียวโซ ชื่อตระกูลว่า เอาเกี เป็นผู้รองเสนาบดีว่าการต่างประเทศ ได้รับตราเครื่องราชอิสริยยศ ชื่ออาทิตย์อุไทย ชั้นที่ 2 เครื่องราชอิสริยยศของปรสเซีย ชื่ออินทรีแบง ชั้นที่ 1 เครื่องราชอิสริยยศของ ปรสเซีย ชื่อ มงกุฎชั้นที่ 1 แลเครื่องราชอิสริยยศของวิลันดา ชื่อ ราชาสีห์ ชั้นที่ 1

* กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศ : เอกสาร 7.1 หมวดสนธิสัญญา หนังสือสัญญาสยาม-ญี่ปุ่น 2430, 2440, (7.1.4) หนังสือโต้ตอบในเรื่องสัญญาทางพระราชไมตรี ราชอาณาจักรไทย กับญี่ปุ่นครั้งที่ 1 ฉบับวันที่ 26 ก.ย. ร.ศ. 106 (สัญญาไทย - ญี่ปุ่น พ.ศ. 2430)

ผู้มีอำนาจเต็มทั้ง 2 ฝ่ายนั้น ได้ส่งหนังสือมอบอำนาจให้ซึ่งกันและกัน ทั้งสองฝ่าย และได้เห็นว่าหนังสือมอบอำนาจนั้น ถูกต้องสมควรตามแบบแล้ว จึงได้ ยินยอมพร้อมกันทำคำปฏิญาณ ดังนี้

คำปฏิญาณ ว่า

ตั้งแต่วันที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฝ่าย ได้ทรงตรวจแก้ไขคำปฏิญาณ นี้ว่าเป็นวันใช้ได้แล้ว จะมีความสงบเรียบร้อย และมีทางพระราชไมตรีเป็นนิรันดร์ ในระหว่างสองพระนครที่ทำสัญญานี้ และในระหว่างคนในบังคับของประเทศ นั้น ทั้งสองฝ่ายควย พระนครทั้งสองที่ทำสัญญากันนี้ ทางเมืองทางรับนับถือว่ามี อำนาจเหมือนกัน ในการที่จะตั้งทุกขุแทนเมืองไปตั้งอยู่ ณ สำนักนี้ เมืองหลวงควยกัน ทั้งสองฝ่าย และในการที่จะตั้งกงสุลเอเนราลก็ กงสุลเอเนก ณ ที่ท่าเรือ และ ที่ในเมืองทั้งหลายของสองพระนครนั้นได้ ในที่ซึ่งได้อนุญาตให้ผู้รับราชการแทนทางประเทศ ของชาติอื่น ซึ่งได้รับผลประโยชน์มากที่สุดนั้นอาศัยอยู่

พระนครทั้งสองที่ทำสัญญากันนี้ รับสัญญากันอีกต่อไปว่าจะอุตสาหกรรมที่จะช่วย แลอุดหนุนตามกำลังที่จะทำได้ในการค้าขายและการเดินเรือในระหว่างคนในบังคับ แลพระราชอาณาเขตของพระนครนั้น ๆ

แต่ในปัจจุบันนี้ ก่อนเวลาที่จะให้หนังสือสัญญากันให้บริบูรณ์นั้น คนในบังคับ ของพระนคร ซึ่งทำสัญญานี้ฝ่ายหนึ่ง จะเข้าไปในพระราชอาณาเขตอีกฝ่ายหนึ่ง เพียง คำลสิ่งใดเปิดให้แก่คนทางประเทศที่ได้ไปรถอนุญาตให้อย่างมากที่สุดไปค้าขายแล้วนั้น จะเป็นเพื่อประโยชน์การค้าขายก็ดี หรือเพื่อประโยชน์ที่เป็นธรรมก็ดี ถัดนั้นแล ทรัพย์สินสมบัติของผู้นั้นจะได้พันอันตรายไม่มีใครข่มเหง แลจะประพฤติก่อนนี้ทุกอย่างโดย ความตรง แลความไม่คำเอียง

ขอความนิสการ ในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องของควยกาตเหล่านี้จะคงไว้จัดการต่อไป ในการที่จะทำสัญญาในระหว่างสองพระนครในภายหน้า

คำปฏิญาณนี้ จะได้ตรวจแก้ไขกัน แลหนังสือตรวจแก้ไขว่าใช้ได้นั้น จะได้ แลกเปลี่ยนที่เมืองโตเกียว โดยเร็วที่สุดที่จะทำได้ อย่างช้าที่สุดภายใน 4 เดือน

ตั้งแต่วันที่โคลงชื่อในหนังสือนี้ ในการที่จะทำให้เป็นสำคัญมั่นคงนั้น ผู้รับอำนาจเต็ม
ทั้งสองฝ่ายโคลงชื่อ แลประทับตราไว้ทั้งสองฝ่ายควย

หนังสือนี้ ใ้ทำที่เมืองโตเกียว วันจันทร์ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 11 ชื่ออักษุขมาศ
ในปีกุน นพทก ถักราชโหรสยาม 1249 ตรงกับวันที่ 26 เดือนที่ 9 ถักราชเมย
ปีที่ 20 (ตรงกับวันที่ 26 เดือนธันวาคมเบอ คฤสศถักราช 1887)

(ลงชื่อ)

(ลงพระนาม)

คำแปลหนังสือมอบอำนาจ ของผู้ทำสัญญาฝ่ายญี่ปุ่น

มุทสุฮิโตะ โดยความกรุณาของพระผู้เป็นเจ้าในสวรรค์พิภพได้เป็นบรมราชา
ธิราชในเมืองญี่ปุ่น แลได้ประทับอยู่ในเขตต์จักร ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอันเป็นพระวงศ์
เดียวกัน ได้เสด็จถวัลยราชสมบัติมาแต่กาลก่อนนาน

ขอประกาศแก่ท่านทั้งหลายทั้งปวง ผู้ซึ่งจะได้อ่านประกาศนี้ให้ทราบว่า
ด้วยเป็นที่พึงปรารถนา จะประดิษฐานทางพระราชไมตรีในระหว่างกรุงญี่ปุ่น
กับกรุงสยาม ให้ถาวรแห่งวิงสืบไปนั้น เราจึงได้ทำคำประกาศฉบับนี้ตั้งให้
ไวสเคอนท์ (Viscount) เอียวโล โอากิ ผู้เป็นรองเสนาบดีว่าการต่างประเทศ
ของเรา แลให้มีอำนาจเต็มในการที่จะพบปะและปรึกษารื้อกับ พระเจ้านองยาเชอ
กรมหลวงเทเวศร์วรวโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ แลเป็นผู้มีอำนาจทำหนังสือ
สัญญานั้นทุกข้อ แลถ้าเห็นเราจะรับไถ่แล้ว เราจะไถ่กรวญแก้ไขว่าเป็นอันใช้ไถ่ต่อไป

ในการที่จะทำสำคัญให้เป็นที่หมายในประกาศนี้ เราได้ลงลายพระราชนิพนธ์
เลขของเรา แลได้ประทับราชลัญจกรสำหรับพระราชอาณาจักรของเราด้วย

ประกาศมาแก่พระราชวังในเมืองโตเกียว วันที่ 24 เดือนที่ 9 ในปี 20-
ในรัชกาลของเราเรียกว่าเมจิ ตรงกับปี 2547 ตั้งแต่พระเจ้าอิมมู บรมราชาธิราช
กับพระวงศ์ ได้เสวยราชสมบัติ ตรงกับวัน 7 11 ค่ำ ปีกุน นพทก

จุลศักราช 1249

ประทับราชลัญจกรญี่ปุ่น พระราชหัตถเลขาบรมราชาธิราชญี่ปุ่น

ลงชื่อกำกับ เคอนทัวโกะ ทิโรบุมิ

ประธานาธิบดี ในที่ประชุมเสนาบดี

ภาคผนวก ข.

หนังสือสัญญาว่าด้วยการค้าขายและการเดินเรือ
ในระหว่างกรุงสยาม กับ ประเทศญี่ปุ่น พ.ศ. 2440 (ร.ศ.116)*

หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ทางค้าขาย แลการเดินเรือในระหว่าง
กรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่น ทำที่กรุงเทพฯ ฯ วันที่ 25 ก.พ. ร.ศ.116 ได้แลกเปลี่ยน
ราศีไฟ ตอกันที่กรุงเทพฯ ฯ วันที่ 31 พ.ค. ร.ศ.117

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แลสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น มีพระราชประสงค์
เสมอกันที่จะเกื้อกูลทางพระราชสัมพันธ์มิตร ทางค้าขาย แลทางเดินเรือ ซึ่งมิอยู่
โดยผาสุกในระหว่างสองพระนครกับอาณาประชาราษฎร์ทั้งสองประเทศนั้น ให้ถาวรวัฒนา
การยิ่งขึ้น จึงได้ตกลงที่จะทำหนังสือสัญญามับหนึ่ง เพื่อประโยชน์นี้แล้ว ได้ทรง
แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายคือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนั้น พระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทเวศน์
วโรประการ ผนวชยานคร เครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรี ชั้นที่ 1 เครื่องราชอิสริยาภรณ์
อาทิตย์อุทัย ฯลฯ เสนาบดีว่าการต่างประเทศของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่นนั้น อินะงากิ มันยิโร โชกอย (Inagaki
Manjiro Shogoi) ราชทูตของสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น ณ พระราชสำนักของ
สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ซึ่งเมื่อได้ส่งหนังสือมอบอำนาจให้ทราบถึงกันและกัน
แลได้เห็นเป็นอันถูกต้องแบบอย่างดีแล้ว ได้ปรึกษากันตกลงกันทำสัญญา เป็นข้อบังคับต่อไปนี้

1. กรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่น จะต้องมีความสงบราบคาบเรียบร้อยกัน
อยู่เสมอ แลจะต้องเป็นไมตรีกันอยู่เป็นนิจนิรันดร์ แลคบในมั่งคั่งของประเทศที่ทำ

* กองบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศ : บัญชีเรื่อง ประจำแฟ้มที่ 7.1
แผนกสนธิสัญญา เรื่องสัญญาสยาม - ญี่ปุ่น พ.ศ.2430, 2440 (ร.ศ.106,116)
เรื่องทำสัญญาทางพระราชไมตรี ฯลฯ กับญี่ปุ่น ร.ศ.116 ฉบับลงวันที่ 25 ก.พ.(ตอน 1)

สัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องได้รับความคุ้มครองป้องกันโดยเต็มที่ทั้งหมด ในกายแก้วและทรัพย์สินสมบัติ จึงอยู่ในอาณาจักรแลอาณาเขต ของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ตามกฎหมายที่ไต่ตั้งไว้ในเมืองนั้น

2. จะต้องเป็นการสะดวกตามอำเภอใจแก่ประเทศที่ทำสัญญานี้ฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง จึงจะตั้งกงสุล, เบเนราค กงสุล, ไววกงสุล แล เน้กกงสุลทั้งหลาย ให้ ไปอยู่ ณ เมือง แลหาเรือในอาณาจักร แลอาณาเขตของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง จึงได้ ยอมให้พนักงานกงสุลของประเทศอื่นใด ๆ ไปตั้งอยู่ แลอย่างไรก็ดี กงสุล, เบเนรากลกงสุล, ไววกงสุล แลพนักงานกงสุลเช่นนี้ จะต้องไม่เขาทำการตาม คำแห่งไปก่อน จนกว่ารัฐบาลซึ่งผู้นั้นไต่มาถึง ได้เห็นชอบ แลยอมรับตามธรรมเนียม แลแล้วจึงจะทำการใด พนักงานกงสุลทั้งหลายนี้ จะต้องมิได้กระทำการ มีประโยชน์ แลมิ การยกเว้นทุกอย่างซึ่งไม่อยู่ใน หรือจะไต่ให้มีแกกงสุลทั้งหลายของประเทศ จึงโปรด ให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง

3. คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ถ้อยทีทางฝ่ายต่างที่จะ เขาไปอยู่แลอาศัย ณ แห่งใด ๆ ในอาณาจักร แลอาณาเขตของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง จึงคนในบังคับ หรือ ชาวเมืองของประเทศที่โปรดให้ประโยชน์อย่างยิ่งในเรื่องนี้ ได้รับอนุญาตให้เขาไปอยู่แลอาศัย ณ ที่นั้น คนเหล่านี้เมื่ออยู่ในที่นั้น จะจ้างคนใช้ แลจะเขาอยู่ในเรือนโรง ทำงานร้าน แลโรงเก็บสินค้าใด แลจะค้าขาย เป็นการ ขายมาก ๆ หรือขายปลีกในที่นั้นก็ได้ทุกอย่าง ในสิ่งของที่เกิดขึ้นก็ดี ที่ทำขึ้นก็ดี ทั้งที่เป็นสินค้าก็คล้ายเหมือนกัน ไม่ต้องเสียภาษีอากรค่าธรรมเนียม หรือค่าอะไร ๆ ยิ่งกว่าที่คนในบังคับ หรือชาวเมืองประเทศ ซึ่งโปรดให้ประโยชน์อย่างยิ่งได้เสีย อยู่ทุกวันนี้ หรือที่จะได้เสียต่อไปในภายหน้า

ในการทั้งปวงที่เกี่ยวกับที่จะเดินทางไปมากับการค้าขาย แลการที่ถึงบ้าน เรือนอยู่ก็ดี แลที่เกี่ยวกับอำนาจที่จะจ้างทุกอย่างในกิจธุระในการตั้งท่ามาหากิน แลในกิจที่จะกระทำการหากำไรก็ดี ฝ่ายคนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญานี้ ถ้อยที ทางจะไต่รับผลในเวลาที่อยู่ในอาณาจักร แลอาณาเขตของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งเสมอเหมือน

กับที่ใดมีแก่คนในบังคับ หรือชาวเมืองของประเทศที่โปรกได้ไ้ประโยชน์อย่างยิ่ง

4. ในระหว่างอาณัติกร แลอาณาเขตทั้งสองฝ่ายที่ไ้ทำสัญญานี้ จะทวงให้มีการค้าขาย แลการเดินทางเรือมาไ้โดยสะดวกเต็มที่ทั้งหมคเสมอกันทั้งสองฝ่าย คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ต่างฝ่ายลอบที่ตองไปมาหากันไ้ตามอำเภอใจ โดยสะดวกแลปราศจากกัณฑ์ตราย พร้อมกับกำปั่นแลสินค้า มังทาแลลำนน้ำทุกแห่งในอาณัติกร แลอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง รุ่งไ้เปิดให้มีการค้าขาย แลการเดินทางเรือต่อเมืองต่างประเทศ

5. คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ต่างฝ่ายลอบที่ตองไ้มิไ้รับผลในอาณัติกรแลอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งเสมอเหมือนกับคนในบังคับหรือชาวเมืองของประเทศที่โปรกได้ไ้ประโยชน์อย่างยิ่งในการทั้งปวง ซึ่งเกี่ยวข้องในภาษีของที่ชนไปมาภายในเมือง ในการเก็บสินค้าไว้ที่โรงซัก ในเงินอนุญาตเกื้อกูลการค้าขาย ในการช่วยเกื้อหนุนให้สะดวก ในการตรวจแลตราสินค้า ทั้งในการคืนภาษีสินค้ากลับออกไปนอกเบ้องควย

6. ห้ามมิให้เก็บภาษีอย่างอื่น หรือสูงขึ้นไปในการรุ่งบรรทุกสิ่งของที่เกิเกิดขึ้น หรือที่ท่าขึ้นอย่างใด ๆ ในอาณัติกรแลอาณาเขตของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ไม่จำเพาะว่าของนั้นมาถึงยู่จากที่แห่งใด ที่เข้าไปยังอาณัติกรแลอาณาเขตของสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น กับห้ามมิให้เก็บภาษีอย่างอื่น หรือสูงขึ้นไปในการรุ่งบรรทุกสิ่งของที่เกิเกิดขึ้น หรือที่ท่าขึ้นอย่างใด ๆ ในอาณัติกรแลอาณาเขตของสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น ไม่จำเพาะว่าของนั้นมาถึงยู่จากที่แห่งใด ๆ ที่เข้าไปยังอาณัติกรแลอาณาเขตของสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น ไม่จำเพาะว่าของนั้นมาถึงยู่จากที่แห่งใด ๆ ที่เข้าไปยังอาณัติกรแลอาณาเขตของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนั้น ยิ่งกว่าที่ไ้เก็บภาษีเขาเข้าจากสิ่งของที่เกิเกิดขึ้นหรือที่ท่าขึ้นในเมืองต่างประเทศอื่น ๆ แลจะต้องไม่ห้ามสิ่งของอันใด ๆ ที่ไ้เกิดขึ้นหรือไ้ท่าขึ้นในอาณัติกรแลอาณาเขตของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง รุ่งบรรทุกเข้าไปในประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง ไม่จำเพาะว่าของนั้นบรรทุกมาจากที่แห่งใดอันเป็นของอย่างเดียวกันกับที่เกิเกิดขึ้น หรือ

ที่ทำงานในเมืองอื่น ๆ ที่ไม่ต้องห้ามไม่ให้บรรทุกเข้าไปเหมือนกัน ความอันตราย
ในข้อนี้ไม่ใช่ไปเพื่อการที่ต้องห้ามเพื่อการผูกขาด หรือเพื่อการอื่น ๆ จึงเป็นสมัย
จะต้องห้ามความจำเป็นเพื่อจะคุ้มครองป้องกันสรรพอันตรายไม่ให้ต่อตัวคนหรือ
ต่อสัตว์พาหนะ หรือต่อภาระสิ่งอื่นเป็นประโยชน์ใช้ในการเพาะปลูกด้วย

7. ห้ามไม่ให้เก็บภาษีอากรหรือค่าอะไร ๆ อย่างอื่นหรือสูงขึ้นใน
อาณาจักร แลอาณาเขตของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ในสิ่งของซึ่ง
บรรทุกออกไปอย่างใด ๆ ยังประเทศอีกฝ่ายหนึ่งนั้นยิ่งกว่าเช่นที่เสียภาษีอยู่ หรือ
ควรจะเสียภาษีต่อไปได้ ในสิ่งของอย่างเดียวกัน ที่ได้บรรทุกออกไปยังเมืองต่าง
ประเทศอื่น ๆ และจะต้องไม่ห้ามสิ่งของอันใด ซึ่งบรรทุกออกจากอาณาจักร แล
อาณาเขตของประเทศที่ทำสัญญานี้ทั้ง 2 ฝ่าย ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปยังประเทศอีกฝ่าย
หนึ่งเป็นสิ่งที่อันเดียวกันกับที่ห้ามไม่ให้บรรทุกออกไปยังเมืองอื่น ๆ เหมือนกัน

8. บรรดาสิ่งทั้งปวง อันเป็นของที่บรรทุกเข้าไปได้ไม่ต้องห้าม
ตามกฎหมายอยู่ในเวลานี้ หรือ เวลาต่อไปภายหน้า ยังท่าเรือในอาณาจักรแลอาณาเขต
ของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม โดยเรือกำปั่นไทย หรือเรือกำปั่นของประเทศที่โปรด
ให้ได้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ก็จะมีบรรทุกเรือกำปั่นญี่ปุ่น เข้าไปยังท่าเรือเหล่านั้นได้
เสมอเหมือนกัน โดยไม่ต้องเสียภาษี หรือค่าธรรมเนียมอย่างใด ๆ ยิ่งกว่าที่เก็บ
จากของที่บรรทุกเข้าไปโดยเรือกำปั่นไทย หรือเรือของประเทศที่โปรดให้ได้
ประโยชน์อย่างยั่งยืน แลข้อที่ถ้อยให้ประโยชน์เสมอกัน บรรดาสิ่งทั้งปวงอันเป็น
ของที่บรรทุกเข้าไปได้ไม่ต้องห้ามตามกฎหมายอยู่ในเวลานี้ หรือเวลาต่อไปภาย
หน้า ยังท่าเรือในอาณาจักร แลอาณาเขตของสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่นโดยเรือกำปั่น
ญี่ปุ่น หรือเรือกำปั่นของประเทศที่โปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ก็จะมีบรรทุกเรือ
กำปั่นไทยเข้าไปยังท่าเรือเหล่านั้นได้เสมอเหมือนกัน โดยไม่ต้องเสียภาษี หรือ
ค่าธรรมเนียมอย่างใด ๆ ยิ่งกว่าเก็บจากของที่บรรทุกเข้าไปโดยเรือกำปั่นญี่ปุ่น หรือ
เรือของประเทศที่โปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยั่งยืน การซึ่งถ้อยที่ถ้อยให้เสมอเหมือนกันเช่นนี้
จะต้องมีผลไปตลอดโดยไม่จำเพาะว่าสิ่งของเช่นนี้ จะตรงมาจากที่เดิมของสิ่งนั้น

หรือจะมาจากที่แห่งอื่น ๆ ก็เหมือนกันทั้งสิ้น

ในอาการอย่างเดียวกันนี้ จะเกื้อหนุนให้เสมอกันแต่ในการที่เกี่ยวกับสิ่งของ ซึ่งบรรดาออกไป เพราะฉะนั้นภาวที่ขึ้นในแลภาวที่ขาออกจะเองเสียเหมือนกัน เงิน อนุภาตที่ถูกการค้ำขายแลคั่นภาวที่ขึ้นกับบรรดาหกลีบ ก็ต้องยอมให้เหมือนกัน ใน อาการจักรแลอาณาเขตของประเทศที่ทำสัญญานี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เมื่อเวลาบรรดาสิ่ง ของใด ๆ ซึ่งไม่ต้องการตามกฎหมายออกไปจากที่นั้น ไม่จำเป็นว่าการบรรดาหกลีบ ไปเช่นนี้จะขึ้นในเรือกำปั่นไทยหรือญี่ปุ่น หรือเรือของประเทศที่ทำสัญญานี้ฝ่ายใดฝ่าย หนึ่ง หรือเป็นท่าเรือของประเทศอื่น ๆ ก็เสมอเหมือนกันทั้งสิ้น

9. ห้ามไม่ให้เก็บภาษี หรือค่าธรรมเนียมอย่างอื่น หรือสูงขึ้นไป ในจำนวนน้ำหนักตันที่เรือกำปั่นกัตติ ในกาประภาการ หรือค่าเปิดคานกัตติ ใน คำนารอง ค่าห้ามเรือป้องกันโรค ค่าขายเรือแลค่าของที่เสียหรืออับปางกัตติ หรือ ในการธรรมเนียมอย่างใด ๆ ที่เก็บในท่าวนั้น ๆ กัตติ ณ ที่ท่าเรือแห่งใด ๆ ของ กรุงสยามนั้น จากเรือกำปั่นญี่ปุ่น หรือ ณ ที่ท่าเรือทั้งหลายของกรุงญี่ปุ่นจากเรือ กำปั่นไทย ยิ่งกว่าที่เรือกำปั่นสำหรับประเทศนั้นเอง เสียภาษีอยู่เป็นสามัญประมาณ หรือที่เรือกำปั่นของประเทศที่โปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง เสียภาษีไคอยู่ในการ เหมือนกัน ณ เวลานั้น หรือต่อไปภายหน้าท่าเรืออันเดียวกันนั้น การที่ประพฤติกัตติ ให้ เสมอเหมือนกันเช่นนี้ ถ้อยที่ต่างที่จะต้องใช้ไปถึงเรือกำปั่นของฝ่ายนั้น ๆ ไม่ จำเพาะว่าเรือนั้นจะมาถึงจากท่าเรือแห่งใด ๆ แต่ไม่จำเป็นว่าเป็นเรือจะออกไปยังแห่งใด

10. ในการตั้งปวงที่เกี่ยวกับการเข้าทอดท่า การเบิกร่อง การทอดค้ำ การขนของลง แลขึ้นจากเรือในท่าทอด ในลำน้ำ ในอู่ ใน หนทางน้ำ ในท่าจอด หรือในแม่น้ำ ของอาณาจักรแลอาณาเขต ของประเทศทั้ง สองฝ่ายนี้ ฝ่ายหนึ่งคงไว้ให้ประโยชน์แก่เรือของประเทศนั้นเอง หรือแก่เรือ ของประเทศอื่น ๆ ในการซึ่งเป็นอย่างเดียวกันแล้ว จะให้แก่เรือของอีกฝ่ายหนึ่ง เหมือนกันไม่ไคด้วย

11. เรือรบหรือเรือค้าขายของประเทศที่ทำสัญญาในนี้ ฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่งซึ่งถูกพายุ หรือมีเหตุการณ์ยากอย่างอื่น ๆ จำเป็นเองเขาบังคับอาศัยใน ทหาเรือแห่งหนึ่งของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งแล้ว ต้องยอมตามใจในการที่จะแต่งเรือ ใหม่ ณ ที่นั้น ในการที่จะหาเสบียงอาหารที่จำเป็นทุกอย่าง แต่ในการที่ออกเรือ ต่อไปในทะเลนั้น โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมกับใด ยิ่งกว่าที่เรือของประเทศนั้น จะเสียได้ แต่อย่างไร ๆ ก็ดี ถ้าเป็นการที่นายเรือค้าขาย จำเป็นจะต้อง จำหน่ายสินค้าส่วนหนึ่งเพื่อที่จะได้เงินมาใช้จ่ายแล้ว นายเรือจะต้องทำตามข้อบังคับ แลเลิกใบท่องเที่ยว ซึ่งนายเรือใช้ไปถึงอยู่นั้นด้วย

ถ้าเรือรบหรือเรือสินค้าลำใดลำหนึ่งของประเทศที่ทำสัญญานี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไ้เกิดอันตรายอย่างหนึ่งหรืออย่างหนึ่งของอีกฝ่ายหนึ่ง แล้ว กำนันหรือเรือที่นั้นกับทั้ง เครื่องแต่งเรือ แลเครื่องภาชนะใช้สอยทั้งปวงสำหรับเรือ กับสิ่งของแลสินค้าที่ ช่วยมาได้จากเรือ ทั้งของสิ่งใด ๆ ที่ฝังไว้ทั้งลงทะเล หรือเงินที่ขายของได้ กับ ทั้งหนังสือที่ค้นพบบนเรือ ซึ่งไ้เกิดอันตรายทั้งปวงนี้ ต้องส่งคืนให้แก่เจ้าของ เรือ นายเรือ หรือผู้รับพระเจ้าของเรือในเวลาที่มาเรียกรับไป ถ้าเจ้าของเรือ นายเรือ หรือผู้รับพระเจ้านั้น ไม่อยู่ในที่ตำบลนั้นแล้ว ของเหล่านี้ก็จะต้องส่งให้แก่ กองสุล เยนราคองสุล ไวศกงสุล หรือพนักงานกงสุลฝ่ายสยามหรือฝ่ายญวน ผู้ซึ่งมีหน้าที่อยู่ในแขวงที่เรือเกิดอันตรายอยู่นั้น เมื่อมาเรียกรับไปภายในเวลา ซึ่งกำหนดไว้ในกฎหมายของประเทศนั้น ๆ แลกงสุลก็ เจ้าของเรือ นายเรือ หรือผู้รับพระเจ้านั้น จะต้องใช้เงินแต่เพียงค่าที่ต้องเก็บรักษาสมบัตินั้น กับทั้งค่า ช่วยเรือ แลของที่เสีย หรืออันตราย หรือค่าอื่น ๆ ซึ่งควรจะเสียเหมือนกันในการ อันตรายของเรือสำหรับประเทศนั้นเอง

สิ่งของแลสินค้าที่ช่วยมาได้จากเรืออันตรายนั้น ต้องงวดวันไม่เกินสาม วันถ้ากรทุกอย่าง ยกเสียแต่ที่ใดปรากฏชัดว่าเป็นของสำหรับจำหน่ายให้หมดไป จึง จะต้องเสียภาษีค่าธรรมเนียม

ในการที่เรือของกนในบังคับประเทศที่ท่าสัญาณนี้ ฝ่ายหนึ่งได้คิดตนหรือ
 อับปางอยู่ในอาณาจักร แลอาณาเขตของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งเจ้าของเรือ หรือ
 นายเรือ หรือผู้รับภาระเจ้าของเรือนั้น ไปโดยผู้ ณ ที่นั้น กงสุล
 เยเนราลกงสุล ไวศกงสุล หรือพนักงานกงสุลของฝ่ายนั้น มีอำนาจที่จะเข้าช่วย
 เป็นธุระวากลาว่า เพื่อจะให้ไต่สวนเกิดบนแกลดในบังคับประเทศนั้นตามการที่จำเป็น
 ตาเจ้าของเรือ นายเรือ หรือผู้รับภาระของเรือน้อย ณ ที่นั้น ต้องการให้พนักงาน
 กงสุลช่วยถึงวามาน ก็ช่วยได้เหมือนกัน

12. เรือรบของประเทศที่ทำสัญญาใหม่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเข้าอยู่ และจะยอมยอมเรือในท่าเรือที่แจ้งไว้ในประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งยอมให้เรือรบของ ประเทศที่ไปρκให้ไคประโยชน์อย่างอื่นเข้าไปแล้วไค เรือรบทั้งหลายนี้ต้องยอมทำตามข้อบังคับทั้งหลายด้วยเหมือนกัน แลไคมีเกียรติยศ มีผล มีประโยชน์ แลมี การยกเวนเหมือนกัน กับที่ให้มีอยู่ในบัดนี้ หรือจะไคไคมีต่อไปภายหน้าแถบรรคา เรือรบของประเทศที่ไปρκให้ไคประโยชน์อย่างอื่น

13. ประเทศที่ทำสัญญานี้ทั้งสองฝ่าย ยอมตกลงกันว่าในการที่เกี่ยวข้องกับการงานค้าขาย แลการเดินเรือ นั้น ประโยชน์การที่โปรดให้ หรือการยกเว้น อันใด ๆ ซึ่งประเทศที่ทำสัญญานี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้อนุญาตให้แล้ว หรือจะอนุญาตให้ต่อไปในภายหน้า แลรัฐบาลหรือเรือ หรือสินค้า หรือคนในบังคับ หรือคนชาวเมืองประเทศอื่น ๆ แลจะต้องอนุญาตแต่ให้ให้แก่รัฐบาล เรือสินค้า คนในบังคับ หรือคนชาวเมืองของอีกฝ่ายหนึ่งนั้นโดยทันที แลโดยไม่มีข้อแลกเปลี่ยนกันกว่าจะเป็นความประสงค์ของสองประเทศ ว่าการงานค้าขาย แลการเดินเรือ ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งนั้น อีกฝ่ายหนึ่งต้องทำได้เสมอเหมือนกันกับการของประเทศที่โปรดให้ประโยชน์อย่างนั้นทุกอย่าง

14. หนังสือสัญญาที่ออกให้กันโดยทันที ขณะเมื่อได้แลกเปลี่ยน
หนังสือพระบรมราชานุญาตนั้น และใช้โดยผู้มีกำหนด 10 ปี แลต่อไปจนกว่าจะสิ้น

กำหนดนี้หนึ่ง ทั้งวันซึ่งปรุเพกที่ทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะได้ออกแก่อีกฝ่าย
หนึ่งว่าจะเลิกสัญญานี้เสีย

15. หนังสือสัญญานี้ ใ้ลงชื่อกันภาษาละสองฉบับในภาษาไทย
ภาษาญี่ปุ่น แลภาษาอังกฤษ แลจะปรากฏว่ามีเนื้อความคลากเคลื่อนกันอย่างไรใน
ระหว่างภาษาไทยกับภาษาญี่ปุ่นแล้ว การที่คลากเคลื่อนเช่นนี้จะตองวินิจฉัยให้สำเร็จ
แก่ชาวไปตมเนื้อความในภาษาอังกฤษ

16. หนังสือสัญญานี้ จะต้องมีพระบรมราชานุญาต แลหนังสือ
พระบรมราชานุญาตนั้น ตองแลกเปลี่ยนกัน ณ ที่กรุงเทมหานครโดยเร็วที่จะกระทำได้
ในการที่จะให้เป็นหลักฐานมั่นคง ผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายใ้ลงชื่อประทับ
ตรา หนังสือสัญญานี้ไว้เป็นสำคัญ

หนังสือสัญญานี้ใ้ทำภาษาละสองฉบับ สามภาษารวมหกฉบับ ณ กรุงเทมหานคร
วันที่สิบห้า เดือนกุมภาพันธ์ รัตนโกสินทร์ยก 116 ตรงกับวันที่สิบห้า เดือนที่สอง
ถักราชญี่ปุ่นแผ่นดินเมจิ ปีที่ 31 แลวิศตถักราช 1898

เซ็น เทวะวงษ์วโรประการ ประทับตรา
" อินะกะกิ มั่นชิโร "

บันทึกสัญญา (Protocol)

ในขณะที่จะลงชื่อหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ทางค้าขาย แลการค้าเงิน
เรือในระหว่างกรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่น ณ วันที่ ผู้มีอำนาจเต็มของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่
ทั้งสองฝ่าย ได้ปฏิบัติตามขอความสัญญาไว้ต่อไปดังนี้ว่า

1. รัฐบาลฝ่ายสยามยอมให้พนักงานกงสุลญี่ปุ่นทำการมีอำนาจศาลเหนือ
คนในบังคับญี่ปุ่นในกรุงสยามไปจนกว่าจะได้อำนาจธรรมเนียมใหม่ ในตุลาการใหม่บริบูรณ์
แล้ว ถือว่า จะถึงเวลาที่เจ้าพนักงานพระธรรมนูญศาลการค้าไทย 1 พระธรรมนูญ
ศาลศรัทธาบรรณชำระความอาญา 1 พระธรรมนูญศาลศรัทธาบรรณชำระความแพ่ง 1 กับ
สำนักบริหาร กับ สำนักสมรรถก 1 พระธรรมนูญศาลศรัทธาบรรณชำระความแพ่ง 1 กับ
พระธรรมนูญศาลยุติธรรมทั้งหลาย 1

2. รัฐบาลญี่ปุ่นยอมรับ ให้คนในบังคับกับเรือกำปั่นฝ่ายญี่ปุ่น ซึ่งเข้า
ไปยังกรุงสยาม กระทำตามขอบังคับการค้าขายแลสิทธิศาลการ ที่ใช้อยู่ในกรุงสยาม
ณ บัดนี้ ตามที่เกี่ยวของกับคนในบังคับ หรือชาวเมือง แลเรือกำปั่นของประเทศอื่น ๆ
ที่มีหนังสือสัญญากับกรุงสยาม

ขอบังคับ แลสิทธิเช่นว่านี้ ต้องเป็นที่แก้ไขใหม่ได้ ในเวลาเมื่อกรุงสยาม
หรือกรุงญี่ปุ่น บอกล่วงหน้าให้ทราบกันว่าจะขอแก้ไขสองเดือนก่อน แลแก้ไขได้

บรรดาเงินสินไหม แลค่ารับโทษ ที่ไกลงโทษเพราะทำผิดขอขอบังคับ หรือ
ขอความในหนังสือสัญญาที่ลงชื่อกันวันนี้ ต้องส่งให้แก่รัฐบาลฝ่ายสยาม

3. ขอความทั้งเกี่ยวกันอันใด ซึ่งจะเกิดขึ้นเกี่ยวข้องกับการที่ตี
ความหมาย หรือการที่จะกระทำให้สำเร็จ ทางหนังสือสัญญาที่ลงชื่อกันวันนี้ หรือ
เหตุการณ์ที่จะมีต่อไปว่ากระทำผิดขอสัญญาอย่างใด ๆ นั้น เมื่อได้ปรึกษากันโดยทาง
ตรง เพื่อที่จะให้ตกลงกันโดยเรียบร้อยไม่ได้แล้ว จะยอมยกให้กรรมการคนกลาง
วินิจฉัย แลการที่คนกลางเช่นว่านี้ตัดสินเป็นอย่างไร ๆ รัฐบาลทั้งสองฝ่ายต้อง
กระทำตามอย่างนั้น ๆ ทุกประการ

ผู้ซึ่งเป็นกรรมการเช่นว่านี้ รัฐบาลทั้งสองฝ่ายต้องเลือกขึ้นโดยปริภาพพร้อมกัน
ถ้าปรึกษาไม่พร้อมกันใด ก็ให้ทางฝ่ายต่างเลือกคนกลางข้างละคนหนึ่ง หรือข้างละ
หลายคน มีจำนวนเท่ากัน แล้วคนกลางทั้งหลายที่ใดถึงขั้นดังนี้ ต้องเลือกผู้ช้ชาติ
ชนอีกคนหนึ่งด้วย

กระบวนการพิจารณาของคนกลางนั้น ประเทที่ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายต้องพร้อมกัน
กำหนดขึ้นไว้ทุกครั้งทุกคราวไป ถ้าไม่พร้อมกัน กำหนดขึ้นใดแล้ว กรรมการคนกลาง
ก็มีอำนาจที่จะกำหนดกันขึ้นเองก่อนเวลาพิจารณาความนั้น

ผู้มีอำนาจเต็มที่จะลงชื่อท้ายหนังสือทั้งสองฝ่าย ได้ยินยอมตกลงกันแล้วว่า
บันทึกสัญญานี้ ต้องนำไปเสนอยังประเทศซึ่งทำสัญญาใหญ่ทั้งสองฝ่าย พร้อมกันกับ
หนังสือสัญญาด้วย แลตกลงกันว่าเมื่อหนังสือสัญญาใดมีพระบรมราชานุญาตแล้ว ขอความ
ทั้งปวงที่ตกลงในบันทึกสัญญา ต้องถือว่าเป็นที่ทรงพระราชมารห์เห็นชอบด้วยแล้วเหมือน
กัน โดยไม่ว่าเป็นต้องมีหนังสือพระบรมราชานุญาตตามแบบอีกต่อไป

ในการที่จะกระทำให้เป็นหลักฐานมั่นคง ผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย ได้ลงชื่อ
ประทับตราบันทึกสัญญานี้ไว้เป็นสำคัญ

บันทึกสัญญานี้ ทำที่กรุงเทพมหานคร วันที่ 25 กุมภาพันธ์ รตนโกสินทร์ศก
116 ตรงกับศักราชญี่ปุ่น แดนคินไมย ปีที่ 31 แลคริสต์ศักราช 1898

เซ็น เทวะวงวโรประการ ประทับตรา

" อินะกะกิ มัตสึโร "

ภาคผนวก ก.

นายมาเซา* (Mr. Tokishi Masao)

หรือพระยามหิธร มุนีปรกรโกศลคุณ ชาวญี่ปุ่น สำเร็จการศึกษาทางกฎหมาย
จากมหาวิทยาลัยเยล เขามารับราชการในไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2440 รับราชการใน
ตำแหน่งเลขาธิการกระทรวงต่างประเทศ ในบังคับบัญชาที่ปรึกษาทั่วไป แล้วจึงย้ายมาอยู่
กระทรวงยุติธรรม เป็นหน้าที่แปลกฎหมายญี่ปุ่น ซึ่งไทยศึกษาแบบอย่างดี และมีแจ้ง
ความเห็นทางกฎหมายทั่วไป เรียบเรียงรวมชอกฎหมายให้เป็นหมวดหมู่ และช่วยทำ
การกฎหมายทั่ว ๆ ไป ต่อมาได้เป็นผู้พิพากษาศาลฎีกา ได้รับเงินเดือน 1700 บาท
ต่อเดือน บำนาญปีละ 4,339 บาท ออกจากราชการเมื่อ พ.ศ. 2456 ต่อมา
รัฐบาลญี่ปุ่นได้แต่งตั้งให้พระยามหิธรรักษาตำแหน่งอรรคราชทูตญี่ปุ่นประจำไทย

MASA-O. Tokichi, Hogakukekushi, Siamese Marquis (Phya) of
the highest rank (Panthong), the 4th. class of the Rising Sun, the
3rd. class of the White Elephant, the 2nd. class of the Crown of
Siam, the 2nd class of the Royal Family Order of Siam (Chula
Chomklao) Grand Cross of the Crown of Siam L.L.D. (Yal-), Member
of the House of Representatives for Thame-ken, born 17 November
1870, at Ozu, Ehime-ken, son of Katsutaro Masao, merchant,
married to Mitsu-ko daughter of Baron Kaki Privy Councillor,
November 1898. Education: graduated from Yale University,
U.S.A.: Secretary to the Minister for Foreign Affairs, Siam,

* ก.จ.ช. กรมศิลปากร, เอกสารรัชกาลที่ 6 วันที่ ๓.๒, 6/135

"เรื่องนายมาเซา"

* ก.จ.ช. กรมศิลปากร เอกสารรัชกาลที่ 6 ๓.๓ ค. 3 ค. 18

1897, Assistant General Adviser to the Siamese Government 1898, Senior Legal Adviser to the Siamese Government, 1900 - 1914, returned home in 1913, elected Member of the house of Representatives, 1915 and 1917. Publications: Draft Law of Siamese Partnerships and Companies, "The Penal Code of Siam", "The sources of Ancient Siamese Laws." "Studies on Ancient Siamese Law," etc. Address: 92, Shimo-Shibuya, Shibuya-machi, Toyotamagun, Tokyo. Telephone No. 4332 Shiba, Clubs: Nippon Club.

who's who in Japan, 1917.

ร่างประกาศเป็นกลางในระหว่างกรุงศรีอยุธยาและญี่ปุ่นทำศึกสงครามกัน*

มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า

กวยทรงพระราชดำริเห็นว่า บัดนี้มีการศึกสงครามอยู่ในระหว่าง
สมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา และสมเด็จพระเจ้ากรุงญี่ปุ่น

แต่บัดนี้ยังทรงมีอยู่ จึงหาทางไมตรีโดยเรียบรอย กับ พระมหากษัตริย์
แลอาณาประชาราษฎรในบังคับ แล คงตั้งอาศัยอยู่ใน 2 ประเทศนั้น

และมีพระราชประสงค์จะให้อาณาประชาราษฎรในบังคับฝ่ายสยามมีความสุข
แลได้ความสุขสืบไป ในความสงบเรียบรอยวันเป็นกลางที่ยุติกันแล้ว แลเพื่อ
ประโยชน์อันนี้ ก็ตั้งพระราชหฤทัยที่จะเป็นกลาง ไม่เข้ากับข้างหนึ่งข้างใดใน
การสงครามที่กล่าวมาแล้ว โดยแน่นอน แลโดยชอบธรรม

เพราะเหตุนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศตระแด
พระบรมราชโองการนี้ไว้ให้ทราบทั่วกันว่า

ทั้งนี้สืบไป ให้คนทั้งหลาย ซึ่งอยู่ในบังคับฝ่ายสยามถือตนว่าเป็นคนกลาง
ไม่เข้ากับข้างหนึ่งข้างใดโดยแน่นอน แลโดยชอบธรรม จนาลอเวลาสงคราม ซึ่ง
กล่าวมาแล้วนี้ แลให้ประพาศินให้ชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย แลธรรมเนียม
ของนานาประเทศในการเรื่องนี้

* ก.จ.ช. กรมกิตติสาร, เอกสารรัชกาลที่ 5 ร.5 ค.48/1 สงคราม
ระหว่างกรุงศรีอยุธยากับญี่ปุ่น พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ
มีมาถึงกรมหลวงดำรงราชานุภาพ พร้อมด้วยร่างประกาศเป็นกลาง
ลงวันที่ 12 ก.พ. ร.ก.122

ร่างประกาศ อธิบายความตามกฎหมายนานาประเทศ ว่าด้วย ประเทศ
ที่เป็นกลาง อยู่ในระหว่างเวลาที่ประเทศอื่นเป็นสงครามกัน

ด้วยพระเจ้าอนงยาเชอ กรมหลวงเทเวศวร์โศภการ รับพระบรม
ราชโองการใส่เกล้า ฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า เมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์
กรุงรัฐเวียนแสดงกรุงญี่ปุ่นได้ไต่สวนของประเทศทั้ง 2 นี้ แจ้งความว่าสองประเทศนั้น
กระทำศึกสงครามกันอยู่ ความทราบติดฝ่าละอองธุลีพระบาทดังนี้แล้ว ทรง
พระราชดำริเห็นว่า การที่ประเทศทั้ง 2 นี้ ไม่แจ้งความตามธรรมเนียมแห่งการ
ที่นานาประเทศยอมปฏิบัติต่อกันนี้ เพื่อประโยชน์ที่จะให้กรุงสยามดำรงอยู่ในทาง
พระราชไมตรี แลเป็นประเทศที่เป็นกลาง ในระหว่างเวลาที่มีศึกสงครามนั้น
ไม่เข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศกระแ
พระบรมราชโองการ ทราบเป็นพระราชบัญญัติไว้แต่ ณ วันที่ 12 กุมภาพันธ์ นี้แล้ว

แลทรงพระราชดำริเห็นว่า ขอความตามธรรมเนียม หากกฎหมายในระหว่าง
นานาประเทศซึ่งเกี่ยวการที่เป็นกลาง อยู่ในระหว่างเวลาที่มีศึกสงครามนั้น ยังไม่ได้
มีประกาศไว้แต่ก่อน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศข้อความนี้ สำหรับ
จะให้เจ้าพนักงานผู้รักษาหน้าที่ต่าง ๆ แลกันทั้งปวงทราบความ เพื่อจะได้ปฏิบัติ
ราชการ แลประพฤติให้อุปการตามธรรมเนียม หากกฎหมายในระหว่างนานาประเทศ
ดังต่อไปนี้

ข้อ 1 เมื่อเกิดสงครามขึ้นในระหว่างประเทศอื่นแล้ว ประเทศหนึ่ง
ยอมมีอำนาจอันชอบธรรมที่จะรักษาความเป็นกลางอยู่ ไม่เข้ากับฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแล้ว
และคงเป็นกลางอยู่โดยไม่มีประกาศว่าจะเป็นเช่นนั้นก็ได้

ข้อ 2 ประเทศที่เป็นกลางนั้น ต้องไม่ช่วยเกื้อกูลแก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
ซึ่งเป็นสงครามกันนั้น ด้วยให้กำลังพลทหาร อาวุธ หรือสิ่งของเครื่องใช้ใน
การศึก อาวุธสิ่งอื่น ถ้าค้าทักเตือนในการศึก แลเมื่อใดยอมให้สิ่งใดแก่ฝ่าย
หนึ่งแล้ว ก็จะต้องยอมให้สิ่งนั้นแก่อีกฝ่ายหนึ่งด้วยเหมือนกัน

ข้อ 3 ห้ามไม่ให้คนในบังคับของประเทศที่เป็นกลางไปรับการเป็นทหารบก ทหารเรือของประเทศไทยที่เป็นสงครามกันฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด อย่างเช่น นายทหาร อาวุธทหาร อาวุธเรือ ซึ่งใช้ในการฝึกนั้น

ข้อ 4 ห้ามไม่ให้คนในประเทศที่เป็นกลาง ต่อเรือ อาวุธเรือ ออกไปใช้เพื่อประโยชน์แก่สงครามนั้นก็ได้ ถ้าเพื่อประโยชน์ที่จะดำเนินเข้าไปในอาวุธซึ่งประเทศที่เป็นสงครามกันฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ได้ตั้งกองเรือรบลอมวงไว้ โดยชอบด้วย การขรรพยุทนั้นก็ได้ ถ้าเพื่อประโยชน์ที่จะบรรทุกสิ่งของต้องห้ามในการสงครามเข้าไปขายในประเทศที่เป็นสงครามกันก็ได้ ความผิดเหล่านี้ย่อมมีโทษ ซึ่งจะ ต้องจับกุม แลริบ ไปตามกฎหมายนาชาประเทศ แต่มีโทษตามกฎหมายของประเทศนั้นด้วย

ข้อ 5 เมื่อเกิดสงครามขึ้นแล้ว แลประเทศที่เป็นกลางใดออกประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ให้คนในบังคับของประเทศนั้นประพฤติให้ชอบด้วยกฎหมายนาชาประเทศในการที่เป็นกลางนี้ แลได้จัดการระวางที่จะบังคับตามกฎหมายของประเทศนั้นด้วยแล้ว ถ้าเมื่อนักคนในบังคับของประเทศนั้นจะไต่กระทำการผิดไปอย่างไร รัฐบาลก็ไม่ต้องรับความผิดชอบแทนคนในบังคับอีกด้วย

ข้อ 6 ประเทศที่เป็นกลาง มีอำนาจอันชอบธรรมที่จะคงเป็นไมตรี และมีทางค้าขายกันต่อไปกับประเทศที่เป็นสงครามกันอยู่นั้น ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งก็ได้ ในเวลาที่มีศึกอยู่นี้ เสนอเหมือนอย่างเขาได้เคยมีอยู่ในเวลาที่ไม่ได้มีศึกนั้น

ข้อ 7 แต่เมื่อเป็นการที่ยอมให้กาขายได้ดังนี้แล้ว คนในบังคับของประเทศที่เป็นกลาง จะค้าขายได้แต่สิ่งของซึ่งไม่เป็นของต้องห้ามในการศึกษาเท่านั้น

ข้อ 8 สิ่งของต้องห้ามในการฝึกนั้น คือสิ่งของทั้งปวงซึ่งสำหรับใช้โดยแท้ในการสงคราม กับสิ่งของทั้งปวงซึ่งแม้ว่าเป็นของใช้ในเวลาที่ไม่มีการศึก แต่บางทีได้มีประกาศห้ามออกเฉพาะว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นของต้องห้ามในการสงครามด้วย

ข้อ 9 สิ่งของซึ่งต้องห้ามสำหรับใช้ในการฝึกโดยแท้ นั้น คือ อาวุธ ทุ่นหลาย แลเครื่องอาวุธทั้งปวง กับสิ่งของเครื่องใช้ในการทหาร มีดินดำ

กำมะถัน ถิ่นประสิว เหล้านี้เป็นต้น แต่บางทีเคยเห็นว่า น้ำขี้ดิน เครื่องใช้ทำ
โน้รเลข แลเครื่องทหารไปเหล่านี้นี้เป็นกัน เป็นของทองหามก็ใกล้เคียงกัน

ข้อ 10 การที่เรือจะรับกันโดยสารที่เป็นทหารของประเทศซึ่งค้า
สงครามกันนั้นก็คือ การรับส่งหนังสือที่เป็นแบบแผน หากคำสั่งสำหรับการฝึกก็
เป็นการที่ ความตามกฎหมายนานาประเทศ ซึ่งจะต้องถูกจับกุมและจับได้

ข้อ 11 ยกเลิกเขตของทองหามในการฝึกแล้ว อินกาของประเทศ
ที่เป็นกลางนั้น ถึงแม้ว่าจะอยู่ในเรือ ซึ่งใช้ธงของประเทศที่เป็นสงครามกัน ก็
ไม่ต้องถูกจับได้

ข้อ 12 ประเทศที่เป็นกลางคงไม่ยอมให้อาณาเขตของประเทศนั้น
เป็นสมรภูมิไชย หากเป็นสนามที่จะทำการศึก ถ้าเป็นที่ตั้งกระทำก็ในการสงคราม
นั้น แลต้องไม่ให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมาเรียกหาคนภายในอาณาเขตไปเป็นทหารได้
แลไม่ให้เรือของประเทศที่เป็นสงครามนั้นเข้ามาแลงเรือสรรพพลเรือรบที่อาศัยตราวุธ
การรับกันเป็นทหารภายในท่าของเมืองนั้นได้

ข้อ 13 แต่ประเทศที่เป็นกลางจะยอมให้เรือของประเทศที่เป็น
สงครามกันนั้น ก็อาศัยหลบหนีภายในท่าของเมืองนั้นได้ เมื่อจะมีเรือบางออก
อาศัยอยู่ในท่าเช่นนั้นแล้ว ถ้าเป็นเรือรบแล้ว ก็ควรจะให้อาศัยอยู่ได้เพียง

24 ชั่วโมง

ข้อ 14 แต่ถ้ามีเรือรบ หากเรือกำชายของประเทศที่เป็นสงครามกัน
ฝ่ายหนึ่งมาจอดอยู่เหมือนกัน แลไต่ออกไปจากที่นั้นแล้ว ก็ไม่ควรปล่อยให้เรือซึ่ง
ต่างประเทศกับอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ออกจากท่าไปภายใน 24 ชั่วโมง ทั้งแต่เรือฝ่ายหนึ่ง
ไต่ออกไปนั้นด้วย

ข้อ 15 เรือรบของประเทศที่เป็นสงครามกันนั้น ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
เข้ามาจอดอยู่ในท่าของเมืองที่เป็นกลางแล้ว ก็ไม่ควรจะให้บรรดาสสิ่งของอันใดไป
ยิ่งกว่าที่จะเป็นเสบียงพลคนในเรือนั้นไซ้ กับถ่านหินพลเรือนั้นไซ้ เพียงไปถึงท่าอื่น
ที่ใกล้กันเป็นที่สุกเท่านั้น

ข้อ 16 บรรดาเรือรบของประเทศที่เป็นสงครามกันนั้นเมื่อไปถึงเรือ
ของอีกประเทศหนึ่งไ้มาแล้ว ก็ไม่ควรให้พวกกันเข้ามาอาศัยในท่าของประเทศที่เป็น
กลางควย

ข้อ 17 ประเทศที่เป็นกลางต้องเคว้นไม่เฉพาะแต่การที่จะกระทำ
การสงครามเขากวยฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด แต่หากจะตองไม่ทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง
ซึ่งจะขัดขวางต่อการที่ที่ใดกระทำตองตามกฎหมายนานาประเทศควย

ข้อ 18 อำนาจของประเทศที่เป็นกลางนั้น ย่อมมีอยู่ในการที่จะห้าม
ไม่ให้ทหารของประเทศที่ทำการสงครามกันนั้นเดินข้ามเขตแดน และห้ามไม่ให้เรือรบของ
ประเทศที่เป็นสงครามกันนั้น เข้าทออยู่ในท่าเพื่อประโยชน์ที่จะทำศึกกันนั้นควย

ข้อ 19 ประเทศที่เป็นกลาง ต้องคิดจัดการทุกอย่างที่จะกระทำไ้
ตามกำลัง เพื่อจะไม่ให้กนในบังคับของประเทศนั้น กระทำผิดต่อธรรมเนียม
ตามกฎหมายในระหว่างนานาประเทศ ซึ่งว่าควยการเป็นกลางนี้ควย

ข้อ 20 เพราะเหตุนี้ประเทศที่เป็นกลาง จึงมีอำนาจอันชอบธรรม
ที่จะให้ประเทศที่เป็นสงครามกันนั้น เคารพนับถือต่ออาณาเขตทั้งหลาย กับทั้งกนแลทรัพย์สิน
สมบัติที่อยู่ในประเทศที่เป็นกลางนั้นควย

ข้อความตามธรรมเนียม กฎหมายในระหว่างนานาประเทศซึ่งกล่าวควย
การเป็นกลางระหว่างศึกสงครามนั้น มีอยู่ถึงกล่าวมานี้แล้ว แลได้มีประกาศกระแส
พระบรมราชโองการไว้แต่วันที่ 12 กุมภาพันธ์ นี้ว่า ให้กระทำตามข้อความนี้ควยแล้ว
ถ้าผู้ใดบังอาจไม่กระทำตาม ก็จะมีโทษไ้ตามลักษณะอาญาหลวง

ประกาศมา ณ วันที่ 15 กุมภาพันธ์ รัตนโกสินทรศก 122

ภาคผนวก จ.

ร่างประกาศใช้หนังสือสัญญา
ระหว่างกรุงเทพฯ กับ ญี่ปุ่น
วันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2466*

มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว คำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า

ควยหนังสือสัญญาว่าด้วยทางพระราชไมตรี ทางกาขาย แลการเก็บเรือ
ซึ่งไต่แกไขหนังสือสัญญาแตกอนในระหว่างกรุงเทพฯ กับญี่ปุ่นฉบับ 1 กับโปรโตกอล ซึ่ง
ลงชื่อวันเดียวกัน 2 ฉบับ ว่าควยอำนาจศาลที่จะไต่เฉพาะภาคฉบับ 1 ว่าควยผล
อย่างชาติที่ไปรคอย่างยิ่ง 1 นั้น ผู้ทำการแทนเสนาบดีว่าการต่างประเทศผู้มีอำนาจ
เต็มฝ่ายสยามกับอัครราชทูตญี่ปุ่นผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายญี่ปุ่นไต่ลงชื่อกันไว้ ณ กรุงเทพฯ
วันที่ 10 มีนาคม พระพุทธศักราช 2466 คริสตศักราช 1924 นั้น มีหนังสือสัญญากับว่า
จะได้ใช้ตามหนังสือสัญญานี้ แลโปรโตกอลทั้งสอง ตั้งแต่วันที่ 7 ต่อจากวันที่ได้แลกเปลี่ยน
สัตยาบันต่อกันเป็นต้นสืบไป

หนังสือสัญญากับทั้งโปรโตกอลทั้งสองที่วานี้ ได้มีพระราชสัตยาบัน
ณ วันที่ 3 พฤษภาคม พ.ศ. 2467 แล พระบรมราชูปถัมภ์สำเร็จราชการแทนกันประเทศ
ญี่ปุ่น ได้ประธานสัตยาบัน ณ วันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2467 แล สัตยาบันทั้ง
2 ฝ่ายนี้เสนาบดีว่าการต่างประเทศ กับ อัครราชทูตญี่ปุ่น ได้แลกเปลี่ยนต่อกันแล้ว
ที่ศาลาว่าการต่างประเทศ ณ กรุงเทพฯ ฯ เมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2467

เวลา 4 นาฬิกาครึ่งเที่ยง

ดังนี้ ตามความที่กล่าวแล้วข้างตนา หนังสือสัญญา แลโปรโตกอลทั้งสองนี้

* กอวบรรณสาร, กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หนังสือสัญญา
ไทย-ญี่ปุ่น 2466-2468, 14.1 หน้า 1 ตอน 6 ปรัชญาสัญญากับญี่ปุ่น

** แลกเปลี่ยนสัตยาบันล่วงไปแล้ว 7 วัน

ตั้งแต่วันที่ 7 ต่อจากวันที่เลิกเปลี่ยนสัปดาห์กันเป็นคนสืบไปนั้น จึงเป็นอันให้เริ่ม
ใช้หนังสือสัญญา และโปรโตคอลทั้งสองนี้ ตั้งแต่วันที่ 29 ธันวาคม พ.ศ. 2467 สืบไป
วังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งให้เจ้าพนักงานทุกกระทรวงทบวงกรม
แลบรรดาซึ่งมีการเกี่ยวข้องกับข้อความที่กล่าวไว้ในหนังสือสัญญากับโปรโตคอลทั้งสอง
นี้ว่า ให้ถือตาม กระทำตาม ความในสัญญาแลโปรโตคอลทั้งสอง ที่ว่านี้ทุกข้อทุก
ประการ ตั้งแต่วันที่ 29 ธันวาคม ค.ศ. นี้ เป็นต้นสืบไป

ประกาศมา ณ วันที่ 29 ธันวาคม พระพุทธศักราช 2467 เป็นปีที่ 15 ใน
รัชกาลปัจจุบันนี้

(คำแปล)

สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม แลสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชกรุงญุ่น มี
พระราชประสงค์ที่จะกระทำไต่ทางพระราชไมตรี แลความเข้าใจอันดี ซึ่งมีต่อกันอยู่
โดยมาสู่กันในระหว่าง 2 ประเทศนี้ ให้มั่นคงยิ่งขึ้น แลทรงเชื่อมั่นว่าทางที่จะให้สม
ความปรารถนาอันนี้ ไม่ใช่วางวันคืนยิ่งกว่าจะแก้ไขบรรดาหนังสือสัญญาที่เคยมีต่อกันอยู่
แลต่อมาแต่ก่อน จึงให้ทรงตกลงจกระทำการแก้ไขนั้นให้เป็นอันสำเร็จโดยถือความ
สมธรรมชาติ แลให้ประโยชน์ซึ่งกันแลกันโดยเสมอภาคเป็นหลัก แลเพราะฉะนั้นจึงได้ทรง
แต่งตั้งผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่าย คือ

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนั้น ระหวรงค์เธอพระองค์เจ้าไกรทลประพัธ
เครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นที่เชิดชูยิ่งช้างเผือกประดมาภรณ์ ผู้ทำการแทนเสนาบดี
ว่าการทางประเทศของพระองค์

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าราชาธิราชกรุงญุ่นนั้น โชโบชเก ยาคา บุชช
เครื่องราชอิสริยาภรณ์อาทิตยอุทัย ชั้น 3 อัครราชทูตพิเศษ ผู้มีอำนาจเต็มของพระองค์
ณ สำนักรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรสยาม ผู้ซึ่งเมื่อใกล้ส่งหนังสือมอบอำนาจให้ตรวจดูซึ่ง
กันแลกัน แลได้เห็นเป็นอันถูกต้องแบบอย่างก็แล้ว ได้ปรึกษากันตกลงกัน ทำสัญญาเป็นขอ
คงต่อไป

ข้อ 1 กรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่น จะต้องมีความสัมพันธ์ราบคาบเรียบร้อยกัน อยู่เสมอ และจะคงเป็นไมตรีกันอยู่เป็นนิจนิรันดร์ คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญา ใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะต้องมีเสรีภาพที่จะเข้าไปและเกินทาง แลอาศัยอยู่ในอาณาเขต แลดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง แลทำการค้าขาย แลการหักลดกรรม แลซื้อขายสินค้า ทุกชนิด อันจะพึงค้าขายได้โดยชอบด้วยกฎหมาย แลทำการในทางศาสนา ทางศึกษา แลทางทหารการกุศล และเป็นเจ้าของเรือเช่า และอยู่ในเรือน โรงงานหักลดกรรม โรงเก็บสินค้า และร้าน แลใช้ผู้นับรัฐระเป็นตัวแทน ตามที่ตนจะเลือกตั้ง และเขา ที่กินสำหรับใช้เป็นที่อยู่ หรือที่ทำการค้าขาย ทำการอุตสาหกรรม ทำการศาสนา แลทำการทหารการกุศล แลเพื่อการอย่างอื่น ๆ อันชอบด้วยกฎหมาย และเพื่อใช้เป็น สุสาน แลทำการต่าง ๆ หัวไปอันเกี่ยวของหรือจำเป็นแก่การค้าขาย โดยมีกำหนด อย่างเดียวกันกับชาวเมือง แต่ต้องยอมตนอยู่ในอำนาจกฎหมาย แลชอบังคับต่าง ๆ ซึ่งได้ตั้งขึ้นไว้ในประเทศนั้น

คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะไม่ต้องถูกบังคับโดย อ้างเหตุใด ๆ เป็นอันขาด ที่จะให้เสียการกระ หรือภาษีอากรภายในอย่างใด ๆ นอกจากหรือยิ่งกว่าที่ชาวเมืองของประเทศนั้นได้เคยเสียอยู่ หรือจะได้เสียต่อไป

คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเมื่ออยู่ในอาณาเขต แลดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะต้องได้รับความคุ้มครองป้องกัน แลความมั่นคง อันหนักแน่นอย่างยิ่งเป็นนิจ สำหรับกายตัวและทรัพย์สินสมบัติ และในกระบวนนี้จะต้องมี สิทธิทั่วไป แลสิทธิพิเศษเช่นเดียวกับที่ใดให้มีอยู่ หรือจะใดให้มีขึ้นแก่คนในบังคับ ซึ่ง เป็นชาวเมือง แต่ต้องยอมตัวอยู่ในอำนาจข้อลักษณะต่าง ๆ ซึ่งมีบังคับไว้สำหรับ คนในบังคับ ซึ่งเป็นชาวเมืองนั้นด้วย

แต่คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเมื่ออยู่ในอาณาเขต แลดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะต้องได้รับความยกเว้นจากการเกณฑ์เป็นทหารไม่ว่า ทางบกหรือทางน้ำ ไม่ว่าในกองทหารประจำการสามัญ หรือในกองทหารรักษาการ

ประจำชาติ หรือในเหล่าทหารมิลีเชียก็ แลทั้งยกเว้นจากการต้องเสียเงินโดย
ประการต่าง ๆ อันบังคับให้เสียแผนการเกณฑ์ตัวเป็นทหาร แลยกเว้นจากการต้อง
ออกเงินในหลั่มชนิกที่ไปการบังคับ หรือการเรียกเกณฑ์เอาเงินหรือออกเงิน เพื่อการ
ทหารอย่างใด ๆ ทั้งสิ้น

คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ทั้งสองฝ่ายเมื่ออยู่ในอาณาเขต
แลดินแดนของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ จะต้องมิเสีการพบรุกรานในทางจิตศาสนา คฤมา
ชอบใจตน แลเมื่อปฏิบัติตามกฎหมาย แลกฎข้อบังคับต่าง ๆ แลว จะต้องมิสิทธิเพื่อ
ประกอบการสักการะบูชาตามลัทธิที่ตนนับถือใด จะเป็นการกระทำเฉพาะบุคคล หรือ
ในท่ามกลางสาธารณชนก็

ในการทั้งปวงที่เกี่ยวกับทางประณามการองสากรรม แลทางทำมาหากิน
แลทางอาชีพะทั้งหลาย รวมทั้งการเข้าถือ ถืออยู่ แลจำหน่ายเสียซึ่งสิทธิเป็น
เจ้าของทรัพย์สินสมบัติทุกประเภทนั้น คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่ฝ่ายใดฝ่าย
หนึ่ง ตลอดทั่วทุกแห่งไปในอาณาเขต แลดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะต้อง
ตั้งอยู่ในฐานะอย่างเดียวกันกับคนในบังคับหรือพลเมืองของชาติที่ไปรักให้ได้ประโยชน์
อย่างยั้งนั้นทุกประการ

ข้อ 2 บรรดาเจะสถาน โรงเก็บของ โรงงานหัตถกรรมแลร้าน
แลสมบัติอย่างอื่น ๆ ทั้งหลาย ของคนในบังคับประเทศที่ทำสัญญาใหญ่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
ซึ่งอยู่ในอาณาเขตแลดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง รวมทั้งสถานที่ต่าง ๆ อันเกี่ยว
ข้อง ซึ่งใช้สำหรับเป็นที่อยู่ หรือสำหรับการค้าขายก็คั้นั้น ต้องให้นับถือว่าเป็นที่
เจ้าของทั้งสี่ ห้ามมิให้เขาไปตรวจหรือคนเรือน โรงร้าน แลสถานที่เหล่านั้น
แห่งหนึ่งแห่งใด หรือตรวจสอบสรรพสมุค หนังสือ หรือบัญชีในนั้น เว้นไว้แต่ที่
จะกระทำตามลักษณะ แลตามแบบระเบียบที่มีบัญญัติไว้ในกฎหมาย แลกฎข้อบังคับ
ต่าง ๆ สำหรับคนในบังคับซึ่งเป็นชาวเมืองนั้น

๓๐ 3 ในระหว่างอาณาเขต แลกินแดนของทั้งสองฝ่ายที่ทำสัญญาใหญ่นี้ จะต้องยอมให้มีการค้าขายและการเดินเรือไปมาโดยสะดวกเต็มแห่งหมดเสมอกันทั้งสองฝ่าย

คนในบังคับประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ทางฝ่ายใดที่ต้องไปมาหากันโดยตามอำเภอใจ โดยสะดวกและปราศจากภยันตรายพร้อมกับกำปั่น แลสินค้ายังสถานที่ ท่าและลำน้ำทุกแห่งในอาณาเขต แลกินแดนของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งได้เปิดให้มีการค้าขายและการเดินเรือต่อเมืองทางประเทศอยุเบกัว หรือที่จะได้เปิดต่อไปภายหลัง แลเมื่อได้ยอมปฏิบัติตามกฎหมายของประเทศที่เขาไปนั้นแล้ว จะต้องได้รับผลประโยชน์ที่เท่าเทียม สิทธิพิเศษ เสรีภาพ แลประโยชน์ที่โปรดให้ กับทั้งผลแห่งการพ้นจาก แลยกเว้นจากภาระต่าง ๆ ในการค้าขาย และการเดินเรือ เหมือนกันกับที่คนในบังคับ ซึ่ง เป็นชาวเมืองนั้นอยู่ในบังคับนี้ หรือจะได้รับการต่อไปในภายหลัง

๓๐ 4 ประเทศที่ทำสัญญาใหญ่ทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่า จะไม่กระทำการชักชวนก่อการค้าขายระหว่างประเทศทั้งสอง โดยห้ามหรือจำกัดการส่งสินค้าชนิดใด ๆ เข้าไปในเมือง ออกจากเมือง หรือผ่านเมือง เว้นไว้แต่ประการต่างๆ ดังต่อไปนี้ ซึ่งถ้าแม่จะห้ามหรือจำกัดด้วยประการนั้น ๆ แล้ว จะต้องเป็นอันให้ข้อซึ่ง ห้ามหรือจำกัดนั้น บังคับบรรดาประเทศทั้งหลายได้ทั่วทุกประเทศ หรือมีฉะนั้นก็บังคับ บรรดาประเทศที่ตกอยู่ในลักษณะการอย่างเดียวกันนั้นได้ คือ

๑) การห้ามหรือจำกัดเนื่องด้วย เครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ ในเวลา มีเหตุการณ์อันไม่ปรกติ

๒) การห้าม หรือจำกัด เพื่อเหตุแห่งความปลอดภัยของ สาธารณชน หรือเพื่อเหตุแห่งการสาธารณสุข

๓) การห้ามหรือจำกัดสิ่งใด ๆ อันเป็นของบุคคลของรัฐบาล อยู่แล้วในเวลานั้น หรือจะใดเป็นเช่นนั้นจึงต่อไปในภายหลัง

๔) การห้ามหรือจำกัด เพื่อป้องกันปลุสสัตว์หรือพฤษชาติ อันมีประโยชน์ ให้ปราศจากถูกรบกวน แลแมลงร้าย หรือกาฝากร้ายต่าง ๆ

5) การห้ามหรือจำกัดสิ่งของต่าง ๆ อันคล้ายคลึงกับสิ่งของ
ภายในเมือง ซึ่งตามกฎหมายบ้านเมือง ห้ามมิให้ทำขึ้นหรือขาย หรือส่งไปมาใน
บ้านเมืองนั้น หรือถ้าแม่โทกระทำเช่นนั้น ๆ ใด ก็โดยมีข้อขัดกันจำกัดอันคล้ายคลึง
กันเหมือนกัน

ข้อ 5 คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
จะต้องมีเสรีภาพที่จะไปยังศาลยุติธรรมของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อเรียกร้องหรือ
ป้องกันสิทธิของตน และจะต้องมีเสรีภาพเท่าเทียมกันกับคนในบังคับ ซึ่งเป็นชาว
เมืองนั้น แลกับคนในบังคับหรือพลเมืองของชาติที่โปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง ใน
การที่จะเลือกและไต่สวนกฎหมาย หนายความ แลผู้แทนสำหรับให้ไปทำการเรียกร้อง
แลป้องกันสิทธิของตนต่อหน้าศาลนั้น ๆ

การที่คนในบังคับของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะเข้าไปทำการ
เหล่านี้ติดต่อกับศาลยุติธรรมของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะต้องไม่ถูกบังคับให้ปฏิบัติตาม
ข้อลักษณะ หรือความบังคับอย่างใด ๆ ซึ่งมีได้ใช้แก่คนในบังคับ ซึ่งเป็นชาวเมือง
นั้น หรือของคนในบังคับ หรือพลเมืองของชาติที่โปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง

ข้อ 6 บริษัทจำกัดสินใจ แลบริษัทหุ้นส่วนอย่างอื่น ๆ แลสมาคม ซึ่ง
ได้ตั้งขึ้นแล้ว หรือซึ่งจะตั้งขึ้นในภายหน้าตามกฎหมายของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่
ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมไ้รับอนุญาตในอาณาเขต แลดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง ให้
ปฏิบัติตามสิทธิของตนได้ แลให้ขึ้นศาลเพื่อเป็นโจทก์ หรือเป็นจำเลยได้ตามกฎหมาย
ของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง

ในการที่บรรดาองค์คณะ บริษัท หรือสมาคม ซึ่งได้ตั้งขึ้นตามกฎหมายของ
ประเทศที่ได้ทำสัญญาใหญ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะเข้าไปทำการเหล่านี้กับศาลยุติธรรมของ
ประเทศอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะต้องไม่ถูกบังคับให้ปฏิบัติตามข้อลักษณะ หรือความบังคับอย่าง
ใด ๆ ซึ่งมีได้ใช้แก่องค์คณะ บริษัท หรือสมาคมแห่งพื้นเมืองนั้น หรือแก่องค์คณะ
บริษัท หรือสมาคม ของชาติที่โปรดให้ได้ประโยชน์อย่างยิ่ง

ข้อ 7 กษัตริย์แห่งประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ทางฝ่ายดยุคต้อง
 ใ้รับประโยชน์ในอาณาเขต แลดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่งเสมอเหมือนกับคนในบังคับ ซึ่ง
 เป็นชาวเมืองนั้น แลทั้งกับคนในบังคับ เรืองพลเมืองของชาติที่โบรคให้ได้รับประโยชน์
 อย่างยิ่งในการทั้งปวง ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาษีอากรภายใน การเก็บสินค้าไว้ใน
 ที่พัก กับเงินอนุญาตแก่กุลการคาขาย การให้มีความสะดวกทาง ๆ การตรวจ
 แลตราสินค้า แลการคืนภาษีสินค้าวันส่งกลับออกไปนอกเมือง

ข้อ 8 กรุงสยามมีวิสัยภาพในการทั้งปวง ซึ่งเกี่ยว
 วยพิทักษ์รักษาเก็บภาษีสินค้าเขาออก การคืนภาษีสินค้ากลับออกไปนอกเมือง แล
 สรรพการบ้านภายใน แลส่วนสาธารณะอื่น ๆ ทั้งปวง มีลักษณะเป็นสำคัญว่า
 จะต้องประพจน์ให้เป็นผลเสมอเหมือนประเทศอื่น ๆ ในข้อเหล่านี้แล้ว กรุงสยามยอม
 ให้กรุงสยามเพิ่มอัตราภาษีให้สูงขึ้นกว่าที่ได้กำหนดไว้ในสัญญา ซึ่งมีอยู่ในปัจจุบันนี้
 มีลักษณะเป็นข้อจำกัดต่อไปอีกว่า ประเทศอื่น ๆ ที่มีสิทธิจะรับผลพิเศษตามพิทักษ์ที่
 มีอยู่นั้น ยอมให้เพิ่มอัตราภาษีเช่นนี้ด้วยก็ มิได้เรียกร้องเอาผลประโยชน์ หรือสิทธิ
 พิเศษแลกเปลี่ยนอย่างใดด้วย

ข้อ 9 ในการบาส่งของใด ๆ เข้ามาในอาณาเขต แลดินแดนของ
 ประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากว่าสิ่งของนั้น ๆ เกิดขึ้นหรือทำขึ้นใน
 อาณาเขตแลดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่งแม้ในเวลาเข้ามา จะมาแต่แห่งใดก็ดี ห้ามมิให้
 เรียกเก็บภาษีศุลกากรอย่างอื่น หรือสูงกว่าที่เรียกเก็บแท้จริงของเช่นกัน อันเกิดขึ้น
 หรือทำขึ้น ณ ทางประเทศอื่น แม้ในเวลาเข้ามา จะมาแต่แห่งใดก็ดี ส่วนศุลกากร
 หรือภาษี หรือการกระประเภใด ๆ ก็ดี ที่จะพึงเรียกเก็บในอาณาเขต แลดินแดน
 ของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เนื่องแก่สิ่งของอันนำออกไปยังอาณาเขต
 แลดินแดนของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น ห้ามมิให้เรียกเก็บประการใด ๆ อย่างอื่น หรือสูงกว่าที่
 ต้องเสียอยู่แล้วในเวลานี้ หรือจะต้องเสียต่อไปในภายหน้า สำหรับสิ่งของเช่นกัน
 อันนำออกไปยังทางประเทศอื่น ๆ นั้น

ข้อ 10 บรรดาสิ่งทั้งปวง อันเป็นของที่จะนำเข้าไปได้โดยชอบ
 ควบคู่กันมาที่มียุในเวลานี้ หรือในเวลาต่อไปภายหน้ายังทำเรือในอาณาเขต
 แลดินแดนของกรุงสยามโดยเรือสยาม หรือเรือของประเทศอื่นนั้น ก็ให้นำเข้าไป
 โดยเรือญี่ปุ่นยังทำเรือเหล่านั้นโคจรถูกกัน โดยไม่ต้องเสียภาษีศุลกากร หรือกา
 ภาษีระประการใด ๆ อย่างอื่น หรือสูงกว่าที่เก็บจากของที่นำเข้าไปโดยเรือสยาม
 หรือ เรือของประเทศอื่น แลเพื่อเป็นการตอบแทนซึ่งกันและกัน บรรดาสิ่งทั้งปวง
 อันเป็นของที่จะนำเข้าไปได้โดยชอบควบคู่กันมาที่มียุในเวลานี้ หรือในเวลาต่อไป
 ภายหน้า ยังทำเรือในอาณาเขตแลดินแดนของกรุงญี่ปุ่นโดยเรือญี่ปุ่น หรือเรือของ
 ประเทศอื่นนั้น ก็ให้นำเข้าไปโดยเรือสยาม ยังทำเรือเหล่านั้นโคจรถูกกัน โดยไม่
 ต้องเสียภาษีศุลกากร หรือภาษีระประการใด ๆ อย่างอื่น หรือสูงกว่าที่เก็บจาก
 ของที่นำเข้าไปโดยเรือญี่ปุ่น หรือเรือของประเทศอื่น การที่ด้อยที่ด้อยตอบแทนซึ่ง
 กันและกันโดยเสมอภาคเช่นนี้ จะคงเป็นอันใช้ได้โดยไม่เลือกว่าสิ่งของเหล่านั้น
 ตรงมาจากถิ่นเดิมของสิ่งของนั้น ๆ หรือมาจากแห่งอื่น ๆ

โดยนัยอย่างเดียวกันนี้ ในการเกี่ยวข้องของการนำสิ่งของออกไปนอก
 ประเทศ ก็จะต้องปฏิบัติให้เสมอภาคกับรัฐบาล เพื่อว่าภาษีชั้นใน แลภาษีขาออกก็ดี
 เงินอนุญาตเกอตุลการคาขาย แลเงินภาษีสินค้าอันส่งกลับออกไปก็ดี ที่จะต้อง
 เสีย แลเก็บในอาณาเขตแลดินแดนของประเทศที่ทำสัญญาในนี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
 เนื่องด้วยการนำสิ่งของใด ๆ อันจะส่งนำออกไปได้โดยชอบควบคู่กันมาที่มียุในเวลานี้
 หรือต่อไปภายหน้านั้น จะได้เป็นอันให้เสียแลให้ได้รับเป็นอัตราสม่ำเสมออย่างเฉียว
 กัน ไม่ว่าการที่นำออกไปนั้น จะได้นำออกไปโดยเรือสยาม เรือญี่ปุ่น หรือเรือ
 ของประเทศอื่นก็ดี แลไม่ว่าจะนำออกไปสู่ท่าเรือแห่งใด จะเป็นท่าเรือของ
 ประเทศที่ทำสัญญาในนี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือจะเป็นท่าเรือของประเทศอื่นก็ดี

ข้อ 11 ไม่ให้เก็บภาษีการวางเรือ ค่าท่า ค่านำร่อง
 ค่าประภาคาร ค่าด่านป้องกันโรค หรืออาณัติคล้าย หรือทำนองเดียวกัน ไม่ว่า
 ประเภทหรือเรียกชื่ออย่างใด ๆ ซึ่งจะเรียกเก็บในนาม หรือเพื่อประโยชน์ของ

รัฐบาล หรือข้าราชการ หรือเอกชน หรือองค์กร หรือสถานใด ๆ ๗ ที่ทำเรือ
ไคอาพาเซต แลค้นแดนของฝ่ายหนึ่ง จากเรือของอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าแมการที่เก็บนั้น
ในกรณีอย่างเดียวกัน ไม่เรียกเก็บได้เท่าเทียมกัน หรือไม่เรียกเก็บโดยลักษณะ
อย่างเดียวกันจากเรือทั่วไปของชาติในเมื่อนั้น หรือเรือของประเทศอื่นก็ได้ การ
ปฏิบัติให้ลมาเสมอเช่นนี้ ให้ใช้ปฏิบัติเป็นการตอบแทนซึ่งกันและกัน แก่เรือแต่ละฝ่าย
ไม่ว่าเรือนั้นจะมาถึงจากท่าเรือ หรือแห่งใดก็ได้ แต่ไม่ว่าจะออกไปสู่แห่งใดก็ได้

ข้อ 12 ในการตั้งปวงที่เกี่ยวกับเรือ เข้า-ออก-หยุดกับที่ บรรทุก
แลขนสินค้าลงเรือ ขึ้นจากเรือ ที่เมืองท่า ที่พื่อน้ำ ที่ ที่ทอดสมอ ที่อ่าว
ก้ามัง หรือที่ลำน้ำของประเทศทั้งสองนี้ จะต้องไม่ให้สิทธิพิเศษแก่เรือของประเทศ
อื่น นอกไปจากที่จะให้แก่เรือของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งนั้นเหมือนกัน ความตั้งใจ
ของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ มีอยู่ว่าในกระบวนเวลานี้ ตั้งใจจะให้เรือแต่ละฝ่าย
ได้รับผลประโยชน์ที่ใดให้แก่เรือของชาติที่โปรดให้โดยประโยชน์อย่างยิ่ง

ข้อ 13 การค้าขายตามชายทะเลของประเทศทั้งสองที่ทำสัญญาใหญ่นี้
เป็นอันเว้นเสียจากข้อความในสัญญาฉบับนี้ แลต้องเป็นไปตามกฎหมาย แลกฎข้อบังคับ
ต่าง ๆ ของกรุงสยาม หรือกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เป็นที่เข้าใจกันว่า คนในบังคับ
แลเรือสยามในอาณาเขตแลถิ่นแดนของกรุงสยาม จะเองได้สิทธิในการอันนี้เหมือน
กันกับที่คนในบังคับ หรือพลเมืองแลเรือของประเทศอื่น ๆ ใดรับ หรือจะไ้รับต่อไป
ตามกฎหมายแลกฎข้อบังคับเหล่านั้น

ข้อ 14 เรือรบ หรือเรือค้าขายลำใด ๆ ของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้
ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งถูกขยหรือมีเหตุทุกขภัยอย่างอื่น ๆ จำเป็นต้องเข้าก้ามังอาศัยใน
ท่าเรือแห่งใดแห่งหนึ่งของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง แลจะต้องมีเสรีภาพในการที่จะแต่งเรือ
ใหม่ ๗ ที่นั้น ในการที่จะค้าขายแลของใช้ที่จำเป็นทุกอย่าง แลในการที่จะออก
เรือเกินทะเลต่อไปอีก โดยไม่ต้องให้ค่าธรรมเนียมอันใดยิ่งกว่าที่เรือของประเทศ
นั้นจะพึงต้องให้ แลอย่างไร ๆ ก็ได้ ถ้าเป็นการที่นายเรือค้าขายมีความจำเป็นจะ

ต้องจำหน่ายสินค้าเสียส่วนหนึ่ง เพื่อที่จะได้เงินมาใช้จ่ายแล้ว นายเรือจะต้องอนุวัติตามข้อบังคับ แลสิทธิภายในท้องที่ ซึ่งนายเรือก็ไปถึงอยู่นั้นด้วย

ถ้าเรือรบหรือเรือสินค้าลำใดลำหนึ่งของประเทศที่ท่าสัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ก่อกวน หรือลบล้างตามผังทะเลของอีกฝ่ายหนึ่ง เจ้าพนักงานท้องที่ควรจะบอกเหตุที่ก่อกวนแก่นักงานกงสุลของประเทศอีกฝ่ายหนึ่งที่อยู่ในตำบลนั้น หรือพนักงานกงสุลที่อยู่ในตำบลที่ใกล้เคียงที่สุด

ถ้าเป็นเรือหรือทศกัณฐ์ หรืออับปางเช่นนั้น แลตลิ่งใด ๆ ของเรือ กับทั้งเครื่องตกแต่งใช้สอยทั้งมวลสำหรับเรือแลเครื่องเรือทุกอย่าง กับสิ่งของแลสินค้าที่ช่วยมาได้จากเรือทั้งของสิ่งใด ๆ ซึ่งหากได้ทั้งลงทะเล หรือเงินที่ได้จากการขายของนั้น ๆ ถ้าหากได้ขายก็ตั้งหนังสือที่คนพบบนกำปั่นหรือเรือซึ่งได้ก่อกวน หรืออับปางทั้งปวงเช่นนั้น ต้องส่งคืนให้แก่เจ้าของเรือหรือตัวแทนเจ้าของเรือในเวลาที่มาเรียกรับไป

ถ้าเจ้าของเรือหรือตัวแทนเช่นนั้นไม่อยู่ ณ ที่นั้นแล้ว สมบัติที่ความแล้ว หรือเงินที่ได้จากการวางขายสมบัตินั้น ๆ แลหนังสือที่คนพบบนเรือนั้น ต้องส่งให้แก่พนักงานกงสุลผู้มีหน้าที่ของประเทศท่าสัญญาใหญ่นี้ ซึ่งเป็นเจ้าของเรือที่อับปางหรือก่อกวนนั้น ต่อเมื่อพนักงานกงสุลมาตรวจจะรับไปภายในเวลาซึ่งกำหนดไว้ในกฎหมาย กฎ แลข้อบังคับของประเทศที่เรือมาอับปาง หรือก่อกวนอยู่นั้น แลพนักงานกงสุลเช่นว่านี้ก็ดี เจ้าของเรือหรือตัวแทนเช่นว่านี้ก็ดี แลพนักงานกงสุลเช่นว่านี้ก็ดี เจ้าของเรือหรือตัวแทนเช่นว่านี้ก็ดี จะต้องใช้เงินแต่เพียงเป็นค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษาสมบัตินั้น กับทั้งค่าใช้จ่ายในการช่วยเหลือ หรือค่าใช้จ่ายในการอื่น ๆ ซึ่งจะต้องใช้เหมือนกัน ในการอับปางของเรือแห่งประเทศนั้นเอง

สิ่งของแลสินค้าที่ช่วยมาได้จากการอับปางนั้นต้องงัดเวนไม่เก็บภาษีศุลกากรทุกอย่าง ยกเสียแต่ที่ใดปรากฏชัดว่า เจ้าของเอาของนั้นไปจำหน่ายให้คนในเมืองใช้สอย จึงจะต้องเสียภาษีตามธรรมเนียม

ในการที่เรือของคนในบังคับประเทศที่ท่าสัญญาใหญ่ฝ่ายหนึ่งได้ถูกพายุพัดเข้าไปติดกันหรืออับปางอยู่ในอาณาเขต แลถิ่นแดนของอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าเจ้าของเรือหรือ

ตัวแทนเจ้าของเรือใบไคอยู่ ณ ที่นั้น หรืออยู่ แต่เรียกกรองให้ทำเช่นนั้น พนักงาน
กงสุล ผู้มีหน้าที่ของประเทศที่ท่าสัญชาติใหญ่นี้ แลจึงเป็นเจ้าของเรือนั้น มีอำนาจที่
จะเข้ช่วยเป็นธุระวากจาว เพื่อจะได้ไคช่วยเก้อหนนแคนในบังคับประเทศของตน
ตามการที่จำเป็น

ข้อ 15 เรือรบของประเทศที่ท่าสัญชาติใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง
จะเข้าไป จะพักอยู่ แลจะยอมเรือในท่าเรือ แลที่ฝั่งภายในประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง
จึงยอมให้เรือรบของประเทศอื่น ๆ เข้าไปไคนี้ก็ได้ แต่เรือรบนั้น ๆ จะต้องยอม
ทำตามข้อบังคับทั้งหลายในที่นั้น แลจะไครับเกียรติยศ แลประโยชน์ แลสิทธิพิเศษ
แลคววยกเวนต่าง ๆ เหมือนกันกับที่ไคมีอยู่แล้ว หรือจะไคไคมีต่อไปในภายหน้าแ
บรรดาเรือรบของประเทศอื่นประเทศใดประเทศหนึ่ง

ข้อ 16 ในการที่เกี่ยวกับเปเตนต์ เครื่องหมายการค้าขาย
ยี่ห้อค้าขาย จิตธิในแบบอย่างต่างๆ แลสิทธิในสำเนาทั้งปวงนั้น คนในบังคับของประเทศ
ประเทศที่ท่าสัญชาติใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเมื่อไคกระทำการตามแบบพิธีซึ่งกำหนดไว้
ในกฎหมายแล้ว จะต้องไครับความคุ้มครองบังคับในอาณาเขต แลดินแดนของ
อีกฝ่ายหนึ่งเสมอเหมือนกับคนในบังคับ จึงเป็นชาวเมือง หรือคนในบังคับ หรือ
พลเมืองของชาติ จึงไคโปรดให้ไคประโยชน์ไคยิ่งในการนั้น ๆ

ข้อ 17 ประเทศที่ท่าสัญชาติใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะตั้งกงสุล
เบเนรากลกงสุล ไวสกงสุล แลพนักงาน หรือคนกงสุลอื่น ๆ ให้ไปอยู่ ณ เมือง
แลเมืองหาในอาณาเขต แลดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง จึงไคยอมให้พนักงาน
อย่างเดียวกันของประเทศอื่น ๆ ไปตั้งอยุ่ในที่ไค

แต่อย่างไรก็ดี พนักงาน แลผู้แทนกงสุลเช่นว่านี้จะต้องไม่เข้าทำการตาม
ตำแหน่ง จนกว่าจะไคได้รับความเห็นชอบแลอนุมัติจากรัฐบาล จึงตนไปประจำอยู่
ควยนั้น

พนักงาน แลผู้แทนกงสุลเช่นว่านี้ จะต้องมิสิทธิทำการไคไคตามอำนาจ

แลมีเกียรติยศ แลสิทธิพิเศษ แลได้รับความยกเว้น แลพ้นจากภาระทุกอย่าง ซึ่งให้
มีอยู่แล้ว หรือจะไต่ให้ผิดไปในภายหน้าแก่พนักงานกงสุลทั้งหลายของชาติซึ่งโปรด
ให้ไต่ประโยชน์อย่างยิ่ง

ข้อ 18 ถ้าคนในบังคับคนใดของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดถึงแก่
ความตายลงในอาณาเขตหรือดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่มีผู้ใดในประเทศ
ที่ถึงแก่ความตายนั้น ปรากฏทราบกันว่าเป็นทายาทหรือเป็นผู้จัดการพินัยกรรม ซึ่ง
ผู้ตายไต่แก่ถึงแล้ว เจ้าพนักงานท้องถิ่นนั้นจะต้องแจ้งความแก่พนักงานกงสุล
แห่งประเทศของผู้ถึงแก่ความตาย ซึ่งอยู่ใกล้ที่สุดให้ทราบโดยพลัน เพื่อจะไต่รับ
แจ้งความ ที่จะคงแจ้งให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องของทราบโดยทันที

ถ้ามีคนในบังคับคนใดของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดถึงแก่ความตายลง
ในอาณาเขต หรือดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่มีผู้ใด ณ ที่ ๆ ถึงแก่
ความตายนั้น มีสิทธิตามกฎหมายของบ้านเมืองของผู้ถึงแก่ความตายที่จะเข้ารับ
แจ้งการทรัพย์สินมรดก ฉะนั้น เจ้าพนักงานกงสุลอันมีหน้าที่แห่งประเทศของผู้ถึงแก่
ความตายนั้น เมื่อได้ปฏิบัติถูกต้องของความเป็นพิธีการที่จำเป็นทุกอย่างแล้ว มีอำนาจ
เข้าพิทักษ์ แลจัดการทรัพย์สินมรดกนั้น ตามวิธีการแลความซื่อสัตย์ ซึ่งกฎหมายของ
บ้านเมืองที่มีทรัพย์สินมรดกของผู้ถึงแก่ความตายตกอยู่นั้นบัญญัติไว้

ข้อความข้างบนนี้ให้เป็นอันใช้ได้เหมือนกัน ในกรณีเมื่อมีคนในบังคับคนใด
ของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดไต่ถึงแก่ความตายลงภายนอกอาณาเขต แล
ดินแดนของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง แต่มีทรัพย์สินมรดกอยู่ในอาณาเขตแลดินแดนนั้น
โดยมิได้มีผู้ใดในนี้ มีสิทธิที่จะเข้ารับ แลจัดการทรัพย์สินมรดกนั้น

อนึ่ง เป็นที่เข้าใจกันว่า ในสรรพการที่เกี่ยวข้องแก่การจัดการทรัพย์สินมรดกของ
ผู้ถึงแก่ความตายนั้น บรรดาสิทธิทั่วไป สิทธิพิเศษ ประโยชน์ที่โปรดได้ หรือ
ความพ้นภาระอย่างใด ๆ ซึ่งประเทศที่ไต่ทำสัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้ให้ไว้
แล้ว หรือจะไต่ให้เอาไป แก่เจ้าพนักงานกงสุลของทางประเทศใด ๆ นั้น จะต้อง

ใดแก่เจ้าพนักงานกงสุลของประเทศที่ทำสัญญาใหญ่อีกฝ่ายหนึ่งโดยทันที และไม่มีเงื่อนไขแต่อย่างหนึ่งอย่างใด

ข้อ 19 ตั้งแต่วันที่ใดแลกเปลี่ยนหนังสือสัตยาบันกันแล้วนับไปอีก 7 วัน หนังสือสัญญานี้ จะคงมีใช้แทนหนังสือสัญญาลงวันที่ 25 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1898* แลไปรโลกตลอดวัน ๆ เคียวกันตวหาบสัญญานั้น กับทั้งความตกลง แลความยินยอมกัน ทั้งปวง อันเนื่องมาจากหนังสือสัญญานั้น ทั้งนี้ที่ใดตกลงกันทำไว้ หรือที่มีอยู่ในระหว่างประเทศที่ทำสัญญาใหญ่ทั้งสองฝ่าย แลตั้งแต่วันเคียวกันกับที่กล่าวแล้วนั้นไป หนังสือสัญญา ไปรโลกตลอดความตกลง แลความยินยอมทั้งหลายที่วันนั้นเป็นอันเลิก ไม่เป็นเครื่องผูกพันแก่กันอีกต่อไป

ข้อ 20 หนังสือสัญญานี้ ต้องเป็นอันเริ่มใช้กันได้ในวันที่ 7 ต่อจากวันที่ใดแลกเปลี่ยนหนังสือสัตยาบันนั้นไป แลจะต้องใช้ให้มีกำหนดสิบปี นับตั้งแต่วันที่เริ่มใช้ขึ้นไป

ถ้าประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่แจ้งความตั้งใจที่จะเลิกสัญญานี้ล่วงหน้า 12 เดือน ก่อนวันสิ้นกำหนด 10 ปีที่กล่าวมาแล้วนั้น สัญญานี้จะเป็นอันใช้ต่อไปจนกว่าจะสิ้นกำหนดปีหนึ่ง นับตั้งแต่วันซึ่งประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะได้ออกเลิกสัญญานี้

แต่เป็นอันเข้าใจกันอย่างชัดเจนว่า การที่บอกเลิกสัญญานี้เสีย นั้น จะไม่นำมาซึ่งผลอันทำให้หนังสือสัญญา หรือไปรโลกตลอด หรือความตกลง หรือความยินยอมอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งกล่าวมาในข้อ 19 ข้างบนนี้แล้วนั้น กลับมีอายุขึ้นอีกได้

ข้อ 21 หนังสือสัญญานี้จะอ้างสัตยาบันต่อกัน แลจะต้องแลกเปลี่ยนหนังสือสัตยาบันกันที่กรุงเทพฯ หรือกรุงโตเกียว แห่งใดแห่งหนึ่ง โดยเร็วที่จะกระทำได้

*ค.ศ. 1898 คือ พ.ศ. 2441 (เข้าใจว่าเป็นสัญญากับญี่ปุ่นฉบับ พ.ศ. 2440 ซึ่งลงนามกันเมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2440 แลแลกเปลี่ยนสัตยาบันเมื่อ 31 พ.ศ. 2441)

ในการที่จะทำให้เป็นหลักฐานมั่นคง ผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อ
และประทับตราหนังสือสัญญานี้ไว้เป็นสำคัญ

หนังสือสัญญานี้ได้ทำไว้เป็น 2 ฉบับ ขอความพ้องกัน เป็นภาษาอังกฤษ ณ
กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 10 ของเดือนที่ 12 แห่งพระพุทธศักราชสองพันสี่ร้อยหกสิบหก
ตรงกับวันที่ 10 ของเดือนที่สามแห่งปี 13 ของรัชกาลไทโช* และตรงกับวันที่สิบ
เดือนมีนาคม คริสตศักราชพันเก้าร้อยยี่สิบสี่

(ประทับตราแดงพระนาม) ไครทกษัตริย์

(ประทับตราแดงชื่อ) ชี ยาคา

* ไทโช = เกะอิโช (Taijo) (สัญญาลงนาม 10 มี.ค. 2466)

ขอความทอท้ายสัญญาไปร โทกล
 ว่าควยอำนาจศาลสำหรับไซแกคนญี่ปุ่น
 และคนอื่น ๆ ที่สมควรอยู่ในป้องกันญี่ปุ่นในกรุงสยาม

(คำแปล)

ในขณะที่จะลงชื่อกันวันนี้ ในหนังสือสัญญาใหม่ว่าควยการค้าขาย แลการ
 เดินเรือในระหว่างกรุงสยามกับกรุงญี่ปุ่นนั้น ผู้มีอำนาจเต็มของทั้งสองประเทศที่ทำสัญญา
 ใหญ่นี้ไต่ตกลงกัน ดังต่อไปนี้

ข้อ 1

วิธีอำนาจศาลที่ไต่กันไว้ในกรุงสยามแต่ก่อนมาจนบัดนี้สำหรับไซตอคนในบังคับ
 ญี่ปุ่น กับทั้งสิทธิพิเศษ แลความยกเวน แลแผนการะต่าง ๆ ซึ่งคนในบังคับญี่ปุ่นใน
 กรุงสยามเคยได้มีอยู่บัดนี้เป็นส่วนหรือเป็นของสำหรับ กับวิธีอำนาจศาลที่กล่าวนั้น
 คงเป็นอันเลิกขาด แลสิ้นสุดลงในวันที่ 7 ต่อจากวันที่ได้แลกเปลี่ยนสัตยาบันของ
 สัญญาที่กล่าวมาแล้วข้างบน แลตั้งแทนสืบไปบรรดาคนในบังคับญี่ปุ่นก็ดี แลบุคคลหรือ
 องค์คณะ หรือสมาคมทั้งหลายก็ดี ซึ่งสมควรอยู่ในความป้องกันของญี่ปุ่นในกรุงสยาม
 นั้น ต้องขึ้นอยู่ในอำนาจศาลฝ่ายสยาม

ข้อ 2

ตั้งแต่นี้ไปจนเวลาที่ประกาศใช้ประมวลกฎหมายฝ่ายสยามทั้งหลาย กล่าวคือ
 ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ ประมวลกฎหมาย กระบวน
 พิจารณา กับพระธรรมนูญศาลทั้งหลายนี้ กับมีกำหนดไม่เกินกว่าห้าปีภายหลังจาก
 นั้น ฝ่ายกรุงญี่ปุ่นถ้าเห็นสมควรที่จะกระทำเพื่อประโยชน์ในการยุติธรรมเมื่อใด ก็ให้
 ทูลหรือกงสุลเขียนเป็นหนังสือถึงผู้พิพากษาแห่งศาล ซึ่งพิจารณาความค้างอยู่ยังไม่แล้ว
 ในคดีที่คนในบังคับญี่ปุ่น หรือบุคคล หรือองค์คณะ หรือบริษัท หรือพวกหุ้นส่วน

หรือสมาคมที่สมควรอยู่ในป้องกันของญี่ปุ่นเป็นเจ้าเลย หรือผู้ตองหนั้น ดอนคักชำระ
ค้างอยู่ในศาลสยามใด ๆ ก็ได้ เว้นไว้แต่ศาลฎีกา ดอนไม่ได้

คดีเช่นนี้เมื่อถอนแล้ว จะไต่ย้ายมาไต่พนักงานทบทหรือกงสุลพิจารณาตัดสิน
อำนาจศาลฝ่ายสยามในคดีเช่นว่านี้จะไม่มีแต่นั้นไป คดีใด ๆ ที่ไต่ถอนแล้วครั้งนี้
พนักงานทบทแลกงสุลจะไต่กล่าวให้สำเร็จไปตามกฎหมายญี่ปุ่นที่สมควรจะไต่ได้
ยกไว้แต่คดีความนั้นจะมีข้อบังคับไว้ อยู่ในประมวลกฎหมายทั้งหลายของกรุงสยาม
ซึ่งได้ประกาศใช้แล้ว แลเนื้อความในบทกฎหมายนั้น ไต่แจ้งความให้สถานทูตญี่ปุ่น
ณ กรุงเทพฯ ทราบแล้ว ฉะนั้นอำนาจหรือกรรมสิทธิ์ที่ทุกความจะไต่หรือจะเสียนั้น
จะต้องเป็นไปตามกฎหมายไทย

เพื่อประโยชน์ที่จะชำระคดีเช่นว่านี้ กับทั้งที่จะบังคับตามคำพิพากษา ซึ่ง
ได้มีในคดีเช่นนี้ อำนาจศาลของทูตหรือกงสุลญี่ปุ่นในกรุงสยามจะคงมีอยู่ต่อไป

ถ้ากรุงญี่ปุ่นคิดเห็นภายในเวลาอันสมควร ทั้งถ้วนประกาศใช้ประมวล
กฎหมายทั้งหลายที่กล่าวแล้ว ว่ามีข้อรังเกียจอยู่ในประมวลกฎหมายนั้น ๆ คือ
ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมาย
กระบวนพิจารณา แลพระธรรมนูญศาลทั้งหลายนี้แล้ว รัฐบาลสยามจะพยายามที่จะ
แก้ไขข้อรังเกียจเช่นนี้ด้วย

ขอ 3

คนในบังคับญี่ปุ่น หรือบุคคล หรือองค์คณะ หรือบริษัท หรือพวกหุ้นส่วน
หรือสมาคม ซึ่งสมควรอยู่ในป้องกันของญี่ปุ่นที่เป็นคนความนั้น จะร้องอุทธรณ์คดีคำ
พิพากษาของศาล ซึ่งพิจารณาคดีชั้นแรกแล้ว ศาลอุทธรณ์ ณ กรุงเทพฯ จะต้อง
พิจารณาพิพากษาคดีนั้น

การอุทธรณ์ในปัญหามุขหมายนั้น จะต้องร้องอุทธรณ์คำพิพากษาศาลอุทธรณ์
ต่อศาลฎีกา

คนในบังคับญี่ปุ่น หรือบุคคล หรือองค์คณะ หรือบริษัท หรือพวกหุ้นส่วน หรือสมาคม ซึ่งสมควรอยู่ในป้องกันของญี่ปุ่นที่เป็นจำเลย หรือบุคคลใดที่เกิดขึ้นในหัวเมืองทั้งหลายนั้น จะร้องขอขยายศาลก็ได้ ถ้าศาลเห็นว่าควรขยายแล้ว การพิจารณากรณีนั้นต้องพิจารณา ณ กรุงไทย ฯ หรือต่อหน้าผู้พิพากษาแห่งศาลใน กรุงไทย ฯ ซึ่งสมควรจะพิจารณาคดีนั้น

ข้อ 4

เพื่อสำหรับป้องกันความยากลำบาก อันจะเกิดขึ้นได้ในการเปลี่ยนแปลง ย้ายอำนาจศาลตามความที่กล่าวไว้ในสัญญาโปรโตคอลนี้ จึงได้ยินยอมตกลงกันว่า

ก. บรรรการคดีทั้งหลายที่ฟ้องกันภายหลังวันที่ 7 ต่อจากวันแรก เปลี่ยนสัตยาบันแห่งหนังสือสัญญาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ไป จะต้องยื่นฟ้องและพิพากษา ในศาลสยาม ไม่เลือกกว่าเหตุที่เกิดขึ้นจะมีขึ้นก่อนหรือภายหลังวันที่ 7 ต่อจาก วันที่แรกเปลี่ยนสัตยาบันที่วามาแล้วนี้ไป

ข. บรรรการคดีทั้งหลายที่ชำระค้างอยู่ต่อหน้าพนักงานทูตหรือกงสุล ญี่ปุ่นในกรุงสยาม เมื่อ ณ วันที่กล่าวแล้วนั้น จะคงชำระต่อหน้าพนักงานนั้นอีกต่อไป จนคดีเหล่านั้นจะไต่สวนแล้วกันถึงที่สุด แต่อำนาจของพนักงานทูตแลกงสุลญี่ปุ่น ต้องมีอยู่เต็มเพื่อประโยชน์

ในการที่เกี่ยวกับคดีใด ๆ ที่พนักงานทูตหรือกงสุลญี่ปุ่นต้องพิจารณาตามความ ในวรรค (ข) ของข้อ 4 นี้ก็ดี หรือในคดีใด ๆ ที่พนักงานญี่ปุ่นที่วานั้นพึงได้ถอนมา ตามความที่กล่าวไว้ในข้อ 2 ก็ดี ถ้าพนักงานทูตหรือกงสุลเชนวนั้นจะขอแล้ว เจ้าพนักงานฝ่ายสยามจะต้องช่วยในการทุกอย่างที่เกี่ยวกับคดีนั้น ๆ

ในการที่จะกระทำให้เป็นหลักฐานมั่นคง ผู้มีอำนาจเต็มทั้ง 2 ฝ่ายได้ลงชื่อ แลประทับตราหนังสือไว้เป็นสำคัญ

หนังสือนี้ได้ทำไว้เป็น 2 ฉบับ ขอความตอ้งกัน ณ กรุงเพท ฯ
เมื่อวันที่ 10 ของเดือนที่สิบสองแห่งพระเพททักกราชสองพันสี่ร้อยหกสิบหก ตรงกับ
วันที่สิบของเดือนที่ 3 แห่งปี 13 ของรัชกาลใดโซ แลตรงกับวันที่สิบเดือนมีนาคม
คริสต์ทักกราชพันเการอยยี่สิบสี่ .

(ประทับตราแดงพระนาม) ไตรทกประพันธ์

(ประทับตราแดงชื่อ) ชี ยาลา

ขอความคตหายสัญญาโบรโคกล
วาควยนลอย่างชาติที่ไปรคอย่างย้ง

(คำแปล)

ในขณะที่จะลงชื่อกันวันนี้ ในหนังสือสัญญาไม่ว่าควยการคชาขาย
แลการเกินเรือในระหว่างกรุงสยามแลกรุงญุ่นนั้น ผู้มีอำนาจเต็มของประเทศที่ทำ
สัญญาใหญ่นี้ ทั้งสองฝ่ายใดคกคงกันก้งต่อไป

ในการที่จะใช้ขอความที่บัญญัติการไครับผลอย่างชาติที่ไปรคอย่างย้ง ลงไว้
ในหนังสือสัญญา ซึ่งไคลงชื่อกันวันนี้ แลในกิจการทั้งว่งที่เกียวยการคชาขาย
การเกินเรือ แลการอตสาทกรรมนั้น นอกจากจะไคบงชักไว้อย่างอื่นในหนังสือ
สัญญานี้แล้ว ประเทศที่ทำสัญญาใหญ่นี้ ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะไม่เลือกกระทำการ
อย่างใดให้รัฐบาล หรือคนชาติ หรือเรือกำปั่น ของประเทศอื่นไคเปรียบ แล
รัฐบาล หรือคนชาติ หรือเรือกำปั่นของประเทศที่ทำสัญญาอีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบค้งนี้
เป็นอันขาด

ในการที่จะกระทำให้เป็นหลักฐานมั่นคง ผู้มีอำนาจเข้าทั้งสองฝ่าย ได้ลง
ชื่อและประทับตราหนังสือไว้เป็นสำคัญ

หนังสือนี้จัดทำไว้เป็นสองฉบับ ขอความตอ้งกัน ณ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่
สิบของเดือนที่สิบสอง แวงพระพุทศักราชสองพันสี่ร้อยหกสิบหก ตรงกับวันที่สิบ
ของเดือนที่สาม แห่งปีที่สิบสามของรัชกาลตะอิไซ ตรงกับวันที่สิบ เดือนนี้บาคม
คริสต์ศักราช พันการอยยี่สิบสี่

(ลงพระนาม) ไตรทศประพันธ์

(ลงชื่อ) ชี ยากา

ภาคผนวก จ.

การใช้สนธิสัญญาทางไมตรีพาณิชย์และการเดินเรือ
ระหว่างสยามกับญี่ปุ่น พ.ศ. 2480*

คำแปล สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างสยามกับญี่ปุ่น

พระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร มีพระราชประสงค์ที่จะยังความสัมพัทธ์ทางมิตรภาพและความเข้าใจอันดี ซึ่งมิได้อยู่โดยฉาบฉวย ระหว่างรัฐบาลทั้งสองได้นั้นคงแข็งแรงยิ่งขึ้น และทรงตระหนักว่า การนี้จะสำเร็จได้ก็ที่สุดก็โดย ตรวจแก้บรรดาสนธิสัญญาซึ่งมีอยู่ระหว่างประเทศทั้งสอง ให้ทุกวันนี้จึงได้ตกลงกระทำการตรวจ แก้ไขเช่นนี้ ให้สมบูรณ์โดยอาศัยหลักการถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกัน หลักความเป็นธรรม และหลัก คุณประโยชน์แก่กันและกัน และเพื่อการนี้ไว้แก่ทั้งผู้มีอำนาจเต็มของทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร : พลวงประสิทธิ์มนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ฝ่ายพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร : กรมหมื่นสุทธนารีนาถ (อานันทมหิดล) รัชทายาท และสมเด็จพระราชินีนาถอานันทมหิดล (อานันทมหิดล) พระราชินี

* ก.บ.ส. กระทรวงการต่างประเทศ หมวกสนธิสัญญา หนังสือสนธิสัญญาระหว่าง สยามกับญี่ปุ่น 2480 กองสนธิสัญญาทวีปเอเชีย กรมสนธิสัญญา หน้า 13 (13.2) เรื่องการใช้ สนธิสัญญาทางไมตรี พาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างสยามกับญี่ปุ่น พ.ศ. 2480 และ ราชกิจจานุเบกษาฉบับพิเศษ เล่ม 54 ตอนที่ 74 ลงวันที่ 7 มี.ค. 2480 (แล ก- เป็ยนสัตยาบันที่กรุงเทพฯ 7 มี.ค. 2480)

ผู้ชง เมื่อไต่ส่งหนังสือมอบอำนาจเต็มของแต่ละฝ่ายได้แก่กันและกัน และไต่ตรวจเห็นว่า เป็นไปตามแบบที่กั และถูกต้องแล้ว ไต่ทำความเข้าใจกันเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1

จะให้มีสันติภาพเป็นนิจ และมีภราภาพเป็นนิรันดร์ระหว่างสยามกับญี่ปุ่น

ข้อ 2

คนในบังคับแห่งอิคราที่ ผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่ายยอมมีเสรีภาพบริบูรณ์ที่จะเข้ามา เินทาง และมีถิ่นที่อยู่ในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง และเมื่อปฏิบัติตามกฎหมายและ ข้อบังคับของประเทศ
กล่าว :-

1. ในการทั้งปวงที่เกี่ยวกับการ เินทางและถิ่นที่อยู่จะให้อยู่ในฐานะอย่างเดียวกันกับคนในบังคับพื้นเมืองทุกประการ

2. ย่อมมีสิทธิเท่าเทียมกับคนในบังคับพื้นเมืองในอันจะดำเนินการพาณิชย์ และหัตถกรรม และค้าสินค้าทุกชนิด ที่ค้าขายได้โดยรอบด้วยกฎหมาย ไม่ว่าจะกระทำด้วยตนเอง หรือโดยตัวแทน โดยลาพัก หรือนิโทษส่วนกับคนต่าง้าว หรือคนในบังคับพื้นเมือง

3. จะได้รับอนุญาตในฐานะอย่างเดียวกันกับคนในบังคับพื้นเมือง ในอันจะบำเพ็ญการศาสนา การศึกษาอบรมและการกุศล

4. จะได้รับอนุญาตให้เป็นเจ้าของหรือเช่า และยืมถือโรงเรียน โรงหัตถกรรม กรังสินค้า และโรงร้านที่จำเป็น และเช่าที่ดินเพื่อเป็นประโยชน์แก่การเป็นถิ่นที่อยู่ การพาณิชย์ การอุตสาหกรรม การศาสนา การกุศล และการอื่น ๆ ให้รอบด้วยกฎหมาย และเพื่อใช้เป็นสุสานอย่างเดียวกันกับคนในบังคับพื้นเมือง

5. จะไม่ถูกบังคับ โดยข้ออ้างใด ๆ ให้เสียการะหรือภาษีภายในใด ๆ นอกจากหรือยิ่งกว่าที่คนในบังคับพื้นเมืองต้องเสียหรือจะต้องเสีย

6. จะได้รับความคุ้มครอง และความมั่นคงเป็นเนืองนิจในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งสำหรับตัวคน และทรัพย์สินของตน และในการนี้ จะให้อุปโภคสิทธิและเอกสิทธิอย่างเดียวกันที่ไว้หรือจะไว้ให้แก่คนในบังคับพื้นเมือง

7. ในการตั้งปวงที่เกี่ยวกับการแสวงหุศสาหกรรณการอาชีพ และวิชาชีพ กับทั้ง การเล่าเรียนศึกษาอบรมจะให้อยู่ในฐานะอย่างเดียวกันทุกประการกับคนในบังคับ หรือพลเมืองแห่งชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์หนึ่ง ตลอดจนที่อาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง

8. ในส่วนที่เกี่ยวกับการไ้มา และการครอบครองสิ่งหว่านทรัพย์ กับทั้งการจำหน่ายสินชิตุทุกอย่างเกี่ยวกับทรัพย์สิน จะให้อยู่ในกมลปฏิบัติอย่างเดียวกันกับคนในบังคับพื้นเมือง โดยปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อบังคับซึ่งให้อยู่ในประเทศพื้นเมือง

9. และในส่วนที่เกี่ยวกับการไ้มา และการครอบครองสิ่งหว่านทรัพย์ จะให้อยู่ในกมลปฏิบัติแห่งชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์หนึ่ง ตลอดจนที่อาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยมีเงื่อนไขว่าคงเป็นการด้อยท่ด้อยปฏิบัติต่อกัน

ข้อ 3

คนในบังคับแห่งอัครภาคีผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่าย จะไ้รับเว้นในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง จากการรับราชการทหารที่บังคับ ไม่ว่าทางบก ทางทะเล หรือทางอากาศ ไม่ว่าในกองทัพบกหรือในกองรักษากองแห่งชาติ หรือในมิลิเชีย** จากการระดมทุนตั้งปวง ไม่ว่าเป็นเงินหรือเป็นของที่ตั้งบังคับแก่การกัวยตนเอง และจากการไ้ยินใ้กับ ทั้บังคับ หรือภาวะฉุกเฉินเพื่อการทหารในยามสันติภาพก็ไ้ หรือในยามสงครามก็ไ้ จะไม่ถูกบังคับกัวยการเรียกเพื่อการทหาร นอกจากที่ทั้บังคับกับคนในบังคับพื้นเมือง และทั้งฝ่ายกัวยมีสิทธิที่จะไ้รับค่าทดแทนอันจะพึงใ้ไ้แก่คนในบังคับพื้นเมืองตามบรรลภากฎหมายและข้อบังคับที่ให้อยู่ในประเทศแต่ละฝ่าย ทั้งนี้คนในบังคับแห่งอัครภาคีผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่ายจะไม่ถูกปฏิบัติในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งให้ไ้รับอนุเคราะห์น้อยกว่าคนในบังคับหรือพลเมืองแห่งชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์หนึ่ง

คนในบังคับแห่งอัครภาคีผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่ายจะไ้ถูกปลุกเสรีภาพเต็มที่ในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง ในการเชื้อถือโดยบริสุทธิใจ และในบังคับแห่งบรรลภากฎหมาย และข้อบังคับ

** เข้าใจว่าเป็น militia (มาจาก military) = พ.ทหารอาสาสมัคร

ที่ให้อยู่ในประเทศ จะไ้อุปโภคสิทธิประกอบพิธีกรรมสักการบูชา จะเป็นการเฉพาะเอกชน หรือเป็นการสาธารณะก็ตาม

ข้อ 5

คนในบังคับแห่งอำภาศักดิ์ผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่ายยอมยกสวามิภักดิ์ของอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อเรียกร้องและป้องกันสิทธิของตนไว้โดยปลอดอุปสรรค และยอมมีเสรีภาพเท่าเทียมกับคนในบังคับพื้นเมือง และคนในบังคับหรือพลเมืองแห่งชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์ยิ่ง ในอันจะเลือก และใช้นักกฎหมาย หมายว่าความ และญาน เพื่อเรียกร้อง และป้องกันสิทธิของตนในศาลนั้น ๆ ไ้

มิได้เงื่อนไข หรือข้อกำหนดกฎเกณฑ์ใด ๆ ทั้งบังคับแก่คนในบังคับแห่งอำภาศักดิ์ผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เนื่องในการขึ้นศาลยุติธรรมของอีกฝ่ายหนึ่งก็กล่าวแล้ว ซึ่งไม่เป็นอันไ้แก่คนในบังคับพื้นเมือง หรือคนในบังคับ หรือพลเมืองแห่งชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์ยิ่ง

ข้อ 6

เกษตรสถาน คลังสินค้า โรงตัดถักรวม และโรงงาน และทรัพย์สินอื่น ๆ ทั้งปวงของคนในบังคับแห่งอำภาศักดิ์ผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่ายในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง และสถานที่ทั้งปวงซึ่งเกี่ยวเนื่องกัน และใช้เพื่อการที่ขอด้วยกฎหมายยอมเป็นที่คุมเกรงไม่พึงยอมไ้ดำเนินการเข้าตรวจหรือค้นหาอาคาร และสถานที่ใด ๆ ก็กล่าวแล้ว หรือสอบดูหรือตรวจสุก กระถามเอกสาร หรือบัญชี เว้นแต่จะกระทำตามเงื่อนไข และแบบที่บัญญัติไว้ในบรรกานกฎหมาย และข้อบังคับสำหรับคนในบังคับพื้นเมือง

ข้อ 7

ทางฝ่ายต่างจะไ้มีเสรีภาพบริบูรณ์เต็มที่ในการพาณิชย์ และการเดินเรือระหว่างอาณาเขต แห่งอำภาศักดิ์ผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่าย

คนในบังคับแห่งอำภาศักดิ์ผู้ทำสัญญาแต่ละฝ่ายยอมมีเสรีภาพที่จะมาโดยปลอดอุปสรรคกับเรือและของบนทุกของกันยังบรรกานขึ้นที่ เมืองท่า และแม่น้ำทั้งปวง ในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเปิดหรือจะไ้เปิดเพื่อการพาณิชย์ และการเดินเรือกับต่างประเทศ และเมื่อปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อบังคับของประเทศที่ตนอยู่นั้นแล้วจะไ้อุปโภคสิทธิ เอกสิทธิเสรีภาพ

ความอนุเคราะห์ ความคุ้นกัน และความยกเว้นในเรื่องการพาณิชย์ และการเก็บเรืออย่าง ที่
 คนไปบังคับหรือพลเมืองแห่งชาตินี้ที่ไว้รับอนุเคราะห์เพียงอุปโลกอยู่หรือจะไ้อุปโลกต่อไป

ข้อ 8

มิให้อักรากิผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ทั้งหรือทั้งไว้ซึ่งข้อห้ามหรือข้อจำกัด สิ่งนำ
 เข้ามาจาก หรือสิ่งนำออกไปยังอาณาเขตของภาคอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งไม่เป็นอันไหนสิ่งของ
 โลก ๆ อันคล้ายคลึงกับเข้าหรือออก ซึ่งนี้กำหนดมาจากหรือมีปลายทางไปยังประเทศอื่นใด
 อย่างไรก็ดี บทที่ว่านั้น ไม่เป็นอันไหนข้อห้ามหรือข้อจำกัด ทั้งจะกล่าวต่อไป
 ถ้าหากว่า เป็นอันไหนแก่บรรดา

1. ข้อห้าม ข้อจำกัด หรือข้อบังคับเพื่อใช้กฎหมายและข้อบังคับสำหรับคุ้มครอง
 ความมั่นคง สาธารณะ หรือสาธารณสุข รวมทั้งกฎหมายและข้อบังคับห้ามหรือจำกัดการนำ
 เข้าการนำออก หรือการขาส่งออก หรือเครื่องกั้นที่มีอัลกอธอดหรือแผ่น, ไปโลกา วัตถุ
 ที่แปรมาจากสิ่งนั้น ๆ และยาเสพติดอื่น ๆ

2. ข้อห้ามหรือข้อจำกัดการค้า หรือการไปมาค้าขายอาวูช และบุหรณัณห์ และใน
 พกัณการขึ้นใช้ธรรมกา กับสนธิการอื่น ๆ ที่ต้องการในการสงครามด้วย ในกรณีเป็นที่
 ทกลงกันว่าในกรณีที่ต้องยุติขึ้นอยู่ในการสงคราม อัครภาคใดทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด จะใช้
 ข้อจำกัดสิ่งนำเข้า หรือสิ่งนำออกใด ๆ ที่จำเป็น เพื่อประโยชน์แห่งชาติก็ได้

3. ข้อห้ามหรือข้อจำกัดที่จำเป็นเพื่อคุ้มครองชีวิตสัตว์หรือพืช จากโรค โรคภัย
 หรือความสูญพันธุ์

4. ข้อห้าม หรือข้อจำกัดสิ่งของใด ๆ ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการผลิต หรือการค้า
 เป็นหรือต่อไปจะไ้เป็นวัตถุแห่งการผูกขาดภายในประเทศ ซึ่งรัฐเป็นผู้ประกอบ หรือควบคุม

5. ข้อห้าม หรือ ข้อจำกัดในส่วนที่เกี่ยวกับสิ่งของที่คล้ายกับสิ่งของในบ้านเมือง
 ซึ่งกฎหมายพื้นเมืองห้ามหรือจำกัดการผลิต การขาย หรือการขนส่งภายในเช่นเดียวกัน

ข้อ 9

อัครภาคิผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายตกลงกันว่าจะไม่กั้ขวางการพาณิชย์ซึ่งกันและกัน

ระหว่างประเทศทั้งสอง โอบอ้อมหรือซอกำกัฏโก ๆ ซึ่งทั้งแก่การนำสิ่งของโก ๆ
ผ่านแดนแทนฝ่า นี้อยกเว้นซึ่ง ถึงอย่างไร ก็จะต้องไว้แก่บรรดาประเทศทั้งปวงเช่นกัน
หรือแก่บรรดาประเทศซึ่งมีภาวะอย่างเดียวกันทั้งกล่าวต่อไปนี้คือ

1. ซอกำกัฏ หรือซอกำกัฏ เพื่อเหตุแห่งความมั่นคงสาธารณะ หรือสาธารณะสุข
2. ซอกำกัฏ หรือซอกำกัฏการก้า หรือการไปมาค้าขายอาวุธและยุทธภัณฑ์ใน

ทุกการมีประโยชน์

3. ซอกำกัฏ หรือซอกำกัฏ ซึ่งจำเป็นเพื่อคุ้มครองชีวิตสัตว์ หรือพืชจากโรค ภัยร้าย
หรือความสูญพันธุ์

ข้อ 10

เป็นที่ตกลงกันว่า ฝักอัคราตุลาการ อันจะพึงใช้แกสิ่งของที่เป็นผลิตภัณฑ์ หรือสิ่ง
หักการณ ของอัคราตุลาการผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ซึ่งนำเข้ามาในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น
จะไต่ถามหาได้เป็นระเบียบโดยกฎหมาย และข้อบังคับแห่งประเทศที่นำเข้า

มิได้ซึ่งบังคับการการนำเข้าสิ่งของโก ๆ ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ หรือสิ่งหักการณแห่ง
อาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งเข้ามาในอาณาเขตแห่งอัคราตุลาการผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะมาจากถิ่น
ที่ใดก็ตาม นอกจากหรือยิ่งกว่าที่ซึ่งบังคับกับแกสิ่งของเหล่านั้นที่เป็นผลิตภัณฑ์ หรือสิ่งหักการณ
แห่งประเทศทั้งข้างอื่นใด ไม่ว่าจะมาจากถิ่นที่ใดก็ตาม

มิได้ซึ่งการการ หรือการการอื่นใด ๆ ในอาณาเขตแห่งอัคราตุลาการผู้ทำสัญญาฝ่าย
หนึ่งฝ่ายใด บังคับแกสิ่งของโก ๆ ซึ่งนำออกไปยังอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง นอกจากหรือ
ยิ่งกว่าที่สิ่งของเหล่านั้น ซึ่งนำออกไปยังประเทศทั้งข้างอื่นใดต้องเสียหรือจะต้องเสีย

ข้อ 11

อันการภายใน ที่เรียกเก็บเพื่อประโยชน์แห่งรัฐจากที่ฝ่ายหนึ่งหรือบรรษัท
ซึ่งกระทบหรืออาจกระทบต่อการผลิตหักการณ หรือการบริโภคสิ่งของโก ๆ ในอาณาเขตแห่ง
อัคราตุลาการผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดนั้น มิให้เป็นภาระโดยเหตุใด ๆ แก่สิ่งของที่เป็นผลิตภัณฑ์
หรือสิ่งหักการณแห่งอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง บังคับน้อยกว่าที่เป็นภาระแก่สิ่งของเหล่านั้น
ซึ่งมีกำเนิพื้นเมือง

ข้อ 12

คนในบังคับแห่งอัครราชทูตทำสัญญาแต่ละฝ่าย จะไต่ถามโลกดลปฏิบัติในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง, เท่าเทียมกันทุกประการกับคนในบังคับพื้นเมือง ในการทั้งปวงที่เกี่ยวกับอากรผ่านแดน การคลัง สินค้า ความสะดวกต่าง ๆ การตรวจ และที่ราคาสินค้าและการขึ้นอากร

ข้อ 13

เรือค้าและหัตถกรรมอื่นเป็นของคนในบังคับแห่งอัครราชทูตทำสัญญาแต่ละฝ่าย จะทำการซื้อขายต่าง ๆ หรือเทียบรับการสั่งของต่าง ๆ จะมีตัวอย่างสินค้าไปขายหรือไม่ก็ตาม ในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง จะกระทำด้วยตนเอง หรือโดยอาศัยผู้แทนทางค้าขายก็ได้ และพ่อค้าหัตถกรรม และผู้แทนทางค้าขายเหล่านั้นในเมื่อกระทำการซื้อขาย และเที่ยวรับ คำสั่งดังกล่าวแล้ว จะไต่ถามโลกดลปฏิบัติของชาติที่ไว้รับอนุเคราะห์หนึ่ง ในการภาวนี้อากร และความสะดวกต่าง ๆ

สิ่งของซึ่งมาเข้ามาเป็นตัวอย่างสินค้า เพื่อการค้าต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น จะไต่ถามได้เข้ามาในประเทศแต่ละฝ่าย เป็นการชั่วคราวโดยไม่ต้องเสียอากร หากต้องปฏิบัติตามข้อบังคับและแบบพิธีศุลกากร ซึ่งทั้งไว้เพื่อจำกัดการนำกลับออกไป หรือการใช้ค่าภาระที่กำหนดไว้ ถ้ามิให้นำกลับออกไปภายในระยะเวลาที่กฎหมายอนุญาต แต่เอกสารที่ว่านั้นมิได้ขยายไปถึงสิ่งของซึ่ง แบ่งขายราคาหรือปริมาณ จะถือว่าเป็นตัวอย่างสินค้าไม่ได้ หรือซึ่งเนื่องด้วยสภาพ จะพิสูจน์รูปพรรณไปทำไมเมื่อนำกลับออกไป การวินิจฉัยปัญหาคำว่าตัวอย่างสินค้าอันใดสมควรจะยอมให้เข้ามา โดยไม่ต้องเสียอากรหรือไม่นั้นย่อมตกอยู่แก่เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในถิ่นที่เข้าของเขื่อนนั้นแต่ตามเงื่อนไขไป

ข้อ 14

เครื่องหมาย ตราตอก หรือตราประทับ ซึ่งเจ้าหน้าที่ศุลกากร แห่งอัครราชทูตทำสัญญาฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายใดติดไว้กับตัวอย่างสินค้าที่ใดกล่าวนั้นในข้อก่อน ในเวลาที่นำออกไปและบัญชีตัวอย่างสินค้าใด ๆ ที่มีค่าพรรณนารวมโดยบริบูรณ์ ซึ่งเจ้าหน้าที่ดังกล่าวแล้วได้ขอออกไปโดยมีการรับรองในทางราชการแล้วนั้น พนักงานศุลกากรของอีกฝ่ายหนึ่ง จะไต่ถามโดยที่ลดยกขมรับว่า เป็นหลักฐานพิสูจน์ลักษณะว่าสิ่งนั้น ๆ เป็นตัวอย่างสินค้า และเป็น

หลักฐานนี้ให้ไว้รับยกเว้นจากการตรวจ เว้นแต่การตรวจเท่าที่จำเป็น เพื่อพิสูจน์ว่า
 ทั่วอย่างสินค้าที่นำมาแสดงนั้น เป็นตัวอย่างสินค้าซึ่งระบุไว้ในบัญชี แถลงว่าเจ้าหน้าที่ผู้
 การแห่งอัครราชทูตทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด จะคิดเครื่องหมายเพิ่มเติมไว้กับตัวอย่าง
 สินค้าเช่นนั้น ในกรณีพิเศษใด ๆ ที่เห็นว่า การจัดการระบักระวังเช่นนี้เป็นการจำเป็น
 ก็ไว้

ข้อ 15

เจ้าหน้าที่ใด ๆ ซึ่งในอาณาเขตแห่งอัครราชทูต ทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไว้ก่อน
 รับนับถือว่า เป็นผู้ชำนาญในการออกหนังสือสำคัญ แสดงรูปพรรณใด ๆ ที่พอกำหนดกร และ
 ผู้แทนทางการขายทองการนั้น อีกฝ่ายหนึ่งจะไต่ถามรับว่า เป็นเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจในการนั้น

อัครราชทูตทำสัญญาแต่ละฝ่ายจะไต่ถามความให้อีกฝ่ายหนึ่งทราบว่าผู้ใดเป็นเจ้าหน้าที่
 ผู้มีอำนาจในการออกหนังสือสำคัญเวลานี้ กับทั้งจะไต่ถามให้ทราบแบบที่ของการสำหรับการ
 นั้นด้วย

ข้อ 16

คนในบังคับแห่งอัครราชทูตทำสัญญาแต่ละฝ่าย จะให้มีสิทธิในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง
 อย่างเดียวกันกับคนในบังคับพื้นเมือง ในส่วนที่เกี่ยวกับสิทธิบัตรการนิต การลงนามการค้า
 ข้อการค้า แบบแผน และสิทธิออกแบบวรรณกรรม และศิลปกรรมทั้งนี้ต้องปฏิบัติตามแบบพิธี
 ที่บัญญัติโดยกฎหมาย และข้อบังคับที่ใช้อยู่ในประเทศพื้นเมือง

ข้อ 17

บริษัทจำกัด และอื่น ๆ และสมาคม ซึ่งจัดตั้งขึ้นแล้วหรือจะจัดตั้งขึ้นต่อไป
 ตามกฎหมาย และข้อบังคับแห่งอัครราชทูตทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ย่อมได้รับอนุญาตใน
 อาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง ให้ใช้สิทธิของตน และปรากฏเป็นโจทก์ หรือจำเลยในศาลใดใด
 ทั้งนี้ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อบังคับของภาคอีกฝ่ายหนึ่งนั้น

บริษัทจำกัด หรือร้านค้าตามกฎหมายใด ๆ ยังกับแก่บริษัท และสมาคมที่ได้
 จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายและข้อบังคับแห่งอัครราชทูตทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด เนื่องในการ

ชนชาติบุทธิรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง ก็กล่าวแล้ว ซึ่งไม่เป็นวันใช้แก่บริษัท และสมาคมพื้นเมือง หรือแก่บริษัท และสมาคมแห่งชาติที่ไว้รับอนุเคราะห์

ในส่วนการไถ่มา และการครอบครองสิ่งหาวิบริพัยกับทั้งการจำหน่ายสิทธิทุกอย่าง เกี่ยวกับทรัพย์สิน บริษัท และสมาคมที่กล่าวมานี้ เมื่อปฏิบัติตามกฎหมาย และข้อบังคับที่ใช้ อยู่ในประเทศจะไ้อุปโลกผลปฏิบัติอย่างเดียวกันกับที่ให้แก่บริษัทและสมาคมพื้นเมือง อนึ่ง ในส่วนการไถ่มาและการครอบครองสิ่งหาวิบริพัยจะไ้อุปโลกผลปฏิบัติแห่งชาติที่ไว้รับอนุเคราะห์ โภณี่เงื่อนไขว่า ต้องเป็นการด้อยที่ด้อยปฏิบัติต่อกัน เป็นที่เข้าใจกันทั่วว่า ในส่วนสิทธิที่จะประกอบกิจการพาณิชย์ และอุตสาหกรรมชนิดต่าง ๆ นั้น บริษัทและสมาคมทั้งกล่าวแล้ว จะไ้อุปโลกสิทธิและเอกสิทธิอย่างเดียวกันกับที่ให้แก่บริษัทและสมาคม เช่นเดียวกันแห่งชาติที่ไว้รับอนุเคราะห์ ทั้งนี้ก็องถือตามกฎหมายและข้อบังคับแห่งความสงบเรียบร้อยสาธารณะ

ข้อ 18

อัครราชทูตทำสัญญาแต่ละฝ่าย จะไ้อนุญาตให้นำเข้าหรือส่งออก บรรดาสินค้า ทั้งปวงที่พียงนำเข้า หรือส่งออกได้โดยชอบด้วยกฎหมาย กับทั้งให้ขนส่งคนโดยสารมาจาก เรือไปยังอาณาเขตของแะละฝ่ายโดยเรือของอีกฝ่ายหนึ่ง และเรือเช่นนี้กับทั้งของบรรทุก และคนโดยสารในเรือนั้น ๆ หรือเรือของบันทุก และคนโดยสารแห่งชาติที่ไว้รับอนุเคราะห์ และจะไม่ต้องอยู่ในบังคับแห่งค่าอากร ค่านายระ หรือข้อจำกัดใด ๆ ที่เป็นอย่างอื่น ๆ หรือ ยิงขึ้นไป

ข้อ 19

ในการทั้งปวงที่เกี่ยวกับการเข้า การปล่อยการจอด การขึ้นทุก และการถ่ายบันทุก แห่งเรือต่าง ๆ ในเมืองท่า ท้องท่า อุ ที่จอด ท่า หรือแม่น้ำ แห่งประเทศทั้งสองนั้น บิให้เอกสิทธิใด ๆ แก่เรือแห่งประเทศภายนอก โภณี่ได้ให้เท่าเทียมกันแก่เรือแห่งประเทศ อีกฝ่ายหนึ่ง เจตนารมณ์ของอัครราชทูตทำสัญญานี้มีอยู่ว่า ในการเหล่านี้เรือของแะละฝ่ายจะไ้ รับผิดชอบซึ่งให้แก่เรือแห่งชาติที่ไว้รับอนุเคราะห์

ข้อ 20

อันอาการระวางทุน คำทำ คำนวณ ค่าประมาณ ค่ากันกักตรวจโรค หรืออาการอื่น ๆ ที่คล้ายหรือทำนองเดียวกัน ไม่ว่าสภาพใด หรือจะเรียกชื่ออย่างใดก็ตาม ซึ่งเรียกเก็บในนาม หรือเพื่อประโยชน์แห่งรัฐบาล พนักงานสาธารณะ บุคคล เอกชน บรรษัท หรือสถานการชนิกใด ๆ นั้น มิได้ตั้งบังคับในเมืองท่าแห่งอาณาเขตของประเทศแต่ละฝ่าย แก่เรือของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งในกรณีเช่นเดียวกัน มิได้ตั้งบังคับท่าเทียบกัน และตามเงื่อนไขอย่างเดียวกันแก่เรือแห่งชาติที่ไว้รับอนุเคราะห์ซึ่งการปฏิบัติ ท่าเทียบกันเช่นนี้ ได้โดยตลอดใช้แก่เรือของประเทศแต่ละฝ่าย ไม่ว่าจะมาจากเมืองท่าหรือถิ่นที่ใด ๆ และจะไปยังถิ่นที่ใด ๆ เป็นปลายทางก็ตาม

ข้อ 21

เรือรบหรือเรือพาณิชย์ใด ๆ แห่งอัครภาคีผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ซึ่งถูกบังคับ ภัยกำลังคลื่นลม หรือภัยเหตุทุกภัยอื่นใด ให้เข้าอาศัยกำบังในเมืองท่าของอีกฝ่ายหนึ่งนั้น จะไม่เสีสภาพระทำการ ขอบในพื้นนั้นจัดหาเสบียงพัสดุที่จำเป็นทั้งปวง และกลับออกทะเลไป โดยไม่ต้องเสียค่าอากรใด ๆ นอกจากที่เรือแห่งชาติพื้นเมืองจักต้องเสีย แต่หาในกรณีที่มาเรือแห่งเรือพาณิชย์มีความจำเป็นที่จะจำหน่ายของบรรทุกเสียส่วนหนึ่งเพื่อชำระค่าใช้สอย ก็จำเป็นต้องปฏิบัติตามข้อบังคับและพิธีกักอัตราค่าอากรแห่งถิ่นที่ผ่านไถ่นั้น

ถ้าหากว่าเรือรบหรือเรือพาณิชย์ใด ๆ แห่งอัครภาคีผู้ทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เคยกักขึ้นหรืออับปางลงตามฝั่งของอีกฝ่ายหนึ่ง เจ้าหน้าที่ฝ่ายหนึ่งที่จะไต่ถามเหตุที่กักขึ้น ให้เจ้าพนักงานกงสุลของประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในเขตนั้น หรือซึ่งอยู่ใกล้ที่สุดทราบโดยเร็ว

เรือใด ๆ ที่เคยกักขึ้น หรืออับปางลงกักแล้วและส่วนทั้งปวงแห่งเรือนั้น และเครื่องตกแท่งกับส่วนอุปกรณ์ทั้งปวงของเรือนั้น และของกับสินค้าทั้งปวงที่ช่วยกู้มาได้ จากเรือนั้น รวมทั้งที่ไต่ถามทะเล หรือถ้าไต่ถาม ก็เงินที่ไต่ถามการชำนั้น กับทั้งกระดาษเอกสารทั้งปวงที่ขอยุบนเรือใด ๆ ที่เคยกักขึ้นหรืออับปางลงกักแล้วนั้น จะไต่

มอบให้แก่เจ้าของหรือตัวแทนเจ้าของเมื่อเรียกร้องมา

ถ้าเจ้าของหรือตัวแทนเหล่านี้ ไม่อยู่ใน พื้นที่ทรัพย์สินดังกล่าวแล้ว หรือเงินที่
จ่ายทรัพย์สินนั้นไว้และบรรดาภาระทางเอกสารที่พบบนเรื่อนั้น จะจัดส่งมอบให้แก่เจ้าพนักงาน
กงสุล ผู้มีหน้าที่แห่งอัครราชทูตทำสัญญาซึ่งเป็นเจ้าสังกัดแห่งเรือที่อับปางหรือเกยตื้นนั้น
แทนหาเจ้าพนักงานกงสุลเหล่านี้จะต้องทำการเรียกร้องภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้โดย
กฎหมาย และข้อบังคับแห่งประเทศที่ก่อให้เกิดเหตุอับปาง เรือเกยตื้นขึ้นและเจ้าพนักงาน
กงสุล เจ้าของ หรือตัวแทนดังกล่าวแล้วจะต้องใช้เงินที่แต่ในส่วนค่าใช้สอย จะต้องจ่าย
ในการเก็บรักษาทรัพย์สินนั้นไว้ กับทั้งค่าใช้สอยในการช่วยกู้และอื่น ๆ ซึ่งจักต้องใช้ใน
กรณีเรือแห่งชาติพื้นเมืองอับปาง เรือเกยตื้น

ของและสินค้าที่ช่วยกู้มาจากการอับปาง หรือเกยตื้นนั้น จะได้รับยกเว้น
จากศุลกากรทั้งปวง เว้นแต่จะไต่กรวจมอบไปเพื่อการบริโภค ในกรณีเช่นนี้จะต้องเสีย
ค่าอากรธรรมดา

ในกรณีที่เรือใด ๆ ของคนในบังคับแห่งอัครราชทูตทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกกำลัง
คลื่นลมพัดเข้าฝั่ง หรือเกยตื้น หรืออับปางในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง ถ้าเจ้าของหรือ
ตัวแทนเจ้าของไม่อยู่ หรืออยู่แต่ขอรองเจ้าพนักงานกงสุลผู้มีหน้าที่แห่งอัครราชทูตทำสัญญา
ซึ่งเป็นเจ้าสังกัดแห่งเรื่อนั้น ยอมไต่รับอำนาจให้เข้าเกี่ยวข้องกับเพื่ออำนวยความสะดวก
ที่จำเป็นให้แก่คนในบังคับแห่งรัฐของตน -

ข้อ 22

เรือรบแห่งอัครราชทูตทำสัญญาแต่ละฝ่ายจะเข้ามาพักอยู่ และทำการซ่อมแซมในบรรดา
เมืองท่า และถิ่นที่ของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมอบให้เรือรบแห่งชาติอื่น ๆ เข้าถึงได้ทั้งนี้ จะต้อง
ปฏิบัติตามข้อบังคับ และจะไต่อุปโลกเกียรติยศอาณาประโยชน์ เอกสิทธิ์ และความ
ยกเว้นต่าง ๆ อย่างเดียวกับที่มอบให้เรือจะไต่ยอมไต่ต่อไปแก่เรือรบแห่งชาติใด ๆ อื่น

ข้อ 23

เรือแห่งอัครภคิยูทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ซึ่งได้รับมอบหมายให้กระทำการไปรษณีย์ ตามกำหนดเป็นระเบียบนั้น จะไต่ถามโลกความสะอาดพิเศษ เอกสิทธิ์และความคุ้มกันอย่าง เกี่ยวกับที่ใดแก่เรือเช่นเดียวกันแห่งชาติที่ไต่ถามอนุเคราะห์หนึ่ง ไปบนน้ำอาณาเขตของ อีกฝ่ายหนึ่ง

ข้อ 24

เจ้าพนักงานกงสุลแห่งอัครภคิยูทำสัญญาแต่ละฝ่ายซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในอาณาเขตของอีก ฝ่ายหนึ่ง จะได้รับความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายทองที่ เค้าที่จะให้ไต่ถามกฎหมาย ในอันที่จะเอาตัวผู้หลบหนีจากเรือของภคิยูอีกฝ่ายหนึ่งนั้นคืนมา

เป็นที่เข้าใจกันว่า บทกำหนดข้อนี้ จะไม่เป็นอันขัดแย้งกับในบังคับแห่งประเทศ ที่เกิดการหลบหนีนั้น

ข้อ 25

อัครภคิยูทำสัญญา แต่ละฝ่ายจะแต่งตั้งกงสุลใหญ่กงสุล รองกงสุล และเจ้า พนักงาน หรือตัวแทนกงสุลอื่น ๆ ให้มีถิ่นที่อยู่ในเมือง และเมืองท่าในอาณาเขตของอีก ฝ่ายหนึ่ง ได้อนุญาตให้เจ้าพนักงานเช่นเดียวกันแห่งประเทศอื่น ๆ มีถิ่นที่อยู่ได้

แต่ทว่า เจ้าพนักงานและตัวแทนกงสุลดังกล่าวแล้วจะเข้าปฏิบัติงานการไปไว้ จนกว่าจะได้รับความเห็นชอบและอนุมัติจากรัฐบาลที่ตนถูกส่งไปประจำนั้นแล้ว

โดยเงื่อนไขที่เป็นการถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อกันจะให้มีสิทธิที่จะใช้อำนาจทั้งปวง และจะไต่ถามโลกบรรดาเกียรติยศ เอกสิทธิ์ ความยกเว้น และความคุ้มกันทุกอย่าง ซึ่งให้ หรือจะให้แก่เจ้าพนักงาน กงสุล แห่งชาติที่ไต่ถามอนุเคราะห์หนึ่ง

ข้อ 26

ในกรณีที่ดินในบังคับแห่งอัครภคิยูทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายลงในอาณาเขต ของอีกฝ่ายหนึ่ง โดยไม่ปรากฏในประเทศที่ตายลงว่า มีทายาทใด ๆ ที่ใครรู้จัก หรือผู้จัก

การพัฒนาระบบใด ๆ ซึ่งผู้ตายได้แก่ทั้งไว้ เจ้าหน้าที่ฝ่ายทองที่ผู้มีอำนาจจะไ้แจ้งความ
ในทันใดแก่เจ้าพนักงานกองสุสที่ใกล้ที่สุดแห่งชาติเจ้าสังกัดของผู้ตาย เพื่อจะไ้แจ้งข้อความ
ที่จำเป็นต่อไปยังผู้ที่มีส่วนไ้เสียโดยทันที

ในกรณีที่คนในบังคับแห่งอัครราชทูตทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายลงในอาณาเขตของ
อีกฝ่ายหนึ่ง โดยมิไ้ทั้งผู้ใดไว้ ณ ที่ที่ตายลง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีสิทธิตามกฎหมายและ
ขอบังคับแห่งประเทศของผู้ตาย ในอันจะเข้ารับรักษา และจัดการ ทรัพย์สินรกรกเจ้าพนักงาน
กองสุสผู้มีอำนาจแห่งรัฐเจ้าสังกัดของผู้ตาย จะไ้รับอำนาจ เมื่อไ้ปฏิบัติตามแบบพิธี
ที่จำเป็น ให้เข้าพิทักษ์รักษา และจัดการ ทรัพย์สินรกรก โดยวิธี และตามข้อจำกัดที่มีบัญญัติ
โดยกฎหมาย และขอบังคับแห่งประเทศที่ทรัพย์สินของผู้ตายตั้งอยู่

บทที่สามนี้ ให้ใช้ในกรณีที่คนในบังคับแห่งอัครราชทูตทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตาย
ลงนอกอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่มีทรัพย์สินอยู่ในอาณาเขตนั้น โดยมิไ้ทั้งผู้ใดไว้
ในอาณาเขตนั้น ซึ่งมีสิทธิที่จะเข้ารับรักษา และจัดการ ทรัพย์สินรกรกด้วย

ข้อ 27

การค้าขายฝั่งแห่งอัครราชทูต ผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายเป็นอันยกเว้นจากบทแห่งสนธิสัญญา
นี้ และจะไ้กำหนดให้เป็นระเบียบตามกฎหมาย และขอบังคับแห่งสยามและญี่ปุ่น แล้วแต่
กรณี อย่างไรก็ดี เป็นที่เข้าใจกันว่าในกรณีนี้คนในบังคับ และเรือแห่งอัครราชทูตทำสัญญา
ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะไ้อุปโภคผลปฏิบัติแห่งชาติที่ไ้รับอนุเคราะห์เพียงในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง

แต่ทว่า เรือสยาม และเรือญี่ปุ่น จะเกินทางจากเมืองท่าแห่งหนึ่งไปยังอีกแห่ง
หนึ่ง เพื่อส่งคนโดยสารหรือขนส่งของขึ้นบก ซึ่งนำมาจากต่างประเทศชนบททั้งหมด
หรือแต่บางส่วน หรือเพื่อรับคนโดยสาร หรือขนส่งของขึ้นบก ซึ่งจะไปยังต่างที่ เป็นปลายทาง
ลงเรือทั้งหมด หรือแต่บางส่วนก็ไ้

อนึ่งเป็นที่เข้าใจกันว่า ในกรณีที่การค้าขายชายฝั่งแห่งภาคฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด จะไ้
สงวนไว้ให้แก่เรือแห่งชาติขึ้นเมืองไทยเฉพาะ เรือแห่งภาคอีกฝ่ายหนึ่งถ้าประกอบการค้า
ไปยังหรือมาจากถิ่นที่ ซึ่งไม่อยู่ภายในเขตแห่งการค้าชายฝั่งที่สงวนไว้ดังกล่าวแล้ว จะไม่
ถูกห้ามการขนส่งระหว่างเมืองท่าสองแห่ง ในอาณาเขตของภาคฝ่ายที่กล่าวก่อนในส่วนคน

โดยสารซึ่งถือตัวผ่านไปมา หรือสิทธิ์การส่งกัวยไปบนทุกผ่านไปยังหรือออกจากถิ่นที่ตั้งไม่
อยู่ภายในเขตที่กล่าวนั้น และในระหว่างที่ประกอบการขนส่งเช่นว่านั้น เรือเหล่านี้และของ
บนทุกในเรือนั้น ๆ จะไปทุกโลกเอกสิทธิ์บริบูรณ์ตามสนธิสัญญานี้

ข้อ 28

บทแห่งสนธิสัญญานี้ว่าด้วยผลปฏิบัติแห่งหน้าที่ที่ได้รับอนุเคราะห์หนึ่งนั้น ไม่เป็นอันใช้แก่

1. ความอนุเคราะห์ อาณาประโยชน์ และเอกสิทธิ์ที่อัครภาคีผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่ง
ฝ่ายใดให้ หรือจะให้ได้แก่รัฐที่ใกล้เคียง กับมีวัตถุประสงค์จะให้ความสะดวกแก่การไป
มาค้าขายชายแดนภายในขอบเขตอันจำกัดแต่ละข้างแห่งเขตแดน

2. ความอนุเคราะห์ อาณาประโยชน์ และเอกสิทธิ์ที่ให้ หรือจะให้ได้ต่อไป
แก่รัฐภายนอก โดยอาศัยความตามสหภาพศุลกากร

3. ความอนุเคราะห์ อาณาประโยชน์และเอกสิทธิ์ที่ให้หรือจะให้ได้ โดยสัญญาแก่
รัฐภายนอก เพื่อหลีกเลี่ยงการเก็บภาษีอากรสองซ้ำ

4. ความอนุเคราะห์ อาณาประโยชน์ และเอกสิทธิ์ที่ให้ หรือจะให้ได้ต่อไปแก่
รัฐที่ใกล้เคียง เกี่ยวกับการเดินเรือหรือการใช้น้ำทางน้ำเขตแดนที่เดินเรือจากทะเลไม่ไกล

5. การปฏิบัติซึ่งให้หรือจะให้ได้แก่ผลผลิตการประมงแห่งชาติของอัครภาคีผู้ทำ
สัญญาทั้งสองฝ่ายหรืออื่น ๆ ซึ่งเอามาจากน่านน้ำทางกว้างในบริเวณใกล้เคียงกับภาคีฝ่ายนั้น

ข้อ 29

บทกำหนดแห่งสนธิสัญญานี้ ให้ใช้แก่อาณาเขตและดินแดนทั้งปวง ซึ่งอัครภาคี
ผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้ปกครอง

ข้อ 30

สนธิสัญญานี้ให้คงใช้อยู่เป็นเวลาห้าปี นับแต่วันที่มีผล

ในกรณีที่อัครภาคีผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมิได้แจ้ง เจตนาเลิกสืบสอง เดือนก่อนสิ้น
กำหนดเวลาดังกล่าวนั้น สนธิสัญญานี้จะคงใช้ผูกพันอยู่ จนกว่าจะสิ้นกำหนดหนึ่งปี นับแต่
วันที่อัครภาคีผู้ทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะได้ออกเลิก

ข้อ 31

สนธิสัญญานี้จะไว้รับสัตยาบัน และสัตยาบันทั้งสองฝ่ายจะแก้ไขเปลี่ยนแปลงกัน ณ กรุงเทพฯ โดยเร็วที่สุดที่จะเป็นไปได้ และสนธิสัญญาที่ว่านั้นจะไว้ใช้ตั้งแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบัน เป็นต้นไป

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็ม แต่ละฝ่ายได้ลงนามและประทับตราสนธิสัญญานี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำกันเป็นสองฉบับ เป็นภาษาอังกฤษ ณ กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 8 เดือนที่เก้า พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยแปดสิบ ตรงกับวันที่แปด เดือนที่สิบสอง ปีสัโยวาที่สองสอง และวันที่แปดขึ้นวาคม คริสต์ศักราชพันเก้าร้อยสามสิบเจ็ด

(ลงนามและประทับตรา) หลวงประสิทธิ์ มนุชธรรม

(ลงนามและประทับตรา) ก. บุราธิ

(สัญญานี้ใช้ตั้งแต่ 7 มี.ค. 2480 เป็นปีที่ 4 ในรัชกาลปัจจุบัน)

โปรโตคอลสุดท้าย

ในขณะที่จะดำเนินการลงนามกันวันนี้ในสนธิสัญญาทางไมตรี พหุฉัย และการเห็น
เรื่องระหว่างสยามกับญี่ปุ่นนั้นผู้มีอำนาจเต็มแห่งอัครราชทูตผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันดังต่อไปนี้

1. บทกำหนดซึ่งมีอยู่ในสนธิสัญญานี้ไม่เป็นอันกระหย้ใช้แทน หรือแก้ไขกฎหมาย และข้อบังคับใด ๆ ว่าด้วยการแปลงชาติ การอพยพเข้า และความสงบเรียบร้อย สาธารณะทั่วไป หรือจะไ้กระชั้นในฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแห่งประเทศทั้งสองด้วยประการใด ๆ ถ้าหากว่าไม่เป็นวิธีการเลือกปฏิบัติ ซึ่งมุ่งกระทำเฉพาะต่อคนในบังคับของอีกฝ่ายหนึ่ง

2. ข้อกำหนดแห่งผลปฏิบัติแห่งชาติที่ไว้รับรองกระแะหนึ่งในสนธิสัญญา ให้มีความ
ว่าเป็นไปโดยทันที และโดยไม่มีเงื่อนไข เว้นแต่จะไว้บัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง เป็นอย่างอื่น

3. การประมงแห่งชาติ ของอัครภคินูทำสัญญาแต่ละฝ่าย จะกำหนดให้เป็นระเบียบตามกฎหมาย และข้อบังคับแห่งภาคีฝ่ายนั้น อย่างไรก็ดี เป็นที่เข้าใจกันว่าในการนี้คนในบังคับแห่งอัครภคินูทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดในอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่ง จะให้อุปโภคบรรพาสีหิและเอกสิทธิ์อย่างเดียวกันกับที่ะให้ให้แก่คนในบังคับ หรือพลเมืองของประเทศอื่นใด

4. ในการที่ขังขังที่เกี่ยวกับบทแห่งข้อ 2 ของสนธิสัญญานี้ คนในบังคับแห่งอัครภคินูฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะไม่ถูกอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติให้ได้รับอนุเคราะห์น้อยกว่าคนในบังคับหรือพลเมืองของประเทศอื่นใด

5. ในกรณีซึ่งข้อจำกัดปริมาณรูปใด ๆ ในการนำเข้าหรือนำออก บรรพาสีหิของใด ๆ นั้น อัครภคินูทำสัญญาแต่ละฝ่ายตกลงว่า ในจำนวนสิ่งของที่ต้องจำกัด ซึ่งได้รับอนุญาตให้นำเข้า หรือนำออกได้นั้น จะแบ่งส่วนที่เป็นธรรมให้แก่การนำเข้าหรือส่งออกไปยังอาณาเขตของภาคีอีกฝ่ายหนึ่ง

6. สิ่งของที่เป็นผลิตภัณฑ์ หรือสิ่งหัตถกรรมในอาณาเขตแห่งอัครภคินูทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ซึ่งฝ่ายอาณาเขตของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นการผ่านแดน จะไม่ต้องเสียค่าอากรผ่านแดนตามความที่บัญญัติไว้ในอนุสัญญาและ ข้อบัญญัติว่าด้วยเสรีภาพในการผ่านแดน ซึ่งได้ทำกัน ณ บารโซโซนา เมื่อวันที่ 20 เมษายน ค.ศ. 1921

7. บทแห่งข้อ 11 ของสนธิสัญญานี้ จะไม่ถือว่าเป็นการกีดกันอัครภคินูทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ในอันจะตั้งอัครการเก็บค่าธรรมเนียมใบอนุญาตการขนานน้ำสุราที่นำเข้ามากับน้ำสุราที่รัฐบาลท หรือออกใบอนุญาตให้ทำ

8. เป็นที่เข้าใจกันว่า บทที่มีผลปฏิบัติแห่งชาติที่ได้รับอนุเคราะห์เพียงในสนธิสัญญานี้ ไม่เป็นอันใช้แก่ความอนุเคราะห์อาณานิคมและ เอกสิทธิ์ที่เกี่ยวกับพิภคอัตราศุลกากร ซึ่งผู้ใดจะให้ให้แก่สิ่งของที่ผลิต หรือทำหัตถกรรมในแดนจุกัว

โปรโตกลนี้ ให้ถือว่าได้รับสัตยาบันโดยการสัตยาบันสนธิสัญญาทางไมตรี พาดิชย์และการเดินเรือ ซึ่งได้ลงนามกันวันนี้ และให้มีอายุอย่างเดียวกันกับสนธิสัญญาดังนั้น

เพื่อเป็นพยานแก่เราว่า ผู้มีอำนาจเต็ม ซึ่งเข้ามาข้างท้ายนี้ ได้ลงนาม และประทับ
ตราไว้เป็นสำคัญ

ทำ ณ กรุงเทพฯ เป็นสองฉบับคู่กัน เมื่อวันที่แปด เดือนที่เก้า พุทธศักราชสอง-
พันสี่ร้อยแปดสิบ ตรงกันวันที่แปด เดือนที่สิบสองปีสุโยวาท ที่สอง และวันที่แปดขึ้นว่าคน
ศรีสัตตักกราชพันเก้าร้อยสามสิบเจ็ด

(ลงนามและประทับตรา) หลวงประสิทธิ์บุญธรรม

(ลงนามและประทับตรา) ค. นูราอิ

ภาคผนวก ข
พระบรมราชโองการ

ประกาศ

ไว้สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น
ว่าด้วยการจำเริญสัมพันธไมตรี และทางเคารพ
บูรณาภาพอาณาเขตแห่งกันและกัน *

มีพระบรมราชโองการให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า

โดยที่สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นว่าด้วยการจำเริญ
สัมพันธไมตรี และทางเคารพบูรณาภาพอาณาเขตแห่งกันและกัน ซึ่งได้ลงนามกัน ณ กรุง-
โตเกียว เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พุทธศักราช 2483 มีบทในข้อ 5 ว่า ให้เริ่มใช้
ตั้งแต่วันแลกเปลี่ยนสัตยาบัน เป็นต้นไป และ

โดยที่พระราชสัตยาบันของทั้งสองฝ่าย ได้แลกเปลี่ยนกัน ณ กรุงเทพฯ
เมื่อวันที่ 23 ธันวาคม พุทธศักราช 2483

ฉะนั้นสนธิสัญญาซึ่งเป็นอันใช้ตั้งแต่วันที่ 23 ธันวาคม พุทธศักราช 2483
เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 23 ธันวาคม พุทธศักราช 2483 เป็นปีที่ 7 ในรัชกาล
ปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

* ก.บ.ส. กระทรวงการต่างประเทศ เอกสารกองการเมือง หน้า 13.4
ปีก 6 เรื่องสนธิสัญญาสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

คำแปล

สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

ว่าด้วยการจำเริญสัมพันธไมตรี และทางเคารพบูรณาภาพอาณาเขตแห่งกันและกัน
สมเด็จพระราชาธิบดี พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทยและสมเด็จพระราชาธิบดี
พระจักรพรรดิแห่งประเทศญี่ปุ่น

มีพระราชประสงค์จริงจึงหาเห็นกันในอนาคตจะยืนยงและยังความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมี
สืบเนื่องมาในระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นได้แข็งแรงยิ่งขึ้น และ

ทรงตระหนักว่า สันติภาพและเสถียรภาพแห่งเอเชียตะวันออก เป็นกิจเกี่ยวข้อง
รวมกันแห่งรัฐทั้งสอง

จึงได้ทรงตกลงหาสนธิสัญญา และเพื่อการนี้ได้ทรงตั้งผู้ชำนาญเต็มคือ

ฝ่ายสมเด็จพระราชาธิบดี พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทย

พระยาศรีเสนา ประมาณภรณ์มณฑลไทย อัครราชทูตประจำพระราชสำนัก

สมเด็จพระราชาธิบดี พระจักรพรรดิ แห่งประเทศญี่ปุ่น

ฝ่ายสมเด็จพระราชาธิบดี พระจักรพรรดิแห่งประเทศญี่ปุ่น

ฮาชิโร อาริคา สโยซันนิ กยอกุยกิชิ ชั้นหนึ่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศแห่ง
สมเด็จพระราชาธิบดีพระจักรพรรดิ

ผู้ซึ่งเมื่อได้ส่งหนังสือ ขอบอำนาจเต็มของแต่ละฝ่ายให้แก่กันและกัน และได้
ตรวจเห็นว่า เป็นไปตามแบบที่ดี และถูกต้องแล้ว ได้ทำความตกลงกันเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

ข้อ 1

อัครราชทูตทั้งสองนี้ ทางจะเคารพบูรณาภาพอาณาเขตแห่งกันและกัน และในที่
ยืนยงสันติภาพเป็นนิจ และมีทรัพยากรเป็นนิรันดร์ที่มีอยู่ระหว่างกัน

ข้อ 2

อัครราชทูตทั้งสองนี้ ทางจะรักษาไว้ซึ่งการติดต่อกันฉันมิตร เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสาร

และปรึกษาหารือกันในปัญหาข้อหนึ่งข้อใด เกี่ยวกับผลประโยชน์ร่วมกันอันจะพึงมีขึ้น

ข้อ 3

ในกรณีที่อัครราชทูตทำสัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งถูกอานุภาพภายนอกใด ๆ จะเป็นประเทศเดียวหรือหลายประเทศโจมตี ภาคอีกฝ่ายหนึ่งรับรองว่าจะไม่ให้ความช่วยเหลือหรือความช่วยเหลือแก่อนุภาพที่กล่าวนั้น เป็นการปฏิบัติกับอัครราชทูตฝ่ายที่ถูกโจมตี

ข้อ 4

สนธิสัญญานี้จะให้สัตยาบัน และจะไถ่แลกเปลี่ยนสัตยาบันกัน ณ กรุงเพทไบยเร็วที่สุดที่จะเป็นไปได้

ข้อ 5

สนธิสัญญานี้ให้เริ่มใช้ตั้งแต่วันที่แลกเปลี่ยนสัตยาบันเป็นต้นไป และให้คงไว้เป็นกำหนดเวลา 5 ปีนับแต่วันที่ว่านั้น

ในกรณีที่อัครราชทูตทำสัญญาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด นิโกลอกกล่าวเจตนาที่จะเลิกสนธิสัญญาแก่อีกฝ่ายหนึ่ง 6 เดือน ก่อนสิ้นกำหนดเวลา 5 ปี ดังกล่าวแล้ว สนธิสัญญานี้จะคงใช้อยู่ต่อไป จนกว่าจะสิ้นกำหนดหนึ่งปี นับแต่วันที่ภาคฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด จะให้คำบอกกล่าวเช่นนั้น

เพื่อเป็นพยานแก่การนี้ ผู้มีอำนาจเต็มของแต่ละฝ่ายได้ลงนาม และประทับตราสนธิสัญญานี้ไว้เป็นสำคัญ

ทำกันเป็น 2 ฉบับ ณ กรุงโตเกียว เมื่อวันที่ 12 เดือนที่ 3 พุทธศักราชสองพันสี่ร้อยแปดสองสาม ตรงกับวันที่ 12 เดือนที่หก ปีสโยวาคีลินเก้ และวันที่สองสอง นิถุนายนคริสตศักราชพันเก้าร้อยสี่สิบ

(ลงนามและประทับตรา) พระยาศรีเสนา

(ลงนามและประทับตรา) ฮาจิโร อาริคา

ពាក្យបណ្តឹង

ស្នើសុំផ្លាស់ប្តូរ - ចំណុច ១ - ចំណុច ២ របស់ក្រសួងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា
 លេខ ២៤៥០-២៤៨៥

ស្នើសុំផ្លាស់ប្តូរ	កាលបរិច្ឆេទ បណ្តឹង	ថ្ងៃទទួលបានបណ្តឹង	ថ្ងៃបញ្ចប់ការពិចារណា
ស្នើសុំផ្លាស់ប្តូរការងារដែលបានកំណត់ដោយ ក្រសួងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា លេខ ២៤៥០-២៤៨៥	2450	26 កញ្ញា 2450	23 កញ្ញា 2450
ស្នើសុំផ្លាស់ប្តូរការងារដែលបានកំណត់ដោយ ក្រសួងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា លេខ ២៤៤៤	2444	25 កញ្ញា 2444	23 កញ្ញា 2444
ស្នើសុំផ្លាស់ប្តូរការងារដែលបានកំណត់ដោយ ក្រសួងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា លេខ ២៤៦៦	2466	22 កញ្ញា 2466	22 កញ្ញា 2466
ស្នើសុំផ្លាស់ប្តូរការងារដែលបានកំណត់ដោយ ក្រសួងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា លេខ ២៤៦០	2460	8 កញ្ញា 2460	7 កញ្ញា 2461
ស្នើសុំផ្លាស់ប្តូរការងារដែលបានកំណត់ដោយ ក្រសួងព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា លេខ ២៤៨៥	2485	23 កញ្ញា 2485	23 កញ្ញា 2485